

VENÄJÄN IMPERIUMIN PALUU

2. uudistettu painos

Alpo Juntunen

Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos

Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 31

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
STRATEGIAN LAITOS
JULKAISUSARJA 1: STRATEGIAN TUTKIMUKSIA N:o 31

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF STRATEGIC AND DEFENCE STUDIES
SERIES 1: STRATEGIC RESEARCH N:o 31

VENÄJÄN IMPERIUMIN PALUU

2. uudistettu painos

ALPO JUNTUNEN

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Strategian laitos

HELSINKI 2012

Alpo Juntunen: Venäjän imperiumin paluu
Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos
Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 31
National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies
Series 1: Strategic Research No 31

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa
<http://www.doria.fi>

Kannen kuva: Janne Kuusela
Kansikuvan kuvalähteet: ks. kuvalähteet, s. 142

2. uudistettu painos (1 p. 2009)

ISBN 978-951-25-2387-0 (sid.)
ISBN 978-951-25-2388-7 (PDF)
ISSN 1236-4959

Maanpuolustuskorkeakoulu – National Defence University
Strategian laitos – Department of Strategic and Defence Studies

Juvenes Print
Tampere 2012

ESIPUHE ”VENÄJÄN IMPERIUMIN PALUU” -TEOKSEN TOISEEN, TÄYDENNETTYYN PAINOKSEEN

Tutkimukseni ensimmäisen painos osoittautui kysyntään nähden pieneksi, ja vuonna 2010 Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksella alettiin pohtia toisen painoksen julkaisemista. Ennen uuden teoksen julkaisemista pidettiin tarpeellisena seurata Venäjän kehitystä yli seuraavien duuman ja presidentin vaalien. Vaalien mentyä ryhdyin suunnittelemaan uutta, täydennettyä painosta. Strategian laitoksen ongelmana oli julkaisumäärärahojen puute, mutta Maanpuolustuskorkeakoulun johdon ja erityisesti hallintojohtaja, kommodori Aulis Minkkisen myötävaikutuksella tutkimus voidaan nyt julkaista Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarjassa.

Aloitin uuden painoksen valmistelun keväällä 2012 Vladimir Putinin tultua uudelleen presidentiksi. Teoksessa on korjattu ensimmäisessä painoksessa havaitut virheet sekä otettu tarkastelun kohteeksi vuoden 2008 jälkeinen kehitys, jossa entistä voimakkaammin on nähtävissä imperiaaliset piirteet, Venäjän nousu ja halu vaikuttaa maailman politiikkaan. Uuden painoksen valmistumisesta kiitän lämpimästi jo edellisen painoksen valmisteluissa mukana ollutta dosentti Joonas Sipilää ja Maanpuolustuskorkeakoulun suunnittelijaa, filosofian maisteri Aki Aunala!

Helsingissä marraskuussa 2012
Alpo Juntunen

ESIPUHE ”VENÄJÄN IMPERIUMIN PALUU” -TEOKSEN ENSIMMÄISEEN PAINOKSEEN

Vuonna 2003 julkaisin teoksen ”Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot”, jossa tarkastelin Venäjän kehitysvaihtoehtoja klassisen geopolitiikan kannalta. Geopolitiikka ei kuitenkaan selitä kaikkea kehitystä, joka on tapahtunut Venäjällä viimeisen vuosikymmenen kuluessa. Venäjä on vahvistunut ja palannut perinteisen valtopolitiikan harjoittajaksi. Siksi katson imperiumitutkimuksen olevan käyttökelpoinen malli kolmannen vuosituhannen Venäjän tutkimukselle. Tutkimuksen pääpaino on Venäjän sotilaspolitiikassa ja tavoitteena on ollut luoda kokonaiskuva tekijöistä, jotka ovat mahdollistaneet ”imperiumin paluun”.

Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitos on tarjonnut erinomaiset edellytykset tutkimustyölle. Laitoksen henkilökunta muodostaa virikkeisen yhteisön, jonka piirissä tieteelliselle työlle on mitä suotuisin ympäristö. Olen erittäin kiitollinen laitoksen johtajille eversti Juha Pyyköselle ja eversti Erik Errollille heidän tutkimustyölleni antamasta tuesta. Professori Pekka Sivosta, everstiluutnantti Mika Kerttusta, kommodori Pertti Inkistä, majuri Jyri Raitasaloa, dosentti Stefan Forssia ja tohtori Antti Sillanpäättä kiitän mielenkiintoisista ja neuvoa-antavista keskusteluista. Lämpimän kiitoksen suuresta avusta käytännön järjestelyissä saa edesmennyt ainelaitossihteeri Tiina Tuominen. Erittäin antoisia ovat olleet jatkuvat keskustelut ”taistelijaparini” majuri Juha Mäkelän kanssa.

Laitoksen laajat kansainväliset yhteydet ovat antaneet tilaisuuden monipuoliselle tutkimusta hyödyntävälle kansainväliselle ja kotimaiselle yhteistyölle. Tutkimustyöni aikana olen hyödyttänyt lukuisten tieteellisten tutkimuslaitosten ja kirjastojen asiantuntemusta ja haluan kiittää niitä ja niiden henkilökuntaa saamastani avusta.

Tutkimuksen saattamisesta kauniiseen ja miellyttävään painoasuun kiitän strategian laitoksen koordinaattoria, filosofian maisteri Joonas Sipilää ja yhteiskuntatieteiden ja filosofian maisteri Anna Mikkosta.

Helsingissä tammikuussa 2009
Alpo Juntunen

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
1 MAA	7
1.1 Alue ja luonnonolot	7
1.2 Rajat	10
2 VÄESTÖ	19
2.1 Asutuksen sijoittuminen	19
2.2 Demografinen kehitys	20
2.3 Kansallinen koostumus	24
2.4 Uskonnollinen jakautuminen	25
3 MAA ETSII JA LÖYTÄÄ LINJANSA	31
3.1. Luoko historia imperialismia?	31
3.2. Geopolitiikka, uuden politiikan perusta	32
4 OHJATTU DEMOKRATIA	35
4.1 Johtajuuden tarve	35
4.2 Perustuslaki	37
4.3 Hallinto	40
4.4 Puoluelaitos	42
4.5 Presidentti – itsevaltiat	50
4.6 Venäläinen demokratia	53
4.7 Vallan lähde	59
5 TALOUS	65
5.1 Ivan Ivanovitš – yrittäjä?	65
5.2 Venäjän idea – vaurastuminen	73
5.3 Talous maailmanpolitiikan välineenä	
6 VENÄJÄN SOTILAALLINEN KYKY GLOBALISAATION AIKAKAUDELLA	101
6.1 Valtarakenteet	101
6.2 Doktriinit ja reformisuunnitelmat	106
6.3 Massa-armeijasta ammattiarmeijaan	112
7 VENÄJÄ MAAILMANYHTEISÖSSÄ	131
7.1 Suurvaltopolitiikka	131
7.2 Heijastumat lähialueille	133

LOPPUKATSAUS	139
KUVALÄHTEET JA KUVALUETTELO	142
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	143
Dokumentit ja viralliset julkaisut	143
Tutkimuskirjallisuus	146
Lehdistö	157
Haastattelut	157
TIIVISTELMÄ	158
ENGLISH SUMMARY	159
PAIKANNIMI- JA HENKILÖHAKEMISTO	160

JOHDANTO

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän sisäistä kehitystä ja maan ulkopolitiikkaa on tarkasteltu lukuisten teorioiden ja politiikan sovellusten valossa. Viimeisen vuosikymmenen kuluessa on Venäjällä tapahtunut kehitystä, joka on ymmärrettävä perinteisestä valtiopolitiikasta käsin. Imperiumitutkimus onkin siksi käyttökelpoinen malli kolmannen vuosituhannen Venäjän tutkimukselle.

Imperiaalisuus ja imperialismi eivät synny tyhjästä, ja siksi on tarpeellista tarkastella niitä tekijöitä jotka luovat imperiaalisuutta. Mitä sitten imperialismi on? Yleisessä poliittisessa kielenkäytössä se tarkoittaa vallan levittämistä ja heikompien alistamista voiman avulla. Renessanssin aikana syntyneen sanonnan "*divide et impera*" katsotaan heijastavan imperialismia aidoimmillaan. Kyse on siis vallasta ja sen olemuksesta. Oxford English Dictionaryn mukaan sana imperialismi keksittiin vuonna 1858 kuvaamaan Britannian ylivaltaa maailmassa Napoleonin kukistumisen jälkeen. Kantasana on latinan *imperium*.¹ Samasta kantasanaasta tulevat *imperator*² ja imperiaalinen³. Näihin käsitteisiin liittyy luja valtiovalta, joka useimmissa imperiumeissa Roomasta Venäjälle lopulta keskittyy hallitsijaan. Koko muu yhteiskunta virkamiehiä, sotilaita ja kansaa myöten on tiukasti järjestäytynyt alamaisiksi.⁴

Imperialismi sai pian sanan käyttöönoton jälkeen hyvin kielteisen merkityksen koska sillä ymmärrettiin eurooppalaisten valtioiden pyrkimystä alistaa maailman muut kansat ja valtiot eurooppalaisten johdettaviksi. Periodia 1850-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan kutsutaan imperialismien kaudeksi, koska tuolloin Euroopan valtiot kilpailivat muiden maanosien alistamisesta ja siirtomaiden hallinnasta ja loivat monikansallisia ja monikulttuurisia valtakuntia – imperiumeja.

Leninin mukaan imperialismi oli kapitalismin korkein aste, jossa vaiheessa kapitalististen maiden kilpailu johtaa imperiumien väliseen sotaan, jolloin syntyy vallankumouksellinen tilanne ja mahdollisuus alkaa toteuttaa sosialismia. Imperialistisen maailmansodan syttyminen osoitti marxilaisen yhteiskunta- ja historiakehityksen oikeutuksen.⁵

Vaikka Leninin ennustama maailman vallankumous ei toteutunut, imperialismia pidettiin Neuvostoliitossa ihmiskunnalle vahingollisena historian vaiheena, joka tulisi häviämään kapitalismin tuhoutumisen myötä. Näin siitä huolimatta, että

¹ Suomeksi lähinnä sotilaallinen käskyvalta – roomalaisella sotapäälliköllä oli sotilaallinen käskyvalta, imperium. Myöhemmin käsite ymmärrettiin sotilasasioita laajemmin. Imperium Romanum tarkoitti roomalaisten vallan alla olevaa aluetta.

² Suomeksi käskijä, hallitsija eli henkilö, jolla on imperium. Pietari Suuresta alkaen Venäjän hallitsijoita kutsuttiin imperaattoreiksi.

³ Valtakuntaa ja/tai valtaa ylläpitävä.

⁴ R. Pipes, *Russia under the Old Regime*. New York 1982, s. 63-84.

⁵ В.И. Ленин, *Империализм, как высшая стадия капитализма*. Цюрих 1916.

tosiasiassa jo 1920-luvulta alkaen Neuvostoliitto oli pyrkinyt levittämään vaikutusvaltaansa imperialistisesti. Maailman kaikkien proletaarien tuli yhdistyä Moskovasta johdetun kommunistipuolueen alaisiksi. Neuvostoimperialismi verhottiin maailman työtätekevien tukemisen ja sosialismin levittämisen propagandaan.⁶

Toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut siirtomaaimperiumien hajoaminen ei suinkaan lopettanut imperialismia, joskin monikansalliset siirtomaaimperiumit muuttuivat eurooppalaisiksi kansallisvaltioiksi. Imperialismia harjoittivat toisen maailmansodan todelliset voittajat Yhdysvallat ja Neuvostoliitto. Poliitiikan käyttövoimana oli vihollisuus. Neuvostoliitto jatkoi jo ennen sotaa omaksumaansa politiikkaa, jonka mukaan kapitalistinen maailma oli vihollinen, joka milloin tahansa saattoi hyökätä maailman köyhälistöä puolustavan Neuvostoliiton kimppeen. Hyökkäyksen torjumiseksi Neuvostoliiton oli puolustauduttava lisäämällä sotilaallista voimaansa ja alueitaan laajentamalla. Nyt vanhojen siirtomaaimperiumien tilalle oli astunut Yhdysvallat. Vastaavasti Yhdysvallat pelkäsi kommunismin leviämistä, jonka estämiseksi se pyrki oman valtansa vahvistamiseen ja levittämiseen. Yhdysvallat otti kantaakseen kapitalistisen imperialismiin taakan ja siksi siitä tuli neuvostopropagandan maalitaulu. Maailma jakaantui kahden imperialistisen suurvallan kesken ja alettiin puhua bipolaarisesta maailmanjärjestelmästä.

Kylmän sodan päätyttyä imperialismia on pidetty tuomittavana poliittisena ilmiönä eikä missään ole haluttu hyväksyä sitä. Ken on lausunut jotain myönteistä imperialismiin liittyvää, hänet on heti tuomittu väärän ja ihmiskunnalle vahingollisen politiikan puolestapuhujana.

Jokapäiväisessä keskustelussa käsitteitä *imperiaalinen* ja *imperialistinen* ei useinkaan eroteta toisistaan. Käsitteellä 'imperiaalinen' on positiivisempi sisältö. Sillä ymmärretään valtaa, joka luo vakautta ja turvallisuutta. Imperiaalisuudelle on ominaista rajojen puolustaminen ja valtakunnan sisäisestä vakaudesta huolehtiminen, mutta siihen kuitenkin sisältyy tahto vallan ja vaikutusvallan lisäämiseen sekä ulottamiseen valtakunnan varsinaisten rajojen ulkopuolelle tilanteen salliessa. Münklerin mukaan tällaisia imperiumeja olivat Rooman valtakunta ja Kiinan keisarikunta.⁷ Tältä pohjalta on tarkasteltava Venäjän tavoitetta estää raja-alueiden joutuminen ulkomaalaisten käsiin. Toisaalta se itse pyrkii rauhanomaisesti laajentamaan vaikutusvaltaansa yli rajojensa.⁸

Imperialistinen on puolestaan valtio, jonka ensisijaisena tavoitteena on vallan ja vaikutusvallan lisääminen kaikin mahdollisin keinoin. Imperialismin lähtökohtana on siis voima, muttei voima sinänsä, vaan sen suhde ympäristöönsä. Varsinkin naapureiden heikkous on aina sekä imperiaalisuutta että imperialismia edistävä tekijä. Naapureiden kehittymättömyys ja heikkous ovat antiikin ajoista omaan aikaamme ruokkineet imperialismia. Imperialismille on ominaista vallanhaltijan

⁶ Ks. esim. В.В. Шапинов, Империализм от Ленина до Путина. Москва 2007, с. 34-71.

⁷ H. Münkler, Imperien. Die Logik der Weltherrschaft – vom Alten Rom bis zu den Vereinigten Staaten. Berlin 2005, s. 16-26.

⁸ Ks. указ президента РФ. от 9.1.2011.

lakien ja järjestyksen, talousmuodon ja kulttuurin ulottaminen vallatuille alueille. Neuvostoliiton vallan laajenemista toisen maailmansodan loppuvaiheessa voidaankin pitää esimerkkinä imperialismista.

Toinen ylivallan ja voiman muoto on hegemonia (ἡγεμονία).⁹ Alun perin hegemonialla tarkoitettiin voimakkaiden Ateenan tai Spartan johtajuutta kreikkalaisten käymissä persialaissodissa. Toisen maailmansodan jälkeen käsitettä on sovellettu kansainvälisessä politiikassa siten että hegemoniassa voimakas ottaa johtoonsa poliittisesti ja sotilaallisesti heikon alueen tai valtion. Tällöin voimakas alistaa heikompiensa muilla keinoilla kuin puhtaalla väkivallalla. Välineinä voivat olla kulttuuri, talous ja turvallisuus. Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvallat on harjoittanut Länsi-Euroopassa ja Aasiassa hegemonistista politiikkaa. Hegemonian välikappaleina voidaan nähdä talousapu sekä kansainväliset järjestöt kuten Nato ja Maailmanpankki.¹⁰

Kylmän sodan jälkeen imperialismi eri muotoineen on tullut suosituksi tutkimuskohteeksi, eikä vähiten Yhdysvaltojen johtavan aseman tähden. Alun perin Yhdysvaltoja ei luettu imperialistisiin valtioihin ja vielä ennen ensimmäistä maailmansotaa se kritisoi eurooppalaisia suurvaltoja imperialismista.

Neuvostoliiton hajottua kylmä sota päättyi Yhdysvaltojen johtaman voimaryhmittymän voittoon, ja on ryhdytty puhumaan unilateraalista¹¹ ja unimultipolaarisesta¹² Yhdysvaltojen johtamasta maailmasta. Tämä tarkoittaa Yhdysvaltojen johtavaa asemaa lähes kaikilla elämän alueilla sodankäynnistä urheiluun ja filosofiasta viihdeteollisuuteen. Yhdysvaltalainen imperialismi onkin kylmän sodan jälkeen tullut suosituksi tutkimuskohteeksi. Erittäin aktiivisia ovat olleet vasemmistolaiset Yhdysvaltojen politiikan arvostelijat.¹³ Perusteellisemmin asiaa ovat tarkastelleet Niall Ferguson¹⁴ ja Immanuel Wallerstein.¹⁵ Globaalisti imperialismia, imperiumien syntyä ja kehitystä on tarkastellut Herfried Münkler.¹⁶

Venäjää ja venäläistä imperialismia koskeva kirjallisuus on laaja ja monipuolinen.¹⁷ Varsinkin Suomessa Venäjä on nähty ja koettu imperialistisena mörkönä, joka jatkuvasti on uhannut pienten kansojen vapautta ja olemassaoloa.¹⁸ Tarkastelu on liitetty päivän politiikkaan. Bobrikoff, Stalin, Ždanov, Ustinov ja Makarov on liitetty ”Suomi-syöjien” luetteloon pohtimatta heidän politiikkansa perimmäisiä lähtökohtia ja tavoitteita.

⁹ Kreikaksi ’johtajuus’.

¹⁰ Münkler 2005, s. 35-77.

¹¹ Unilateraalinen = Yhden voimakaskeksen sanelema politiikka.

¹² Unimultipolaarinen = Yksi muita voimakkaampi keskus ja joukko pienempiä voimakaskeksia.

¹³ Ks. esim. Noam Chomskyn lukuisat teokset kuten "Maailmanvalta vai maailmanloppu? Yhdysvaltain globaali valtopolitiikka". Helsinki 2004.

¹⁴ N. Ferguson, *Colossus the Price of America's Empire*. New York 2004.

¹⁵ I. Wallerstein, *The Decline of American Power: the US. in a Chaotic World*. New York 2003.

¹⁶ Münkler 2005.

¹⁷ Esim. D. Geyer, *Der russische Imperialismus*. Göttingen 1977, D. Liewen, *The Russian Empire and Its Rivals*. London 2002.

¹⁸ Esim. T. Junnila, *Viimeinen imperiumi: Venäjän vallan laajenemisen historia*. Tampere 1980.

Läntisessä tutkimuksessa ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota venäläisiin valtakäsitteisiin. Vain venäläiset verratessaan itseään länteen ovat havainneet valtakäsitteiden erot. Venäläinen imperialismi liittyy kiinteästi itsevaltiuteen (самодержавие), jonka katsotaan olevan mongolien ja Rooman imperiumin perintöä. Mongoli-imperiumille oli ominaista tiukka vertikaalinen valta, jonka ehdoton haltija oli suurkaani.¹⁹

Mongolit pitivät laajoja Venäjän alueita hallussaan 1200-luvulta 1500-luvulle ja tuona aikana mongolien hallintotavat vakiintuivat Venäjän eri ruhtinaskuntiin, jotka kilpailivat suurkaanin suosiosta ja kävivät jatkuvaa keskinäistä valtataistelua. Mongolivallan heikentyessä Moskovon suuriruhtinas Iivana III säälimättömällä politiikalla alisti muut ruhtinaskunnat valtaansa. Iivana III:n solmittua vuonna 1472 avioliiton Bysantin prinsessan Sofian kanssa luotiin oppi kolmannesta Roomasta, jota hallitsi tsaari (*caesar*). Bysantissa katsottiin hallitsijan vallan olevan jumalallista alkuperää, ja tämä venäläisten omaksuma traditio vahvisti hallitsijan asemaa. Pietari I:n uudistaessa Venäjää hän otti käyttöön nimityksen *imperator*, johon liittyi käsitys, jonka mukaan "koko Venäjän keisari on yksinvalti ja rajaton hallitsija". Pietari alisti myös kirkon valtaansa ja ortodoksinen papisto pysyi vuosisatojen ajan keisarin uskollisena tukijana. Venäjän hallitsijoiden itsevaltiutus ja voima on vuosisatojen ajan hämmästyttänyt länsimaisia tarkkailijoita, jotka ovat verranneet Venäjän oloja läntisiin kulttuureihin ja käytäntöihin.²⁰

Paitsi hämmästyttä, venäläinen yksinvalta on herättänyt naapureissa pelkoa. Venäjän ja sen naapureiden suhteissa on vuosisatojen ajan vallinnut epätasapaino. Venäjä on ollut voimakas kokonaisuus, mutta sen rajanaapurit pieniä, heikkoja ja yhteistoimintaan kykenemättömiä. Naapureiden hajanaisuus ja heikkous on tarjonnut Venäjälle mahdollisuuden imperiaaliseen politiikkaan. Toisaalta maan heikkouden periodit ovat antaneet reuna-alueilla tilaisuuden separatismiin ja naapurimaille tilaisuuden hyötyä Venäjän kustannuksella. Näin tapahtui Neuvostoliiton ja sosialistisen järjestelmän tuhouduttua sisäiseen heikkouteen 1990-luvulla. Neuvostoliiton pääperilliselle Venäjälle kehitys on ollut nöyryyttävää ja vaikeasti sulatettavissa. Venäjällä onkin käyty keskustelua siitä, miksi Neuvostoliitto hajosi. Lukuisat poliitikot ja tiedemiehet ovat pohtineet kysymystä.²¹

Venäläisillä on pitkä suurvaltatraditio, jonka katsotaan alkaneen Moskovon noususta valtakunnan johtoon.²² Tuolle traditiolle on ominaista sykliisyys, sillä maan kehitys on vuosisatojen ajan vaihdellut katastrofeista menestykseen. Neuvostoliiton hajoamista seuranneet vuodet 1991–2000 olivat sekasorron aikaa,

¹⁹ Münkler 2005, s. 91.

²⁰ В.Ф. Шапавалов, Россиеведение. Москва 2001, с. 167-184.

²¹ Ks. esim. А.Д. Шутов, На руинах великой державы, или Агония власти 1991–2003 годы. Москва 2004, А. В. Шубин, Распад СССР: Роль субъективных факторов. - Историческое пространство. Проблемы истории Стран СНГ. 2:2007, с. 5-37.

²² Н.А. Нарочницкая, Россия и русские в мировой истории. Москва 2005, с. 100-146.

jota voidaan verrata vuosien 1584–1613 interregnumiin, sekasorron aikaan²³, joka alkoi Iivana IV:n (Julman) kuolemasta ja päättyi Mihail Fedorovitš Romanovin nousuun Venäjän valtaistuimelle. Neljäsataa vuotta myöhemmin Venäjän johtoon astui 46-vuotias Vladimir Vladimirovitš Putin. Hänen mahdollisuuksiinsa varsinkaan Venäjän ulkopuolella ei juuri uskottu, mutta määrätietoisella politiikallaan hän on parantanut Venäjän taloutta, vakiinnuttanut maan sisäisiä oloja ja kohottanut maan kansainvälistä arvostusta. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisestä sekasorrosta kärsineet venäläiset ovat ottaneet Putinin autoritaarisen politiikan hyvin vastaan ja kansalaiset ovat palkinneet Putinin ja hänen politiikkansa luottamuksella, joka ei niinkään liity Putiniin vaan hänen harjoittamaansa politiikkaan. Tämän luottamuksen Putin onnistui siirtämään seuraajalleen Dmitri Medvedeville, mutta Neuvostoliiton jälkeinen nuori internetsukupolvi on asettanut maan johdon uusien haasteiden eteen.

Läntiselle Venäjän tutkimukselle on ominaista vertailu Venäjän ja lännen välillä, ja yleensä mittarina käytetään lännen arvoja ja elämäntapaa.²⁴ Neuvostoliiton hajottua lännessä toivottiin kaikkien Moskovan johtamaan poliittiseen ryhmittymään kuuluneiden maiden ryhtyvän luomaan demokratiaa, markkinataloutta sekä kunnioittavan ihmisoikeuksia ja vapautta. Ajoittain oli havaittavissa uskomus epäoikeudenmukaisuuden, alistamisen, aseellisten konfliktien ja sotien häviämiseen maailmasta.²⁵ Nämä toiveet toteutuivat laajalti Itä-Euroopassa, mutta eivät Balkanilla, Venäjällä, Kaukasiassa ja Keski-Aasiassa. Suomessa Venäjän tapahtumia on seurattu herkeämättä, ja itäisen naapurin kehitystä on verrattu Suomen kehitykseen. Vertaajien näkökulma on usein suomalainen tai ainakin läntinen, josta käsin Venäjän kehitys nähdään huonona ja epätoivottavana. Venäjällä tiukkaotteinen Putin on suosittu johtaja, mutta lännessä häneen suhtauduttiin aluksi epäilyksellä, joka myöhemmin on muuttunut pettymykseksi siitä, että "Putin ei olekaan läntisiä arvoja varauksettomasti seuraava poliitikko". Läntisiltä kommentaattoreilta usein unohtuu, että Venäjän presidentit katsovat velvollisuudekseen isänmaansa etujen ajamisen.

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää Venäjän valintaa.

1. Miksi demokratia ei kelpaa venäläisille, vaan he valitsivat jälleen keskusjohtoisen ja imperiaalisen tien?
2. Johtaako imperiaalisuus imperialistisuuteen?
3. Kohoaako arolta jälleen Iivana Julman haamu eli tuleeko Venäjstä uhka maailmalle ja Suomelle?

²³ Venäjäksi смутное время.

²⁴ Ks. esim. A. Luukkanen, *Hajoaako Venäjä? Venäjän valtiollisuuden kehitys vuosina 862–2000*. Helsinki 2001.

²⁵ Ks. esim. F. Fukuyama, *Historian loppu ja viimeinen ihminen*. Helsinki 1992.

1

MAA

Lähes koko pohjoisen Euraasian käsittävä Venäjän federaatio on laajuudeltaan maailman suurin valtio. Sen laajuus on 17 075 000 neliökilometriä, ja maan läntisimmästä kulmasta Itämeren rannalta Tšuktšien niemimaan itäisimpään kärkeen on yli 9 000 km. Tuolle alueelle mahtuu 11 aikavyöhykettä.

1.1 Alue ja luonnonolot

Ural jakaa alueen selväpiirteisesti eurooppalaiseen ja aasialaiseen osaan. Euroopan puoleinen alue muodostuu pääosin tasangoista, joista lännessä kohoavat Valdain, Keski-Venäjän ja Volgan yläjuoksun ylängöt. Aasian puoleiselle osalle ovat ominaisia suuret etelästä pohjoiseen virtaavat joet. Vuoristoja on varsinkin Venäjän etelä- ja itäosissa. Venäjä sijaitsee suureksi osaksi lauhkealla vyöhykkeellä, joskin pohjoisen Jäämeren saaret ja mantereen pohjoisreuna kuuluvat arktiseen ja subarktiseen vyöhykkeeseen. Ainoastaan Kaukasian Mustanmeren rannikkokaistale on subtrooppista aluetta. Ilmasto on lähes kaikkialla mantereinen, jolloin lämpötilat vaihtelevat rajusti.²⁶

Antiikista alkaen maantieteilijät ja filosofit ovat keskustelleet luonnonolojen vaikutuksesta yhteiskuntien kehitykseen. Venäläiset itse katsovat maansa eroavan Länsi-Euroopasta ja Etelä-Aasiasta ankaran ilmaston vuoksi. Venäjä onkin maailman kylmin valtio. Sen vuotuinen keskilämpötila on -5,5 °C. Tammikuun keskilämpö on Pohjois-Kaukasiassa -0 °C ja Jakutiassa lähes -50 °C. Tundravyöhykkeen etelärajalla pakkasettomia päiviä on vuodessa 60 - 75, Länsi-Siperian aroilla 110 - 120 ja Pohjois-Kaukasiassa 180 - 200. Sateisuus on runsainta Kaukasian vuoristossa ja kuivinta on Kaspianmeren pohjoispuolisilla alangoilla. Lumipeitteen pituus vaihtelee etelän 60 - 80 päivästä äärimmäisen Pohjolan 260 - 280 päivään.

Kylmyys on venäläiseen elämänmuotoon keskeisesti vaikuttava tekijä, joka tekee lämmityksen laajoissa osissa maata välttämättömäksi, nostaa rakennus- ja kuljetuskustannuksia ja vaikeuttaa maa- ja metsätalouden harjoittamista. Venäjän rannikkomerenkulkua ja sisävesiliikennettä säätelevät lämpötilasta johtuvat jääolosuhteet.²⁷

²⁶ География России - Энциклопедический словарь. Москва 1998.

²⁷ С. Валянский, Д. Калужный, Понять Россию умом. Москва 2002, с. 15-38.

Kolmannen vuosituhanen alussa Venäjä jaetaan maaperän ja ilmastollisten olosuhteiden mukaan arktiseen, subarktiseen ja lauhkeaan vyöhykkeeseen. Nämä koostuvat arktisesta aavikosta (1,7 %), tundrasta (15,6 %), metsätundrasta (20,5 %), metsästä (41 % havumetsätaigasta ja sekametsistä), metsäarosta (11,2 %), arosta (9 %) ja puoliaavikoista (1 %). Maan etelä- ja keskiosat ovat suotuisia maataloudelle, mutta laajoilla pohjoisilla ja itäisillä alueilla ei ole edellytyksiä maatalouden harjoittamiselle.

Maa-alueella ja ilmastolla on myös ollut usein ratkaiseva merkitys maanpuolustukselle. Euroopan puoleinen Venäjä alkaen Uralilta kapenee länttä kohti. Tämä on vaikeuttanut läntisten sotajoukkojen hyökkäyksiä Venäjälle, ja toisaalta se on antanut laajan taustan länteen suuntautuneille hyökkäyskiiloille. Sekä Napoleonin että Hitlerin armeijoiden etenemisen pysäyttivät pitkät etäisyydet, kelirikko, pakkanen ja lumi. Sodankäynnin teknistyessä alueellisen ulottuvuuden merkitys on supistunut, mutta vielä vuosina 1941–1942 tämä vaikeutti Saksan Barbarossa-suunnitelman toteuttamista ja helpotti Neuvostoliiton tunkeutumista länteen 1943–1945. Nämä seikat tietysti vaikuttivat myös venäläisten sodankäyntiin, mutta heillä oli kokemusta vaikeista luonnonolosuhteista.²⁸

Venäjä on maaperältään vauras valtio. Maailman hiilestä, rautamalmista, kaliyhdisteistä ja raakafosforista Venäjällä on yli 30 %. Maakaasusta se hallitsee myös n. 30 %, 15 - 17 % öljystä ja 10 - 20 % eri värimetalleista. Tärkeimmät öljyn ja kaasun tuotantoalueet (50 - 75 %) sijaitsevat Länsi-Siperiassa.²⁹

Perinteisesti venäläiset ovat uskoneet maansa rikkauteen. Pietari Suuren ajoista alkaen on korostettu maan suuruutta. Maalla onkin valtavia rikkauksia, joita hyödyntämällä taataan valtion mahtavuus ja kansan hyvinvointi. Varsinkin toisen maailmansodan jälkeen Neuvostoliitossa ruokittiin kansan odotusta hyvinvoinnista, joka toteutuisi sitä mukaa, kun sodan tuhot saataisiin korjattua ja maaperän rikkauudet otettua hyötykäyttöön.³⁰ Myös kommunismin jälkeen tätä toivekuvaa käytetään Venäjällä sisäpolitiikan välineenä.³¹

Ankarat luonnonolot kuten kylmät talvet, jyrkät lämpötilan vaihtelut ja pitkät etäisyydet vaikeuttavat kaikkea elinkeinoelämää, ja eräät tutkijat katsovat, että itse luonto ei ole suonut Venäjälle samaa vaurautta kuin Länsi-Euroopalle. Vuosisatojen kuluessa luonto ja ilmasto ovat muovanneet väestöä, politiikkaa ja kulttuuria aintulaatuisiksi, muusta maailmasta eroaviksi. Venäläisestä on kehittynyt sitkeä, vähään tyytyvä raataja, joka tarpeen tullen, määrätietoisesti johdettuna kykenee valtaviin suorituksiin.³²

²⁸ Г.Ф.Чекмарев, Военная стратегия в великой отечественной войне. - История военной стратегии России. Под редакцией академика РАЕН генерал-майора В.А. Золотарева. Москва 2000, с. 255-366., R. Braithwaite, Moskova 1941. Helsinki 2007, s. 307-329.

²⁹ Большая Российская Энциклопедия. Москва 2004, с. 12-141.

³⁰ А. Пыжиков, А. Данилов, Рождение сверхдержавы 1945-1953 годы. Москва 2002, с. 105-155.

³¹ Huomattakoon, ettei ilmiö ole ominainen pelkästään Venäjälle. Itsenäistyneessä Suomessa väestöä kehoitettiin säästämään, jotta varoja riittäisi tulevaisuuden investointeihin. Ks. esim. U. Kekkonen, Onko maallamme malttia vaurastua? Helsinki 1945.

³² Шапавалов 2001, с. 82-88.

Venäläiset ovat vuosisatojen ajan sitkeästi taistelleet ankaria luonnonolosuhteita vastaan, mutta kolmannen vuosituhannen alussa "aurinko" on alkanut paistaa lämpimämmin. Maailma tarvitsee yhä kiihkeämmin Venäjän energiaa ja raaka-aineita, ja ilmaston lämpeneminen helpottaa pohjoisten alueiden hyödyntämistä. Kehitys on antanut Venäjälle uuden imperiaalisen ja imperialistisen politiikan välineen.³³

Imperiumien tavoin keisarillinen Venäjä ja kommunistinen Neuvostoliitto olivat ylhäältä keskitetysti johdettuja valtioita, joissa vertikaalinen valta pyrki ulottamaan määräyksensä paikallistasolle saakka. Järjestelmä on estänyt paikallisen omatoimisuuden ja samalla vieraannuttanut ihmiset politiikasta. Vanha sanonta "*taivas on korkealla ja tsaari kaukana*" on säilyttänyt merkityksensä kolmannelle vuosituhannelle. Tämä tarkoittaa sitä, että korkeat päättäjät ovat kansalaisen tavoittamattomissa, ja siksi ihmiset pyrkivät hoitamaan asioitaan viranomaisista riippumatta suhteiden ja lahjonnan avulla.³⁴

Vuoden 1993 perustuslain mukaan Venäjän federaatio koostuu 89 subjektista. Ne ovat 21 tasavaltaa, 6 aluepiiriä 49 aluetta, 2 yleisvaltakunnallista kaupunkia (Moskova ja Pietari), 1 autonominen alue (Birobidžanin juutalaisalue Itä-Siperiassa) ja 10 autonomista piirikuntaa. Nämä puolestaan jakaantuvat pienempiin alueisiin³⁵ ja piireihin³⁶. Tämä monimutkainen aluejako osoittautui käytännössä vaikeasti johdettavaksi, ja siksi vuonna 2000 valtakunta jaettiin seitsemään suuralueeseen eli federaatiopiiriin:

1. Keskialue
2. Luoteinen alue
3. Eteläinen alue
4. Volgan alue
5. Uralin alue
6. Siperian alue
7. Kaukoidän alue.³⁷

Nämä suuralueet olivat lähes yhteneväiset sotilaspiiriin kanssa. Poikkeavaa on, että luoteista aluetta kutsutaan Leningradin, eteläistä Pohjois-Kaukasian tai Lounaiseksi sotilaspiiriksi, ja että Volgan ja Uralin alueet kuuluvat Volga-Uralin sotilaspiiriin. Vasta 2010-luvulla alussa tapahtuneen asevoimien reformin myötä sotilaspiirijako erotettiin selvemmin suuraluejaosta.

³³ Tästä tarkemmin luvussa 5.

³⁴ Шапавалов 2001, с. 407-416., vrt. R. Kosonen, J. Rautava, Harmaa talous on syvällä venäläisessä yhteiskunnassa. - Idäntutkimus 1/2002, s. 7-14.

³⁵ область (oblast).

³⁶ район (rajon).

³⁷ Ks. kartta 1.

Kartta 1. Venäjän federaatio

1.2 Rajat

Rooman valtakunnan ajoista alkaen rajoilla on ollut imperiumien vallankäyttöä ohjaava merkitys. Rajojen olemus on vaihdellut tiukasta läpäisemättömyydestä avoimuuteen, joka äärimmäisyydessään on merkinnyt pelkkää muodollista merkintää kartalla. Venäjällä ei myöskään ole ollut ns. luonnollisia rajoja, kuten esimerkiksi Isolla-Britannialla, joihin maanpuolustus olisi voinut turvautua. Siksi 1800-luvun venäläiset geopolitiikot katsoivat Venäjälle välttämättömäksi vahvan armeijan ja liittoutumisen sekä määrittivät strategiseksi tavoitteeksi ulkorajojen työntämisen mahdollisimman kauaksi maan keskusalueista. Stalinin kauden geopolitiikko Ivan Lukjanovitš Solenevitš (1891–1953) tähdensi Venäjän turvallisuuden takeena olevan pelkästään vahvan armeijan.³⁸

Luonnollisten rajojen puute ei kuitenkaan oikeuta vain Venäjää turvautumaan hyökkäykselliseen ja väkivaltaiseen puolustukseen. Myöskään Venäjän kaikilla naapureilla ei ole luonnollisia rajoja. Aikojen kuluessa Venäjän joukot ovat vyöryneet yli arojen ja tasankojen Balkanille, Länsi-Eurooppaan ja Itämeren alueelle.

Venäjällä on maailman pisimmät rajat. Maarajoja on 14 509,3 km, vesistörajoja 7 616 km ja merirajoja 38 807,5 km eli yhteensä 60 932,8 kilometriä. Pitkät rajat aiheuttavat monenlaisia ongelmia ja niistä huolehtiminen tulee kalliiksi; tarvitaan paljon henkilöstöä ja kalustoa vartiointiin ja huoltotehtäviin. Lukuisat rajanaapurit ovat erilaisia ja vaativat omanlaisensa rajajärjestelyt. Neuvostoimperiumin hajottua Venäjällä oli kansainvälisen oikeuden mukaiset rajasopimukset vain

³⁸ И. Л. Соленивич, Народная империя. Москва 1991, с. 48-69. - A. Juntunen, Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot. Helsinki 2003, s. 21-22.

Norjan, Suomen, Puolan, Kiinan, Mongolian ja Pohjois-Korean kanssa. Hajoamisen myötä syntyneiden uusien valtioiden ja Venäjän väliset rajat noudattavat entisiä NL:n eri neuvostotasavaltoja erottavia rajoja. Niiden rajojen ongelmana oli muodollisuus, joka ei vastannut kansainvälistä rajojen käsitettä. Kuten NL:n hajoaminen niin myös uusien rajojen syntyminen yllätti kansalaiset ja valtion johdon. Vielä 1990-luvun alkupuolella uskottiin imperiumin palautuvan IVY:n puitteissa eikä rajakysymyksiin kiinnitetty huomiota valtionjohdon tasolla. Myöskään kansalaiset eivät ottaneet uusia rajoja vakavasti.

Vasta IVY:n osoittauduttua toimimattomaksi, Venäjällä alettiin kiinnittää huomiota uusien rajojen aiheuttamiin ongelmiin. Venäjän asenne on selvästi imperiaalinen. Presidentti Boris Jeltsinin 5.10.1996 vahvistama rajapolitiikka ohjaava asiakirja haluaa tulkita jokaisen epäselvyyden Venäjän eduksi.³⁹

Venäjän ja sen naapureiden rajojen pituus kilometreinä ⁴⁰				
Rajanaapuri	Maaraja	Vesistöraja	Meriraja	Yhteensä
Norja	43	152,8	23,3	219,1
Suomi	1091,7	180,1	54	1325,8
Viro	89,5	235,3	142	466,8
Latvia	137,2	133,3	-	270,5
Liettua	29,9	236,1	22,4	288,4
Puola	203,3	0,8	32,2	236,3
Valko-Venäjä	857,7	381,3	-	1239
Ukraina	1500,2	425,6	320	2245,8
Georgia	819,4	56,1	22,4	897,9
Azerbaidžan	272,4	55,2	22,4	350
Kazakstan	5936,1	1576,7	85,8	7598,6
Mongolia	2878,6	606,4	-	3485
Kiina	650,3	3559	-	4209,3
Pohjois-Korea	-	17,3	22,1	39,4
Japani	-	-	194,3	194,3
Yhdysvallat	-	-	49	49
Meriin ulottuvia rajoja on:				
	Itämerellä		126,1	
	Mustallamerellä		389,5	
	Kaspianmerellä		580	
	Tynnellämerellä		16997	
	Pohjoisella jäämerellä		19724,1	
	Maaraja	Vesistöraja	Meriraja	Kaikki rajat
Yhteensä	14509,3	7616	38807,5	60932,8

³⁹ Кс. Основы пограничной политики РФ. [[http:// www.scr.gov.ru.documents](http://www.scr.gov.ru.documents)].

⁴⁰ М.К. Сидоров, Социально-экономическая география и регионалистика России. Москва 2002, с. 6-15.

Venäjän ja Norjan välinen maaraja perustuu Ruotsin ja Venäjän välisiin 1800-luvulla solmittuihin sopimuksiin, mutta maiden välillä ei ollut Barentsin merelle ulottuvaa mannerjalustaa koskevaa sopimusta. Asia tuli ajankohtaiseksi vasta toisen maailmansodan jälkeen, kun merenpohjan rikkauksiin alettiin kiinnittää huomiota. Rajasta neuvoteltiin vuosikymmeniä, ja sopimukseen päästiin 7.6.2011. Rajankäyntiä hankaloitti kylmä sota ja pohjoisten alueiden energiavarojen merkityksen jatkuva kasvu. Molemmille osapuolille energiavarojen hyödyntäminen on edullista, ja siksi maat jakoivat 175 000 neliökilometrin alueen keskenään ja sopivat alueellisesta yhteistyöstä.⁴¹

Venäjän ja Suomen välinen raja perustuu Suomen ja liittoutuneiden Pariisissa vuonna 1947 solmittuun rauhansopimukseen. Yhtenäisen rajan katkaisee Saimaan kanava, jonka Neuvostoliitto vuokrasi vuonna 1962 Suomelle. Vuosikymmeniin venäläiset eivät kiinnittäneet Karjalan talouteen ja sosiaalisiin oloihin huomiota, koska aluetta pidettiin pelkästään lännen vastaisena turvallisuusvyöhykkeenä. He vain totesivat Suomen vastaisen rajan olevan turvallinen ja vähiten huolta aiheuttava. Tilanne muuttui, kun Neuvostoliiton hajottua Venäjä menetti tärkeimmät Itämeren satamat ja sen merellinen ulottuvuus supistui Suomenlahden pohjukkaan. Tämän seurauksena venäläiset ryhtyivät investoimaan Karjalan kannakselle, ja samalla Suomen vastaisen rajan merkitys alkoi kasvaa. Tämä on yhtenä syynä siihen, että Venäjällä seurataan tarkasti Suomessa käytävää keskustelua rajojen siirrosta ja Karjalan palauttamisesta. ”Pro Karelia” -liikkeen toimintaan ja Karjalan palautusta julistavaan kirjallisuuteen kiinnitetään huomiota, vaikka virallinen Suomi on sanoutunut irti kaikesta rajojen tarkastukseen viittaavasta.⁴²

Venäjän, Viron ja Latvian rajat perustuvat pääpiirteissään vuosina 1920 ja 1921 solmittuihin rauhansopimuksiin, mutta vuonna 1945 Virosta liitettiin Venäjään pääasiassa venäläisten asuttamat Ivangorodin ja Petserin alueet sekä Latviasta Pitalovan ja Palkinskin alueet. Neuvostoliiton hajottua näiden alueiden luonne muuttui rajan konkretisoitumisen myötä. Seurauksena onkin ollut ristiriitoja sekä valtiollisella että kansalaistasolla.⁴³ Pitkällisten neuvottelujen jälkeen Venäjä ja Viro allekirjoittivat kesäkuussa 2005 rajasopimuksen, mutta Venäjän duuma kieltäytyi ratifioinnista, koska Viron parlamentti esitti oman ratifiointinsa yhteydessä tulkintapöytäkirjan, jossa viitattiin neuvostomiehitykseen.⁴⁴ Vuoden 2006 alussa Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrov ehdotti uusien rajaneuvottelujen aloittamista Viron kanssa.

Latvian kanssa Venäjä pääsi alustavaan rajasopimukseen vuonna 1997, mutta vasta kymmenen vuotta myöhemmin maiden pääministerit allekirjoituksillaan hyväksyivät sopimuksen, ja 5.9.2007 Venäjän duuma ratifioi rajasopimuksen, jonka mukaan

⁴¹ Сидоров 2002, с. 9., Focus North 5,6-2007. - Den Norske Atlanterhavskomite, Россия и Норвегия заключили договор о границе в Баренцевом море.
- Война и мир 8.6.2011. <http://pda.warandpeace.ru/ru/news>

⁴² Ks. Esim. Н.И. Уткин, «Карельский вопрос» и безопасность северо-запада России. - Геополитика и Безопасность 2007 № 1, с. 69-80.

⁴³ Juntunen 2003, s. 111-112.

⁴⁴ R. Nyberg, Keskinäisen riippuvuuden Itämeri. - Kanava 1/2006, s. 12.

Latvia luopui Venäjän hyväksi 1400 neliökilometrin alueesta itärajallaan.⁴⁵ Liettuan kanssa Venäjä solmi rajasopimuksen 1997, mutta vielä vuonna 2008 raja on edelleen määrittelemättä Niemenjoen eräillä hiekkasärkillä.⁴⁶

Baltian maiden liittyminen Euroopan unioniin ja Natoon ei ole muuttanut tilannetta, vaikka rajasta tuli Venäjän ja EU:n sekä Venäjän ja Naton vastainen raja. Venäjä haluaa yhdistää rajakysymyksen ratkaisun Baltian maiden venäläisen väestön asemaan. Pitämällä rajaongelman avoimena Venäjä pyrkii vaikuttamaan Baltian maiden politiikkaan.

Kaliningradin alue on kappale Venäjää Puolan ja Liettuan kyljessä, ja ilman sitä Venäjä ei olisi rajanaapuri Puolan ja Liettuan kanssa. Alueen rajoista sinänsä ei ole epäselvyyttä, joskin ne määriteltiin Stalinin yksipuolisella päätöksellä 7.4.1946.⁴⁷ Valko-Venäjän vastainen raja on entisen neuvostorajan kaltainen, koska Aleksandr Lukašenkon johtama tasavalta on pysynyt uskollisena Moskovan politiikalle ja haluaa pikemminkin liittyä Venäjään kuin erota siitä.⁴⁸

Ukrainan vastaisen rajan ongelmat ovat lisääntyneet sitä mukaa kuin Ukraina on hakenut omaa itsenäistä poliittista linjaansa. Maarajan demarkaatiolinjan⁴⁹ ja rajaviivan määrittelyä Asovanmerellä ei ole suoritettu. Raja kulkee tiheään asuttujen teollisuusseutujen halki ja se jakaa historialliseen Venäjään kuuluneet alueet. Neuvostoliiton hajottua ongelmaksi jäivät erityisesti venäjänkieliset Krimin niemimaa ja Ukrainan itäiset alueet. Moskova ei kuitenkaan ryhtynyt tukemaan näitä Ukrainan kannalta separatistisia alueita, sillä jouduttuaan sotaan Kaukasiassa Venäjä halusi ylläpitää hyviä suhteita kaikkien IVY-maiden kanssa.⁵⁰

Venäläismyönteisen Leonid Kutšman valinta Ukrainan presidentiksi vuonna 1994 paransi maiden suhteita. Pitkällisten neuvottelujen jälkeen päästiin sopimukseen entisen NL:n Mustanmeren laivaston jakamisesta ja samalla Ukraina vuokrasi Venäjälle Sevastopolin laivastotukikohdan 20 vuodeksi. Jo vuonna 1996 oli muodostettu ukrainalais-venäläinen rajakomitea, mutta sen toiminta sai vauhtia vasta, kun seuraavana vuonna maat solmivat sopimuksen ystävyyydestä, yhteistyöstä ja kumppanuudesta. Osapuolet kuitenkin kiistelivät arvovaltakysymyksistä ja molempien valtioiden duumissa kansallismieliset esittivät jyrkkiä kantoja. Moskovassa kansallismieliset eivät suvainneet Ukrainan itsenäisyyttä lainkaan, ja Kiovassa katsottiin Kutšman pettäneen maansa Venäjän hyväksi. Putinin aktiivisuuden ansiosta solmittiin sopimus yhteisestä talousalueesta, ja tammikuussa 2003 Putin

⁴⁵ Календарь рассмотренная вопросов Государственной Думой 5го сентября 2007 года [www.duma.ru].

⁴⁶ Сидоров 2002, с. 10.

⁴⁷ Г.М. Федоров, В.С. Корнеев, Балтийский регион. Калининград 1999, с.42., Juntunen 2003, s. 118-135.

⁴⁸ Ю. Шевцов, Феномен Беларуси. Москва 2005, с. 99, 213-215.

⁴⁹ Demarkaatiolinja tarkoittaa maastolinjaa, joka erottaa sopimusvaltojen asevoimat toisistaan.

⁵⁰ D. Trenin, The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization. Moscow 2001, s. 166.

ja Kutšma allekirjoittivat sopimuksen valtiollisesta rajasta Venäjän ja Ukrainan välillä ja molempien maiden parlamentit ratifioivat sen huhtikuussa 2004.⁵¹

Sopimuksen ulkopuolelle jäivät vielä vastuukysymykset Asovanmeren rannikolla ja käyttöoikeus Kertšin salmeen. Näistäkin päästiin sopimukseen ja joulukuussa 2004 maiden presidentit allekirjoittivat sopimuksen yhteistyöstä Asovanmeren ja Kertšin salmen käytöstä.⁵²

Korkealla valtiollisella tasolla solmitut sopimukset ovat vähämerkityksellisiä, mikäli niillä ei ole kansan tukea. Paikallinen väestö on aina kokenut uudet rajat elämäänsä häiritsevinä. Näin oli mm. Suomen puoleisessa Laatokan Karjalassa, kun Tarton rauhan rajat saatettiin voimaan 1920-luvulla.⁵³

Väestö ei ole kaikkialla hyväksynyt Venäjän uusia rajoja. Näin on erityisesti Ukrainassa, jossa maan itäiset rajat kulkevat venäläisen väestön asuttamien seutujen halki. Vuodesta 1994 alkaen Venäjä ja Ukraina ovat muodostaneet lukuisia komiteoita ja laatineet erilaisia ohjelmia rajaseutujen kehittämiseksi. Tulokset ovat kuitenkin jääneet laihoiksi, sillä väestö on toiminut virallisen hallinnon ohjeista piittaamatta. Hallitukset ovat pyrkineet vastaamaan erilaisilla määräyksillä ja ohjeilla. Seurauksena onkin useimmiten ollut byrokraattinen sekasotku. Valtakautensa alkuvaiheessa keväällä 2005 Moskovan karsastama presidentti Viktor Juštšenko ilmoitti, että vuosi 2005 omistetaan rajojen vahvistamiselle, tullimääräysten yhtenäistämiseksi EU-normien mukaisiksi sekä salakuljetuksen ja kaiken laittomuuden lopettamiselle. Ukrainalainen Tatiana Žurženko pitää rajastatuksen nostamista EU-standardien tasolle välttämättömänä Ukrainan identiteetille ja toivoo EU:lta apua maansa tavoitteille. Pahana esteenä hän näkee Venäjän hallituksen vihamielisen politiikan. Ukraina on alkanut oranssivallankumouksen myötä etäännyttävä Moskovaan, eikä Venäjä halua tunnustaa tätä geopolitiikkaa.⁵⁴

Euroopan unioniin pyrkivälle Ukrainalle rajatilanne on kiusallinen ongelma, koska EU ei ota jäseniä, joilla on rajaongelmia naapureidensa kanssa. Ukrainassa raja on myös sisäpoliittinen ongelma, sillä vasta kun maan venäjänkielinen väestö tuntee itsensä ukrainalaiseksi ja haluaa tehdä eroa Venäjään, rajalla voidaan seurata eurooppalaisia käytäntöjä. Venäjälle rajan epämääräisyys tarjoaa pysyvän välineen vaikuttaa Ukrainan politiikkaan.

Kaukasian ongelmien kokonaisuudessa rajakysymykset ovat oma lukunsa. Kaukasiassa Venäjän rajanaapureita ovat Georgia ja Azerbaidžan. Georgian ja Venäjän rajaongelmat liittyvät kiistoihin Georgian valtiokokonaisuudesta ja sen osista. Neuvostoliiton hajotessa Venäjän ja Georgian väliseksi rajaksi muodostui

⁵¹ Juntunen 2003, s. 143-152., T. Žurženko, Ukrainan – Venäjän raja rakenteilla. - Idäntutkimus 3/2005, s. 13-14.

⁵² Žurženko 2005, s. 14.

⁵³ T. Hämynen, Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880–1940. Joensuu 1993, s. 186-201.

⁵⁴ Žurženko 2005, s. 18-21., vrt. L. Assmuth, Identiteetit Venäjän, Viron ja Latvian rajoilla. - Idäntutkimus 4/2007, s. 47-58.

vuonna 1957 määritelty linja. Ongelmaksi jäivät Neuvostoliiton aikana Georgian sisällä autonomisessa asemassa olleet Abhasia ja Etelä-Ossetia, jotka eivät halua kuulua Georgiaan. Valtion yhtenäistämiseksi Tbilisin hallitus alkoi supistaa autonomiaa ja seurauksena oli jatkuvia konflikteja. Abhaasit ja etelä-ossetialaiset pyysivät apua Venäjältä. Näin Venäjälle tarjoutui mahdollisuus lisätä vaikutusvaltaansa Kaukasiassa. Elokuussa 2008 puhkesi avoin konflikti, kun Georgia yritti voimakeinoin liittää Etelä-Ossetian tiukemmin itseensä. Seuranneessa viiden päivän sodassa Venäjä tuki aseellisesti osittajia ja lyötyään Georgian joukot se tunnusti Abhasian ja Etelä-Ossetian itsenäisyyden.⁵⁵ Kiistojen takia sekä Abhasian että Etelä-Ossetian asema on edelleen kansainvälisesti epäselvä eikä Venäjän vastaista rajaa ole vahvistettu.

Venäjään kuuluvan Tšetšenian ja Georgian välisellä rajalla sattuu tuon tuostakin aseellisia yhteenottoja. Ongelmana on myös Georgian puutteellinen rajavalvonta. Terroristien ja kapinallisten tunkeutuminen huonosti valvottujen rajojen läpi on osoittanut todelliseksi uhkaksi Venäjälle.⁵⁶ Venäjän ja Azerbaidžanin välinen raja kulkee vaikeasti valvottavan Dagestanin vuoristoisen alueen kautta, mutta maiden välillä ei ole rajakiistoja. Rajasopimus allekirjoitettiin presidentti Dmitri Medvedevin Bakun vierailun yhteydessä 3.9.2010.⁵⁷

Kaikkein pisin, n. 6000 km pituinen yhteinen maaraja Venäjällä on Kazakstanin kanssa. Raja perustuu vuodelta 1922 olevaan hallinnolliseen jakoon eikä se noudata kansallisuusrajoja. Rajan Venäjän puoleisella alueella asuu vajaa puoli miljoonaa kazakia ja Kazakstanin puolella 4,2 milj. venäläistä. Maiden välillä on käyty keskustelua mahdollisesta aluevaihdosta, mutta niissä ei ole päästy konkreettisiin tuloksiin, koska venäläiset ja kazakit asuvat limittäin ja usein myös samoilla seuduilla.⁵⁸

Ongelmana ovat ennen muuta väestön asenteet. Varsinkaan Kazakstanin pohjoisella vyöhykkeellä enemmistönä oleva venäläinen väestö ei pidä rajaa todellisena, ja Venäjän ja Kazakstanin hyvät suhteet ovat omiaan estämään rajoihin liittyvät kansalliset konfliktit. Venäjällä käydään jopa keskustelua Venäjän ja Kazakstanin yhdistymisestä. Jos kohta Venäjän ja Kazakstanin raja on ongelmaton, niin Kazakstanin eteläinen Turkmenistanin, Uzbekistanin ja Kirgisian vastainen raja aiheuttaa ongelmia myös Venäjällä, koska Keski-Aasian nuorilla tasavalloilla ei ole riittävää kapasiteettia rajojensa valvontaan. Siksi Venäjä on ottanut osavastuun niiden ja myös Tadžikistanin Afganistanin vastaisen rajan vartioinnista. Tämä on saanut kansainvälisen hyväksynnän, sillä huumeiden salakuljetuksella Afganistanista halki Keski-Aasian Eurooppaan on erittäin tuhoisat vaikutukset.

⁵⁵ М. Бллев, Южная Осетия в коллизиях российско-грузинских отношений. Москва 2006, с. 380-386., А.Б. Широкоград, Истоки незатухающего конфликта. - Независимое военное обозрение 27.8.2008.

⁵⁶ G. Alafuzoff, Terrorism in Russia and Russian Terrorism. -Terrorism and counter-terrorism. Impact on Defence and other Security Systems. Ed. by Joonas Sipilä and Erko Mikkola. Department of Strategic and Defence Studies. Series 2 No 25. Helsinki 2004, s. 61-65.

⁵⁷ <http://www.yandex.novosti>.

⁵⁸ Сидоров 2002, с. 13, 287-305.

Venäjän ja Mongolian raja perustuu Venäjän ja Kiinan väliseen 1689 solmittuun rajasopimukseen ja maiden välillä vuonna 1911 määritettyyn demarkaatiolinjaan. Mongolian asema liittyy tietysti Kiinan ja Venäjän suhteisiin.⁵⁹

Vuonna 1994 Venäjä ja Kiina sopivat 55 kilometrin pituisesta kaistaleesta, joka sijaitsee Kazakstanin ja Mongolian välissä Altain vuoristossa. Rajan itäisestä Mantšuriasta Tyynenmeren rannalle ulottuvasta jaksosta päästiin sopimukseen vuonna 1997. Tuolloin jäi avoimeksi vielä kysymys eräiden Amurin ja Ussurin saariin sekä vesialueisiin liittyvien rajojen linjauksesta. Lopullisesti asiasta sovittiin vuonna 2004 presidentti Putinin vieraillessa Pekingissä. Tuolloin todettiin maiden lopullisesti haudanneen ikivanhat rajaongelmat. Huomattakoon, etteivät eräät kiinalaiskansalliset piirit hyväksy mainittua rajasopimusta. Venäjän ja Kiinan välisten rajaneuvottelujen yhteydessä määriteltiin myös Pohjois-Korean rajan demarkaatiolinja.⁶⁰

Rajoista kolme neljäsosaa on merirajoja. Niistä pisimmät ovat arktisilla alueilla Jäämerellä ja pohjoisella Tyynellä valtamerellä. Venäjä on lähimpänä kilpailijaansa Yhdysvaltoja Beringinsalmen seudulla, jossa ne ovat varsinaisia rajanaapureita. Siellä rajat on määritelty kansainvälisin sopimuksin. Pohjoisnavan arktinen alue on jaettu viiteen sektoriin Venäjän, Yhdysvaltojen, Kanadan, Norjan ja Tanskan kesken. Maaailma on ollut 1500-luvulta lähtien kiinnostunut pohjoisista merireiteistä, mutta Venäjä on pitänyt pohjoista rannikkoaan sivuavaa koillisväylää omanaan eikä ole avannut reittiä kansainväliselle liikenteelle. Neuvostoliiton hajoaminen ja samanaikaisesti todettu vähittäinen ilmaston muutos ovat muuttamassa tilanteen.⁶¹

Itämerellä, Mustallamerellä ja Kaspianmerellä on suuri liikenteellinen merkitys.

Liikenteen lisäksi energiaan liittyvät ongelmat ovat vaikeuttaneet Kaspianmeren uusjakoa. Sopimuksilla vuosina 1921, 1931, 1940 ja 1954 Neuvostoliitto ja Iran olivat jakaneet meren keskenään. Tilanne muuttui Neuvostoliiton hajoamisen myötä. Azerbaidžan, Kazakstan ja Turkmenistan haluavat oman osansa Kaspianmeren rikkauksista. Toistaiseksi osapuolet eivät ole päässeet sopimukseen, ja epäselvä tilanne on antanut tilaisuuden ulkopuolisille valtioille, kuten Yhdysvalloille ja Turkille, päästä vaikuttamaan alueen kehitykseen. Venäjä ei halua kumppanikseen ulkopuolisia valtioita hyödyntämään alueen varoja ja samalla horjuttamaan asemaansa.⁶²

Japanin kanssa Venäjällä on pelkästään meriraja, joka olennaisesti liittyy Kuriilien kysymykseen. Toisen maailmansodan loppuvaiheessa Neuvostoliitto

⁵⁹ A. Juntunen, The influence of railway construction in Mongolia: the shift from Chinese to Russian/Soviet protection. - *The Journal of Transport History* 2/1991, s. 171-178.

⁶⁰ Сидоров 200 2, с. 14., М.Ю.Панченко, Российско - китайские отношения и обеспечение безопасности в АТР. Москва 2005, с. 157-158.

⁶¹ Kilpailua arktisista alueista käsitellään tarkemmin luvussa 5.

⁶² И. Заславский, Дело Труба. Баку-Тбилиси - Джейхан и казахстанский выбор на Каспии. Москва 2005, с. 15-33, 71-107.

muiden liittoutuneiden painostuksesta julisti sodan Japanille ja miehitti Sahalinin eteläosan sekä Kuriilien saaristoon kuuluvat neljä saarta. Vuosikymmenien ajan molemmat maat ovat kiistelleet saarten omistamisesta ja perustelleet vaatimuksiaan geopolittisilla ja historiallisilla syillä. Saarten omistusoikeus on kytketty maiden väliltä puuttuvaan rauhansopimukseen siten, että Venäjä suostuu keskustelemaan saarten asemasta vasta rauhansopimuksen allekirjoittamisen jälkeen. Japani puolestaan pitää saarten palauttamista rauhansopimuksen ehtona, koska Neuvostoliitto rikkoi maiden välillä 1941 solmitun puolueettomuussopimuksen yhtymällä liittoutuneiden Japanin vastaiseen sotaan. Venäläiskansallisen näkemyksen mukaan saaret ovat vanhaa venäläistä maata ja ne suojaavat Venäjän Tyynenmeren rannikkoa ja siellä olevia satamia ja laivastotukikohtia.⁶³

---

⁶³ В.В. Аладьин, Россия и Япония: Пропущенные вехи на пути к мирному договору. Москва 2001, с. 50, 69-209.

2

VÄESTÖ

Väestökehityksellä on maailmanhistoriassa ollut suuri merkitys. Kansainvaellukset, siirtolaisuus ja tautiepidemiat ovat vaikuttaneet valtioiden politiikkaan. Väestöpaineet ovat johtaneet myös sotiin ja valloituksiin eli imperialismiin. Imperialismin kaudella syntyi käsite elintilasta, jolla tarkoitettiin tietylle kansalle oikeutetusti kuuluvaa aluetta, joka turvaisi kansakunnan itsenäisyyden ja tulevaisuuden. Erittäin suosittu käsite oli Saksassa, joka katsoi olevansa vihollisten ympäröimä. Japani myös perusteli 1800-luvun lopulta harjoittamaansa politiikkaa elintilalla.⁶⁴

2.1 Asutuksen sijoittuminen

Laajalla Venäjällä ei ole ollut elintilaongelmia, mutta sen alueet ovat olleet ulkomaisten valloittajien, kuten mongolien ja Hitlerin, kohteena. Tällä hetkellä maahan kohdistuu väestöpaineita eteläisistä muslimimaista ja Kiinasta, jonka Venäjään rajoittuvilla alueilla väestö on kasvanut erittäin nopeasti. Vuonna 1984 Neuvostoliiton Kiinaan rajoittuvilla alueilla asui 6,4 miljoonaa ja Kiinan puoleisella 112,3 miljoonaa asukasta. Vuonna 2000 Venäjän puolella asukkaita oli 8 ja Kiinan puolella 320 miljoonaa. Ylikansoittumisesta johtuvat Kiinan ympäristöongelmat ovat myös heijastuneet Venäjän puolelle.⁶⁵

Neuvostoliiton hajoaminen muutti merkittävästi Euraasian väestöoloja, sillä Baltian tasavallat, Valko-Venäjä, Ukraina, Kaukasian ja Keski-Aasian valtiot olivat Neuvostoliiton tiheimmin asuttuja seutuja. Muodostuneessa Venäjän federaatiossa asuu noin 100 miljoonaa asukasta vähemmän. Vuoden 2002 väestölaskeksen mukaan Venäjän väkiluku oli 145,2 miljoonaa, vuonna 2007 se oli 142,2 miljoonaa. Vuonna 2009 tapahtui käänne, jolloin todettiin väestön vähenemisen pysähtyneen. Seuraavana vuonna todettiin selvää kasvua ja vuoden 2012 alussa väkiluku oli 143 milj. Kasvua edellisestä vuodesta 164 700 henkilöä. Venäjän tilastolaitoksen mukaan todellista kasvua ei ollut tapahtunut, sillä samanaikaisesti maahan muutto oli vähentynyt. Maahan muutto ja maasta muutto eivät ole täysin hallinnassa ja seurauksena on tilastollisia ongelmia.⁶⁶

⁶⁴ A. Juntunen, Haushoferin arvoitus ja Venäjä. - Tiede ja ase. Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu N:o 63/2005, s. 86-101.

⁶⁵ В. Макаренко, Кто союзники России? Москва 2000, с. 113-124., М.М. Алексеев, Угрожает ли России китайская миграция. - Мировая экономика и международные отношения. 11/2000, с. 97-103.

⁶⁶ По предварительной оценке Росстата, постоянное население России на начало 2012 года. [<http://www.demoscope.ru/weekly/2012/0497/barom01.php>.]

Negatiivisesta kehityksestä huolimatta Venäjä on maailman kahdeksanneksi väkirikkain valtio, mutta sen valtavasta pinta-alasta vain kolmasosa eli n. 6 miljoonaa neliökilometriä on asuttua. Kokonaispinta-alalta laskien asukastiheys on 10 henkilöä/neliökilometri, mutta asukastiheys olisi 28 henkilöä/neliökilometri, mikäli mukaan laskettaisiin vain asutut alueet. Väestöstä 73,3 % asuu kaupungeissa. Pääosa väestöstä (74 %) asuu maan eurooppalaisella alueella, jossa sijaitsevat maan suurimmat kaupungit Moskova, Pietari ja Nižni-Novgorod. Maassa on kaikkiaan 14 kaupunkia, joiden asukasmäärä ylittää miljoonan. Niistä vain Novosibirsk, Omsk ja Krasnojarsk sijaitsevat Uralin itäpuolella. Maaseutu on harvaan asuttu jopa siinä määrin, että maalle tärkeän infrastruktuurin ylläpitäminen tuottaa vaikeuksia.⁶⁷

Valtavat etäisyydet, ankara ilmasto ja harva asutus vaikeuttavat teiden, rautateiden ja putkilinjojen rakentamista ja aiheuttavat korkeita kustannuksia. Infrastruktuurin rakentamista ovat ensi sijassa ohjanneet strategiset syyt, ja valtiovalta on ryhtynyt suuriin tie- ja rautatieinvestointeihin vasta sotilaallisten tarpeiden vuoksi.⁶⁸ Ankaran ilmaston vuoksi infrastruktuuri vaatii enemmän huoltoa kuin suosiollisemman ilmaston maissa, ja siksi ajoittain toistuneet rappion kaudet ovat olleet Venäjän liikenneoloille erittäin turmiollisia. Kolmannen vuosituhannen alussa maan infrastruktuuri on jälleen katastrofaalisessa tilassa ja valtion johto on kiinnittänyt erityistä huomiota infrastruktuurin uudistamiseen.⁶⁹

2.2 Demografinen kehitys

Venäjän demografinen kehitys muistuttaa yleistä länsimaista mallia.⁷⁰ Oheisesta kuvioista näkyy Venäjän väestöhistorian vaihtelut. Toisen maailmansodan vuosina syntyneet ikäluokat olivat pieniä, ja maan väestö koostuu tällä hetkellä 1950–1980 -luvulla syntyneistä, parhaassa työiässä olevista ikäluokista, jotka 2010-luvulla alkavat poistuvat aktiivisesta työvoimasta. Tästä on jo merkkejä havaittavissa. Vuonna 1993 Venäjän työllisten määrä oli 74,06 miljoonaa ja kolme vuotta myöhemmin 72,3 miljoonaa.⁷¹

Neuvostoliiton hajoamisella ja sitä seuranneella sekasorron kaudella on ollut kielteiset vaikutukset väestökehitykseen. Ideologisen ja taloudellisen katastrofin seurauksena suuri osa väestöstä kadotti uskonsa yhteiskuntaan ja tulevaisuuteen.

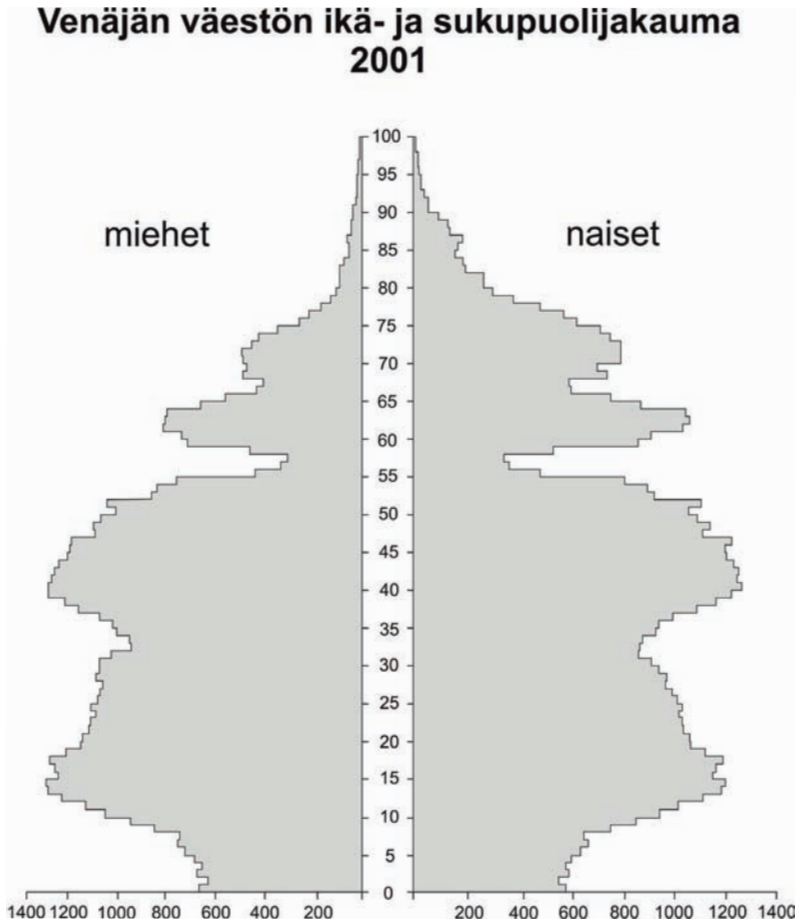
⁶⁷ Сидоров 2002, с. 33-37., A. Helanterä – V-P. Tynkkynen, Maantieteelle Venäjä ei voi mitään. Helsinki 2002., Venäjän tilastokeskuksen tietokanta [www.gks.ru].

⁶⁸ A. Juntunen, Valta ja rautatiet. Luoteis-Venäjän rautateiden rakentamista keskeisesti ohjanneet tekijät 1890-luvulta 2. maailmansotaan. Helsinki 1997 passim.

⁶⁹ Президент России. Заявления по важнейшим вопросам 8 февраля 2008 года. [www.kremlin.ru/2008/02/08].

⁷⁰ R.P. Cincotta, R. Engelman, D. Anastasion, The Security Demographic. Population and Civil Conflict after the Cold War. Washington 2003, s. 34-35.

⁷¹ В.Д. Андрианов, Россия в мировой экономике. Москва 1999, с. 33-34.

Kuvio 1. Venäjän väestön ikä- ja sukupuolijakautuma 2001. Vaaka-akselin luvut tuhansia asukkaita (Lähde: Население Российской Федерации. Большая Российская энциклопедия. Россия. Москва 2004).

Erilaiset psykosomaattiset ongelmat ja alkoholismi lisääntyivät ja vaikuttivat siten, että kuolleisuus kasvoi syntyväisyyttä korkeammaksi. Vuodesta 1991 alkaen aina vuoteen 1999 syntyvyys aleni, ja vasta viime mainitusta vuodesta alkaen ovat syntyvyysluvut olleet nousevia, mutta vielä vuonna 2002 kuolleisuus ylitti syntyväisyyden. Maan eri osien välillä oli huomattavia eroja, mutta yleisenä piirteenä oli maaseutuväestön kaupunkiväestöä korkeampi kuolleisuus. Erityisesti työikäisen miespuolisen väestön kuolleisuus kasvoi nopeasti, ja 1990-luvun puolivälissä venäläisen miehen odotettavissa oleva elinikä oli 12 vuotta lyhyempi kuin hänen länsieurooppalaisen kollegansa. Väestön naisenemmistö kasvaa ikäluokkien vanhetessa. Työikäisessä väestössä miesten ja naisten määrä on tasapainossa, mutta yli 60-vuotisesta väestöstä naisten osuus on n. 75 %. Maaseudulla monet kylät ovat lähes kokonaan naisistuneet, ja siksi puhutaankin babuška- eli isoäitikirjistä.⁷²

⁷² Бабушка = isoäiti.

Kolmannen vuosituhannen alussa valtion johto alkoi kiinnittää huomiota väestöky-symykseen, ja 26.9.2001 hallitus julkaisi työministeriössä laaditun vuoteen 2015 ulottuvan väestökehitystä käsittelevän ohjeistuksen.⁷³ Sen keskeisenä tavoitteena on kääntää demografian negatiiviset osoittimet jälleen positiivisiksi, eli maan on pyrittävä tasapainoiseen väestökehitykseen. Hallituksen väestöpolitiikan tukena on ollut vakaa talouskasvu. Talouden paranemisen myötä mm. solmittujen avio-liittojen määrä on kasvanut vuodesta 2000 alkaen. Vahva valtiontalous on myös antanut mahdollisuuksia sosiaalipoliittisiin toimiin, jotka edistävät syntyvyyttä ja kansanterveyttä.⁷⁴

Hallituksen toimenpiteet näkyvät myös työllisten määrän kasvussa. Talouden romahdus 1990-luvulla supisti rajusti työllisten määrää. Vuonna 1993 työllisiä oli 74,06 miljoonaa ja kolme vuotta myöhemmin 72,3 miljoonaa. Vuoteen 2000 mennessä työllisten määrä oli supistunut 64,5 miljoonaan. Tuo vuosi oli pohja-kosketus, sillä sen jälkeen työllisten määrä on kasvanut. Vuonna 2005 työllisiä oli 66,7 ja kahta vuotta myöhemmin 68 miljoonaa.⁷⁵

Liittoneuvostolle valtakunnan tilaa käsittelevässä puheessaan 10.5.2006 presi-dentti Putin katsoi valtakunnan tärkeimmäksi tehtäväksi negatiivisen demogra-fisen kehityksen pysäyttämisen ja kääntämisen positiiviseksi. Puheessa voidaan nähdä strateginen painotus, sillä Putin mainitsi nimenomaan puolustusministerin tietävän valtakunnan tärkeimmäksi tehtäväksi syntyvyyden nostamisen. Tuloksia voidaan saada vain parantamalla väestön sosiaalisia oloja, nuorten perheiden taloutta, äitiysrahaa ja lapsilisiä.⁷⁶ Jäähäväispuheessaan 8.2.2008 Putin jälleen tähdensi näitä seikkoja ja kertoi tavoitteena olevan kuolleisuuden laskeminen 1,5-kertaisesti ja eliniän pidentäminen 75 vuoteen 2020 mennessä.⁷⁷

Kymmenen vuotta oheistuksen julkaisemisen jälkeen voidaan todeta hallituksen onnistuneen kääntämään kehityksen myönteiseksi, mutta ongelmia on vielä lukuisia. Väestö on kasvanut suurkaupungeissa ja Pohjois-Kaukasiassa, mutta vähentynyt Kaukoidässä. Venäjän luonnollinen väestökehitys ei ole missään nimessä tekijä, joka voisi olla perusta maan imperiaalisille pyrkimyksille, mutta Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena syntyi väestöpaineita, joilla on ollut monipuolisia, jopa imperiaalisia ja imperialistisia seurauksia.

Ilman maahanmuuttoa entisistä neuvostotasavalloista Venäjän väestö olisi supistu-nut vielä nopeammin. Neuvostoliiton hajottua Baltian, Kaukasian ja Keski-Aasian tasavalloissa alkaneen kansallismielisen kehityksen myötä noissa maissa johtoase-massa olleiden venäläisten asema heikkeni, ja maista alkoi muuttoliike Venäjälle. Vuosina 1991–2001 Venäjälle muutti 4,3 milj. henkilöä. Vuosituhannen vaihduttua

⁷³ Концепция демографического развития Российской Федерации на период до 2015 года.

⁷⁴ Римашевская 2004, Население. - Россия. Большая Российская Энциклопедия. Москва 2004, с. 166.

⁷⁵ www.demoscope.ru/weekly.

⁷⁶ Послания федеральному Собранию 10.5.2006.

⁷⁷ Президент России. Выступление на расширенном заседании Государственного совета «О стратегии развития России до 2020 года» [www.kremlin.ru].

muuttoliike alkoi hiljentyä, mutta Venäjän ulkopuolelle on vielä jäänyt huomattavasti venäläisiä. Tadžikistaniin n. 100 000, Taka-Kaukasiaan n. 300 000, Kirgisiaan, Turkmenistaniin ja Uzbekistaniin n. 2 miljoonaa. Näistä 1,5 miljoonan arvioidaan vielä muuttavan Venäjälle. Kazakstanin venäläisistä muuttohalukkaiksi arvioidaan n. 2 miljoonaa. Baltian maista, Valko-Venäjältä ja Ukrainasta ei odoteta merkittävää siirtolaisuutta. Kaiken kaikkiaan Venäjälle muuttohalukkaiksi arvioidaan n. 3 - 3,5 miljoonaa ihmistä. Tätä väestöä Venäjä käyttää imperiaalisesti hyväkseen. Se ilmaisee jatkuvasti huolensa venäläisten huonosta kohtelusta ja vetoaa kansainväliseen yhteisöön ulkomailla asuvien maanmiestensä aseman turvaamiseksi. Neuvostoliiton entisten ulkomailla toimineiden uutistoimisto- ja lehtimiesverkostojen avulla on luotu oma lehdistö ulkomailla asuville maanmiehille.⁷⁸

Moskovan hallitus on kuitenkin pidättäytynyt tukemasta muissa kuin entisissä neuvostotasavalloissa asuvien venäläisten kansallisia tavoitteita.⁷⁹ Näin osittain siksi, että aluksi uskottiin imperiumin palautuvan Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) muodossa. Hajoamisen jälkeen maa oli myös siinä määrin heikkouden tilassa, ettei sillä ollut voimaa huolehtia kaikista uusista ongelmista.

Oma kokonaisuutensa on Venäjältä muutto. Jo Neuvostoliiton loppuaikoina maastamuuttoa helpotettiin, ja vuosina 1991, 1993 ja 1996 annettiin erityiset asetukset maasta muuttamisesta. Vuosina 1987–2001 Venäjältä ja entisistä neuvostotasavalloista muutti noin 1 200 000 ihmistä lähinnä Saksaan, Yhdysvaltoihin ja Israeliin mutta myös Suomeen. Muutolla on ollut suuressa määrin etninen tausta. Niinpä juutalaisia on muuttanut Israeliin, juuriltaan saksalaisia Saksaan ja suomalaista sukujuurta olevia Suomeen. Nämä muodostavat uudenlaisen yhteyden Venäjän ja ulkomaiden välille, ja varsinkin Israeliin muuttaneiden avulla Moskova pyrki parantamaan asemiaan Lähi-idässä.⁸⁰

Venäjän kannalta muutolla on ollut huolestuttavia piirteitä, koska monet muuttajat ovat työikäisiä ja korkealle koulutettuja. Laittomat siirtolaiset eivät korvaa heidän työpanostaan. Laittomia siirtolaisia tunkeutuu Venäjälle etelästä Keski-Aasian tasavalloista, Kiinasta, Vietnamista, Afganistanista, Pakistanista, Intiasta ja Iranista. Vuoden 2007 alussa tällaisia siirtolaisia arvellaan olevan Venäjällä n. 20 miljoonaa. Heidän tavoitteenaan on toimeentulon hankinta, ja useimmat heistä oleskelevat maassa vain tilapäisesti. Ilman heitä monet rakennustyöt pysähtyisivät ja suurkaupunkien puhtaanapito vaikeutuisi. Siitä huolimatta vierastyöläisiin suhtaudutaan epäluuloisesti. Viranomaisten mukaan he tuovat sairauksia, huumeita, rikollisuutta ja terrorismia.⁸¹

⁷⁸ Aikakauslehti За Рубежем (Rajojen takana) ilmestyy myös Suomessa

⁷⁹ Esimerkiksi Suomen venäläiset ovat jääneet ilman Venäjän virallista tukea.

⁸⁰ Д. Рубина, Иерусалимские картинки. - Вокруг света 5/2008.

⁸¹ Н.М. Римащевская, 2004, с. 155-166., А. Alanen, Inhimillinen pääoma Luoteis-Venäjällä. - Idäntutkimus 2/2004, s. 44-49., Сидоров 2002, с. 30-37.

2.3 Kansallinen koostumus

Venäjä on perinteisesti ollut monikansallinen valtio. Vuodelta 1993 oleva perustuslaki toteaa maassa asuvan monikansallisen väestön. Venäjä on kuitenkin kansallisesti paljon yhtenäisempi kuin Neuvostoliitto, jonka väestöstä yli puolet oli muita kuin venäläisiä. Maassa asuu n. 160 eri kansallisuutta, jotka kielen ja kansallisuuden perusteella jaetaan indoeurooppalaisiin (85%), altailaisiin (8%), uralilaisiin (2%), pohjoiskaukasialaisiin (2%), tšukotko-kamtšakatlaisiin, eskimo-aleutialaisiin sekä eräisiin pieniin erillisiin kansoihin. Vuoden 2002 väestölaskennan mukaan ylivoimaisesti suurilukuisin ryhmä ovat venäläiset lähes 116 milj. (80 %) osuudella. Tataareja on 5,5 milj. (3,89 %), ukrainalaisia 2,9 milj. (2 %), baškiireja 1,6 milj. (1,2 %) ja tšuvasseja 1,6 milj. (1,2 %). Useimpien kansojen lukumäärä jää muutamaan tuhanteen. Niinpä esimerkiksi suomalaisten määrä on 34 000.⁸² Vuoden 2012 väestölaskennan ennakkotiedot osoittavat väestösuhteiden pysyneen ennallaan.⁸³

Vähemmistöjen asema on aina ollut tiiviisti sidoksissa valtiolliseen kehitykseen. Keskusvallan otteen herpaantuessa ovat vähemmistöt aina pystyneet parantamaan asemaansa, ja niiden tilanne on heikentynyt keskusvallan vahvistumisen myötä. Heti keisarivallan kukistumisen jälkeen kansalliset vähemmistöt onnistuivat parantamaan asemaansa. Bolševikeillä oli oma kansallisuusohjelma, ja vähemmistöön kuulunut Josef Stalin toimi kansallisuusasiainkansankomisarina. Vielä Neuvostoliiton alkuvuosina vähemmistöt onnistuivat parantamaan olojaan, mutta Stalinin vakiinnutettua asemansa keskushallitus kiristi jälleen otettaan vähemmistöistä.⁸⁴

Uuden tilaisuuden vähemmistöt saivat Neuvostoliiton hajotessa. Eri puolilla Venäjää asuvat kansalliset vähemmistöt alkoivat järjestäytyä sivistyksellisesti ja poliittisesti. Tätä tuki presidentti Boris Jeltsinin julistus alueille: *"Ottakaa valtaa itsellenne niin paljon kuin kykenette"*. Jeltsinin ja epävarmuuden kausi jäi lyhyeksi, ja Putinin johtaman keskushallinnon vahvistuttua kansallisten vähemmistöjen pyrkimyksiä on alettu rajoittaa. Erityistä huomiota on kiinnitetty kansoihin, joiden asuinalueet ovat Moskovan kannalta strategisesti tärkeitä. Suomalais-ugrilaisia kansoja asuu tärkeän Volgan reitin varrella ja pohjoisilla öljyn ja kaasun tuotantoalueilla, ja vuoden 2005 lopulta alkaen Venäjän mediaan on ilmestynyt artikkeleita, joissa uskotellaan Suomen avun pienille sukulaiskansoille johtavan kyseisten alueiden irrottamiseen Venäjästä.⁸⁵

Yllä olevan perusteella voidaan todeta, että perustuslain maininnasta huolimatta Venäjää on pidettävä ensisijaisesti venäläisenä eikä monikansallisena valtiona. Muuttoliikkeen ansiosta väestö on myös venäläistynyt viime vuosien aikana.

⁸² Luvut perustuvat vuoden 2002 väestönlaskentaan ja kansallisuudet asukkaiden omiin ilmoituksiin.

⁸³ По предварительной оценке Росстата, посоянное население России на начало 2012 года. -<http://www.demoscope.ru/weekly/2012/0497/barom01.php>

⁸⁴ Национальная политика России: история и современность. Москва 1997, с. 278-356., A. Juntunen, SOFIN kansainvälisessä yhteydessä. - Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirja 88/1999, s. 39-47., A. Kappeler, Russland als Vielvölkerreich. München 2001, s. 302-310.

⁸⁵ Кс. esim. В. Кисарев, Депрессия на тонком льду, или что снами происходит в начале 3го тысячелетия. - Совершенно конкретно 22.2.2006.

Venäläisyys on myös vahvistunut määrätietoisien nationalistien avulla, jonka voidaan katsoa alkaneen Vladimir Putinin tultua presidentiksi. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeinen uskonnollinen elpyminen on myös vahvistanut venäläisyyttä. Vuonna 1997 säädetty laki uskonnonvapaudesta ja uskonnollisista yhdistyksistä salli perustaa vapaasti uskonnollisia yhteisöjä. Lain johdannoissa ilmaistaan ortodoksisella kirkolla olevan erityisasema Venäjän historiassa sekä maan hengellisyyden ja kulttuurin kehityksessä.⁸⁶

2.4 Uskonnollinen jakautuminen

Uskonnollisesti väestö jakaantuu ortodokseihin, katolisiin, protestantteihin, muslimeihin, buddhalais-lamalaisiin, juutalaisiin ja luontouskontojen edustajiin. Etnisistä venäläisistä yli 80 % pitää itseään ortodokseina.⁸⁷

Maallinen valta ja Moskovan patriarkan johtama ortodoksinen kirkko harjoittavat läheistä yhteistyötä ja katsovat tehtäväkseen venäläisyyden kansallisen ja sivistyksellisen vahvistamisen. Ortodoksinen kirkko on hyvin auktoritatiivinen ja johtajavaltaisuudessa se katsoo noudattavansa Raamatun sanomaa, jonka mukaan kaikki valta on Jumalalta ja on jakamaton. Vuodesta 1990 aina vuoden 2008 joulukuuhun kirkon johdossa oli patriarkka Aleksi II.⁸⁸ Hän toimi aktiivisesti hengellisen elämän elvyttämiseksi sekä kirkon ja valtiovallan suhteiden lähentämiseksi. Hänen johdollaan ortodoksinen kirkko alkoi tavoitella asemaa, joka kirkolla oli ennen vallankumousta. Hänen seuraajansa Kirill on jatkanut samalla linjalla.⁸⁹

Kirkko haluaa olla mukana uuden pyhän Venäjän rakentamisessa. Presidentit Jeltsin ja varsinkin Putin ovat näkyvästi tukeneet kirkkoa. Kirkko on saanut tunnustetun aseman julkisessa elämässä. Asevoimissa kirkolla ja sotilaspapistolla on virallinen asema. Papit ja munkit vihkivät esimerkiksi rakennuksia ja laivoja sekä siunaavat julkisia tapahtumia.⁹⁰

Kirkon ja valtiovallan läheinen kanssakäyminen ei miellytä kaikkia, ja varsinkin nuoriso on protestoinut näkyvästi. Helmikuussa 2012 nuorten naisten Pussy Riot -punkyhtyeen viisi jäsentä esiintyivät naamioituneina provokatorisesti Putinin ja Kirillin yhteistyötä vastaan Moskovan Kristus Vapahtajan kirkossa. Protesti herätti maailmanlaajuisia huomiota – enemmän ulkomailla kuin Venäjällä. Yhtyeen jäsenistä kolme saatiin kiinni välittömästi ja pidätettiin. Elokuussa 2012 heidät

⁸⁶ M. Turunen, Ortodoksinen kirkko Venäjällä. - Idäntutkimus 1/2006, s. 54.

⁸⁷ K. Kääriäinen, Ateismin jälkeen. Uskonnollisuus Venäjällä. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 86. Tampere 2004, s. 92-101.

⁸⁸ Aleksi oli baltiansaksalaista von Rüdigerin aatelissukua ja syntynyt Tallinnassa 1929. Hän kuoli 5.12.2008 ja hänet haudattiin kirkollisin ja valtiollisin juhlamenoin valtionjohdon läsnä ollessa.

⁸⁹ Kirill (Vladimir Gundjajev) on syntynyt pappisperheeseen Leningradissa 1946. Ollessaan Viipurin ja Leningradin metropolina hänen valvontaansa kuuluivat Suomessa olevat Moskovan patriarkkaatin ortodoksiset seurakunnat. Hän on toiminut aktiivisesti mm. Venäjän kirkon kansainvälisten suhteiden kehittäjänä.

⁹⁰ Ks. esim. М.В. Назаров, Третий Рим. О духовном смысле российской государственности. -Трибуна русской мысли 2/2002, с.42-52., Turunen 2006, s. 59-60.

tuomittiin kahdeksi vuodeksi vankeuteen uskonnonvastaisesta huliganismista. Kirkon ja viranomaisten läheiset välit tulivat julkisen tarkastelun alaisiksi⁹¹

Venäjällä ei ole virallista tilastoa uskonnoista, uskonnollisista järjestöistä, toimihenkilöistä ja jäsenistä. Alla olevat eri lähteistä poimitut tiedot ovat pelkästään suuntaa näyttäviä. Vuonna 1990 maassa oli 6800 seurakuntaa ja vuonna 2000 seurakuntia oli 26 000. Samana aikana luostareiden määrä kasvoi 18:sta 680:een. Vuonna 1990 hengellisiä kouluja oli 30 ja kymmenen vuotta myöhemmin 100.⁹² Eri puolilla valtakuntaa korjataan jatkuvasti neuvostoaikana tuhottuja ja tuhoutuneita kirkkoja ja luostareita. Uskonnollisen tehtävän ohella tällä toiminnalla katsotaan olevan patrioottinen merkitys. Selvin esimerkki tästä on aikoinaan kommunistien toimesta tuhotun Moskovan keskustassa sijainneen Kristus Vapahtajan kirkon uudelleen pystyttäminen. Kirkko oli rakennettu 1800-luvulla Napoleonin vastaisessa sodassa kaatuneiden sotilaiden muistoksi, ja se vihittiin v. 2002 suurin juhllallisuksin presidentti Putinin ja patriarkka Aleksii II:n läsnä ollessa. Vähemmistöjen nimikkotasavaltoihin kuten Mari-Elliin ja Mordvaan on avattu uudelleen luostareita, ja niiden avulla ortodoksinen kirkko pyrkii lähentämään vähemmistöjä venäläisyyteen. Vähemmistöjen keskuudessa ovat elpyneet erilaiset pakanuuden muodot kuten luonnon uskonnot, mutta venäläisyyttä edustava valtiovalta katsoo ne sivistyksen vastaiseksi.⁹³

1800-luvun panslavistisen, venäläisyyttä korostavan politiikan ansioksi katsottiin luonnontilassa olleiden, sivistymättömien vähemmistöjen saaminen sivistyksen piiriin. Tätä tähdennettiin myös Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikassa.⁹⁴ Ortodoksien keskuudessa on myös vahvistunut vakaumus, että patriotismi ja ortodoksisuus ovat paras turva kaikkia vieraita ja vahingollisia vaikutteita vastaan. Ortodoksisuus halutaan ymmärtää pelkkää uskontunnustusta laajemmin. Se on traditio ja elämäntapa, joka on ominaista vain venäläisille.⁹⁵

Voidaankin yhtyä saksalaisen kulttuurien tutkijan J. Schererin väitteeseen Venäjän yrittävän paluuta 1800-luvun slavofiilien käsityksiin venäläisortodoksisesta yhteydestä, jota luonnehdittiin käsitteellä соборность (sobornost).⁹⁶ Paluu sellaisenaan ei onnistu. Käsitteen perustana oli agraariyhteiskunta, jossa ortodoksinen papisto hallitsi sivistymätöntä talonpoikaistoa. Nykyisin väestö on koulutettua ja maallistunutta. Uskonnollisesta elpymisestä huolimatta väestön arvot eivät ole tuonpuoleisessa taikka kommunistisen yhteiskunnan rakentamisessa, vaan jokapäiväisessä elämässä, jonka keskeisenä sisältönä varsinkin nuoremmalla

⁹¹ Prof. V.V. Roginskin haastattelu 24.8.2012.

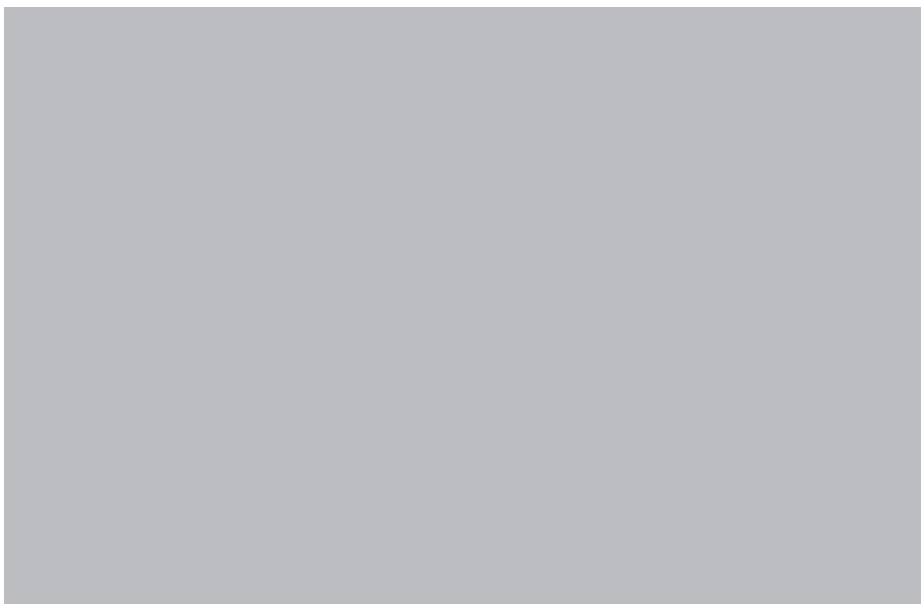
⁹² Venäjällä ei rekisteröidä väestöä uskontunnustusten perusteella, ja siksi ei ole olemassa tilastoja uskontokuntiin kuuluvista tai kuulumattomista. Oikeusministeriö rekisteröi kaikki julkiset, myös uskonnolliset yhteisöt.

⁹³ Ks. esim. Совершенно конкретно 22.2.2006 [www.soverkon.ru].

⁹⁴ Национальная политика России: история и современность. 1997, с. 278-356.

⁹⁵ А. Шаргунов, Православная монархия и новый мировой порядок. - Трибуна русской мысли 1/2002, с. 47-57.

⁹⁶ J. Scherer, Kulturologie. Russland auf der Suche nach einer zivilisatorischen Identität. Göttingen 2003, s. 104-126.

Kuva 1. Kristus Vapahtajan kirkko Moskovassa.

polvella on vaurastuminen. Ortodoksinen kirkko on tämän huomannut ja kokee maallistumisen vaikeaksi ongelmaksi.⁹⁷

Muilla kristillisillä kirkkokunnilla kuten katolilaisuudella ja luterilaisuudella on vähäinen merkitys, jos kohta nekin ovat elpyneet uudella Venäjällä. Ortodoksinen kirkko näkee muut uskonnot kilpailijoikseen ja on pyrkinyt estämään ulkomaisten lähetysaarnajien toiminnan Venäjällä. Valtiovalta ja ortodoksinen kirkko suhtautuvat erityisen kielteisesti mormoneihin, kveekareihin ja Jehovan todistajiin niiden amerikkalaisen kotimaan tähden.⁹⁸

Juutalaisuudella on ikivanhat traditiot, ja heidän asemansa on vaihdellut vuosisatojen aikana. Venäläisen nationalismin muututtua šovinismiksi 1800-luvun jälkipuoliskolla he joutuivat vainojen eli ns. pogromien kohteiksi. Osittain siksi juutalaisilla oli merkittävä asema Venäjän vallankumouksellisessa liikkeessä. Nykyisin suurin osa Venäjän juutalaisista katsoo muodostavansa etnisen eikä uskonnollisen kokonaisuuden. Venäjän juutalaisuuden keskus on Moskova, sillä Itä-Siperian vaikeisiin luonnonoloihin 1930-luvulla perustettu juutalaisten autonominen alue Birobidžan ei koskaan osoittautunut juutalaisten "luvatuksi maaksi".⁹⁹

Venäjän perinteisiin uskontoihin lasketaan myös Islam. Vuoden 2002 väestölaskennan mukaan islamilaisia oli 14,5 miljoonaa. Sen jälkeen Neuvostoliitosta irronneilta alueilta on tapahtunut laillista ja laitonta muutttoa Venäjälle, ja vuonna 2006 islamilaisten kokonaismääräksi arvioitiin 20 miljoonaa. Vuoden 2003 alussa

⁹⁷ Vrt. Kääriäinen 2004, s. 166-180.

⁹⁸ M. Shterin, Uskontojen paluu. - Idäntutkimus 1/2006, s. 11-13. - Vrt. Kääriäinen 2004, s. 99-101.

⁹⁹ T. Parland, The Rejection in Russia of Totalitarian Socialism and Liberal Democracy. A Study of the Russian New Right. Helsinki 1993, s. 173-213.

Venäjän oikeusministeriön mukaan maassa toimi 3 467 muslimiorganisaatiota. Islamin merkitys on paikallinen. Sillä on huomattava vaikutus keskeisen Volgan, Uralin ja Siperian Keski-Aasian tasavaltoihin rajoittuvilla alueilla ja Kaukasiassa. Islamilaiset jakaantuvat Volga-Uralin alueen ja Siperian tataareihin ja baškiireihin sekä Pohjois-Kaukasian muslimikansoihin. Suurin muslimikansa ovat tataarit, joita on 5,5 miljoonaa. He ovat tiiviisti venäläisten ja muiden ortodoksien ympäröimiä. Toisena lukumääräisesti ovat baškiirit, joita on 1,6 miljoonaa. Moskovassa asui 1,3 milj. muslimia vuonna 2001. Venäjän muslimit ovat sunneja lukuun ottamatta Pohjois-Kaukasiassa, Azerbaidžanin rajaseudulla ja Dagestanissa asuvia kansoja ja heimoja, jotka ovat šiialaisia, kuten esimerkiksi tšetšeenit.¹⁰⁰

Islamin kansainvälisen aseman voimistuminen entisen Neuvostoliiton etelävyöhykkeellä – Kaukasiassa ja Keski-Aasiassa – on pakottanut Venäjän uudistamaan politiikkaansa islamia kohtaan. Paikallistasoilla on ollut ongelmia symbolien kuten lippujen ja vaakunoiden kuvioissa sekä islamin lakien soveltamisessa. Jatkuvat konfliktit Kaukasiassa ja Keski-Aasiassa pakottavat valtiiovallan kiinnittämään erityistä huomiota islamiin. Muslimien sopeutuminen armeijaan on myös ongelmallista. Toisen Tšetšenian sodan alkaessa Tatarstanin hallitus teki päätöksen alueensa asevelvollisten sotapalvelusta. Tarkoituksena oli vetää kaikki tataariasevelvolliset Dagestanista, jossa he taistelivat kaukasialaisia uskonveljiään vastaan. Edelleen kiellettiin vapaaehtoisten värvääminen reserviin, jota voitaisiin käyttää sotatoimiin Pohjois-Kaukasiassa. Päätös oli liittovaltion lakien vastainen eikä se saanut Moskovan hyväksyntää. Ongelmia on myös muslimien sopeutumisessa asevoimiin. He kieltäytyvät eräistä tehtävistä, kuten kasarmien lattioiden lakaisemisesta, koska heidän traditionsa mukaan se on naisten työtä. Myös armeijan ruokahuollolla on vaikeuksia muslimisotilaiden kanssa. Erityisenä vaarana koetaan äärimmäisyysryhmien tunkeutuminen armeijaan ja turvallisuuseliimiin. Kokonaisuutena islamilaiset ovat pieni, lähinnä paikallinen ongelma. Vuonna 2003 asevoimissa tehdyn selvityksen mukaan henkilöstöstä vain 3,2 % suhtautui kielteisesti muslimeihin. Henkilöstöstä 34,2 % suhtautui kielteisesti tšetšeneihin, 30 % dagestanilaisiin ja 21,3 % azerbaidžanilaisiin.¹⁰¹

Neuvostoliiton hajoamisesta alkaneet levottomuudet ovat kulminoituneet Tšetšenian sotaan, johon myös ulkovallat ovat sekaantuneet. Samanaikaisesti ääri-islamilaisuus on levinnyt Kaukasian kautta Venäjälle. Terroriteot ovat lisänneet islamin vastaisuutta, joskin yleisesti todetaan, että *"jokainen muslimi ei ole terroristi, mutta jokainen terroristi on muslimi"*.

Turvallisuusviranomaisten mukaan vuonna 2006 Venäjällä toimi noin 80 ääri-islamilaista järjestöä. Valtiovalta näkee näiden kasvun ja vaikutusvallan lisääntymisen uhkana Venäjän yhtenäisyydelle ja sisäiselle turvallisuudelle. Erittäin huolestuttavaa on ääri-islamin kasvu Keski-Aasiassa ja on vuodesta 1998 alkaen ollut Shanghain sopimuksen puitteissa yhteistyössä Uzbekistanin ja Tadžikistanin

¹⁰⁰ А. Малашенко, Ислам для России. Москва 2007, с. 11-12.

¹⁰¹ А. Малашенко, Д. Тренин, Время юга. Россия в Чечне, Чечня в России. Москва 2002, с. 69-112., Ch. Jokinen, A. Kullberg, Separatismi ja islamismi. Jyväskylä 2006, s. 143-227. Малашенко 2007, с. 121-124.

hallitusten ja viranomaisten kanssa radikaalin islamin tukahduttamiseksi. Venäjä ei kuitenkaan halua suoraan osallistua aseellisiin konflikteihin Keski-Aasiassa, mutta se ei suvaitse kriisien leviävän alueilleen. Malašenkon mukaan Venäjä katsoo asiaa maan kansainvälisen aseman kannalta. Se on valmis käytännölliseen yhteistyöhön. Näin tapahtui Tadžikistanissa, jossa Venäjän välityksellä solmittiin vuonna 1997 rauhansopimus hallituksen ja yhdistyneen opposition kesken. Moskova suhtautuu myös skeptisesti läntisten yhteiskuntamallien tuomiseen muslimimaihin. Jokaisella maalla tulee olla oma tiensä "kansalliseen demokratiaan". Tämähän on myös Venäjän oma linja.¹⁰²

Voidaankin sanoa Venäjän suhtautuvan islamiin imperiaalisesti, eli se ei suvaitse muslimien aiheuttavan maan sisällä levottomuuksia ja haluaa vaikuttaa siihen, etteivät islamistien aiheuttamat levottomuudet leviä Venäjälle. Siksi se on myös valmis toimimaan aseellisesti.

Ylipäänsä on todettava muilla uskonnoilla kuin ortodoksisuudella, juutalaisuudella ja islamilla olevan vain paikallista merkitystä, eivätkä ne pysty estämään venäläisyyden vahvistumista. Buddhalaisen merkitys liittyy myös heidän Mongolian ja Kiinan rajoilla olevaan asuinseutuunsa. Buddhalaisia ovat kalmukit, tuvalaiset ja burjaatit.¹⁰³

---

¹⁰² Малашенко 2007, с. 141-147.

¹⁰³ Сидоров 2002, с. 43-46, 331-336.

3

MAA ETSII JA LÖYTÄÄ LINJANSA

Maa-alueen ja uskonnon lisäksi Venäjää yhdistää historia. Historialla sinänsä on eri yhteiskunnissa ollut välinearvo, jota on käytetty ja käytetään poliittisiin tarkoituksiin. Neuvostoliiton romahduksen jälkeen vanha marxismi-leninismiin perustunut historiatiede joutui uudelleenarvioinnin eteen. Helppointa oli palata 1800-luvun Venäjän suuruutta ja ainutkertaisuutta tähdentävän historian linjoille. Maassa alettiin ottaa uusintapainoksia ennen vallankumousta vaikuttaneiden filosofien, maantieteilijöiden ja historioitsijoiden, kuten Nikolai Aleksandrovitš Berdjajevin, Ivan Aleksandrovitš Iljinin, Pjotr Nikolajevitš Savitskin, Nikolai Mihailovitš Karamzinin ja Vasili Osipovitš Kljutševskin teoksista. Perestroika synnytti uuden venäläiskansallisen älymystön. Sen ensimmäisiä hahmoja oli filosofi ja maantieteilijä Lev Nikolajevitš Gumilev. Hänen euraasialaisuutensa ei saanut suurta kannatusta oppineiston keskuudessa, mutta sosialismin aatteen kadottanut kansa omaksui Gumilevin šovinismin nopeasti.¹⁰⁴ Tähän samaan rintamaan liittyi neuvostovallan karkottama ja synnyinmaahansa palannut kirjailija Alexander Solženitsyn, joka katsoi tehtäväkseen maailmankuuluna Nobel-kirjailijana venäläisen kansallistunnon sekä isänmaan arvokkuuden ja suuruuden palauttamisen.¹⁰⁵

3.1. Luoko historia imperialismia?

Korvauksena kansallisille nöyryytyksille venäläiset löysivät uudella tavalla sotahistorian. Neuvostoaikana venäläisten sotasankaruus oli peitelty proletaarisen solidaarisuuden verholla, mutta nyt tuotiin avoimesti esille sotahistorian kansalliset piirteet. Tämä oli helppoa, sillä "suuri isänmaallinen sota" on ortodoksisen uskon lisäksi ainoa seikka, joka yhdistää laajan valtion kansalaiset yhteisten lippujen alle. Siirryttäessä kolmannelle vuosituhannelle alettiin korostaa venäläisten sotilaallisia ansioita. Venäläiset olivat pelastaneet lännen mongolien ja turkkilaisten hyökkäyksiltä, fasismilta ja taistelivat jälleen yhdessä lännen kanssa al-Qaidaa ja muita kiihkoislamisteja vastaan. Venäjä ei ole kuitenkaan koskaan alistunut muiden johdettavaksi ja on uljaasti ja menetyksellisesti puolustautunut puolalaisia, ruotsalaisia, ranskalaisia ja saksalaisia hyökkääjiä vastaan. Kansalle myös tähdennettiin kokemuksen osoittavan, että vahva, hyvin koulutettu ja johdettu armeija on isänmaan paras turva.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Juntunen 2003, s. 28-30.

¹⁰⁵ A. Солженицын, Россия в обвале. Москва 1998, с. 152-204.

¹⁰⁶ В.Ф. Шапавалов, Россияеведение. Москва 2001, с. 552-572.

Vuonna 1995 tuli kuluneeksi 50 vuotta suuren isänmaallisen sodan päättymisestä. Tuolloin maa kärsi hajaannuksen seurauksista ja sodan saavutuksia muisteltiin hillitysti. Kymmenen vuotta myöhemmin asia oli toisin. Asevoimat astuivat näyttävästi julkisuuteen. Tiedotusvälineet esittelivät maan sotahistoriaa ja asevoimia myönteisesti. Venäjän hallitsijoita, jotka olivat ansioituneet valloittajina ja sotilaina, kuten Iivana Julmaa ja Stalinia, alettiin jälleen kunnioittaa ja heidän populaarielämäkertojaan julkaistiin suurina painoksina. Moskovassa ja eripuolilla maata järjestettiin näyttäviä paraateja ja juhlia, joihin kutsuttiin ulkomaiden edustajia mm. Suomesta.

Vuonna 2012 tuli kuluneeksi 200 vuotta Napoleonin tappiollisesta Venäjän sotaretkestä, ja valtiovallan toimesta maassa järjestettiin lukuisia paraateja ja juhlatilaisuuksia saavutetun voiton kunniaksi. Kaiken tavoitteena on julistaa maailmalle Venäjän voimaa, tahtoa ja kykyä kohottaa isänmaan merkitystä ja halua vaikuttaa maailman asioihin. Valtionjohto on näyttävästi esiintynyt armeijan uudistamiseksi, ja edellä mainitulla demografisen kehityksen kääntämisellä positiiviseksi on haluttu nähdä asevoimille koituva hyöty. Venäläiset ovat löytäneet jälleen maan, kansan ja hengen yhteyden, jota voidaan kutsua uuden vuosituhatosen sobornostiksi.

3.2. Geopolitiikka, uuden politiikan perusta

Vahva mantereinen Venäjä on aina pyrkinyt laajentamaan alueitaan ja samalla vakiinnuttamaan asemansa reuna-alueilla. Tässä mielessä Venäjä on toiminut sekä imperiaalisesti että imperialistisesti. Keisarillinen Venäjä oli yksi Wienin kongressin jälkeisistä suurvalloista, joka yhdessä Itävallan, Preussin ja Ison-Britannian kanssa katsoi oikeudekseen olla mukana päättämässä maailman asioista. Kaikki Venäjän vuosien 1815–1917 välillä käydyt sodat liittyivät Venäjän imperiaaliseen ja imperialistiseen politiikkaan.¹⁰⁷

Neuvostoliitto katsoi olevansa uudenlainen yhteiskunta ja valtiomahti, mutta maailman realiteetit tuhosivat idealismin, ja ryhtyessään levittämään aatetta voimakeinoin se muuttui imperialistiseksi. Tultaessa 1930-luvulle Moskovassa ei enää uskottu aatteen voimaan, vaan alettiin huolestua turvallisuudesta. Maa alkoi rakentaa vahvoja uudenaikaisia asevoimia ja pyrki naapureidensa kanssa kollektiivisiin turvallisuussopimuksiin. Maailmanpoliittisen tilanteen kiristyminen ja toinen maailmansota todistivat harjoitetun politiikan oikeutuksen. Sodan toisena todellisena voittajana Neuvostoliitto astui maailmanpolitiikan näyttämölle. Se oli hankkinut haltuunsa laajoja kehittyneitä alueita Itä-Euroopasta, vahvistanut asemiaan Barentsin merellä, Itämeren alueella ja Kaukoidässä. Kaikenlainen vastarinta uusilla alueilla tuhottiin voimakeinoin eli imperiaalisesti. Tämä politiikka ei ollut omiaan saamaan alistettuja kansoja suhtautumaan myötämielisesti Moskovan politiikkaan. Neuvostoliiton hajottua todettiin, ettei valloituksista

---

¹⁰⁷ D. Liewen 2002, s. 262-287.

ollut mitään jäljellä. Monet aatteelle vihkiytyneet olivat hämmentyneitä. "Kuinka meille kävi näin? Meillä on vahva aate, hieno ideologia ja sodassa olimme voitokkaita ja vahvoja". Yleisenä vastauksena tähän oli syyllisten etsiminen. Syyllinen löydettiin aina ulkomailta. Yhdysvaltojen johtama länsi tuhosi Neuvostoliiton kylmässä sodassa. Näiden ajattelijoiden mieleen ei juolahtanut pohtia kommunismin aiheuttamia sisäisiä syitä kylmän sodan tappioon.¹⁰⁸

Kommunismi ei kyennyt kilpailemaan demokratian ja markkinatalouden kanssa millään inhimillisen elämän alueella eikä myöskään teollisuudessa ja imperialismissa. Boris Jeltsinin jälkeen valtaan noussut sukupolvi ei jäänyt haikailemaan kommunismin tuhoa, vaan alkoi keskittyä uuden yhteiskunnan rakentamiseen. Uutta Venäjää ei tarvinnut lähteä rakentamaan tyhjästä. Pohjana on suuri Venäjä, korkea kulttuuri- ja koulutustaso ja kunniakkaat perinteet. Perinteisiin kuuluu suurvalta-asema ja vaikutusvalta maailmalla. Kaikki venäläiset katsovat olevansa suurvallan kansalaisia. He katsovat velvollisuudekseen isänmaansa kunnian ja mahdin palauttamisen. Se ei ole mahdollista ilman korkeasti koulutettua väestöä, tehokasta talouselämää ja voimakkaita asevoimia. Siirryttäessä ajanlaskumme kolmannelle vuosituhanelle Venäjän poliittinen idea voidaan ilmaista lauseella: "meidän on uudesti luotava maa". Idean toteuttaminen maan sisällä on kaikkien hyväksyttävissä, mutta mikäli maan taloudellisen ja sosiaalisen vahvistamisen tavoitteena on luoda keinot ulkopoliittisen ja sotilaallisen vallan lisäämiseksi muiden kustannuksella, ollaan jälleen imperialismin tiellä.

---

¹⁰⁸ Ks. esim. А. Зиновьев, Глобализация как война нового типа. - Россия и центральная Европа в новых геополитических реальностях. IV международная научная конференция Москва, 14-16 июня 2001, Москва., 2002, с. 112-122., Я. Монин, Трагедия американской демократии. Санкт-Петербург 2005, с. 55-105.

4

OHJATTU DEMOKRATIA

Voidakseen menestyä imperiumi tarvitsee vahvan johtajan tai johtajuuden. Britannian ja Yhdysvaltojen esimerkin perusteella voimme päätellä, ettei imperiumin johtajuuden välttämättä tarvitse henkilöityä. Maiden demokraattinen traditio on mahdollistanut vallan keskittymisen rakenteille, jotka ajoittaisista sosiaalisista ongelmista ja poliittisista muutoksista huolimatta ovat säilyttäneet toimintakykynsä. Venäjällä valta on aina keskittynyt vertikaalisesti valtakunnan ylimmälle johdolle, ja kun valta on luisunut johdon käsistä, valtakunta on ajautunut tuuliajolla ja lähelle hajoamista. Näin kävi hallitsijasuvun sammuttua 1500-luvun lopulla, keisarikunnan kukistuttua 1900-luvun alussa ja kommunismin tuhouduttua 1990-luvulla. Venäjän keisarikunnassa valta keskittyi tsaarille ja hierarkkiselle virkamiehistöille. Tämän järjestelmän tukena oli ortodoksisen kirkon tukema monarkian idea. Helmikuun vallankumouksen tavoitteena oli avoin ja demokraattinen hallinto, mutta jo sisällissodan aikana se osoittautui tehottomaksi, ja vallan otti käsiinsä itsevaltaisen puoluejohtajan hallitsema ja hierarkkisesti järjestetty kommunistipuolue. Sosialismin aatteen kadottua puolue menetti voimansa, ja sen seurauksena neuvostoimperiumi hajosi. Jäljelle jäi imperiumin ydin eli Venäjä, ja 1990-luvulla myös se näytti olevan hajoamassa, mutta imperiaalinen traditio, venäläisyys ja Moskova-keskeisyys pitivät valtakunnan koossa. Sekasorron vuodet 1991–1998 osoittivat, ettei Venäjällä ollut valmiuksia demokratiaan, ja kun myös markkinatalouden perusteet uhkasivat tuhoutua ja maa näytti edelleen hajoavan, johdon ottivat käsiinsä turvallisuuselimet.

4.1 Johtajuuden tarve

Neuvostoliiton sulkeutuneisuus esti ulkopuolisia tarkkailijoita tutustumasta syvällisesti maahan, ja siksi läntisessä sovjetologiassa oli totuttu tarkastelemaan kommunistipuolueen johtaelimien pieniä muutoksia keskuskomitean istumajärjestyksestä alkaen maan kehityksen kuvaajina. Tämä linja jatkuu Neuvostoliiton kukistuttua. Toimittajat ja tutkijat kirjaavat kaikki henkilöt, jotka ilmaantuvat Venäjän johtajien läheisyyteen ja arvioivat heidän mahdollisuuksiaan tulevina johtajina. Näitä arvioita sävyttävät enemmän tarkastelijoiden toiveet kuin empiriaan perustuvat tutkimustulokset.¹⁰⁹

Länsimaiset tarkkailijat toivovat Venäjän kehittyvän maaksi, jossa kunnioitettaisiin ihmisoikeuksia ja sanan- ja elinkeinovapauksia, ja jossa vallitsisi demokraattinen

¹⁰⁹ Ks. esim. M. Valkonen, Venäjän synty. - "Venäjä – jättiläinen tuuliajolla." Helsinki 1996, s. 115-181.

monipuoluejärjestelmä sekä lakien kunnioitus, eikä esiintyisi korruptiota. Neuvostoliiton hajottua ja kommunistipuolueen menetettyä valtansa lännessä toivottiin ja uskottiin Venäjän demokratisoituvan. Varsinkin Suomessa ja pohjoismaissa toivottiin jo Neuvostoliiton seuraavan sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion esimerkkiä. Toivo asetettiin ennen muuta Neuvostoliiton viimeiseen pääsihteerii Mihail Gorbatšoviin, joka ilmaisi halukkuutensa uudistuksiin ja yhteistyöhön lännen kanssa. Hän ei kuitenkaan tehnyt selvää eroa menneeseen. Hän halusi uudistaa Neuvostoliiton ”ihmiskasvoisen sosialismin” hengessä.¹¹⁰

Gorbatšov ei onnistunut pyrkimyksissään ja hänet syrjäytettiin. Vanhaan ei ollut enää paluuta. Kansa oli saanut tarpeekseen kommunismista ja oli päässyt vapauden ja markkinoiden makuun. Venäjän federaation ensimmäiseksi presidentiksi valittiin itseoikeutetusti Boris Jeltsin. Hänet oli valittu jo kesäkuussa 1991 Neuvostoliittoon kuuluvan Venäjän neuvostotasavallan presidentiksi, ja kukistettuaan vanhoillisten kommunistien vallankaappauksen elokuussa 1991 hän nautti suurta kansansuosiota. Häntä vastassa oli vuonna 1990 valittu duuma, joka edusti neuvostoaikaisia näkemyksiä. Uusi Venäjä alkoi muotoutua syksyllä 1993 Jeltsinin hajotettua duuman asevoimin. Lännessä tätä pidettiin demokratian uhmaamisena, mutta venäläiset katsoivat Jeltsinin toimineen päättäväisesti.¹¹¹ Hänenkään voimansa eivät riittäneet Venäjän määrätietoiseen johtamiseen ja hän luopui virastaan tuorempien voimien hyväksi.¹¹²

Imperialismin aikakauden (1850–1918) Venäjä oli yksinvaltiaan johtama sotilasmahti, mutta maa ei ollut diktatuuri. Seuraaja Neuvostoliitto oli muodollisesti puolueen johtama liittovaltio, mutta Stalinin johdolla maasta kehittyi diktatuuri, jossa valta perustui sisäiseen terrorismiin ja sotilaalliseen voimaan. Voitto ”*suuressa isänmaallisessa sodassa*” pyhitti diktatuurin ja imperialismin vuosikymmeniksi.¹¹³

Gorbatšovin ja Jeltsinin sekasorron aikana kansa alkoi kaivata vakautta ja vahvaa johtajaa. Voimakas johtaja tuli organisaatiosta, joka on ollut imperiumien vahvimpana tukena Rooman valtakunnasta alkaen, mutta kolmannen vuosituhannen imperiumia ei johdeta roomalaiseen tapaan pretoriaanikaartin ruoskalla tai Stalinin julmuudella. Uuden Venäjän imperiumin kantavaksi voimaksi tuli vahva johtajuus, jonka haluttiin pohjautuvan lakiin.

¹¹⁰ Ks. esim. M.С. Горбачев, *Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира*. Москва 1988, s. 57-125, 166-176., vrt. M. Koivisto, *Historian tekijät*. Kaksi kautta. II. Helsinki 1995, s. 304-312.

¹¹¹ B. Jeltsin, *Presidentin päiväkirja*. Keuruu 1994, s. 305-399.

¹¹² P. Медведев, *Время Путина?* Москва 2002, s. 24-27. - vrt. A. Luukkanen, *Projekti Putin – uuden Venäjän historiaa 1996–2008*. Helsinki 2008, s. 46-69.

¹¹³ Ks. esim. J. Lassila, *2010-luvun Suuri Isänmaallinen Sota. – Idäntutkimus 2/2012*. Helsinki 2012, s. 14-29.

4.2 Perustuslaki

Jo Gorbatšov oli puhunut lainsäädännön uudistamisesta, mutta valmisteluun ja säädäntöön päästiin vasta Neuvostoliiton hajottua ja Venäjän federaation perustamisen jälkeen. Siitä alkaen lainsäädäntö on ollut jatkuva prosessi.¹¹⁴

Jeltsinin toimesta kesäkuun alussa 1993 kutsuttiin koolle perustuslakia valmisteleva kokous. Monivaiheisen ja tiukasti Jeltsinin johtaman työskentelyn jälkeen saatiin marraskuussa valmiiksi ehdotus uudeksi perustuslaiksi, ja 12.12.1993 kansan äänestyksellä hyväksyttiin perustuslaki, joka määrittelee maan poliittisen järjestelmän.¹¹⁵

Uuden perustuslain valmistelussa lähdettiin liikkeelle ihmisoikeuksista ja kansainvälisestä laista, mutta käytännössä perustuslaki nojaa venäläiseen traditioon. Laki käsittää 9 lukua ja kaikkiaan 137 artiklaa. Ensimmäisessä luvussa määritellään perustuslain periaatteet. Lain mukaan Venäjä on demokraattis-federatiivinen oikeusvaltio, jossa ihminen oikeuksineen on kaiken toiminnan perustana. Vallanlähteenä on kansa, joka käyttää valtaansa välittömästi sekä valtiovallan että paikallisten itsehallintoelinten välityksellä. Venäjän yhtenäisyyttä vahvistavana ja selvänä imperiaalisenä piirteenä on pidettävä perustuslain neljättä artiklaa, jonka mukaan:

1. Venäjän federaation suverenisuus kattaa koko valtakunnan maa-alan.
2. Federaation perustuslaki ja muut federaation lait ovat kaikkien paikallisten lakien ja määräysten yläpuolella.
3. Venäjän federaatio vastaa alueen eheydestä ja koskemattomuudesta.

Näitä määräyksiä vahvistavat viidennen artiklan ohjeet federaation koostumuksesta ja valtiovallan yhtenäisestä järjestelmästä. Federaatio koostuu tasavalloista, aluepiireistä, alueista, liittovaltiollisen merkityksen omaavista kaupungeista, sekä autonomisista alueista ja piirikunnista. Tasavalloilla on oikeus omaan perustuslakiin ja lainsäädäntöön. Muilla subjekteilla on oikeus perussäädökseen ja lainsäädäntöön. Eri subjektien alistamista federaatiolle merkitsee määräys "kaikki Venäjän federaation subjektit ovat suhteissaan Venäjän federaatioon tasa-arvoisia keskenään".

Toisessa luvussa määritellään yksilön ja kansalaisen oikeudet, vapaudet ja velvollisuudet yleisesti ja kansainvälisesti hyväksytyjen periaatteiden mukaisesti. *Velvollisuuksista tärkein on isänmaan puolustaminen ja asevelvollisuuden suorittaminen.* Mikäli henkilö vakaumuksen tai uskonnollisten syiden vuoksi kieltäytyy

¹¹⁴ Р.Г. Пихон, П.Т. Тимофеева, Судьбы реформ и реформаторов в России. Москва 1999, с. 357-359., K. Ruutu, Venäjän politiikka ja perustuslaki. Tutkimus Venäjän perustuslakikäsitteistön kehityksestä 1900-luvulla. Helsinki 2006, s. 112-118.

¹¹⁵ Ruutu 2006, s. 178-184.

asevelvollisuudesta, hän voi suorittaa jonkin muun federaation lainsäädännön mukaisen palvelun.¹¹⁶

Kolmas luku määrittelee federaation rakenteet sekä keskushallinnon ja sen osien suhteet imperiaalisesti, sillä alueellinen lainsäädäntö ja toiminta ovat riippuvaisia federaatiosta. Todellinen valta on keskushallituksella, subjekteilla ei ole oikeutta erota federaatiosta, ja niiden oma lainsäädäntö on alisteista federaation lainsäädännölle. Ongelmien ilmetessä vaikeuksien ratkaisijana toimii federaation presidentti.¹¹⁷

Neljännessä luvussa määritellään presidentin asema ja tehtävät. Presidentin asema on erittäin vahva. Valtion päämiehenä hän on perustuslain ja kansalaisoikeuksien takaaja. Hän hyväksyy toimet, jotka takaavat valtion suverenisuuden, itsenäisyyden ja kokonaisuuden. Hän johtaa maan ulkopolitiikkaa. Valtion päämiehenä hän edustaa Venäjän federaatiota valtakunnan sisällä ja kansainvälisillä areenoilla.

Presidentti valitaan Venäjän kansalaisten joukosta yleisillä, salaisilla ja suorilla vaaleilla. Presidentti ei voi olla 35 vuotta nuorempi ja hänen on täytynyt asua Venäjällä vähintään 10 vuotta. Presidentti valitaan kuudeksi vuodeksi.¹¹⁸

Demokratiaa rakentavissa maissa vallansiirto on usein ongelmallinen, ja ilmeisesti siksi perustuslaissa kiinnitetään erityistä huomiota presidentin virassaolokausiin. Perustuslain presidenttiä koskevan luvun artiklan 81 kohdassa 3 sanotaan: "*sama henkilö voi olla presidenttinä vain kaksi kautta peräkkäin*".¹¹⁹

Laki antaa siis mahdollisuuden olla virassa 12 vuotta, vetäytyä sen jälkeen johonkin toiseen virkaan tai tehtävään ja tulla uudelleen presidentiksi. Vastavia presidentin virassaolokausia rajoittavia lakeja on lukuisissa maissa, kuten Suomessa ja Yhdysvalloissa, mutta niissä presidentin virassaoloajat on selvästi rajattu kahteen kauteen, jolloin hyvin menestyneellä ja kansan luottamusta nauttivalla poliitikolla ei ole mahdollisuutta paluuseen. Venäjällä tätä ei ole suljettu pois, ja se antaa mahdollisuuden spekulatioille. Putinin toinen kausi päättyi helmikuun 2008 lopussa, mutta hän valittiin järjestelmän ja ”Yhtenäisyyden” avulla seuraajakseen entisen Pietarin aikaisen apulaisensa Dmitri Medvedevin. Samanaikaisesti Putin toimi pääministerinä ja piti hallussaan valtion keskeiset hallintoelimet. Syksyllä 2011 Putin ilmoitti pyrkivänsä presidentiksi maaliskuussa 2012 järjestettävissä vaaleissa.¹²⁰

Presidentin valtaoikeudet ovat laajat. Sekä duuma että hallitus ovat presidentin ohjattavissa. Hän nimittää duuman kanssa hallituksen puheenjohtajan eli pääministerin sekä hyväksyy tämän eronpyynnön. Presidentti voi halutessaan johtaa

¹¹⁶ Vrt. s. 102-103.

¹¹⁷ Конституция Российской Федерации 12.12.1993. Москва 1996., vrt. K. Ruutu 2006, s. 185-186.

¹¹⁸ Presidentin valtakausi pidennettiin neljästä kuuteen vuoteen perustuslain muutoksella 30.12.2008. Muutos astui voimaan vuoden 2012 vaaleista.

¹¹⁹ Одно и то же лицо не может занимать должность Президента Российской Федерации более двух сроков подряд.

¹²⁰ Ks. s. 52-53.

hallituksen istuntoja, nimittää ja johtaa turvallisuusneuvostoa. Hän vahvistaa sotilasdoktriinin, on asevoimien ylipäällikkö, nimittää ja vapauttaa tehtävistään asevoimien ylimmän johdon ja valtion korkeimmat viranhaltijat. Presidentillä on oikeus muodostaa oma presidentin hallinto, ja duumasta riippumatta hänellä on oikeus antaa koko federaatiota koskevia ukaaseja ja määräyksiä. Presidentin asema muistuttaa monarkiaa ja on vahvempi kuin missään muussa presidentti-valtaisessa järjestelmässä.

Perinteisissä länsimaisissa demokratioissa presidentin valtaa rajoittavat parlamentti ja hallitus. Venäläiselle järjestelmälle on ominaista parlamentin ja hallituksen alisteisuus presidentille. Venäjän liittokokous eli parlamentti koostuu kahdesta kamarista – liittoneuvostosta ja valtion duumasta. Liittoneuvostossa on kaksi edustajaa jokaisesta subjektista sekä lakiasäätävältä että toimeenpanevalta puolelta. Duumassa on 450 jäsentä. Parlamentti valitaan joka neljäs vuosi. Sama henkilö ei voi olla liittoneuvostossa ja duumassa. Parlamentin jäsenillä on ns. parlamentaarinen koskemattomuus, eli he eivät ole oikeudellisesti tuomittavia parlamenttikautensa kuluessa.¹²¹

Jokapäiväisessä kielenkäytössä liittoneuvostoa kutsutaan ylemmäksi kamariksi. Liittoneuvoston mahdollisuus rajoittaa presidentin valtaa on rajallinen. Sen on hyväksyttävä presidentin määräykset sotatilan ja asevoimien käytöstä federaation alueella sekä hätätilalain toimeenpanosta. Se julistaa presidentin vaalit, nostaa syytteen presidenttiä vastaan ja erottaa hänet virasta. Perustuslain mukaan duuma joko hyväksyy tai hylkää presidentin ehdottaman pääministeriehdokkaan. Perustuslaki tekee federaation lakien voimaansaattamisen monimutkaiseksi. Duuman enemmistön hyväksytyt lait ne on hyväksyttävä liittoneuvostossa, jonka jälkeen presidentin on allekirjoituksellaan vahvistettava ne.

Presidentin valtaa lisää hallituksen alisteinen asema. Hallitus koostuu puheenjohtajasta, hänen sijaisestaan ja ministereistä. Presidentti nimittää ja duuma hyväksyy puheenjohtajan, joka puolestaan esittää presidentille ehdokkaat sijaiseksi ja ministereiksi. Ministeriöt jakaantuvat eri hallinnonalojen mukaisesti. Hallitus on kollegiaalinen elin, jonka toimintaa johtaa puheenjohtaja eli pääministeri. Presidentillä on myös oikeus osallistua hallituksen istuntoihin. Lisäksi hallituksen voimaministerit eli ulko-, puolustus-, talous- ja sisäasiainministerit ovat suoraan alisteisia presidentille. Hallituksen tehtävänä on budjetin valmisteleminen ja toimeenpaneminen sekä liittovaltion finanssi- ja talouspolitiikan hoitaminen. Se vastaa myös sosiaali- ja kulttuuripolitiikasta, liittovaltion hallinnosta, yksilön oikeuksista sekä maan puolustuksesta ja turvallisuudesta. Hallituksen toimintaa ohjaavat perustuslaki, federaation lait ja presidentin ukaasit.

Hallitus on vastuussa sekä presidentille että duumalle. Presidentti voi halutesaan erottaa hallituksen, ja duuma voi määräenemmistöllä esittää hallitukselle epäluottamuslauseen. Presidentti voi yhtyä epäluottamuslauseeseen ja erottaa

¹²¹ Tällaista oikeutta ei ole esim. Suomen eduskunnan jäsenillä.

hallituksen taikka olla hyväksymättä epäluottamuslausetta, mutta jos duuma 3 kuukauden kuluessa uudelleen esittää epäluottamuslauseen, presidentin on erotettava hallitus ja julistettava uudet vaalit. Hallitus eroaa myös parlamentin kauden loppuessa. Vaalien jälkeen muodostetaan uusi hallitus.

Presidentin vahva asema perustuu Venäjän itsevaltaiseen traditioon, mutta myös Venäjällä parlamentin ja presidentin suhteiden kehitykseen on vaikuttanut suurella määrällä parlamentaarikkojen itsenäisyys ja taito harjoittaa politiikkaa. Parlamentin alkuvuosina poliittinen käytäntö ei ollut vakiintunut ja 1990-luvulla eri hallinto-elimien välillä jouduttiin tavan takaa konflikteihin, jotka pysäyttivät lähes koko poliittisen elämän, eikä kansan kaipaamia uudistuksia päästy toteuttamaan. Sen tähden vuoden 1993 perustuslaissa vahvistettiin presidentin asemaa.¹²²

4.3 Hallinto

Imperiumien yhteinen piirre on voimakas virkamiehistö. Venäjän keisarikunta ja Neuvostoliitto olivat erittäin virkavaltaisia maita, ja uudistusten pahimpana esteenä on usein nähty byrokraatia.¹²³ Pyrkinessään tunkeutumaan byrokratian läpi reformaattorit ovatkin muodostaneet omia hallintojaan ja seurauksena on ollut entistä suurempi byrokraattien joukko.¹²⁴

Byrokraattiseen traditioon liittyy presidentin hallinto, joka alkoi kehittyä Jeltsinin kaudella. Jeltsinin aikana hallintoon nimitettiin edustajia eri alueilta, koska haluttiin varmistaa, että alueiden ongelmat ja toiveet tulisivat suoraan presidentin tietoon eivätkä jäisi vanhan tradition mukaan byrokratian rattaisiin. Moskovan ulkopuolelta valtaan tullut Jeltsin tukeutui suurella määrällä alueisiin ja kehotti niitä ottamaan haltuunsa mahdollisimman paljon valtaa. Seurauksena oli keskushallituksen ja alueiden välisiä ristiriitoja mm. siten että paikallisten lakien katsottiin kumoavan federaation lakeja. Tämä oli johtamassa anarkiaan sekä hajaannukseen, ja Venäjän ulkopuolella pelättiin Venäjän hajoavan.¹²⁵

Uuden perustuslain mukaiset presidentin vaalit järjestettiin kesäkuussa 1996. Virassa ollut Jeltsin käytti vaalikampanjassaan häikäilemättä hyväkseen asemaansa ja tuli niukalla enemmistöllä uudelleen valituksi. Ensimmäisen kauden poliittinen kiihkeys ja raju vaalikampanja olivat kuitenkin kuluttaneet Jeltsinin voimia siinä määrin, ettei hän kyennyt enää tarttumaan lujalla kädellä vallan ohjaksiin. Valta liukui presidentin hallinnolle ja turvallisuuspalvelulle.

Vuosien 1999 ja 2000 vaihteessa Jeltsin ilmoitti luopuvansa virastaan ja nimitti väliaikaiseksi presidentiksi turvallisuuspalvelu FSB:n johtajan Vladimir Putinin. Tämä oli yllätys koko maailmalle, vaikka Jeltsinin huono terveydentila oli

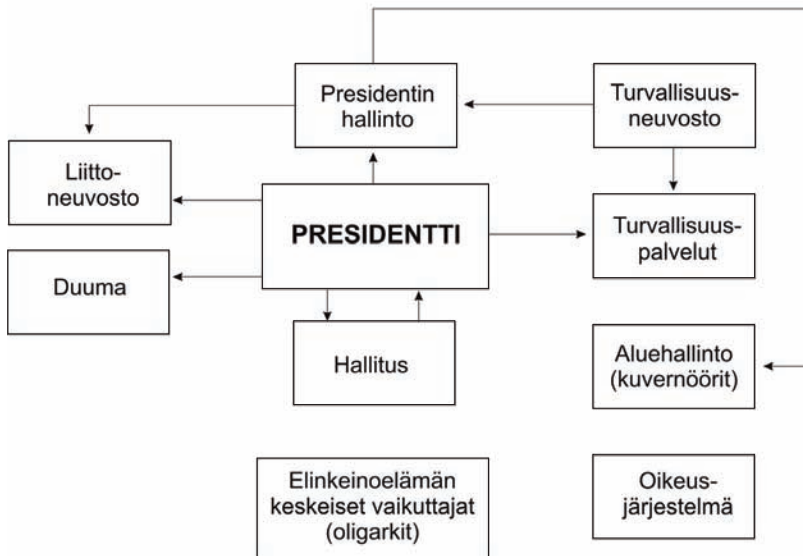
¹²² J. Iivonen, Neuvostoliiton/Venäjän historia 1985–1999, s. 536-543. - Venäjän historia. Päätoimittaja H. Kirkinen. Helsinki 2000.

¹²³ Liewen 2002, s. 242-243.

¹²⁴ Пихон, Тимофеева 1999, с. 322-337.

¹²⁵ Ks. esim. A. Luukkanen 2001, s. 227-234.

Venäjän hallintorakenne

Kuvio 2. Venäjän hallintorakenne

yleisesti tunnettu. Maailma ei ollut tottunut Neuvostoliiton ja Venäjän johtajien vapaaehtoiisiin virasta luopumisiin. Putinin nouseminen valtaan nähtiin turvallisuuselinten operaationa. Venäjän uusi hallitsija oli tiedustelumies, joka oli luonut uransa erilaisissa tiedustelutehtävissä Venäjällä ja ulkomailla – erityisesti Saksan demokraattisessa tasavallassa. Ensimmäiselle virkakaudelleen hänet valittiin niukalla enemmistöllä maaliskuussa 2000.¹²⁶

Tultuaan presidentiksi Vladimir Putin alkoi jälleen keskittää valtaa Kremliin. Hän käytti hyväkseen perustuslain presidentille suomaan oikeutta antaa ukaaseja ja määräyksiä. Niinpä hänen aloitteestaan elokuussa 2000 duuma hyväksyi lain, jonka mukaan subjektien kuvernöörit ja alueiden lainsäädäntöelimien puheenjohtajat eivät voi olla liittoneuvoston jäseniä. Keskittämistä merkitsi erityisesti se, että kuvernöörien tilalle tulivat alueiden toimeenpanovallan ja lakiasäättävän elinten johtajien valitsemat edustajat. Tähän liittyy myös se, että presidentille annettiin keskeinen asema federaation subjektien kuvernöörien valinnassa. Presidentti nimittää kunkin alueen kuvernööriehdokkaat, joiden joukosta alueen lakiasäättävä elin valitsee kuvernöörin. Keskushallituksen ja alueiden suhteet pysyivät vuosikausia duuman asialistalla ja istunnoissa käytiin vilkasta keskustelua. Vasta 6.10.2003 säädettiin laki paikallisesta itsehallinnosta, mutta sitä täydennettiin vielä lukuisia kertoja ja se astui voimaan vasta 1.1.2006 alkaen. Siinä määritellään yksityiskohtaisesti eriasteiset paikallishallinnon subjektit osa-alueineen ja niiden suhteet federaatioon ja toisiinsa.¹²⁷

¹²⁶ P. Медведев 2002, с. 6-38.

¹²⁷ Об общих принципах организации местного самоуправления в РФ. [www.constitution.garant.ru].

Lainsäädäntöprosessi on ollut monella tavalla tärkeä tuki uuden Venäjän kehitykselle. Lainsäädäntö ei tue perinteistä länsimaista parlamentarismia, jossa hallitus on vastuussa toiminnastaan parlamentille, mutta siitä huolimatta viimeisen 15 vuoden kuluessa edustuksellinen toiminta on kehittynyt ja on syntynyt uusi lakiin perustuva poliittinen kulttuuri. Putin on puhunut lain diktatuurista, ja varsinkin Venäjän ulkopuolella ilmaisu on herättänyt hämmennystä. Ilmaus lähtee venäläisestä teorian ja käytännön ristiriidasta. Venäjällä lain kunnioitus on ollut heikompi kuin Länsi-Euroopan vanhoissa demokratioissa. Suomessa toimitaan laillisesti, Venäjällä oikeudenmukaisesti.¹²⁸ Kysymys on mitä suurimmassa määrin erilaisesta suhtautumisesta henkilökohtaiseen vastuuseen, joka Venäjällä ei päässyt kehittymään maaorjuuden ja kommunismin kausina.¹²⁹

Tällä negatiivisella traditiolla on keskeinen merkitys uuden Venäjän kansalaisyhteiskunnan ja demokratian kehitykseen. Länsimaiset tarkkailijat ovat ihmetelleet Venäjän demokratian kehittymättömyyttä ja puutteita sekä syyttävät niistä valtakoneistoa, kuten presidenttiä ja muita johtavia poliitikkoja. Kaiken kuitenkin ratkaisee Ivan Ivanovitš¹³⁰, joka ei luota järjestelmää edustaviin virkamiehiin ja poliitikoihin. Ivanille on kokemus osoittanut asioiden sujuvan henkilöiden, ryhmien ja suhteiden kautta.¹³¹

4.4 Puoluelaitos

Länsimaaisissa demokratioissa poliittista valtaa käyttävät ensisijassa puolueet, ja toimivia puolueita pidetään suorastaan demokratian edellytyksenä. Venäjällä vuosikymmeniä vallinnut yksipuoluejärjestelmä on jättänyt syvän jäljen poliittiseen elämään, ja kestää sukupolven ajan ennen kuin väestö omaksuu itsenäisen poliittisen ajattelun, joka on edellytyksenä yhteiskunnan demokratisoitumiselle. Tultaessa 2010-luvulle on nähtävissä uuden jälkineuvostoliittolaisen sukupolven esiinmarssi. Suurkaupunkien internetin ja globalisaation vaikutuksen alainen nuorisokapinoiden vanhoja rakenteita vastaan.¹³²

Monipuoluejärjestelmä alkoi kehittyä jo Neuvostoliiton loppuvaiheessa, mutta todelliset edellytykset poliittiselle toiminnalle syntyivät vasta kommunismin kukistumisen jälkeen. Puoluekehityksen kärjessä olivat suurkaupungit Moskova ja Pietari, joilla oli tukenaan suuri korkeasti koulutettu väestö ja kansainvälisten suhteiden traditio. Aluksi syntyi suuri määrä erilaisia puolueita. Monet niistä olivat hyvin paikallisia tai olivat ns. yhden asian liikkeitä, kuten naisten puolue ja oluen

¹²⁸ Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Suomeen emigroituneet venäläiset ihmettelevät suomalaisten lainkuuliaisuutta. Vrt. M. Vituhnovskaja, *Kansanluonne ja elämäntapa*. - Opas venäläisyyteen. Helsinki 2006, s. 122-125.

¹²⁹ Ks. esim. Шаповалов, Москва 2001, c. 175-201.

¹³⁰ Ivan Ivanovitš on keskiverto venäläinen eli suomeksi Matti Meikäläinen.

¹³¹ I. Larjavaara, *Funktionaalinen transitoteoria: Hallinto, oikeusjärjestys ja instituutiot Venäjällä*. Helsinki 2007, s. 39-153.

¹³² L. Lyytikäinen, S. Salmenniemi, *Venäjän keskiluokan kapina*. - *Idäntutkimus* 2/2012, s. 50-57.

ystävien puolue. Näiden puolueiden poliittinen tietoisuus oli vähäinen eikä niillä ollut selviä ohjelmia.¹³³ Kansalla ei ollut kokemusta vapaista ja salaisista vaaleista.¹³⁴

Kansalaistason ongelmat heijastuivat myös valtakunnalliseen politiikkaan. Venäjän federaation ensimmäiset parlamenttivaalit järjestettiin joulukuussa 1993. Niitä silmällä pitäen 1.10.1993 annettiin presidentin ukaasi vaalijärjestelmästä. Ukaasin tavoitteena oli lujittaa valtakunnan yhtenäisyyttä mutta antaa myös alueille mahdollisuus saada äänensä kuuluviin. Valtakunnan yhtenäisyyttä palveli puolueiden oikeus asettaa ehdokkaat valtakunnantasoisille puoluelistoille, joilla valittiin puolet duuman jäsenistä sekä paikallistasoisille yhden parlamentin jäsenen valintaan oikeuttaville listoille. Voidakseen rekisteröityä ja päästäkseen vaalikelpoisiksi federaatiotasolla vähintään 100 000 kansalaisen oli vahvistettava rekisteröintihaemus nimikirjoituksellaan. Nämä ehdot rajoittivat puolueiden määrää siten, että 35 yrittäjästä vain 13 sai osallistua vaaleihin. Edelleen puolueiden lukumäärää rajoitti määräys, jonka mukaan päästäkseen parlamenttiin puolueen tuli saada vähintään 5 % federaatiotasolla annetuista äänistä. Vuoden 1993 vaaleissa vain 8 puoluetta täytti vaatimukset. Alla olevassa asetelmassa esitetään valtakunnallisesti merkittävien puolueiden ääniosuudet ja paikkamäärät.

Vuoden 1993 vaalien tulos			
Puolue	Ääniosuus	Paikkoja federaatiotasolla	Paikkoja aluetasolla
Liberaalidemokraatit	22,92 %	59	5
Venäjän valinta	15,51 %	40	27
Kommunistit	12,40 %	32	16
Agraaripuolue	7,99 %	21	11
Jabloko	7,86 %	20	6

Federaatiotasolla järjestelmä suosi puolueita, joilla oli tunnettu johtaja ja varoja yleisvaltakunnalliseen toimintaan ja mainontaan.¹³⁵ Niinpä populistinen Vladimir Žirinovski johdatti liberaalidemokraattisen puolueensa¹³⁶ yllättävään vaalivoittoon. Toiseksi tuli uudistaja Jegor Gaidarin "Venäjän valinta"¹³⁷ -puolue. Kommunistit tulivat kolmansiksi, mutta heidän vaikutuksensa muodostui merkittävämmäksi, kun maaseutua edustava agraaripuolue antoi heille tukensa.¹³⁸

¹³³ T. Forsberg, I. Jänis, Chr. Pursiainen, Venäjä 2000. Demokratian tila, puoluejärjestelmä ja duuman vaalit. - Ulkopoliittisen instituutin raportti 4/1999. Helsinki 1999.

¹³⁴ Kansainväliset vaalitarkkailijat huomauttivat lukuisista puutteista. Vielä vuoden 2000 presidentinvaaleissa allekirjoittaneen toimiessa vaalitarkkailijana Volgogradissa oli yleistä "perheäänestys", jolloin pariskunnat menivät yhdessä äänestyskoppiin. Tämä selitettiin tarpeella ohjata poliittisesti valistumattomia naisia äänestämään "oikein".

¹³⁵ Puolueiden rahalähteet olivat varsinkin 1990-luvulla hämäränpeitossa. Ihmettelyä herätti Žirinovskin runsas rahankäyttö, ja koska hän aina tiukanpaikan tullen yhtyi hallituksen enemmistön päätöksiin, arveltiin rahojen tulevan hallitukselta ja että puolue olisi perustettu kanavoimaan tyytymättömyyttä vaarattomaksi populismiksi.

¹³⁶ Либерально-демократическая партия России (ЛДПР).

¹³⁷ Выбор России.

¹³⁸ Аграрная партия России (АПР).

Liberaalia markkinataloutta ja länsimyynteistä ulkopoliittikkaa kannattanut Venäjän demokraattinen puolue eli Jabloko¹³⁹ jäi viimeiseksi vaikutusvaltaiseksi puolueeksi keräten kannatusta lähinnä suurten kaupunkien asukkailta. Muiden puolueiden ääniosuudet ja paikkamäärät jäivät vähäisiksi. Duumaan tulleet puolueet voitiin jakaa kolmeen ideologiseen suuntaukseen; liberaaleihin, kommunistis-konservatiiveihin ja kansallispatriooteihin. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat "Venäjän valinta" ja "Jabloko", toiseen ryhmään kommunistit liittolaisineen ja kolmanteen ryhmään liberaalidemokraatit. Duumasta tuli odotettua hajanaisempi eikä se kyennyt määrätietoiseen politiikkaan.

Seuraavia, vuoden 1995 vaaleja silmälläpitäen keskushallitus ryhtyi toimiin. Tavoitteena oli muodostaa äänestäjistä kaksi keskeistä ryhmittymää. Pääministeri Viktor Tšernomyrdinin johdolla perustettiin oikeistokeskustalainen ryhmittymä "Kotimme-Venäjä"¹⁴⁰. Puolueen peruskannattajia olivat keskus- ja aluehallinnon edustajat. Vastapainoksi sille perustettiin duuman puhemiehen Ivan Rybkinin johdolla vasemmistokeskustalainen ryhmittymä "Yhtenäisyys"¹⁴¹. Vaaleihin rekisteröityi yli 80 puoluetta ja 260 kansalaisyhteisöä, mutta niistä vain 43 täytti vaaleihin osallistumisen ehdot, ja lopulta vain 4 puoluetta ylitti duumaan pääsyn viiden prosentin äänikynnyksen.

Vuoden 1995 vaalien tulos			
Puolue	Ääniosuus	Paikkoja federaatiotasolla	Paikkoja aluetasolla
Kommunistit	22,30 %	99	58
Liberaalidemokraatit	11,16 %	50	1
Kotimme Venäjä	10,13 %	45	10
Jabloko	6,89 %	17	0

Kaikkien yllätykseksi kommunistit tulivat suurimmaksi puolueeksi. Liberaalidemokraattien populismi ei enää houkuttanut äänestäjiä. Hallituksen tukemat puolueet eivät myöskään saaneet odotettua kannatusta. Talousvaikeuksista kärsivät kansalaiset hylkäsivät lähes tyystin radikaaleja talousuudistuksia ajaneen "Jablokon". Vaalien tuloksen perusteella kommunistit liittolaisineen saivat duuman haltuunsa. Duuman puhemieheksi tuli heidän edustajansa ja he johtivat puolta duuman eri valiokunnista.¹⁴²

Syynä vuosien 1993 ja 1995 vaalien tulokseen oli, että ainoastaan kommunistipuolueella oli koko valtakunnan alueelle ulottuva organisaatio, jonka turvin se säilytti paikkansa suurimpana puolueena. Länsimaisia demokratioita esikuvinaan

¹³⁹ Российская демократическая партия (РДП). Alun perin vaaliliitoksi luodun ryhmän perustajat olivat G. Javlinski, J. Boldyrov ja V. Lukin, joiden sukunimien etukirjaimista tuli sana jabloko (яблоко), suomeksi omena.

¹⁴⁰ Наш дом-Россия (НДР).

¹⁴¹ Единство.

¹⁴² J. Iivonen, Neuvostoliiton/Venäjän historia 1985–1999. - Venäjän historia. Helsinki 2000, s. 542-543.

pitävillä puolueilla kuten "Jablokolla" oli organisaatiot vain suurkaupungeissa, joissa oli korkeasti koulutettua väestöä. Maaseudulla puolue oli lähes tuntematon ja siksi sen kokonaisäänimäärä jäi vähäiseksi.

Kommunistipuolue oli oppositiossa presidenttiä vastaan, mutta kun aate oli kärsinyt haaksirikon, ei duuma sen johdolla kyennyt puolustamaan asemiaan presidentin valtaa vastaan. Keskushallinnon ongelmana oli presidentti Jeltsin, jonka terveys oli heikko ja jonka taidot presidenttinä olivat joutuneet yleisen epäilyn alaiseksi. Elokuussa 1999 Jeltsin nimitti pääministeriksi Putinin, jonka johdolla presidentin hallinnossa ryhdyttiin toimiin kommunistien syrjäyttämiseksi ennen vuoden 1999 vaaleja. Näitä vaaleja pidettiin esinäytöksenä seuraaville presidentin vaaleille. "Kotimme-Venäjä" joutui uuteen tilanteeseen Tšernomyrdinin eron jälkeen. Puolueella ei ollut enää näkyvää johtohahmoa, joka olisi pystynyt vaikuttamaan sekä federaatio- että aluetasolla. Siksi "valtapuolueeksi" Moskovan kaupunginjohtajan Juri Lužkovin johdolla perustettiin "Isänmaa"¹⁴³, johon pian yhtyi aluejohtajien perustama "Koko-Venäjä"¹⁴⁴. Uuden puolueen nimeksi tuli "Isänmaa – Koko-Venäjä"¹⁴⁵. Tällä puolueella oli myös tavoitteita edessä olevia presidentinvaaleja silmälläpitäen, sillä Lužkovia pidettiin mahdollisena Jeltsinin seuraajana.

Kreml ei kuitenkaan halunnut luopua vallastaan, ja Putinin hallituksen toimesta perustettiin syyskuussa 1999 valitsijayhdistys "Yhtenäisyys"¹⁴⁶, jonka puheenjohtajaksi tuli hätätilaministeri Sergei Šoigu. Valitsijayhdistys otti tunnukseksen karhun. Kommunistien asema vahvistui, kun edellisissä vaaleissa duuman ulkopuolelle jäänyt agraaripuolue yhtyi kommunisteihin. Tosin osa puolueen kannattajista liittyi "Isänmaa – Koko-Venäjä" -puolueeseen. Liberaalien rinnalle ilmaantui Irina Hakamedan johtama "Oikeistovoimien liitto"¹⁴⁷, joka halusi rakentaa amerikkalaistyylisiä markkinavetoista yhteiskuntaa, ja jonka ulkopoliittisena tavoitteena oli pohjoisen pallonpuoliskon markkinatalousmaiden Japanin, Venäjän, Euroopan ja Amerikan liitto. Vaalein alla puoluekenttä jaettiin neljään sektoriin – vasemmistoon, keskustaan, kansallispatriotteihin ja uudistajiin. Vasemmistoon kuuluivat kommunistit, keskustaan "Isänmaa – Koko-Venäjä" ja "Yhtenäisyys", kansallispatriotteihin liberaalidemokraatit, uudistajiin "Jabloko" ja "Oikeistovoimien liitto".¹⁴⁸ Allaolevasta asetelmasta ilmenee, että edellisiin vaaleihin verrattuna vuoden 1999 vaalit heijastavat poliittista muutosta.

---

¹⁴³ Отечество.

¹⁴⁴ Вся Россия.

¹⁴⁵ Отечество-Вся Россия (ОВР).

¹⁴⁶ Единство.

¹⁴⁷ Союз правых сил (СПС).

¹⁴⁸ Forsberg, Jänis, Pursiainen, Venäjä 2000. Demokratian tila, puoluejärjestelmä ja duuman vaalit. - Ulkopoliittinen instituutti. Helsinki 1999.

Vuoden 1999 vaalien tulos			
Puolue	Ääniosuus	Paikkoja federaatiotasolla	Paikkoja aluetasolla
Kommunistit	24,29 %	67	43
Yhtenäisyys	23,32 %	64	9
Isänmaa - Koko-Venäjä	13,33 %	37	32
Oikeistovoimien liitto	5,98 %	24	5
Liberaalidemokraatit	5,98 %	17	0
Jabloko	5,93 %	16	4

Kommunistien voitosta huolimatta hallituksen asema vahvistui, sillä sekä "Yhtenäisyys" että "Isänmaa – Koko-Venäjä" olivat presidenttiä ja hallitusvaltaa tukevia puolueita. Presidentin asema vahvistui edelleen, kun huhtikuussa 2001 puolueiden johtajat päättivät yhdistää puolueensa, ja vuoden lopulla syntyi "Yhtenäinen Venäjä" (Единая Россия) puolue. Yhdistynyt puolue alkoi luoda koko valtakunnan käsittävää organisaatioita, sillä vain sen avulla uskottiin voitavan syrjäyttää kommunistien valta provinseissa.¹⁴⁹

Hallitus halusi myös ohjata vaalikäytäntöä antamalla 14.6.2001 voimaan tulleen lain poliittisista puolueista. Siinä annetaan ohjeet duuman jäsenten valitsemisesta, äänestäjien oikeuksista, oikeudesta kansanäänestykseen ja presidentin vaaleihin. Lain mukaan puolueet ovat ainoita elimiä, joilla on laillinen ja itsenäinen oikeus asettaa ehdokkaita duumaan ja federaation subjektien lakeja säätäviin kokouksiin. Lain tavoitteena oli toteuttaa monipuoluejärjestelmä ja vakauttaa poliittista järjestelmää.¹⁵⁰

Seuraaviin, vuoden 2003 vaaleihin ilmoittautui 19 puoluetta ja 4 ryhmittymää. Niistä kuitenkin vain 4 puoluetta ylitti 5 % äänikynnyksen, mutta eräät muut puolueet saivat edustajansa duumaan yhden edustajan vaalipiireistä. Vaalikampanjan aikana Putin tuki aktiivisesti "Yhtenäinen Venäjä" -puoluetta. Oheisesta asetelmasta näkyy, että presidentin tuki yhtenäisti poliittista kenttää ja teki siitä helpommin käsiteltävän.¹⁵¹

Vuoden 2003 vaalien tulos			
Puolue	Ääniosuus	Paikkoja federaatiotasolla	Paikkoja aluetasolla
Yhtenäinen Venäjä	37,57 %	120	105
Kommunistit	12,61 %	40	12
Liberaalidemokraatit	11,45 %	36	0
Isänmaa	9,02 %	29	8

¹⁴⁹ В.В. Иванов, Партия Путина. История «Единой России». Москва 2008, с. 75-84.

¹⁵⁰ Иванов 2008, с. 75.

¹⁵¹ www.edinros.ru.

Vaikka äänestysprosentti 54,7 % jäi alhaiseksi, "Yhtenäinen Venäjä" oli saanut ehdottoman enemmistön 450-paikkaisessa duumassa.¹⁵² "Yhtenäisyyden" merkitys korostui myös siinä, että muut parlamenttiryhmät olivat kooltaan sitä paljon pienempiä. Voimakas "Yhtenäinen Venäjä" ei tarvinnut muiden ryhmien tukea. Heidän johtajansa Boris Gryzlov valittiin duuman puheenjohtajaksi, ja puolue sai edustajansa myös duuman kaikkien komiteoiden puheenjohtajiksi. Suurimman tappion kärsivät kommunistit. He menettivät suurimman puolueen aseman, ja heidän äänimääränsä supistui puoleen entisestä. Paikoissa heidän menetyksensä oli vähäisempi, koska maaseudun yhden edustajan paikoista he vanhan organisaationsa turvin pystyivät pitämään kiinni. Vaalien tulos merkitsi, että duuma ei enää rajoittanut presidentin ja hallituksen valtaa, vaan se pikemminkin alkoi tukea presidenttiä.

Ohjelmassaan "Yhtenäinen Venäjä" kertoi toimivansa keskusjohtoisesti isänmaan ja sen kansalaisten hyväksi ja tavoitteena olevan Venäjän sisä- ja ulkopoliittisen aseman kaikinpuolisen tukemisen.¹⁵³ Saatuaan organisaationsa kuntoon "Yhtenäinen Venäjä" vahvisti asemaansa maakunnissa ja voitti kaikki vuosina 2006–2007 järjestetyt paikallisvaalit.¹⁵⁴

"Yhtenäisestä Venäjästä" tuli poliittinen vaikuttaja, jonka asema muistuttaa Neuvostoliiton aikaista kommunistipuoluetta. Se on valtaa käsissään pitävän eliitin puolue ja toimii aktiivisesti 85 federaation subjektin alueella. Se hallitsee enemmistönä yli puolta paikallisparlamenteista, ja kunnallisista johtopaikoista sille kuuluu yli 80 %. Joulukuussa 2007 sen jäsenmääräksi ilmoitettiin 1 760 000. Puolueen organisaatio sihteereineen, korkeimpine neuvostoineen ja toimeenpanevine komiteoineen muistuttaa kommunistipuolueen organisaatioita.¹⁵⁵

Vuoden 2007 duuman vaaleja silmälläpitäen vaalilakeja muutettiin siten, että alueelliset yksimandaattiset listat poistettiin, ja vain puolueet saivat oikeuden asettaa ehdokkaita. Vaaliliitot kiellettiin ja vaalikynnystä korotettiin siten, että puolueen tuli saada vähintään 7 % äänistä päästäkseen duumaan. Muutokset merkitsevät duuman vakiintumista, mutta myös vallan keskittymistä.¹⁵⁶

Vaalit järjestettiin 2.12.2007 ja ne sujuivat Putinin hallinnon suunnitelmien mukaan. Puolue järjesti Kremlin tuella lokakuun alussa VIII puoluekokouksen, jossa päätettiin noudattaa Putinin ohjelmaa. Putin ilmoitti 18.10.2007 asettuvansa tukemaan puoluetta tulevissa vaaleissa. Vaalikampanjan tueksi saatiin maan merkittävimmät yritykset kuten Gazprom, Lukoil, Norilsk Nickel, Severstal ja niin edelleen. Valtakunnalliset tv-asemat antoivat mainostilaa etupäässä "Yhtenäiselle

¹⁵² Комиссия Государственной Думы по мандатным вопросам.

¹⁵³ Иванов 2008, s. 95-100. - Vrt. esim. A. Kuorsalo – I. Susiluoto – M. Valkonen, Salaisen poliisin valtakunta. KGB, FSB ja suhteet Suomeen. Helsinki 2003, s. 183-184., K. Холодковский, Партии и политическое самоопределение России. - Мировая экономика и международные отношения 2006, № 10, с. 10-11.

¹⁵⁴ Иванов 2008, с. 256-281.

¹⁵⁵ Иванов 2008, с. 331-334.

¹⁵⁶ www.duma.ru.

Venäjälle" ja sen edustajille. Siksi kansainväliset tarkkailijat eivät pitäneetkään vaaleja oikeudenmukaisina.¹⁵⁷ Tätä käsitystä venäläiset pitivät loukkaavana ja Venäjän sisäisiin asioihin puuttumisena. Ennen vaaleja oltiin huolestuneita äänestysaktiivisuudesta ja pelättiin sen jäävän edellisiä vaaleja alhaisemmaksi. Nyt äänestysprosentti nousi selvästi ja oli 63,7.¹⁵⁸

Vuoden 2007 vaalien tulos		
Puolue	Ääniosuus	Paikkoja duumassa
Yhtenäinen Venäjä	64,23 %	315
Kommunistit	11,63 %	57
Liberaalidemokraatit	8,14 %	39
Oikeudenmukainen Venäjä	7,75 %	38

Vuosiksi 2008–2011 valittu дума oli vallan puolueen eli "Yhtenäisen Venäjän" käsissä. Liberaalidemokraatit ovat aina äänestyksissä kannattaneet "Yhtenäisyyttä". "Oikeudenmukainen Venäjä" käsitetään Kremlin toimesta perustetuksi "Yhtenäisen Venäjän" apupuolueeksi. Opposition muodostavat kommunistit. Tämä linja vahvistui, kun puheenjohtajaksi valittiin jo edellistä duumaa johtanut ja aktiivisesti Putinia tukeva pietarilainen sähköinsinööri Boris Gryzlov.¹⁵⁹

Presidentti Putin esiintyi vaalien jälkeisessä "Yhtenäisen Venäjän" VIII:n puoluekokouksen toisella jaksolla 17.12.2007. Esiintyminen muistutti presidentin puhetta koko duumalle. Hän onnitteli puoluetta saavutetusta tuloksesta ja vakuutti uskovansa puolueen toimivan avoimesti isänmaan ja koko yhteiskunnan hyväksi. Hänen mukaansa "Yhtenäisen Venäjän" on toimittava johtavana voimana Venäjän politiikassa. Uuden duuman edessä on lukuisia ongelmia, jotka puolueen tulee ratkaista yhdessä presidentin kanssa.¹⁶⁰

Ongelmilla Putin tarkoitti Kaukasian pitkäkestoisia konflikteja sekä kansallisia, sosiaalisia ja taloudellisia vaikeuksia. Kaukasiassa Venäjä ja Georgia ajautuivat elokuussa 2008 aseelliseen selkkaukseen. Ulkopoliittikan hoito kuuluu ensisijassa presidentille, ja duuman enemmistö antoi vankkumattoman tuen harjoitetulle politiikalle. Duumaa ja kansalaisia koskettivat kuitenkin talousongelmat enemmän kuin Georgian sota. Markkinatalouden mukana Venäjä on tullut yhä riippuvaisemmaksi maailmantaloudesta. Syksyllä 2008 tapahtuneesta Lehman Brothers -investointipankin konkurssista alkanut talouskriisi ulotti vaikutuksensa maan talouteen. Kesällä 2008 raakaöljyn maailmanmarkkinahinta oli yli 140 \$/barrelilta, ja seuraavan vuoden alussa hinta oli 40 \$/barrelilta.¹⁶¹ Tämän johdosta Venäjä joutui korjaamaan budjettiaan. Maassa alkoi esiintyä tyytymättömyyttä ja suurkaupungeissa, kuten Moskovassa ja Pietarissa, järjestettiin mielenosoituksia harjoitettua politiikka kohtaan.

¹⁵⁷ Moskovassa vaalitarkkailijana toimineen kansanedustaja L. Rajalan lausunto. Turun Sanomat 4.12.2007.

¹⁵⁸ Иванов 2008, s. 306-307.

¹⁵⁹ www.duma.gov.ru.

¹⁶⁰ www.edinros.ru.

¹⁶¹ www.nyse.tv/crude-oil-price-history.

Hallitus alkoi huolestua tulevista vaaleista. Valtiolliset tiedotusvälineet tukivat avoimesti ”Yhtenäisyyttä”, ja oppositiovoimilta estettiin esiintyminen televisiossa, joka on maan tärkein tiedotusväline. Presidentin hyväksymällä päätöksellä 30.12.2008 duuman istuntokausi pidennettiin viisivuotiseksi vuodesta 2011 alkaen. Muutosta perusteltiin tarpeella vakiinnuttaa sisäpolitiikkaa. Kun presidentti valitaan kuudeksi ja duuma neljäksi vuodeksi, sattuisivat vaalit usein lähekkäin, kuten vuosina 2011 ja 2012, jolloin kansa väsyisi vaaleihin. Kausien pidennyksellä haluttiin lisätä poliittista vakautta.

”Yhtenäinen Venäjä” lähti valtionhoitajapuolueena seuraaviin 4.12.2011 järjestettyihin vaaleihin. Syyskuussa 2011 ”Yhtenäinen Venäjä” järjesti Moskovassa XII puoluekokouksen. Siellä puolue katsoi kymmenvuotisen toimintansa ansioksi valtakunnan pelastamisen tuholta ja nostamisen uuteen kukoistukseen. Puoluekokouksessa julkaistiin uudistusohjelma¹⁶², joka noudatti Putinin helmikuussa 2008 julistamia teesejä ”Venäjän strategisesta kehityksestä vuoteen 2020”.¹⁶³

Hyvistä ajatuksista ja lupauksista huolimatta vaalit eivät sujuneet puolueen toivomalla tavalla. Äänestysaktiivisuus laski hieman ja oli 60,1 %. Yllättävänä pidettiin ”Yhtenäisyyden” selvää tappiota. ”Oikeudenmukaisen Venäjän” voitto oli selvä koko valtakunnan alueella, mutta merkittävimmät voittonsa se sai suurissa kaupungeissa.

Vuoden 2011 vaalien tulos		
Puolue	Ääniosuus	Paikkoja duumassa
Yhtenäinen Venäjä	52,9 %	238
Kommunistit	20,44 %	92
Liberaalidemokraatit	14,22 %	64
Oikeudenmukainen Venäjä	12,44 %	56

Vaaleja edeltävinä viikkoina, vaalien aikana ja jälkeen lehdistössä ja varsinkin sosiaalisessa mediassa syytettiin ”Yhtenäistä Venäjää” äänestäjien ja vaalitöimittijöiden painostamisesta sekä tulosten väärentämisestä. Syytökset saivat vastakaikua ulkomaita myöten, koska Venäjä ei sallinut ETYJ:n vaalitarkkailijoita kuten aikaisemmin. Ainoastaan muutamat Euroopan neuvoston edustajat pääsivät tarkkailemaan vaaleja, ja heidän mukaansa eri alueilla tapahtui huomattavia väärinkäytöksiä. Tappiosta huolimatta ”Yhtenäinen Venäjä” säilytti duumassa ehdottoman enemmistön, joten presidentti voi luottaa politiikkaan parlamentin tuken.¹⁶⁴

¹⁶² Программное обращение Партии. Утверждена XII Съездом Всероссийской политической партии «Единая Россия» 24.9.2011.

¹⁶³ Ks. sivut 71-72.

¹⁶⁴ www.duma.gov.ru, J. Pietiläinen, Venäjän vaalituloksen rehellisyyttä jäljittämässä. - Idäntutkimus 2/2012, s. 3-13.

4.5 Presidentti – itsevaltiias

Vaikka perustuslaki takaa presidentille vahvan aseman, hän tarvitsee tuekseen kansan, eliitin ja median tuen. Putinin onnistui rakentamaan asemansa näiden tuella. Vuoden 2003 vaalien jälkeen Venäjä on voimakkaasti presidentin johtama. Onnistuneen politiikan seurauksena Putinilla ei ollut vaikeuksia tulla valituksi toiseksi kaudeksi. Maaliskuussa 2004 hänet valittiin presidentiksi reilulla enemmistöllä. Hän sai 49 386 109 ääntä. Tämä oli 71,26 % annetuista äänistä. Kannatuksen kasvu lähes kymmenellä miljoonalla äänestäjällä osoitti väestön olevan tyytyväinen Putiniin. On kuitenkin huomattava yleisen äänestysaktiivisuuden heikentyneen kausien välillä. Vuonna 2000 vaaleihin osallistui 74 369 773 valitsijaa ja neljä vuotta myöhemmin viitisen miljoonaa vähemmän – 69 380 389 valitsijaa. Joka tapauksessa kansa antoi Putinille valtakirjan johtaa Venäjää.

Vuoden 2004 vaalien jälkeen Putinin suosio kasvoi edelleen. Hän uudisti ja selkeytti sisäpoliittista vallanjakoa keskushallituksen eduksi. Liittovaltiosuhteissa vallitsi 1990-luvulla epäselvyyttä, kun eräillä alueilla paikalliset lait ohittivat liittovaltion lait. Sekä duuma että presidentti toimivat keskushallituksen vahvistamiseksi ja kaikkialla paikalliset lait ja hallintoelimet alistettiin keskushallituksen vallan alaisiksi. Näkyvässä on jälkeen Iivana IV:n aikana syntyneen tradition elpyminen. Vanhojen venäläisten maiden on palattava Moskovan alaisuuteen. Putinin aikana keskushallitus tiukensi otettaan alueista, mutta katsoi toimivansa demokratian ja valtakunnan tasapainoisen kehityksen hyväksi. Putin vakautti asemansa myös kansainvälisessä politiikassa, ja Venäjä pääsi mukaan muiden suurvaltojen joukkoon. Tästä oli osoituksena mm. heinäkuussa 2006 Pietarissa Putinin johdolla järjestetty maailman kahdeksan tärkeimmän teollisuusvaltion konferenssi (G8-summit). Demokratian ja markkinatalouden ohella Putin korosti suvereenisuutta. Tällä tarkoitetaan Venäjän riippumattomuutta ja kykyä itsenäiseen politiikkaan. Venäjä haluaa myös olla suurvaltana päättämässä maailman asioista ja ohjaamassa poliittista kehitystä. Siihen ei kuitenkaan päästä ilman vahvaa, jatkuvasti kehittyvää ja kilpailukykyistä taloutta. Talouden perustana ovat maan suuret energia- ja raaka-ainevarat. Niiden avulla Venäjä on lähtenyt tavoittelemaan suurvalta-asemaa.¹⁶⁵

Lännessä Putinin hallintoa on tarkasteltu ikään kuin suurennuslasin läpi ja verrattu sitä läntisiin demokratioihin. Näissä tarkasteluissa Venäjän ja Putinin kehitys nähdään kielteisenä, ja kaikkia Venäjän tapahtumia katsotaan sen mukaan, sopiiko kehitys läntiseen malliin.¹⁶⁶

Länsimaisen demokratiakäsityksen vastaisia ovat yksipuoluejärjestelmä, jatkuva sota Tšetšeniassa, tiedotusvälineiden kiristynyt valvonta sekä maan avaintalouden

¹⁶⁵ Vladislav Surkovin. VF:n presidentin avustajan Yhtenäinen Venäjä -puolueen koulutus- ja toimihenkilöiden valmennuskeskuksen oppilaille 7.2.2006 pitämä puhe., Ks. myös Послание Президента Федеральному Собранию 10.5.2006.

¹⁶⁶ Tästä keskustelusta voidaan pitää malliesimerkkinä Putinille omistettua Idäntutkimus lehden numeroa 2/2006., vrt. A. Luukkanen, Projekti Putin. Uuden Venäjän historiaa 1996–2008. Helsinki 2008, s. 225–243., M. McFaul, K. Stoner-Weiss, The Myth of the Authoritarian Model. - Foreign Affairs. January/February 2008, s. 68–84.

kuten öljy- ja kaasuteollisuuden ottaminen valtion haltuun. Eräistä oligarkeista kuten Vladimir Berezovskista ja Mihail Hodorkovskista on tehty demokratian marttyyreja. Oligarkeilla oli myös keskeinen asema mediassa ja heidän asemansa heikentäminen on Lännessä nähty sananvapauden rajoituksena. Venäläisistä tämä on kiusallista, mutta he ovat vastanneet omaperäisesti. Venäjälle Länsi on vain yksi esimerkki, ja venäläiset pitävät oikeutettuna oman linjan kulkemista. Niinpa venäläiset puhuvat ohjatusta demokratiasta. Tällä tarkoitetaan politiikkaa, jossa valtion johdolla vähitellen luodaan kansanvaltaa ja markkinataloutta tukevat rakenteet. Näille tavoitteille on perusteet. Nopea siirtyminen vapautteen pitkällisen totalitarismin jälkeen 1990-luvulla johti epäjärjestykseen, talouden tasapainottomuuteen ja uhkasi hajottaa koko Venäjän. Sittenmaa on vahvistunut, ja Putinin kaudella vaaleilla valitut elimet presidentin johdolla ovat syrjäyttäneet oligarkit.¹⁶⁷

Oligarkkien syrjäyttäminen lisäsi Putinin suosiota, sillä kansan enemmistö katsoi oligarkkien vilpillisin keinoin kahmineen Venäjän kansallisomaisuuden haltuunsa. Sosialismissa kasvanut kansa ei myöskään hyväksynyt muutamien harvojen rikastumista ja tuloerojen valtavaa kasvua.¹⁶⁸

Putinin suosion osoituksena olivat vetoamukset, joissa toivottiin Putinin jatkavan vielä kolmannelle kaudelle. Tämä olisi vaatinut perustuslain muuttamista eikä Putin siihen suostunut. Valtion johdossa haluttiin saman linjan jatkuvan, ja 10.12.2007 Putin edeltäjänsä Jeltsiniä seuraten nimitti itseään tukevien puolueiden toivomuksesta ehdokkaakseen 2.3.2008 pidettäviin presidentin vaaleihin varapääministeri Dmitri Medvedevin. Samalla Putin ilmoitti valmiutensa siirtyä pääministeriksi, mikäli Medvedev valitaan presidentiksi.¹⁶⁹

Muita ehdokkaita vaaleissa olivat aikaisemmin ehdolla olleet kommunistien Genadi Zjuganov ja liberaalidemokraatien Vladimir Žirinovski. "Oikeudenmukainen Venäjä" nimitti ehdokkaakseen johtajansa Andrei Bogdanovin. Duuman ulkopuolisten puolueiden ja kansalaisjärjestöjen edustajia kuten Putinin ensimmäisenä pääministerinä vuosina 2000–2004 toiminutta liberaalia taloustieteilijää Mihail Kasjanovia ja entistä šakin maailmanmestaria Garri Kasparovia ei hyväksytty ehdokkaiksi. Maahan ei myöskään päästetty ETYJ:n vaalitarkkailijoita. Venäjä hyväksyi vain IVY-maiden ja Euroopan neuvoston tarkkailijat. Vaalikampanjan aikana Putin hallintoineen ja valtiolliset tiedotusvälineet tukivat aktiivisesti Medvedeviä. Hänen valintansa esitettiin Putinin linjan jatkumisena.¹⁷⁰

Odotetusti presidentiksi valittiin Medvedev. Hän sai 51 940 599 ääntä. Tämä oli 70,28 % annetuista äänistä, eli hänen kannatuksensa oli samalla tasolla kuin Putinilla neljä vuotta aikaisemmin. Zjuganov sai 17,72 %, Žirinovski 9,34 %

¹⁶⁷ Oligarkeilla eli harvainvallan edustajilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka Neuvostoliiton hajottua onnistuivat hyötymään vanhan järjestelmän tuhosta ja onnistuivat saamaan haltuunsa suuria määriä valtion omaisuutta.

¹⁶⁸ Медведев 2002, s. 109-135.

¹⁶⁹ www.edinros.ru/news / 11.12.2007.

¹⁷⁰ Ks. esim. www.edinros.ru/news / 17.12.2007.

ja Bogdanov 1,29 %. Vaaleihin osallistui 74 749 000 äänestäjää eli 69,78 % äänioikeutetuista – eli selvästi enemmän kuin 4 vuotta aikaisemmin. Venäjällä vaalien tulos nähtiin vakauden voittona ja Putinin linjan jatkumisena.¹⁷¹

Euroopan neuvoston tarkkailijat havaitsivat vaalikampanjassa ja vaalien toteutuksessa lukuisia puutteita, ja heidän mukaansa vaalit eivät olleet kansainvälisesti hyväksytyjen vaalinormien mukaiset.¹⁷²

Medvedeviä pidettiin uudenlaisena Venäjän johtajana jo siksi, ettei hänellä ole työläistäustaa. Hänellä ei myöskään ole työkokemusta turvallisuuselimissä, mutta hän kuuluu "Pietarin poikiin". Hän on syntynyt 1965 Leningradissa akateemiseen perheeseen. Hän suoritti juristin tutkinnon Leningradin valtionyliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa 1987 ja valmistui oikeustieteen kandidaatiksi 1990. Vuosina 1990–1999 hän toimi yliopiston opettajana sekä osittain samanaikaisesti vuosina 1990–1995 Putinin alaisena Pietarin kaupunginjohtaja Anotoli Sobotšakin ulkomaan suhteiden neuvonantajana. Vuonna 1999 Putin kutsui hänet Moskovaan presidentin hallinnon johtajan sijaiseksi. Putinin tultua presidentiksi Medvedevistä tuli presidentin hallinnon johtajan ensimmäinen sijainen. Lokakuussa 2003 hänet nimitettiin presidentin hallinnon johtajaksi ja marraskuussa 2005 Venäjän hallituksen puheenjohtajan ensimmäiseksi sijaiseksi eli varapääministeriksi. Moskovassa juristi Medvedeville avautuivat myös liike-elämän ovet. Vuosina 2000–2008 hän toimi Venäjän suurimman yrityksen, valtiollisen kaasuyhtiön Gazpromin hallintoneuvoston puheenjohtajana.¹⁷³

Vaikka Medvedev oli ollut Putinin apulainen, Venäjän ulkopuolella toivottiin maan demokratisoituvan hänen johdollaan. Toiveet eivät toteutuneet. Enemmän kuin uudistaja hän oli perinteiden kunnioittaja. Presidenttinä hän noudatti edeltäjänsä politiikkaa eikä tehnyt ulko- ja sisäpolitiikassa uusia avauksia. Venäjällä häntä pidettiin heikkona suurvallan johtajaksi. Yleinen mielipide piti Putinia Venäjän johtajana. Siksi ei ollut yllätys, että ”Yhtenäisen Venäjän” puoluekokouksessa 24.9.2011 Putin ilmoitti suostuvansa puolueen presidenttiehdokkaaksi 4.3.2012 pidettävissä vaaleissa. Hänen toiveensa oli, että pääministeriksi tulisi Dmitri Medvedev, mikäli hänet valitaan presidentiksi.¹⁷⁴

Näin ilmeni, että Medvedev oli ollut pelkkä kulssihallitsija, joka oli ollut yhden kauden presidenttinä vain siksi, että perustuslaki salli Putinille vain kaksi kautta peräkkäin presidenttinä. ”Yhtenäinen Venäjä” ja hallitseva eliitti hyväksyivät tämän ns. Putin–Medvedev -suunnitelman, mutta äänestäjät protestoivat. Varsinkin Moskovan ja Pietarin nuoriso alkoi järjestää Putinin vastaisia mielenosoituksia. Mielenosoittajien ongelmana oli poliittista muutosta ajavan ehdokkaan puute. Putinin lisäksi ehdokkaina olivat kommunistien Zjuganov, liberaalidemokraattien Žirinovski, ”Oikeudenmukaisen Venäjän” Sergei Mironov sekä uutena voimana markkinoitu miljonääri ja oligarkki Mihail Prohorov. Äänestysprosentti 65,3

¹⁷¹ Ks. esim. Красная звезда 4.3.2008.

¹⁷² Независимая газета 3.3.2008.

¹⁷³ www.edinros.ru/news / 11.12.2007., www.gazprom.ru/subjekts.

¹⁷⁴ http://president2012.ru

oli selvästi alhaisempi kuin neljä vuotta aikaisemmin. Odotusten mukaisesti Putin tuli valituksi ylivoimaisella enemmistöllä. Hänen ääniosuutensa oli 63,60 %, Zjuganovin 17,18 %, Prohorovin 7,98 %, Zirinovskin 6,22 % ja Mironovin 3,85 %. Vaalien jälkeen mielenosoitukset jatkuivat muutamia viikkoja, mutta hallitus kukisti ne kovin ottein. Putin otti presidentin tehtävät kolmannen kerran vastaan 7.5.2012.

Kolmannella kaudella presidentin asema on aikaisempaa vahvempi. Hänen kautensa on kuusi vuotta, ja perustuslain mukaan Putin voi pysyä presidenttinä vuoteen 2024. Tuolloin Putin olisi 74-vuotias. Voidaan olettaa Venäjällä olevan edessään pitkä ”putinisin” periodi.

Presidentin vahva asema ja keskitetty valta liittyvät valtiollisuuden korostamiseen, ja siinä voidaan nähdä selviä imperiaalisia piirteitä, joille löytyy esikuvia Venäjän ja muiden suurvaltojen historiasta. Vuodesta 2000 alkanut vahvan presidentin kausi on ollut hyväksi Venäjälle, koska talous ja yhteiskunta ovat vakiintuneet. Ongelmana on vallan keskittyminen ja demokratian kehittymättömyys, ja siksi Venäjällä ja sen ulkopuolella demokraatit suhtautuvat Venäjän tulevaisuuteen epäluulolla. Perusteet siihen löytyvät myös historiasta, mutta suurin osa venäläisistä hyväksyy vahvan keskusjohdon. Gorbatsšovin ja Jeltsinin demokratiakokeilut johtivat epävaakauteen ja kaaokseen. Siksi Putinin luomaa vakautta pidetään paljon parempana. Kehitys ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Maa on riippuvainen muusta maailmasta ja internet-sukupolvi on tottunut kansainvälisyyteen, vapaaseen tiedonkulkuun ja ihmisoikeuksiin. Vaalien jälkeiset levottomuudet ja vaatimukset ”Venäjä ilman Putinia”¹⁷⁵ ovat osoituksena Venäjän kuulumisesta globaaliin yhteisöön.¹⁷⁶

4.6 Venäläinen demokratia

Lännessä toivotaan Venäjän kehittyvän lännen kaltaiseksi. Länsieurooppalaisen tradition mukaan demokraattisen ja sivistyneen eliitin ja kansalaisyhteiskunnan kehittyminen ovat demokraattisen kehityksen varmin tae. Tällainen yhteiskuntaluokka ei alistu autoritaariseen komentoon ja ymmärtää rehellisen kaupankäynnin olevan hyödyllisempää kuin imperialistisen alistamisen ja valloittamisen.

Venäjälle ei ole kehittynyt läntisille demokratioille ominaista puoluelaitosta. Puolueilla ei ole samanlaista merkitystä kuin läntisissä demokratioissa. Ne eivät ole saaneet kansan luottamusta. Vuonna 2005 tehdyn kyselyn mukaan vain 4 % äänestäjistä piti puolueita luotettavina, 29 % epäili niiden luotettavuutta, 40 % ei luottanut niihin lainkaan ja 26 % ei osannut tai halunnut vastata kysymykseen. Vastaajien mielestä puolueiden edustajat ajavat vain omia etujaan eivätkä edistä kansan haluamaa oikeudenmukaisuutta. Tuloksen perusteella voidaan kysyä, onko puolueilla ylipäänsä merkitystä maan poliittisen suunnan määrittelemisessä. Puolueiden ohjelmat ja suunnat ovat täysin niiden johtajien ja eliittien määriteltävissä.¹⁷⁷

¹⁷⁵ «Россия без Путина».

¹⁷⁶ К. Rogov, Talven johtopäätökset. – Idäntutkimus 2/2012, s. 20-21.

¹⁷⁷ К. Холодковский, 10/ 2006, с. 3-5.

Mielipiteet ovat pysyneet samoina seuraavan duumakauden. Joulukuussa 2011 Levada-keskus¹⁷⁸ kartoitti koko valtakunnan alueella kansalaisten poliittisia mielipiteitä. Tulokset osoittivat, ettei päättäneellä vaalikaudella ollut tapahtunut kehitystä demokraattisempaan suuntaan. Kyselyn mukaan ylivoimainen enemmistö äänesti kaikkialla ”Yhtenäistä Venäjää”, koska muilla puolueilla ei katsottu olevan vaikutusvaltaa. Luottamus poliitikoihin oli erittäin alhainen. Duuman jäsenten uskottiin huolehtivan lähinnä omista eduistaan. Duuman vaalien katsottiin osoittavan Venäjän liukuvan autoritaarisempaan poliittiseen järjestelmään.¹⁷⁹

Venäläinen linja ei vastaa länsieurooppalaista käsitystä demokratiasta, mutta presidentin hallinnon johtajan sijainen, yksi ”Yhtenäisyyden” ideologeista, Vladislav Surkov samoin kuin Putin ovat puhuneet suvereenista ja ohjatusta demokratiasta. Puheessaan 7.2.2006 puolueen toimihenkilöille ja järjestötyöhön valmennettaville Surkov katsoi venäläisen demokratian eroavan muista demokratioista. Surkovin mukaan tämä johtuu Venäjän demokratian nuoruudesta. Maassa ei ole vielä länsimaissa demokratiaa tukevia rakenteita. Kommunismin kukistumisen jälkeen valtakunta oli tuuliajolla ja suorastaan hajoamassa. Siksi vastuullisten piirien tuli huolehtia yhteiskuntajärjestyksestä ja valtakunnan politiikasta. Samalla Surkov viittasi demokratian eri kehitysasteisiin. Myös useimmissa länsimaissa demokratia on verraten uusi ilmiö; mm. Italiassa ja Saksassa demokratia kehittyi vasta toisen maailmansodan jälkeen. Vuoden 1993 jälkeinen kehitys on osoittanut Venäjälle sopivan oman demokratian, jonka rakentamista yhteiskunnan johtavien piirien eli eliitin on kannettava vastuu. ”Yhtenäisyyden” keskeisiä poliittisia tavoitteita ovat demokratia, kansan hyvinvointi, oikeudenmukaisuus ja Venäjän kaikinpuolisen mahdin kohottaminen. Näihin tavoitteisiin päästään määrätietoisella ja pitkäjänteisellä työllä.¹⁸⁰ Sitten puheen sisällöstä on alettu käyttää nimitystä ”helmikuun teesit”, koska siinä kiteytettiin puolueen ideologia ja esitettiin tulevaisuuden tavoitteet.¹⁸¹

Vuoden 2006 marraskuu julkaistiin Surkovin muotoilema puolueen ohjelma ”*Tulevaisuuden kansallistaminen*”, joka sisältää myös ”Yhtenäisen Venäjän” tavoitteet.¹⁸² Ohjelma perustuu Venäjän perustuslakiin, jonka pohjana on yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus.¹⁸³ Lähtökohtana on ihmisen vapaus. Kansalainen voi olla vapaa kansakunnassa, joka tuntee itsensä vapaaksi oikeudenmukaisesti rakentuvassa maailmassa. Puolue katsoo ”suvereenin demokratian” olevan perustuslainmukaista politiikkaa, joka vastaa kansalaisten ja valtion etuja. Sillä pyritään kansainvälisten suhteiden liberalisointiin sekä kansainvälisen talouden monopolisoinnin poistamiseen. Tämä politiikka ilmentää Venäjän kansan ja valtion pyrkimyksiä, talouden kilpailukykyä ja tehokkaampaa osallistumista maailman tapahtumiin. Puolue pitää

¹⁷⁸ Sosiologi J.A. Levada (1930–2006) aloitti 1988 yleisen mielipiteen tutkimukset Neuvostoliitossa. Hänen johdollaan perustettiin 1992 mielipiteiden tutkimuslaitos, joka 2004 nimettiin perustajansa mukaan Levada-keskukseksi. (Левада-Центр).

¹⁷⁹ Россияне об акциях протеста и прошедших выборах. Левада-Центр 28.12.2011.

¹⁸⁰ Единая Россия, официальный сайт партии [www.edinros.ru], Холодковский 2006, с. 10-14.

¹⁸¹ Иванов 2008, с. 237-238.

¹⁸² Национализация будущего 20.11.2006 [www.edinros.ru]. - Иванов 2008, с. 241.

¹⁸³ Кс. s. 37-40.

hyvin tärkeänä globalisoitumisen etuja, jotka ovat taloudellisia, informatiivisia ja sotilaallisia. Globaalisuuteen liittyy kuitenkin toimintamahdollisuus eräille epäilyttäville hallituksille, terroristeille ja rikollisille. Yhteiskunnan suojelemisessa on varottava sortumasta totalitaariin toimiin, sillä silloin joudutaan myös totalitaarisuuteen yhteiskuntaan. Surkovin mukaan Venäjän on rakennettava monipuolinen demokratia, jonka tavoitteena ei ole pyrkiä hegemoniaan. Suvereeni demokratia tarkoittaa yhteiskunnan ja talouden demokratiaa, mutta se vastustaa globaaleja diktatuureja ja monopoleja. Suvereeni demokratia pyrkii kansainvälisten suhteiden oikeudenmukaiseen globalisointiin ja demokratisointiin.

Kansallinen itsenäisyys on välttämätöntä sotilaspoliittisesti, mutta se ei saa johtaa eristäytymiseen ja hirmuhallintoon kuten Venäjällä aiemmin on tapahtunut. Suvereenisuuteen on pyrittävä demokratiaa vahingoittamatta, ja on oltava avoimia identiteettiä kadottamatta. Venäjä ei tule luopumaan suvereenisuudestaan, mutta sen perustana ei ole pelkkä puolustuskyky vaan myös monipuolinen kilpailukyky, jolle on ominaista vapaa tahto ja avoin kilpailu, eivätkä pommitukset tai eristäytyminen. Kansainvälisissä projekteissa menestyminen maan resurssien avulla vahvistaa keskeisesti Venäjää. Sen on oltava päättämässä maailman asioista nyt ja tulevaisuudessa.

Surkovin mielestä demokratia on tullut Venäjälle, mutta sen olemus herättää keskustelua – onko se siivellä eläjä vai elättäjä. Tavallisessa keskustelussa siihen liitetään sanat vapaus, oikeudenmukaisuus, luottamus. Valitettavasti yhteiskunnallisia arvoja ja moraalialia ei käsitellä pelkästään akateemisina vaan jopa demagogisina käsitteinä. Niinpä presidentin esitys väestön kasvun tukemisesta on haluttu käsitellä pelkäsi maksuksi synnyttäneille naisille. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästä demografiasta, vaan kyseessä on eräs demokratian perusteista. Surkov haluaa venäläisten pääsevän eroon sosiaalisesta haaskauksesta ilman ennakkoehdotuksia.

Imperiaaliseen tyyliin Surkov tähdentää maan ja kansan suuruutta sekä historiallista merkitystä. Suurten kansojen kuten Venäjän kehitys on vaihdellut alhosta edistykseen. Nyt voidaan kysyä, voisiko Venäjä kehittyä toisin? Olisiko mahdollista modernisoida, rakentaa rauhaa ja luoda vapaata kehitystä ilman pakkoa?

Surkov myöntää avoimesti 1000-vuotisen Venäjän vasta nyt olevan vapaa. Hän kuitenkin myöntää edessä olevan paljon ongelmia, sillä yhteiskuntaan on kerääntynyt paljon tuskaa ja ahdistusta. Tämä johtuu ajoista, jolloin demokratiaa ei ollut. Demokratiaan päästään vaikeuksien kautta. Yhteiskunnassa on paljon asioita ja piirteitä, joita ei voida pitää demokraattisina. Demokratia antaa myös mahdollisuuksia radikaalien toiminnalle. Heihin ei kannata kiinnittää huomiota, kunhan he eivät pyri hyötymään kansallisen vastustuskyvyn heikkouksilla. Jos kokemus vapaasta Venäjästä ei olisi vähäinen, ja muihin maihin verrattuna radikaalin vallankumouksellinen, radikaalin taantumuksellinen, radikaalin byrokraattinen, ei mikään olisi niin raskasta ja väkijäistä.

Surkovin mukaan Venäjän demokratian edessä on vaikeuksia. Epämääräisyys ja demokraattisten laitosten juurettomuus antaa joillekin toivoa paluusta oligarkkien tai kvasisovjetilaisiin malleihin ja ottaa valta yksittäisten ryhmien käsiin, jotka edustavat rahaa ja hallintointressejä. Vasta nyt Venäjällä on mahdollisuus aikaa myöten parantua kouristuksen omaisesta vallankumoustaudesta. Monimutkainen tulevaisuus ennustaa Venäjälle melkoisia kriisejä.

Surkov kysyy, perustuuko Venäjä kansan hyväksymälle demokratialle vai pakkovallalle? Kansan tukemisen täytyy olla uudistamisen sisältönä ja päämääränä kuten ihmiskasvoinen politiikka, sosiaaliset suhteet ja jokapäiväinen kulttuuri. Jokaiselle ihmiselle on suotava ihmisarvo, terveys ja omaisuus. Surkovin mukaan suvereenin demokratian ehdottomia piirteitä ovat:

- kansalaisten solidaarisuus
- edellytykset luovaan työhön
- kulttuuri, jolle kansallinen identiteetti perustuu
- kilpailukykyinen sivistys ja tiede

Nämä ovat kaikkien yleisesti hyväksytyjä arvoja, mutta niillä on välinearvo luotaessa uutta imperiumia. Surkovin mukaan pahin uhka on Venäjän heikkeneminen. Sanotaan että: "pitkä imperiaalinen ponnistelu kulutti voimaa. Venäjä menetti luomisvoimansa ja joutaa historiaan. Venäjä on hajoamassa – Kaukoitā on tyhjā, Kaukasia kapinoi. Venäjä on jāmāhtānyt – raaka-aineloukoksi, orjien ja herrojen maaksi, ikuiseen köyhyyteen, sidotuksi leipään, kaljaan ja öljytynnyriin. Venäjä kuolee fyysisesti – väestökadon kuolettavaa iskua ei vältetä".

Surkov katsoo näiden olevan haasteita, joihin Venäjän on vastattava. Valtakunnan rakentamisessa tulee toimia realistisesti. Tulevaisuus voidaan turvata, kun päästään eroon vanhasta "kauheasta" globaalista kilpailusta, joka oli tärkeää molemmille taantumuksen edustajille (oligarkeille ja byrokraateille). Oligarkkien paluu merkitsisi Venäjän olemuksen katoamista ja liukenemista globalisaatioon, ilman omaa osallistumista siihen. Byrokraattisen valtion palaaminen merkitsisi poliittista eristäytymistä ja talouden kitumista eli umpikujaa.

Surkov heittää haasteen tavalliselle kansalaiselle Ivan Ivanovitšille. "Yhtenäisyys" haluaa löytää Venäjälle sopivan keskitien kansan avulla. Kansa on saatava mukaan imperiumin rakentamiseen. Suvereenin demokratian projekti pyrkii vastaamaan sekä tämän päivän että tulevaisuuden haasteisiin.

Venäjän suurin ja johtava kansa ovat venäläiset, ja heidän kohtaloonsa sisältyy erilaisia intressejä, tapoja, kieliä ja uskontoja. Venäläiset ovat maan kohtalon ratkaisijoita, ja he ovat tiiviisti solmiutuneet Venäjän muihin kansoihin muodostaen monipuolisen venäläisen maailman. Ilman tataarilaista, ugrilaista ja kaukasialaista ulottuvuutta ei ole venäläistä poliittista olemusta. Venäjästä eroaminen vuonna 1991 on ollut monille entisen Neuvostoliiton kansoille suorastaan vahingollista. Sen toistuminen olisi kuolettavan vaarallista.

Surkov on myös huolestunut pienten kansojen nationalismista. Eri tahoilla on ollut havaittavissa vahingollista separatismia. Paikoitellen kansalliset kiistat ovat vahingoittaneet eri kansallisuuksien kanssakäymistä. Toisaalta Surkov myöntää myös venäläisten keskuudessa ilmenevän epäuskottavaa propagandaa. Kansallinen kriminalisointi ja vihamielisyys voivat tuhota Venäjän monikansallisen valtion. Kaikkialla on eletävä valtakunnallisten lakien ja määräysten mukaan.

Venäläisen demokratian perustana Surkov haluaa nähdä Venäjän historian. Hänen mukaansa suurenmoiset venäläiset poliittiset projektit (III Rooma ja III Internationaali) olivat tarkoitettut myös muille kansoille. Kun venäläiset kriittisesti analysoivat mennyttä ja tehtyjä virheitä, heillä on oikeus olla ylpeitä hyvistä keisarikunnan ja neuvostovaltion saavutuksista. Yksi niistä on ortodoksisen kirkon ja islamilaisen yhteisön, eri uskontokuntien yhteiselo, kaupunkien ja maaseudun yhteisymmärrys ja molemminpuolinen auttaminen. Venäläinen mieli on kärsivällinen ja suvaitsevainen. Venäjän poliittinen kulttuuri on syntynyt monikansallisesta maailmasta ja pyrkii siihen. Epäilyksittä Venäjän demokraattinen projekti on avoin ja sen tulee vetää puoleensa kaikkia Venäjän kansoja.

Surkov katsoo Venäjän olevan yksiselitteisesti eurooppalainen valtio ja venäläisten eurooppalaisia, mutta Euroopalle Venäjä on monimerkityksinen. Epäilemättä eurooppalaiset ovat ulottaneet kulttuurivaikutuksensa kauas Itä-Eurooppaan. Länsimaiset opettajat on koulutettu tuomaan esiin mitä erilaisimpia näkökohtia. Joillekin länsimaiden edustajille Venäjä on strateginen kumppani ja mahdollinen liittolainen – toisille vaara. Viime mainittuja luonnehtii sanonta "*contra omnes moscos et tartares*".

Surkovin mukaan yksipuolisen vihamielisten käsitysten muuttaminen muuksi voi vielä onnistua. Kaikki merkittävät eurooppalaiset kansat, venäläiset mukaan lukien, omaavat moniulotteisia käsityksiä toisistaan. Vuosisadasta toiseen ovat kehittyneet todella kestävät sivilisaatiot, jotka eivät pelkästään toimineet yhdessä, vaan myös rikastuivat yhteistyöstä. Valitettavasti ne menettivät monesti järkensä – fasismi, natsismi ja sodat.

Surkovin käsitys Euroopasta on myönteinen. Hänen mielestään Eurooppaa ei tarvitse idealisoida, mutta tällä hetkellä sillä on etulyönti rationaalisessa kehityksessä, rauhan rakentamisessa ja sillä on mahdollisuus poliittisten katastrofien ja onnettomuuksien välttämiseen. Hänen mielestään tästä eurooppalaisesta ajattelusta olisi etua Venäjälle, joka sitä kautta kehittyisi eurooppalaiseksi demokratiaksi.

Venäjän muutos on sen omissa käsissä, ja tässä tilanteessa ovat tärkeitä intellektuaaliset resurssit. Ilman niitä Venäjän modernisointi ei ole mahdollinen. Yhteistyö tieteen, tekniikan, korkeakoulujen ja kansainvälisten korkean teknologian yritysten kanssa on välttämätöntä. Vain siten Venäjä voi saada hyötyä kehitykselleen.

Verrattuna moniin läntisiin kollegoihinsa, jotka haluavat venäläisistä itsensä kaltaisia, Surkov on realistinen. Hän toteaa että lännessä on erilaisia ihmisiä kuin

Venäjällä: ei kannata alistaa heitä, on rakennettava molemminpuolista yhteistyötä. Venäläisen demokratian ensimmäinen tehtävä on puolustaa päättäväisesti suverenisuutta, toiseksi venäläisten on oltava avoimia, sopeutuvaisia ja halukkaita yhteistyöhön. Eurooppalaisuudesta kiinnipitäminen ja länteen tukeutuminen ovat Venäjän rakentamisen olennaiset elementit.

Surkov katsoo Venäjän modernisoinnin edessä olevan ongelmia. Terrorismia ei ole lyöty, infrastruktuuri on hajonnut, sairaalat ja koulut surkeita, tekniikka jälkeensä jäänyttä, ja kaiken kaikkiaan elinolot ovat huonot. Luovat voimat ovat köyhiä ja lamaan tunteita. Kansakunnan elvyttämiseksi tarvitaan uutta taloutta. Venäjän suuren historian jatkuminen ei riipu pelkästään maan kansalaisista. Puhuessaan tulevaisuudesta Surkov viittaa Putiniin, joka usein on huomauttanut, ettei aina kannata puhua maan suuruudesta, vaan on työskenneltävä aktiivisesti maan uudistamiseksi. Venäjän saavutuksemme ovat toistaiseksi energian hintojen varassa. Kaasujohtoinen talous vahvistuu ja kukoistaa, mutta jos ja kun se lamaan tuu, vasta nähdään, mitä kannattaa tuottaa. Venäjän on rakennettava pohja innovatiiviselle kulttuurille, tietotaidolle. Tieto on valtaa ja pääomaa kansan pelastamiseksi. Surkov katsoo, että Venäjän on valmistauduttava öljykauden loppumiseen. Sen on kehitettävä raaka-ainetalous osaamistaloudeksi voidakseen nousta luovien kansojen joukkoon.

Surkovin mukaan suvereenia demokratiaa koskeva teksti, jonka koostamiseen ovat osallistuneet kirjoittajat ja kriitikot, on määritelmä Venäjän lähimenneisyydestä ja lähitulevaisuudesta. Se perustuu ehdotuksiin välttämättömistä ehdoista ja sosiaalisten rakenteiden erilaisuudesta. Sen tehtävänä on tuoda yhteiskunnalliseen keskusteluun kysymykset yksilön vapaudesta (demokratiasta) sekä kansallisesta vapaudesta (suverenisuudesta). Se on avoinna keskustelulle ja kiistoille. Siinä ei ole mitään ehdotonta eikä mitään opettavaista.

Monien venäläisten mielestä Surkov on oikeassa, mutta "*suvereenia demokratiaa*" voidaan kutsua myös "*ohjatuksi demokratiaksi*". "Yhtenäisyydellä" on tavoitteena pysyä johtavana valtapuolueena myös tulevaisuudessa. Tavoitteen toteutumismahdollisuudet ovat hyvät, kun puolue hallitsee duumaa ja sillä on edustajansa valtakunnan keskeisillä johtopaikoilla kuten presidenttinä ja pääministerinä.¹⁸⁴

Putinin 8.2.2008 pitämä jäähyväispuhe "Venäjän strategisesta kehityksestä vuoteen 2020" noudattaa kiinteästi Surkovin ja "Yhtenäisyyden" ideologiaa.¹⁸⁵ Samalla linjalla on jatkanut Medvedev julkisissa esiintymisissään.¹⁸⁶ Putinin kolmannella kaudella presidentin ja muiden Venäjän johtajien esiintyminen on muuttunut selvästi uhmakkaammaksi.¹⁸⁷ Puolueen ohjelmalla on selvästi imperiaalinen tehtävä ja se vastaa kansan toivomuksia, sillä jokainen venäläinen tuntee

¹⁸⁴ Vrt. Иванов 2008, с. 234-332.

¹⁸⁵ Президент России. Заявления по важнейшим вопросам. Выступление на расширенном заседании Государственного совета «О стратегии развития России до 2020 года».

¹⁸⁶ Президент России. Послание Федеральному Собранию 5.11.2008.

¹⁸⁷ Osoituksena tästä on yleisesikunnan päällikön, kenraali Nikolai Makarovin esiintyminen Helsingissä 6.6.2012, jolloin hän kritisoi Suomen puolustuspolitiikkaa ja varoitti Suomea liittymästä Natoon.

olevansa suurvallan kansalainen. Venäjän on palattava suurvallaksi. Kaikkien reformien on palveltava suurvaltataivoitetta.

Imperiumiretoriikkaa harjoitettiin jo keisarillisella Venäjällä, mutta toisen maailmansodan jälkeen se sai uuden sisällön. Vuosikymmenien ajan aina Neuvostoliiton kukistumiseen asti kouluopetuksessa ja julkisessa sanassa korostettiin maan ja kansan suuruutta ja voimaa.¹⁸⁸ Venäjän mahdin kohottamiseen, johon liittyy asevoimien tuntuva voimistaminen, suhtaudutaan ulkomailla suurella epäluulolla. Amerikkalaiset pelkäävät voimistuvan Venäjän uhkaavan Yhdysvaltojen unilateraalista asemaa.¹⁸⁹

Euroopan unionilla ei ole yhtenäistä ulkopoliittikkaa ja siksi unionin Venäjän suhteita ohjaavat lähinnä kunkin jäsenmaan omat intressit. Tätä Venäjä käyttää hyväkseen ja sen kannalta heikko ja eripurainen Eurooppa on parempi kuin vahva ja yhtenäinen. Kommunismin kukistumisen jälkeen Neuvostoliiton etupiiristä irtautuneissa maissa ei uskota poliittisesti ja sotilaallisesti heikon EU:n tarjoavan riittävää tukea venäläistä imperialismia vastaan. Ne myös pelkäävät EU:n ja Venäjän lähentymisen uhkaavan niiden nuorta itsenäisyyttä. Molotov–von Ribbentrop -sopimus on jättänyt syvät jäljet Euroopan historiaan. Siksi Neuvostoliiton etupiiristä irtautuneet maat ovat hakeutuneet Naton jäseniksi.

4.7 Vallan lähde

Venäjän demokratian kehitys on kuitenkin Ivan Ivanovitšin käsissä. Hän ei ole ottanut valtaa ja politiikkaa haltuunsa. Hän on luovuttanut sen presidentille eli "tsaarille". Tilanne muistuttaa Katariina II:n hallituskautta. Keisarinna halusi 1760-luvulla uudistaa Venäjää luomalla parlamentin. Yritys kuitenkin epäonnistui aateliston, byrokratian ja kansan vastustuksen vuoksi.¹⁹⁰

Katariinan aikana parlamentti oli harvinaista kaikkialla, mutta Ranskan suuren vallankumouksen jälkeen eri puolilla maailmaa on tapahtunut kehitystä kohti parlamentarismia ja demokratiaa. Myös kolmannen vuosituhannen venäläinen on erilainen kuin Katariinan aikainen, mutta Venäjällä kansa on pidetty kauemmin kuin muualla Euroopassa erillään yhteiskunnallisesta päätöksenteosta. Siksi sillä ei vielä ole halua eikä valmiuksia ottaa valtaa haltuunsa.

Kansan mielialat ja tavoitteet heijastuvat duumassa, josta on tullut keskusvallan uskollinen työkalu, jota käyttää poliittinen eliitti eli ns. "presidentin miehet". Kuten Putin, he tulevat organisaatiosta, jolla on vanhat ja ansiokkaat perinteet mutta synkkä maine. Neuvostoliiton ydin oli ollut turvallisuuspalvelussa, jonka juuret ulottuvat Moskovan suurruhtinaiden druzžinoihin ja Iivana IV:n oprištinaan. Molemmat elimet olivat hallitsijan ehdottoman vallan välikappaleita, joiden tehtävänä oli hallitusvallan ja valtakunnan yhtenäisyyden vahvistaminen.¹⁹¹

¹⁸⁸ А.Пыжиков, А. Данилов, Рождение сверхдержавы 1945-1953 годы. Москва 2002, с. 105-207.

¹⁸⁹ E.V. Rumer, Russian foreign policy beyond Putin. Adelphi Paper 390. London 2007, s. 80-86.

¹⁹⁰ Пихон, Тимофеева 1999, с. 73., A. Juntunen, Suurvallan vakiintumisen kausi. - Venäjän historia. Helsinki 2000, s. 164-165.

¹⁹¹ Pipes 1982, s. 31, 94-95.

Venäjän turvallisuuselimet ovat muuttuneet ja uudistuneet suurten poliittisten mullistusten myötä, mutta niillä on ollut yksi yhteinen tavoite; Venäjän voiman ja vaikutusvallan kasvattaminen. Keisarillisen Venäjän turvallisuuspalvelun perustajana pidetään kreivi Aleksander von Benckendorffia, joka dekabristikapinan kukistamisen jälkeen esitti Nikolai I:lle suunnitelman perustaa keskushallinnon yhteyteen osaston, jonka tehtävänä olisi yhteiskunnallisen kehityksen ja mielialojen tarkkailu. Vuoden 1826 alussa perustettiin santarmihallinto ja keisarin kanslian yhteyteen ns. "kolmas osasto" eli salainen poliisi, joiden tehtävänä oli valtion vastaisen ja erityisesti vallankumouksellisen toiminnan tarkkailu ja tuhoaminen. Seuraavina vuosina, aina Aleksanteri II:n valtaannousuun asti näillä elimillä oli keskeinen merkitys imperiumin hallinnossa. Vallankumouksellisen liikkeen jatkuessa valtiovalta lisäsi salaisen poliisin valtaa ja resursseja. Syntyi suomenkielessäkin pahan kaiun saanut käsite "*ohrana*".¹⁹² Sen edustajat soluttautuivat vallankumouksellisiin liikkeisiin ja pyrkivät sisältäpäin estämään kumouksellisen toiminnan. Bolševikkienkin ja ohranan keskuudessa toimi lukuisia kaksoisagentteja. Vallankumouksen tapahduttua monet ohranalaisista vaihtoivat puolta ja jatkoivat työtään uuden Venäjän eli Neuvostoliiton palveluksessa. Näin syntyi turvallisuussymbioosi, joka muodosti uuden yhteiskunnan ytimen.¹⁹³

Toistaiseksi on tutkimatta kuinka suuri merkitys näillä turvallisuusagenteilla oli Neuvostoliiton muutokseen. Kun 1920-luvun alussa ilmeni, ettei maailma muutu sosialistiseksi, alettiin entiseksi kaksoisagentiksi väitety¹⁹⁴ Josif Stalinin johdolla rakentaa sosialismia yhdessä maassa. Virallisesti kerrottiin tavoitteena olevan luoda vahva kommunistinen valtio, josta aatetta levitetään ympäri maailmaa. Kommunistisen puolueen keskeinen toimielin oli erityiskomitea – VTšK¹⁹⁵ eli Tšeka. Se perustettiin vallankumouksen aikana taistelemaan luokkapettureita ja vastavallankumouksellisia vastaan. Neuvostovallan vakiintuessa turvallisuuselimet kehittyivät. Tšekan yhteyteen perustettiin salainen informaatio-osasto, jonka tehtävänä oli kerätä tietoa puolueen johdolle.¹⁹⁶ Vuonna 1922 perustettiin NKVD, sisäisten asioiden kansankomissariaatti¹⁹⁷ ja GRU – armeijan tiedustelun päähallinto¹⁹⁸ ulkoista tiedustelua varten. Näillä elimillä hallittiin Neuvostoliittoa, koko maailman kommunistista liikettä ja luotiin Moskovasta johdettu imperiumi, jonka uskollisiksi tukijoiksi saatiin idealistisia sosialisteja eri puolilta maailmaa.¹⁹⁹

Kommunistisen puolueen ja turvallisuuselinten sisällä oli kuitenkin suuria ristiiriitoja, jotka ajoittain tulivat julkisuuteen säälimättöminä vainoina ja teloituksina.

¹⁹² Ilmaus tulee venäjän sanasta ”охрана” = suojelu.

¹⁹³ I. Susiluoto KGB:n historia. - Teoksessa, A. Kuorsalo, I. Susiluoto, M. Valkonen, Salaisen poliisin valtakunta KGB, FSB ja suhteet Suomeen. Helsinki 2003, s. 15-29.

¹⁹⁴ E. Radzinski, Stalin. Juva 1996, s. 89-94.

¹⁹⁵ Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем.

¹⁹⁶ В.К. Виноградов, Об особенностях информационных материалов ОГПУ как источника по истории Советского общества. - «Совершенно секретно» Лубянка - Сталину о положении в стране 1922-1934гг. Москва 2001, с. 31-73.

¹⁹⁷ НКВД (Народный комиссариат внутренних дел).

¹⁹⁸ ГРУ (Главное разведывательное управление).

¹⁹⁹ Ks. esim. E. Tuomioja, Häivähähdys punaista. Helsinki 2006, s. 115-159.

Toisen maailmansodan vuosina turvallisuuselimillä oli keskeinen merkitys Stalinin vallan ja kansan taistelutahdon turvaajana. Koko Neuvostoliiton olemassaolon ajan turvallisuuselimet olivat valtakunnan hallitsemisen ytimessä. Sen virkailijoilla oli suora yhteys valtakunnan ja puolueen korkeimpaan johtoon. Turvallisuuspalvelut ohittivat aina normaalin diplomaatti- ja puoluehierarkian. Työ turvallisuuselimissä oli arvostettua ja hyvin palkattua. Tästä seurasi, että maan karriaaritietoisimmat ja usein myös etevimmät henkilöt hakeutuivat turvallisuuselinten palvelukseen. Neuvostoliiton johtajista mm. Juri Andropov ja Jevgeni Primakov olivat ansioituneita tiedustelumiehiä. Tätä linjaa seurasi Vladimir Putin. Neuvostoliiton hajottua on ilmennyt, että juuri KGB oli parhaiten tietoinen Neuvostoliiton tilasta.²⁰⁰

KGB:n johto oli tiukasti puolueen käsissä, ja kun todettiin Gorbatšovin uudistusten uhkaavan puolueen ja samalla KGB:n asemaa, liittoutui se puolueen vanhoillisten kanssa Gorbatšovin vastaiseksi voimaksi, joka elokuussa 1991 teki vallankaappauksen. Epäonnistuminen johti kuitenkin Neuvostoliiton hajoamiseen ja kommunismin kukistumiseen.²⁰¹

Kommunismin kukistuminen ja Neuvostoliiton hajoaminen tuhosivat puolueen yksinvallan ja suuren osan valtaeliittiä. Tiedustelu- ja turvallisuuselimetkin jäivät joksikin aikaa vaille vastuullista johtoa ja rahoitusta, mutta juuri turvallisuusmiesten toimesta Neuvostoliiton raunioista alkoi uuden Venäjän nousu.²⁰²

Länsimaisessa mediassa Neuvostoliiton turvallisuuselimet ovat saaneet synkän maineen. Niitä on verrattu Kolmannen valtakunnan Gestapoon ja niiden toimihenkilöistä on tehty epäinhimillisiä julmureita. Vuosikymmenien kuluessa turvallisuuselinten rooli ja henkilöstö muuttuivat. Toisen maailmansodan jälkeisillä vuosikymmenillä tiedustelu- ja turvallisuuselimet vakiintuivat ja alkoivat tehtäviltään ja toimintavoiltaan muistuttaa muun maailman tiedusteluelimiä. Organisaatioiden jäsenet katsoivat tehtäväkseen isänmaan ulkopolitiikan edistämisen, yhteiskunnan ja sen kansalaisten aseman ja hyvinvoinnin parantamisen. Kiero ja salainen toiminta on ristiriidassa avoimuuden ja demokratian kanssa. Siksi idealistiset demokratian puolustajat hyökkäävät jatkuvasti turvallisuuselimiä vastaan.²⁰³

Turvallisuuselimissä oli ollut paljon vilpittömiä yhteiskunnan palvelijoita, jotka olivat kärsineet tehtävien kaksijakoisuudesta. Oliko palveltava puoluetta vai isänmaata? Neuvostoliiton hajoaminen selvensi tilannetta. Kuten valtakunnan uudistunut johto myös tiedustelu- ja turvallisuuselimet katsoivat palvelevansa isänmaata. Kukaan Venäjän päättäjistä ei kyseenalaistanut turvallisuuselinten merkitystä, mutta vanhat organisaatiot sellaisenaan eivät voineet palvella uudistuvaa Venäjää. Välittömästi valtaannousunsa jälkeen vuonna 1991 Jeltsin alkoi uudistaa turvallisuuselimiä, ja

²⁰⁰ Виноградов, 2001, s. 31-73.

²⁰¹ T. Nurminen, Venäjän tiedustelun uudelleenorganisointi, uusi alkua vai paluu menneeseen? - Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Työpapereita 3/1998.

²⁰² Р. Медведев 2002, с. 6-32.

²⁰³ Ks. esim. A. Politkovskaja, Venäläinen päiväkirja. Helsinki 2007.

luotiin uusi kansallisen turvallisuuden järjestelmä SONB RF.²⁰⁴ Siihen kuuluu lukuisia lakeja ja määräyksiä alkaen perustuslaista ympäristön suojeluun. Järjestelmän uudistaminen tapahtui perustuslain mukaisesti, mutta siten että valta keskitettiin presidentille ja häntä tukeville voimaministeriöille. Järjestelmän keskeiset osat ovat presidentti, turvallisuusneuvosto, liittoneuvosto, hallitus, korkeimmat oikeusistutimet, valtakunnan syyttäjän virasto ja toimeenpanevat elimet. Viimemainittuihin kuuluvat puolustus-, ulko-, sisäasiain-, hätätila- ja oikeusministeriöt.

Näiden alaisena toimivat varsinaiset turvallisuuselimet. Keskeiseksi turvallisuuselimeksi perustettiin presidentin ukaasilla 23.6.1995 FSB²⁰⁵, jonka tehtävänä on informoida presidenttiä, hallitusta ja liittovaltion keskeisiä elimiä kaikista seikoista, jotka voivat uhata liittovaltion turvallisuutta ja vakautta sekä koordinoita kaikkia vastatoimenpiteitä. Voidakseen täyttää tehtävänsä FSB:lla on edustajansa asevoimissa, valtion ja paikallishallinnon elimissä eri puolilla valtakuntaa.

Aikaisemmin KGB:n ensimmäinen päähallinto SVR²⁰⁶ oli vastannut ulkomaantiedustelusta. Vuonna 1996 se erotettiin Venäjän ulkoisesta tiedustelusta vastaavaksi organisaatioksi ja uudistetun johtosäännön SVR sai 11.3.2003, jolloin sen erityistehtäviksi määrättiin kansainvälisen terrorismin ja rikollisuuden vastainen taistelu. SVR toimii välittömästi presidentin alaisena ja se jakaantuu keskusyksikköön ja ulkomaan osastoihin. Niiden alaisina toimivat hallinto-, turvallisuus-, yhteiskuntasuhteiden-, tiedotuksen ja tutkimuksen osastot. SVR harjoittaa ympäri maailmaa tiedustelua, joka ulottuu politiikasta lukuisille talouselämän, tieteen, taiteen ym. aloille. Toiminnassaan SVR turvautuu avoimiin ja ei-avoimiin menetelmiin. Osa tietolähteistä on valtiosalaisuuksia, ja kerätyt tiedot välitetään luottamuksellisesti valtionjohdolle.²⁰⁷

Valtionjohdon turvallisuudesta vastaa Liittovaltion turvallisuuspalvelu FSO.²⁰⁸ Joulukuusta 1991 alkaen tämä KGB:n yhdeksäs osasto oli uudelleen järjestelyn alaisena, ja vasta 2.7.1996 presidentti antoi liittovaltion valtiollista turvallisuutta koskevan asetuksen. Tämä vahvistettiin 2.8.1996 annetussa kansallista turvallisuutta koskevassa laissa. FSO:n johto kuuluu presidentille, joka myös asettaa ja erottaa FSO:n operatiivisen johtajan.

Kaikkien yllämainittujen turvallisuus- ja tiedusteluelimien operatiiviset toiminnot ja henkilöstökoostumus ovat salaisia, mutta voidaan olettaa traditiolla olevan vaikutuksia. Uudet organisaatiot tulivat vanhojen tilalle, ja henkilöstö, vuoden 1991 vallankaappausyrityksessä kompromettoitunutta johtoa lukuunottamatta, jatkoi tehtävissään.

²⁰⁴ Система обеспечения национальной безопасности Российской Федерации (СОНБ РФ) - Toistaiseksi ei ole saatavilla Sonbia koskevaa tieteellistä tutkimusta ja siksi seuraavan käsittelyn lähteenä on vuonna 2004 tietosanakirjassa Большая Российская Энциклопедия, ч. Россия julkaistu artikkeli ”Национальная Безопасность”, s. 427-442.

²⁰⁵ ФСБ (Федеральная служба безопасности).

²⁰⁶ Служба внешней разведки.

²⁰⁷ Система обеспечения национальной безопасности.

²⁰⁸ ФСО (Федеральная служба охраны).

Käytännöllisten tehtäviensä johdosta tiedustelu- ja turvallisuuspalvelut kärsivät vähemmän Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisestä kriisistä kuin esimerkiksi kommunistinen puolue, ja lyhytaikaisen pysähdyksen jälkeen ne olivat jälleen valmiita palvelemaan isänmaata. Niinpä valtakunnan uusi johto tuli tiedustelu- palvelujen riveistä.²⁰⁹

Vuosikymmenien ajan KGB harjoitti propagandaa, jossa se teki itsestään puolueen ja sosialistisen isänmaan "kilven ja miekan". Propagandaelokuvissa ja -kertomuksissa KGB:n agentit taistelivat vastavallankumouksellisia ja vieraiden imperialististen valtioiden agentteja vastaan. Nämä tarinat tekivät vaikutuksen neuvostonuorisoon, ja mm. Vladimir Putin on ilmoittanut muodostaneensa käsityksensä turvallisuuspalvelusta agenttien toimintaa kuvaavien romanttisten kertomusten innoittamana.²¹⁰

Päinvastoin kuin puolue ja asevoimat, turvallisuuspalvelu piti kiinni tehtävistään ja henkilökunnastaan kommunistisen imperiumin tuhoutuessa. Kuten vuoden 1917 vallankumouksen ja sisällissodan jälkeen samoin Neuvostoliiton hajottua Venäjän kansan ja maan sitoivat yhteen turvallisuusmiehet, isänmaan uskolliset palvelijat. Siksi voidaan oikeutetusti puhua "salaisen poliisin valtakunnasta".²¹¹ Lännessä käsitettä pidetään kielteisenä ja Suomessa Arto Luukkanen on puhunut sekurokriatiasta, jolla hän tarkoittaa turvallisuuselinten epädemokraattista valtaa.²¹²

Tapahtumien kulkua ei voida pitää länsimaisen demokratiakäsityksen mukaisena. Pohjana vallankeskitykselle on ollut presidentin vahvan aseman takaava perustuslaki. Se antoi avaimet tarmokkaille miehille, jotka jälleen kokosivat isänmaan tuuliajolle jätetyn vallan ja voiman.

Turvallisuuselimet eivät toimi yhteiskunnallisessa tyhjiössä. Ne nojautuvat asevoimiin, jotka perinteisesti ovat olleet Venäjän voiman lähde poliittisista järjestelmistä riippumatta. Tätä on pidettävä selvänä imperialistisena piirteenä, sillä muinaisuudesta alkaen imperiumien tärkeänä ylläpitäjänä ovat olleet asevoimat.²¹³

Venäläiseen tapaan turvallisuuselimet muodostavat tiukan henkilösuhteiden verkon, ja Putinin aikana muodostui ”Pietarin poikien” (петерские ребята) ryhmä, joka on ulottanut vaikutuksensa laajalle ja syvälle yhteiskuntaan. Myös täten taataan jatkuvuus valtakunnan keskushallinnossa.

²⁰⁹ M. Valkonen, FSB Kremlin isäntänä. - A. Kuorsalo, I. Susiluoto, M. Valkonen, Salaisen poliisin valtakunta. KGB, FSB ja suhteet Suomeen. Helsinki 2003, s. 131-137.

²¹⁰ От первого лица. Разговоры с Владимиром Путиным. Москва 2000, 38-39. - vrt. Susiluoto 2003, s. 21.

²¹¹ Vrt. Susiluoto 2003, s. 52.

²¹² Luukkanen 2008, s. 203-214.

²¹³ Münkler 2005, s. 167-200.

5

TALOUS

Taloutta rakentavat maa ja sen asukkaat, mutta talouden kehitykseen vaikuttavat myös monet muut seikat. Venäjällä vierailevien ulkomaalaisten mielestä venäläiset toimivat oudosti. Vieraillessaan 1970-luvulla Neuvostoliitossa Yhdysvaltojen kommunistipuolueen suomalaista sukua oleva pääsihteeri Gus Hall katsoi venäläisten työskentelevän kuten amerikkalaiset pitävät taukoa. Kysymys on mentaliteetista ja talouden kohdalla on puhuttava työstä ja yrittäjyydestä. Venäjällä työn historia on erilainen kuin useimmissa länsimaissa, kuten Suomessa. Maaorjuuden aikana talonpojan työn tulokset menivät tilanherrojen hyväksi, ja tavalliselle Ivan Ivanovitšille²¹⁴ jäi sen verran, että hän ylipäänsä pysyi hengissä. Maaorjan ei kannattanut raataa herransa hyväksi, ja voidakseen saada jotain hyötyä itselleen, talonpoika oli pakotettu pettämään herraansa. Tilanhaltija puolestaan joutui joko jatkuvasti tappelemaan talonpoikiensa kanssa tai mukautumaan olosuhteisiin. Järjestelmä ulotti vaikutuksensa koko yhteiskuntaan.

5.1 Ivan Ivanovitš – yrittäjä?

Kirjailija Ivan Gontšarov julkaisi 1859 teoksen "Обломов"(Obломov), jossa hän kuvaa venäläisen tilanomistajan laiskuutta ja aikaansaamattomuutta. Teos sai maailmanmaineen ja oblomovilaisuudella alettiin ymmärtää täydellistä toimeettomuutta, uneksintaa ja elämän vaatimuksista piittaamatonta passiivisuutta. Länsi-Euroopassa oblomovilaisuudesta tuli keskivertovenäläisen attribuutti. Gontšarov oli maaorjuuden vastustaja ja teoksellaan hän halusi kuvata, kuinka laiskuus syntyi siitä, ettei ihminen nähnyt työllään mitään tarkoitusta. Tämä ei edistänyt taloudellista toimeliaisuutta. Neuvostoaikaisella kolhoosijärjestelmällä – ja sosialismilla yleensä – oli yhtä tuhoisa vaikutus.

Maaorjuuden ja sosialismin jättämän tradition lisäksi uskonnolla on merkityksensä venäläisen työhön suhtautumiseen. Ortodoksinen uskonto ja yhteisöllisyys ovat vaikuttaneet ihmisten ja työn suhteeseen. Yhteisö takasi jäsenensä selviytymisen, ja siksi yhteisön jäsenet ylläpitivät yhteisöään lähes toivottomissa tilanteissa. Viktor Šapavalov katsoo yhteisöllisyyden olevan edelleen Venäjällä paljon arvostetumpaa kuin Lännessä. Tämä näkyy mm. siinä, että Neuvostoliiton kukistumisen jälkeen miljoonat työläiset jatkoivat työskentelyään käytännöllisesti katsoen ilman palkkaa. Länsi-Euroopassa tai Yhdysvalloissa moinen ei olisi tullut kysymykseenkään.²¹⁵ Tähän ulkopuolinen voi todeta, että työstä kiinnipitäminen

²¹⁴ Ivan Ivanovitš on ilmaus tavallisesta kansalaisesta. Suomalainen vastine on Matti Meikäläinen.

²¹⁵ Шапавалов 2001, s. 240-241.

johtui kollektiivin tarjoamista elintarvikkeista ja sosiaalisista palveluista. Niiden kautta kollektiivi oli rakentunut vuosisatojen ajan.

Neuvostoliiton kollektiivisuus rakentui olemassa olleelle traditiolle, mutta tilanherran ja kyläyhteisön tilalle tuli puolue. Neuvostoliitossa kansan tuli työskennellä sosialismin hengessä päämääränään kommunismi. Propagandasta huolimatta tavallinen kansa katsoi puolueen riistäjäksi ja pyrki kaikkiin mahdollisiin keinoin torjumaan puolueen vaatimukset. Laiskottelu, työnantajan pettäminen ja varastelu tulivat maan tavaksi. Valtiovalta oli tästä tietoinen ja siksi työntekoa yritettiin tehostaa monin tavoin. Tavan takaa järjestettiin erilaisia tehokkuuskampanjoita kuten kansalaistalkoot, stahanovilaisuus, iskurityöläiset, palkitseminen kunniamerkein ja lomamatkoin. Perustettiin esimerkiksi ansioituneen työläisen ja iskurityöläisen arvot. Näillä toimilla ei ollut sanottavaa merkitystä, koska kaikessa toiminnassa puolueansiot ohittivat lahjakkuuden ja ahkeruuden. Rakenteelliset uudistukset jäivät tekemättä, koska niillä olisi järkytetty koko järjestelmän perusteita. Järjestelmä ei kuitenkaan ollut aukoton, eikä keinottelua ja mustaa pörssiä koskaan onnistettu hävittämään. 1960-luvulta alkanut avautuminen ja tiiviimpi kanssakäyminen ulkomaalaisten kanssa antoivat mahdollisuuden laajempaan keinotteluun ja tultaessa 1980-luvulle "harmaa talous" oli levinnyt kaikkialle. Harmaalla vyöhykkeellä kehittyi järjestelmä, joka Neuvostoliiton hajottua otti haltuunsa Venäjän talouden.

Kommunismilla ja neuvostojärjestelmällä on ollut suuri rakenteellinen merkitys työn ja yrittämisen kannalta. Heti vallankumouksen jälkeen tuhottiin varakkaat ja yrittäjät luokkana. He olivat riistäjiä ja sosialismin rakentamisen esteitä. Köyhälistö kiihotettiin varakkaampia vastaan. Sosialismin rakentajat katsoivat talouden olevan kokonaisuus, joka piti jakaa tasaisesti kaikkien kesken. Yhden rikkauden uskottiin olevan toisilta pois. Maatalouden kollektivisoinnin yhteydessä tuhottiin aktiivisin ja yritteliäin talonpoikaisto. Miljoonien lahjakkaiden ja ahkerien ihmisten tuhoamisella on ollut negatiiviset seuraukset Venäjälle. Toistaiseksi on tutkimatta millaisia geneettisiä seurauksia on ollut sosialismin yrityksestä. Pahinta oli kuitenkin oblomovilaisuuden jatkuminen. Pitkän neuvostokauden kuluessa ihmiset eivät voineet hyödyntää työnsä tuloksia, ja seurauksena oli moraalinen rappio, joka ulottui kaikille elämän aloille. Se oli myös järjestelmän tuhoutumisen perussy. Neuvostoliiton eristyneisyyden tähden maa ja elinkeinoelämä eivät saaneet vapaasti ulkoisia vaikutteita ja seurauksena oli putoaminen kansainvälisestä teknologisesta kehityksestä. Perestroikan todellisena tavoitteena ei ollut demokraattisen yhteiskunnan luominen, vaan voiman saaminen hiipuvaan neuvostoyhteiskuntaan. KGB oli hyvin tietoinen yhteiskunnallisesta ja teknisestä pysähtyneisyydestä, joka esti myös asevoimien uudistukset.²¹⁶ Perestroikan kohdalla toteutui sääntö, joka osoittaa, että kun rappeutuvaa järjestelmää aletaan uudistaa vaiheittain, se sortuu.²¹⁷

²¹⁶ Susiluoto, Suuruuden laskuoppi. Venäläisen tietoyhteiskunnan synty ja kehitys. Helsinki 2006, s. 224-259; M. Kivinen, Perestroika ja vasemmistofundamentalismi. - Idäntutkimus 2/2008, s. 3-11.

²¹⁷ Hyvä esimerkki tällaisesta kehityksestä on Ranskan vallankumous v. 1789-1799.

5.2 Venäjän idea – vaurastuminen

Sosialismin häviäminen antoi mahdollisuuden yrittäjyyteen, mutta rikastumiseen suhtaudutaan kansan keskuudessa ylipäänsä epäluuloisesti. Talouden rakentamisessa Venäjällä on ainutlaatuinen traditio. Voimakas valtio on ohjannut taloutta suuremmissa määrin kuin esim. Isossa-Britanniassa tai Yhdysvalloissa. Lännen siirtyessä elinkeinovapauteen ja vapaaseen yrittäjyyteen perustuvaan talouteen, Venäjällä valtio 1900-luvun alkuun asti ohjasi taloutta. Keisarikunnan Venäjän suurin talousuudistus oli maaorjuuden lakkauttaminen. Reformin suunnittelussa oli lukuisia puutteita, jotka korostuivat toteutusvaiheessa. Tilanomistajien ja talonpoikien enemmistö ei sopeutunut alkavaan rahatalouteen ja seurauksena oli keinot-telua, köyhtymistä ja levottomuuksia. Vasta 1890-luvulla Sergei Witten johdolla taloutta alettiin määrätietoisesti ohjata kohti markkinataloutta.²¹⁸ Bolševikkien kaapattua vallan ei tiedetty, kuinka sosialistinen talous toimisi, ja käytännön toteutus oli katastrofaalista.²¹⁹

Suuriin vaikeuksiin jouduttiin siirryttäessä suunnitelmataloudesta markkinatalouteen. Talous vapautettiin, mutta samalla ei ehditty säätää talouslakeja. Vuoden 1993 perustuslaissa on määräykset ihmisoikeuksista ja työstä, mutta siinä ei ole mainintoja omaisuuden suojasta ja yrittämisestä. Niiden puuttuessa toteutui varallisuuden uusjako, jossa eräät rikastuivat ja toiset jäivät ilman mitään varallisuutta. Syntyi upporikkaiden oligarkkien joukko. Monet uusista yrittäjistä tulivat "mustan" talouden alueelta, eivätkä he uusissa oloissa halunneet toimia yhteiskunnan normien mukaan. He ottivat vapautta niin paljon kuin saivat.²²⁰

Talouden ajaututtua anarkiaan valtiovalta katsoi välttämättömäksi ohjata taloutta, ja maassa aloitettiin valtiojohtoinen talousuudistus. Valtiojohtoisuuden perustana on tradition lisäksi omistaminen. Agraariyhteiskunnassa tärkein omistusmuoto on maanomistaminen. Venäjän laajuus on antanut mahdollisuuden jatkuvasti uusien alueiden asuttamiseen ja viljelyyn. Talonpojat siirtyivät uusille alueille eivätkä asettuneet paikoilleen. Tällä oli keskeinen merkitys omistuksen syntymiselle. Maan omistaminen käsitettiin kollektiiviseksi. Moskovan valtakunnan vahvistuessa 1500-luvulta alkaen vallalla oli käsitys kaiken maan kuulumisesta hallitsijalle. Aateliset tilanomistajat olivat saaneet tiloja käyttöönsä palveluvollisuutta vastaan. Upseerit saivat palkkansa talonpoikien työnä. Maaorjuuden lakkauttamisen yhteydessä vuonna 1861 tapahtui muutos hallitsijan, tilanomistajan ja talonpojan oikeudellisissa suhteissa, mutta maan jako jäi tekemättä. Yksityiseen maanomistukseen perustuvaa talonpoikaistoa alettiin luoda vasta 1900-luvun alkuvuosina. Uudistus jäi kesken ennen vallankumousta, eivätkä bolševikit olleet yksityisomistuksen kannalla. Heille kollektiivinen omistus sopi paremmin. Perestroikan aikana alettiin suunnitella maatalouden yksityistämistä, mutta tulokset olivat vaatimatto-

²¹⁸ Пихон, Тимофеева 1999, s. 118-140. - P. Luntinen, Uudenaikaistumisen paine. - Venäjän historia. Helsinki 2000, s. 264-268.

²¹⁹ Пихон, Тимофеева 1999, s. 233-259., R.W. Davies, The "Modernisation" of the Soviet Economy in the Inter-War Years. - Modernisation in Russia since 1900. Helsinki 2006, s. 72- 83., J. Rautava, P. Sutela, Venäläinen markkinatalous. Helsinki 2000, s. 13-47.

²²⁰ Rautava, Sutela 2000, s. 48-76.

mia. Neuvostotalouden tradition mukaisesti kiinnitettiin huomiota materiaaliseen tuotantoon eikä maatalouden immateriaalisiin puoliin kuten omistamiseen.²²¹

Omistuksen vakiinnuttamisen ongelmat liittyvät asenteisiin ja käytännön hallinnointiin. Venäjällä ei ole koskaan luotu omistusta vakauttavaa ja useimmissa Euroopan maissa voimassa olevaa maarekisteriä. Kun omistusta ei ole määritelty, pellot, metsät ja maaperän tuotteet kuuluvat yhteisölle eli valtiolle. Tämä omistusmuoto antaa valtiolle mahdollisuuden tuotteiden jakamiseen ja hinnoitteluun.²²²

Venäjän siirryttyä markkinatalouteen maassa on vähitellen yhä laajemmassa määrin alettu toteuttaa markkinahinnoittelua. Tämä on mahdollistanut yrittäjyyden. Samalla taloudellinen tilanne on vakiintunut. Uuden järjestelmän ovat omaksuneet parhaiten nuoremmat ikäluokat, mutta sosialismin oloissa kasvaneen väestön on ollut vaikeata sopeutua muutoksiin, ja seurauksena on ollut mm. eläkeläisten protesteja.²²³ Suurteollisuus on haluttu pitää valtion hallussa tai kontrollissa. Avainaloja ovat sota- ja varusteluteollisuus sekä raaka-aine- ja energiatuotanto.²²⁴

Talouden yksityistämisessä on suosittu kotimaisia yrittäjiä ja omistajia, eikä ulkomaisia yrittäjiä ole haluttu päästää maahan. Tämä johtuu pitkästä voimakkaan valtion traditiosta ja venäläisten eristyneisyydestä. Keskiuerto venäläinen tuntee suurta epäluuloa ulkomaalaisia kohtaan. Hän pelkää ulkomaalaisten riistävän isänmaan rikkautet. Kehitys on ollut täysin erilaista kuin Baltian maissa ja Puolassa. Näissä Itämeren maissa on pitkä ulkomaisten henkisten ja kaupallisten suhteiden traditio, eikä väestössä vallitse epäluuloisuutta "Länttä" kohtaan. Näissä maissa valtiolliset yritykset on myyty ulkomaalaisille, jotka alkoivat nopeasti investoida, minkä ansiosta maiden talous on uudistunut nopeasti.²²⁵

Venäjällä ulkomainen raha katsotaan uhaksi jopa maan turvallisuudelle, ja siksi maassa pyritään talouden omavaraisuuteen ja ulkomaisten yritysten ja rahan hylkimiseen. Voidaankin sanoa Venäjän harjoittavan sekataloutta, jonka tavoitteena on ensi sijassa vahvistaa valtiota, jolloin väestön elinolosuhteiden parantaminen on toissijaista. Poliittikkaa on pidettävä onnistuneena. Maa on vahvistunut, ja kansa on tyytyväinen harjoitettuun politiikkaan. Onnistumisen taustalla on kaksi keskeistä tekijää, joiden vaikutus ulottuu pitkälle tulevaisuuteen.

1. Hallitus on luonut maahan järjestyksen, joka antaa perustan kansalaisten elämälle ja vaurastumiselle. Ihmiset ovat havainneet todella hyötyvänsä työstään. Tämä näkyy Ivan Ivanovitšin ahkeroitumisena. Tämä on uusi, ennen kokematon vaihe Venäjän historiassa.

²²¹ Сидоров 2002, с. 110-115., A. Helanterä, Venäjän maatalous ja elintarviketuotanto. – Maantieteelle Venäjä ei voi mitään. Helsinki 2002, s. 175- 185.

²²² Шапавалов 2001, с. 96-105.

²²³ A. Luukkanen, Projekti Putin. Uuden Venäjän historiaa 1996–2008. Helsinki 2008, s. 159.

²²⁴ Ks. esim. P. Sutela, The Russian Market Economy. Helsinki 2003, s. 211-232.

²²⁵ Sutela 2003, s. 100-107.

2. Energian ja raaka-aineiden hintojen nousu maailman markkinoilla on antanut hallitukselle pohjan maan talouden pitkäjänteiselle ja monipuoliselle kehittämiselle.

Vuodesta 1998 vuoteen 2008 Venäjän kansantalous kasvoi n. 5 - 7 % vuodessa. Vuonna 2009 kansainvälisen finanssikriisin ja taantuman johdosta talous supistui lähes 8 %, mutta vuodesta 2010 alkaen talous on kasvanut yli 4 % vuosittain ja saavutti vuoden 2011 lopulla taantumaa edeltäneen tason.²²⁶

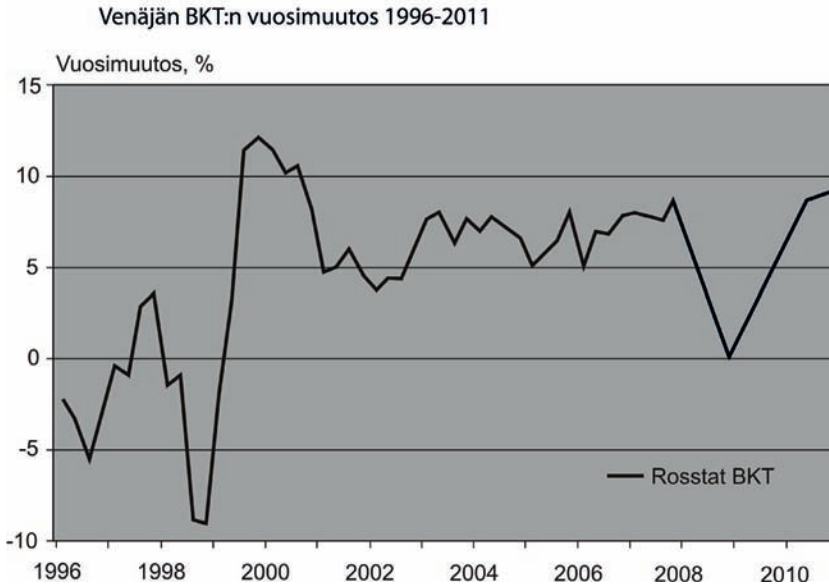
Tätä on kansainvälisestäikin pidettävä erittäin hyvänä kehityksenä. Kasvu on antanut mahdollisuuden ulkomaisten velkojen ennenaikaiselle maksulle, budjetin tasapainottamiselle ja elintason nousulle. Valtiojohto tasapainoilee omatoimisuuden ja kansainvälisyyden välillä. Venäjä haluaa integroitua maailmantalouteen ja haluaa nauttia esimerkiksi Maailman kauppajärjestön (WTO) mukanaan tuomista eduista, mutta samanaikaisesti maan teollisuus pelkää ulkomaista kilpailua. Vastustuksesta huolimatta valtion johto ajoi voimakkaasti jäsenyyttä. Se aloitti jäsenyysneuvottelut 1994. Pitkällisten ja vaikeiden neuvottelujen päätteeksi Venäjä hyväksyttiin WTO:n jäseneksi Genevessä 16.12.2011. Duumassa asiaa käsiteltiin kuukausia, ja äänestykseen lakiesitys WTO:n jäsenyydestä tuli 10.7.2012. Esitys hyväksyttiin äänin 238 puolesta, 208 vastaan. Puolesta äänestivät ”Yhtenäisyyden” edustajat ja vastaan kommunistit ja pienten puolueiden edustajat. Vastustajat pelkäävät, ettei Venäjän teollisuus kestä ulkomaista kilpailua. Liittoneuvoston hyväksyttyä esityksen 18.7. presidentti vahvisti lain jäsenyydestä 21.7.2012. Voimaan jäsenyys tuli 30 vuorokauden kuluttua lain vahvistamisesta eli 22.8.2012.²²⁷

Neuvostoliiton talous oli suljettu ja ulkomaankaupan merkitys oli vähäinen, mutta Neuvostoliiton ja sosialismin romahdettua ulkomaankaupan merkitys on ollut jatkuvassa kasvussa.²²⁸

²²⁶ Venäjän talouden uusi aika. BOFIT Venäjä-tietoisku 2012., BOFIT Venäjä-ennuste 1/2012, 15.3.2012. [www.bof.fi/bofit].

²²⁷ Подписан закон о ратификации Протокола о присоединении России к Марракешскому соглашению об учреждении ВТО. [http://www.kremlin.ru], Turun Sanomat 12.7.2012., 22.7.2012., Независимая Газета 22.8.2012.

²²⁸ В.А. Андрианов, Россия в мировой экономике. Москва 1999, с. 39-50.

Kuvio 3. Venäjän talouskasvu 1996–2011 (lähde: www.bofit.fi).

Onnistunut politiikka on lisännyt hallituksen itsetuntoa ja kansan luottamusta valtiotalouteen. Valtion tiukka talouden kontrolli antaa myös mahdollisuuden valtiolliselle suunnittelulle. Siksi voidaan kysyä onko maa palaamassa suunnitelmatalouteen? Sosialismin kaltaista taloutta ei tietenkään palauteta, vaan kyseessä on Venäjän historialliselta pohjalta nouseva ”valistuneen eliitin” maan ja kansan parhaaksi tapahtuva talouden ohjailu. Talouden keskeinen ongelma on innovaatioiden ja investointien puute. Aseita ja puolijalostettuja teollisuustuotteita lukuun ottamatta Venäjältä puuttuvat kilpailukykyiset teolliset vientiartikkelit.²²⁹

Vientiartikkeleiden vähäisyys johtuu yrittäjien puutteesta. Teollisen kulttuurin syntyminen on pitkäaikainen prosessi, jonka ensimmäinen vaihe on vaurastuvan ja innovatiivisen keskiluokan synty, ja Venäjällä se on vasta alkuvaiheessa. Neuvostoliiton aikana kaikki huipputeknologia oli salaista, eikä sitä juuri sovellettu sotateollisuuden ulkopuolelle. Sotateollisuuden romahtaessa myös huipputeknologiaan liittyvä vienti loppui, ja vielä 2000-luvun alkuvuosina Venäjän huipputeknologiaan perustuva vienti oli vähäisempää kuin Neuvostoliiton aikana. Vuonna 2006 maan viennistä 60,6 % oli öljyä, öljytuotteita ja kaasua. Metallit ja metallituotteet muodostivat viennistä 13,9 %. Ylipäänsä vienti koostuu alhaisen teknologisen tason tuotteista. Venäläiset ovat tietoisia näistä ongelmista, ja maassa on laadittu vuodesta 2005 lähtien valtiollisia suunnitelmia talouden monipuolistamiseksi. Tavoitteena on siirtää energialla ansaittuja varoja uuden, monipuolisen teollisuuden kehittämiseen. Vaikea ongelma on kotimaisen teollisuuden alhainen

²²⁹ P. Sutela 2003, s. 224–230., Venäjän talouden uusi aika. BOFIT Venäjä-tietoisu 2012. [www.bof/bofit.fi].

kilpailukyky. Siksi venäläiset katsovat tarpeelliseksi turvautua suojakeinoihin. Niitä ovat mm. suotuisan investointi-ilmapiirin luominen kotimaiselle tuotannolle ja puolustusteollisuuden innovaatioiden nopeampi soveltaminen siviilialoille. Ongelmana on myös energiateollisuuden sijoitusten korkea tuotto. Kukaan ei halua sijoittaa alhaisemman tuoton aloille. Voidaankin sanoa energiarikkauksien olevan esteenä Venäjän teollisuuden monipuolistumiselle. Ammattitaitoisesta, korkeasti koulutetusta henkilöstöstä on myös puutetta siinä määrin, että se haittaa investointien toteuttamista. Eräät taloustieteilijät, kuten Juri Šiškov, katsovat ulkomaiset investoinnit ja yhteisyritykset välttämättömiksi.²³⁰

Jäähyväispuheessaan "Venäjän kehityksen strategiasta vuoteen 2020" 8.2.2008 Putin kiinnitti erityistä huomiota maan talouteen ja edessä oleviin haasteisiin.²³¹ Tärkeimmäksi tehtäväksi hän katsoi maan vapauttamisen energian tuottamisen ja viennin riippuvaisuudesta. Taloutta on modernisoitava, eivätkä pelkät tekniset uudistukset riitä. Kuten Suomenkin poliittinen johto, Putin katsoo tärkeimmäksi innovaatioiden lähteeksi ihmisiin panostamisen. Venäjän on hyödynnettävä henkisiä resurssejaan. Niin valtion, yhteiskunnan kuin kansalaistenkin on panostettava tähän. Koulutusta on tehostettava kaikilla tasoilla perusopetuksesta yliopistoihin ja tavoitteena tulee olla maailman paras koulutusjärjestelmä. Tällöin eivät riitä pelkät valtion toimet, vaan mukaan on saatava yksityinen liike-elämä.

Palkkauksella voidaan myös parantaa teollisuuden monipuolistamista ja tuotannon tehostamista. Putinin mukaan yksistään työntekoa tehostamalla voidaan seuraavien 12 vuoden kuluessa teollisuustuotanto nostaa vähintään nelinkertaiseksi. Tähän asti kehityksen kärjessä on ollut suurteollisuus, mutta tuotannon monipuolistamisessa on avainasemassa keskisuuri- ja pienteollisuus. Sekä yksityiselle että valtiolliselle yritystoiminnalle ja teollisuudelle on luotava paremmat toimintamahdollisuudet. Tällöin on välttämätöntä parantaa infrastruktuuria. On rakennettava uusia teitä, rautateitä, lentokenttiä, kanavia ja satamia.

Putinin mukaan pankki- ja rahoitusjärjestelmän tehostaminen on välttämätöntä. Venäjältä on tehtävä yksi maailman finanssikeskuksista. Tähän on hyvät mahdollisuudet suurten kulta- ja valuuttareservien avulla. Tärkeintä on kolme seikkaa:

1. Kansalaisille on luotava yhdenvertaiset mahdollisuudet.
2. Väestö on motivoitava innovatiivisuuteen.
3. Taloutta on radikaalisti tehostettava motivoimalla väestö tekemään työtä.

Putinin mukaan näiden seikkojen toteuttaminen kohottaa Venäjän maailman johtavien teknologiavaltioiden joukkoon. Tavoitteeseen pääseminen vaatii myös valtiovallalta ja hallinkoneistolta uutta asennetta ja tehokkuutta. Nykyinen hallintokoneisto on paisunut valtavaksi. Siinä työskentelee noin 25 miljoonaa ihmistä,

²³⁰ Ю. Шишков, Россия на развилке стратегических дорог. - Мировая экономика и международные отношения. 2007 № 12, с. 25-28., vrt. M. Weber, Der Protestantismus und die kapitalistische Etik. München 1920.

²³¹ О стратегии развития России до 2020 года.

ja se on korruptoitunut, byrokraattinen ja uudistuksia vastustava järjestelmä. Sen pahimpia ongelmia on ylenmääräinen keskittyminen. Nykyisin hallitus joutuu jatkuvasti käsittelemään mitättömiä asioita, jotka olisi ratkaistava paikallistasolla. Hallituksen tehtävänä on työstää ideologisia ja strategisia suunnitelmia ja ratkaista federatiivisen tason asioita eikä puuttua alueellisiin yksityiskohtiin. Putinin mukaan nimenomaan hallintokoneisto on uudistusten pahin jarru. Kaikkein tärkeintä olisi tehostaa hallintoa ja politiikkaa paikallistasolla. Ilman kunnollista hallintoa ei demokratia toimi, ja demokraattisen valtion on oltava itseohjautuvan kansalaisyhteiskunnan väline.

Putinin puhe osoittaa valtion johdon tuntevan talouden uudistamisen ongelmat. Viikkoa myöhemmin pitämässään lehdistökongressissa Putin korosti samoja seikkoja. Talouden uudistumisen pahana esteenä ovat byrokraatia ja korruptio, jotka ovat syöpyneet syvälle venäläisen yhteiskunnan rakenteisiin. Ne lisäävät kustannuksia, hidastavat suunnitelmien toteuttamista ja aiheuttavat jopa riskejä.²³²

Putin on tuonut esiintymisissään julkisuuteen Venäjän talouden ikivanhat ongelmat. Maan suuri koko, luonnonolot ja harva asutus asettavat infrastruktuurin kehittämiseksi valtavat haasteet. Sananlaskun mukaan "Россию губят дураки и плохие дороги" (Venäjää kuppavaat hölmöt johtajat ja huonot tiet). Suurin uudistusten este on kuitenkin venäläinen mentaliteetti.

Tämän tietäen hallitus Iivana IV:stä lähtien on pyrkinyt uudistamaan maata hallinnollisilla toimilla. Iivana kutsui maahan ulkomaalaisia ja antoi heille lukuisia taloudellisia etuja ja privilegioita. Pietari Suuri perusti ulkomaisten asiantuntijoiden avulla teollisuutta ja Tiedeakatemia. Katariina II kutsui maahan saksalaisia ja sveitsiläisiä siirtolaisia. Neuvostoajana uskottiin tiukasti keskitetyllä tieteellisellä suunnittelulla ratkaistavan kaikki ongelmat.²³³

Valtion ohjaavaa traditiota seuraten Putinin–Medvedevin tandemjohto alkoi 2009 suunnitella Skolkovoon Moskovan länsipuolelle innovaatiokeskusta, josta uudistukset ja ideat leviäisivät eri puolille. Tavoitteena on luoda Kalifornian piilaakson kaltainen teollisuuskeskittymä. Skolkovoon alettiin kutsua kansainvälisiä yrityksiä, joiden toiminnalle annetaan tulli-, vero- ym. helpotuksia. Paikalle on houkuteltu kansainvälisiä yrityksiä kuten Microsoft, Apple, Toshiba, Nokia.

Amerikkalaisesta esikuvastaan Skolkovo eroaa valtiollisuutensa vuoksi. Se on tiukasti hallituksen käsissä. Yritys on vasta alkuvaiheessa, mutta alun alkaen on käyty keskustelua Skolkovon kansainvälisyydestä ja venäläisyydestä, vapaudesta ja keskittämisestä. Putinin hallinnon vahvistumisen myötä on ilmeistä valtiollisuuden vahvistuminen liberalismiin kustannuksella.²³⁴

²³² [www.kremlin.ru]. - vrt. Larjavaara 2007, s. 129-153., Hellberg, Jättiläinen savijaloilla? Venäjä ei ole sotilaallinen uhka. - Suomen Sotilas 6/2007.

²³³ N. Patolitšev, Neuvostoliiton ulkomaan kauppa. Porvoo 1973, s. 19-24.

²³⁴ Ks. esim. A. Kangas, Skolkova ja vallan glokaali maantiede. - Idäntutkimus 2/2012, s. 32-43., Яндекс. Инновационный центр Сколково 5.7.2012.

5.3 Talous maailmanpolitiikan välineenä

Münklerin mukaan nykyaikainen imperialismi ei ole riippuvainen rajoista ja maantieteestä, vaan pikemminkin pääomavirroista, kyvystä vastaanottaa ja välittää informaatiota ja taidoista luoda, omaksua ja hyödyntää uutta teknologiaa.²³⁵ Täten imperialismi ei välttämättä tarvitse tuekseen mahtavaa maata ja voimakasta armeijaa. Venäjän imperialismiin pohja on edelleen perinteinen, sillä maalla ei ole hallussaan edellä mainittuja moderneja tekijöitä, eivätkä venäläinen tietotaito ja teollisuus ole kilpailukykyisiä.²³⁶ Tämän venäläiset tietävät ja heidän tavoitteenaan on oman teollisuuden suojaaminen ja samanaikaisesti kilpailukyvyn tukeminen tullein, lainsäädännön ja byrokratian avulla. Näiden sääntöjen mukaan kehitetään edellä mainittua Skolkovoa. Maa noudattaa eräänlaista modernia, listiläistä merkantalismia.²³⁷

Venäjä ei ole taloudellinen suurvalta. Vuoden 2007 lopulla kokonaisvoimaltaan se oli maailman 11. suurin talous, mutta maalla on hallussaan tekijöitä, jotka kohottavat sen taloudellista merkitystä ja arvoa globaalilla tasolla. Venäjän väestö on vain 3 % koko maapallon asukasmäärästä, mutta sen hallussa on 35 % maailman raaka-aineista.²³⁸ Niistä tärkeimpiä ovat hiilivedyt, öljy ja kaasu. Eri lähteissä Venäjän maanpinnan alla olevista energiamääristä esitetään erisuuruisia arvioita, joita voidaan pitää pelkästään suuntaa antavina. Arvioita häiritsevät myös erilaiset mitat. Venäläiset arvioivat vuonna 2004 raakaöljymääräkseen 10 - 13,5 mrd. tonnia.²³⁹ Vuonna 2006 arvostettu brittijulkaisu arvioi Venäjän öljyn määräksi 79,5 mrd. tynnyriä,²⁴⁰ joka on 6,6 % maailman öljystä, sekä kaasun määräksi 47,65 mrd. kuutiometriä, ja se on 26,7 % maailman kaasusta.²⁴¹

Vuonna 2011 Venäjä oli maailman suurin öljyntuottaja. Kaasun tuotannossa se oli toisella sijalla. Venäjä vie öljystään kaksi kolmannesta ja kaasustaan lähes puolet. Maailman öljynviennistä Venäjän osuus on n. 16 %. Määrä on prosentin pienempi kuin Saudi-Arabian osuus. Kaasunviennissä Venäjä on ensimmäisellä sijalla yli 20 % osuudellaan. Vuonna 2011 öljy ja kaasu muodostivat n. 65 % Venäjän viennistä. Öljyn ja kaasun osuuden arvioidaan olevan n. 20 % maan kansantaloudesta eli samalla tasolla kuin Norjassa.²⁴²

²³⁵ Münkler 2005, s. 183.

²³⁶ В.Д. Андрианов, Россия в мировой экономике. Москва 1999, с. 86-104.

²³⁷ Президент России. Выступление 14.2.2007 [http://www.kremlin.ru]. Saksalainen taloustieteilijä Friedrich List (1789–1846) kannatti valtiojohtoisen teollisuuden rakentamista suojatullien avulla. List oli Venäjällä erittäin suosittu 1900-luvun alussa, jolloin finanssiministeri Sergei Witte aloitti Venäjän modernisoinnin.

²³⁸ А.В. Возжеников, Национальная безопасность России. Москва 2002, с. 215.

²³⁹ В. Н. Матяш, Россия – США: нефть и геополитика. Москва 2004, с. 116.

²⁴⁰ Öljyn kansainvälisenä mittana käytetään barreliä eli tynnyriä, joka lasketaan siten että 1000 litraa=6,2898 barreliä.

²⁴¹ BP Statistical Review of World Energy. June 2007.

²⁴² L. Solanko, Venäjän öljy- ja kaasusektorin uudet haasteet. BOFIT Venäjä-tietoisku. [www.bof/bofit.fi].

Suurista energiavarannoistaan huolimatta Venäjä ei ole pelkkä öljymaa. Kaksi kolmasosaa taloudesta on muuta kuin öljyä ja kaasua. Saudi-Arabiassa puolet bruttokansantuotteesta koostuu energiasektorilta. Asukasmäärään suhteutettuna Venäjä jää jälkeen Lähi-idän öljyntuottajista. Vuonna 2006 Venäjä vei öljyä 3 tonnia/henkilö. Qatarin vastaava määrä oli 60 tonnia/henkilö, Yhdistyneen arabiemiirikunnan 40 tonnia/henkilö ja Kuwaitin 20 tonnia/henkilö.²⁴³

Öljyllä ja kaasulla on ollut suurpoliittinen merkitys jo vuosikymmeniä, ja kylmän sodan aikana Neuvostoliitto käytti energiavarojaan kiristyskeinona pitäessään valtapiiriinsä kuuluvia maita tiukassa otteessaan. Ideologisen vastakkaisuuden poistuttua energia ei ole menettänyt merkitystään politiikan välineenä. Maailmantalouden muutokset ovat lisänneet energian ja raaka-aineiden kysyntää, ja täten energian ja raaka-aineiden hallussapidosta ja kuljetuksista on tullut yhä tärkeämpi strategian väline. Energian tuottajat ja kuluttajat ovat toisistaan riippuvaisia. Maailman johtavista valtioista Venäjä on ainoa ulkomaisesta energiasta ja raaka-aineista riippumaton valtio, mutta kun maan tulojen päälähte on energian myynti, se on mitä suurimmassa määrin riippuvainen kansainvälisestä energiatilanteesta. Venäjä on maailman suurin öljyn ja toiseksi suurin kaasun tuottaja, mutta sen energialähteiden hyödyntämistä vaikeuttavat luonnonolosuhteet, kuljetukset ja pääsy markkinoille.²⁴⁴

Venäläiset ovat tietoisia asemastaan, ja maan sijainti EU:n läheisyydessä antaa sille maantieteellisesti hyvän aseman energian toimittajana. Energiantuotannon perusteet ja tavoitteet määritetään vuonna 2003 hyväksytyssä, vuoteen 2020 ulottuvassa energiastategiassa, jossa näkyvät selvät imperialistiset pyrkimykset. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka ovat keskeisessä asemassa kehitettäessä energiateollisuutta.

Strategian keskeinen piirre on valtiollisuus ja keskusjohtoisuus. Energiaa pidetään valtakunnan kannalta niin tärkeänä, ettei sitä haluta antaa yksityisten yrittäjien käsiin. Viime mainitut eivät pitäneet linjasta. He katsoivat sen tukevan vanhoja, neuvostolaisia rakenteita. He olivat oikeassa, sillä pian strategian julkaisemisen jälkeen Jeltsinin aikana yksityistettyjä energiayrityksiä alettiin palauttaa valtion haltuun. Merkittävin tapaus oli Jukosin, yhden maan suurimmista öljy-yhtiöistä, pilkkominen ja sen johtajan Mihail Hodorkovskin vangitseminen. Tämä oli yrittänyt harjoittaa itsenäistä Kremlin ohittavaa energiapolitiikkaa käyden mm. neuvotteluja kiinalaisten kanssa. Tätä valtiojohto ei suvainnut ja Hodorkovskin vangitsemisella ja tuomitsemisella valtiovalta näytti yksityistämisen rajat. Venäjän ulkopuolella Hodorkovskista on tehty vapauden marttyyri, joskin on esitetty epäilyjä hänen syyllistymisestään korruptioon.²⁴⁵

²⁴³ L. Solanko, Venäjän öljy- ja kaasusektorin uudet haasteet, Малашенко, Москва 2007, с. 162-163.

²⁴⁴ F. Verrastro, S. Ladislav, Providing Energy Security in Interdependent World. - The Washington Quarterly 4/2007, s. 95-104.

²⁴⁵ Ks. esim. Susiluoto 2007, s. 110-112., Luukkanen 2008 s. 182-185.

Tapauksella oli kaksitahoiset vaikutukset:

1. Kreml osoitti hallitsevansa Venäjää ja ettei se suvaitse rinnallaan muuta valtaa.
2. Lännessä nähtiin, ettei Venäjä ole valmis avoimeen markkinatalouteen, ja että teollisuuden avainalat, jotka ovat sisäisen ja ulkoisen vallan välikappaleita, pidetään hallituksen käsissä.

Strategian keskeisimpiä kohtia on energiaturvallisuus. Asevoimien tehtävänä on öljy- ja kaasulähteiden, jalostuslaitosten ja kuljetusväylien suojaaminen vihollisen iskulta. Strategia ei kerro, kuinka tämä tapahtuu. Siinä vain todetaan, että liittovaltion ja sen alaisten elimien on taattava energian saatavuus kaikissa olosuhteissa. Asevoimien kannalta on tärkeätä, että kuljetuksilla taataan joukkojen ja tukikohtien toiminta. Siksi on lisättävä valtion valvontaa energiasektorilla. Valtiovalta kykenee parhaiten koordinoimaan energiateollisuutta ja myös siihen liittyviä ekologisia asioita.²⁴⁶

Strategian mukaan vuoteen 2020 mennessä energian kokonaistuotanto, kulutus ja vienti kasvavat tasaisesti. Kansainvälisen energiajärjestön IEA:n mukaan raakaöljyn tuotannon huippu nykyisiltä kentiltä arvioidaan saavutettavan vuonna 2012. Venäjän talouskehitysministeriön mukaan tuotanto säilyy vuoden 2012 tasolla vuoteen 2030. Kaasun kohdalla tuotanto kasvaa jatkuvasti, eikä tuotannon huippua saavuteta tarkasteluperiodin kuluessa. Periodin lopulla tuotanto siirtyy pohjoisille ja itäisille alueille.²⁴⁷

Tuotannon kehityksestä kaukaisemmassa tulevaisuudessa ei voida esittää konkreettisia arvioita, mutta lisäämällä geologisia tutkimuksia pystytään löytämään uusia öljy- ja kaasulähteitä. Pohjoisessa ja idässä tuotanto-olosuhteet muuttuvat yhä vaikeammiksi, jolloin kustannukset kasvavat. Energiavarat eivät ole rajattomat ja tulevaisuutta silmälläpitäen on otettava huomioon energialähteiden ehtyminen. Tuotantoa on myös monipuolistettava. Maa ei saa olla riippuvainen pelkästään yhdestä energian lajista. Venäläisten energia-alan yritysten on tulevaisuudessa osallistuttava tuotantoon ja kauppaan maan rajojen ulkopuolella kansainvälisellä tasolla. Venäjän on harjoitettava energiayhteistyötä IVY-maiden, EU:n, Aasian maiden, Yhdysvaltojen ja kansainvälisten organisaatioiden kanssa. Viime mainittuja ovat rikkaan "kahdeksikon" energiayritykset ja OPEC. On perustettava yhteisyrityksiä ulkomaisen pääoman saamiseksi energiateollisuuteen, mukaan lukien sähköntuotanto. Strategian mukaan energia-alan pahin ongelma on alhainen tuotto varsinkin öljyteollisuudessa. Energiateollisuuden pääpaino on viennissä. Strategiassa todetaan: *"Lähivuosina energian vienti tulee olemaan avainasemassa kehitettäessä kansantaloutta, ja samalla luodaan edellytykset Venäjän vahvalle poliittiselle asemalle maailman yhteisössä"*.

²⁴⁶ Энергетическая стратегия России на период до 2020 года. Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 28 августа 2003.

²⁴⁷ Solanko 2012.

Tuotantoa on tehostettava koulutuksella ja investoimalla uuteen teknologiaan. Toisena suurena puutteena ovat kuljetukset. Pitkän tähtäimen tavoitteena on koko Euraasian mantereen kattavan infrastruktuurin ja kuljetusjärjestelmän luominen. Se antaisi pohjan kansainväliselle energian kuljetusjärjestelmälle. Suuret investoinnit vaativat valtavia pääomasijoituksia ja pääomia uskottiin saatavan kansainvälisiltä markkinoilta.

Strategiassa energia jaetaan öljyn, kaasun, hiilen, sähkön, ydinvoiman, lämpövoiman ja uudistuvan energian sekä paikallisen lämmön tuotantoon. Ulkopoliittista merkitystä omaavia vientituotteita ovat öljy ja kaasu. Tulevien vuosien kuluessa niiden tuotannon painopiste siirtyy Pohjois-Venäjälle, Siperiaan ja Kaukoitään. Mannerjalustojen hyödyntäminen ei ole vielä kunnolla alkanut. Kuljetusongelmat kasvavat tuotannon siirtyessä pohjoisille ja itäisille alueille. Erityisen vaikeata on merenalaisten lähteiden ottaminen tuotantoon. Kaasun ja öljyn kuljetukseen tarvitaan erilaiset järjestelmät. Öljyn ja öljytuotteiden kuljetukset vaativat kalliimpia investointeja. Ne edellyttävät tankkilaivoille tarkoitettuja uusia lastausatamia, joihin öljy johdetaan putkia pitkin. Strategian mukaan rakennetaan seuraavat öljyn ja öljytuotteiden vientiväylät:

- Pohjolan – Baltian väylä, joka merkitsee toista Itämeren järjestelmää ja lisää kuljetuksia 62 milj. tonnia vuodessa. Tähän järjestelmään kuuluu johto- ja lastaustermiinaali Kuolan niemimaalla, jonka kapasiteetti on 120 milj. tonnia vuodessa.
- Kaspianmeren – Mustanmeren – Välimeren väylä, jota kautta kuljetetaan Kaspianmeren alueen IVY-maiden tuotteita länteen. Järjestelmään kuuluvat Atyrai – Samara -putki, joka kuljettaa 25 - 30 milj. tonnia vuodessa Novorossijskin ja Tuapsen satamiin. Lisäksi niihin voidaan johtaa 67 milj. tonnia vuodessa Kaspianmeren alueen maiden öljyä.
- Keski-Euroopan väylään yhdistetään neuvostoaikana rakennetut "Družba"²⁴⁸ ja "Adria" -putket, joita tehostamalla Venäjän ja IVY-maiden öljynvientiä voidaan asteittain lisätä Kroatian Omishalin satamasta. Näin muodostetaan Itä- ja Keski-Eurooppaan yhtenäinen järjestelmä.
- Itä-Siperian ja Sahan (Jakutian) väylä, johon liittyy Angarsk – Nahodka -öljyputki, mukaan lukien Kiinan Daqingiin menevä putki, jonka kapasiteetti on n. 80 milj. tonnia vuodessa, turvaa Venäjän öljynviennin Aasian ja Tyynenmeren alueelle.
- Kaukoidän väylän on turvattava Sahalinin saarten energian hyödyntäminen ja vienti.
- Öljytuotteiden viennin ja kuljetusten turvaamiseksi öljynjalostuslaitoksille on ensi tilassa rakennettava Syzran – Saratov – Volgograd – Novorossijsk – Andrejevka – Aljmetjevsk ja Kstovo – Jaroslavl – Kiriši – Primorsk -putket. Viime mainittuun kaupunkiin on rakennettava modernit lastausjärjestelmät.

²⁴⁸ Дружба = ystävyys

Putkijärjestelmää täydentävät, varsinkin öljytuotteiden kuljetusten osalta, rautatiet, ja siksi rautatieverkoston ja kaluston uudistaminen on välttämätöntä.²⁴⁹

Strategian julkaisemisen jälkeen energian hinnat ovat nousseet ja samalla energian taloudellinen merkitys ja ulkopoliittinen ulottuvaisuus ovat kasvaneet, ja jo huhtikuussa 2003 Venäjän ulkoasiainministeriössä käsiteltiin energian merkitystä Venäjän ulkopoliitikassa. Tuolloin päätettiin selkeyttää energiapoliittista linjaa. Ulkoasiainministeriön mielestä on Venäjän etujen mukaista hyötyä mahdollisimman paljon meneillään olevasta energia-suhdanteesta. Maan on vahvistettava asemaansa energian tuottajien joukossa ja luotava tiiviit yhteydet muihin energian tuottajiin ja kuluttajiin. IVY-maiden kanssa on harjoitettava yhteistyötä Kaspianmeren – Mustanmeren alueella. Monipuolista yhteistyötä on harjoitettava myös Yhdysvaltojen ja EU:n kanssa. Venäjän on kuitenkin pidettävä päätöksenteko omissa käsissään. Siksi sen ei tule liittyä OPEC:iin eikä päästää ulkomaista pääomaa energiateollisuuteensa. On ryhdyttävä suuriin ulkopoliittisesti merkittäviin energia-alan investointeihin, kuten Itämeren putkijärjestelmän luomiseen ja Mustanmeren alueen Burgas – Aleksandropolis putken rakentamiseen. Molemmat on yhdistettävä jo olemassa olevien "Družba" ja "Adria" -kaasuputkien avulla ns. "Siniseen väylään" Jamalin niemimaalta Länsi-Eurooppaan johtavaan putkistoon. Uusien putkien avulla vanhaa putkistoa voidaan hyödyntää entistä tehokkaammin. Marraskuussa 2003 Venäjän ulkoasiainministeri solmi maan öljyteollisuuden harjoittajien kanssa yhteistyösopimuksen, jossa sovittiin informaation vaihdosta ja analyttisen materiaalin valmistelusta kehitettäessä Venäjän energiapolitiikkaa. Samalla ulkoasiainministeriö ja öljyteollisuuden harjoittajat päättivät perustaa energiadiplomatiikan ja geopolitiikan keskuksen.²⁵⁰

Uuden keskuksen nimeksi tuli "Energia" (Энергия), ja vuoden 2004 alusta se alkoi jakaa tiedotusvälineille energiapolitiikkaa koskevaa tietoa. Keskuksen tutkija Dimitri Mun julkaisi 19.7.2004 asevoimien pää-äänänen-kannattajassa *Krasnaja Zvezdassa* (Красная Звезда) laajan putkikuljetusten strategiaa koskevan artikkelin "Кровеносная система страны"²⁵¹. Hänen mukaansa energiateollisuudella on runsaasti raaka-ainelähteitä, mutta jalostuksessa ja kuljetuksissa on suuria ongelmia. Jalostuslaitokset ja putkistot ovat vanhentuneita. Öljynjalostuslaitosten keski-ikä on 25 - 30 vuotta. Öljyputkista 38 % on yli 30 vuotta, 37 % 20 - 30 vuotta ja ainoastaan 25 % alle 20 vuotta vanhoja. Tämä merkitsee, että putkiverkosto on kulumassa loppuun ja että sitä on nopeasti uudistettava. Olemassa olevan putkiston korjauksiin olisi investoitava vuosittain 120 - 130 milj. dollaria, mutta vuonna 2002 investoitiin vain 42,5 milj. dollaria. Toistaiseksi on vältytty laajamittaisilta ekologisilta katastrofeilta hyvän onnen ja henkilökunnan ammattitaidon ansioista.

²⁴⁹ Vrt. K. Pynnöniemi, *New Road, New Life, New Russia. International transport corridors at the conjunction of Geography and politics in Russia*. Tampere 2008, s. 166-184.

²⁵⁰ V. Dušenkon luentopaperi Moskovan diplomaattiakatemian 27.1.2006 "Энергическая дипломатия России".

²⁵¹ "Maan verisuonijärjestelmä".

Putkikuljetusten kehittämisellä on tärkeä merkitys Venäjän kansalliselle turvallisuudelle ja puolustuskyvyn turvaamiselle. Ainoastaan toimiva kuljetusjärjestelmä antaa valtiolle mahdollisuuden hyödyntää energiavarojaan myös poikkeustilanteissa. Siksi on tärkeätä pitää putkijärjestelmän hallinto yksissä käsissä. Transneft ja Transneftprodukt -yhtiöiden valtiollisuus takaa öljykuljetusten keskitetyn suunnittelun, rakentamisen, modernisoinnin ja tehokkaan hyödyntämisen.

Dimitri Munin mukaan on erinomaista, että asevoimien huoltopäällikkö Vladimir Isakov on kiinnittänyt huomiota putkijärjestelmän toimivuuteen maanpuolustuksen kannalta. Toimiva putkisto tukee huoltoa ja antaa mahdollisuuden viedä energiaa eri puolille maata. Samalla voidaan pienentää polttoainevaroja, jolloin syntyy merkittäviä säästöjä.

Munin mukaan putkistoa kehitettäessä on keskityttävä kahteen kohteeseen:

1. On saatettava kuntoon nykyinen järjestelmä. Työn kustannuksiksi hän arvioi 23,4 mrd. ruplaa.
2. On rakennettava uudet Itämeren ja Mustanmeren satamiin menevät putket. Edellinen on Kstovo – Jaroslavl – Kiriši – Primorsk ja jälkimmäinen Syzran – Saratov – Volgograd – Novorossijsk.

Näihin liittyen on lisäksi rakennettava öljytuoteputki Andrejevka – Almetjevsk, josta voidaan kuormittaa Primorskiin menevää putkea. Tärkein on pohjoiseurooppalainen, Itämeren pohjukkaan tehtävä putki. Toinen tärkeä projekti on rakentaa kaasuputki Itä-Siperiasta Kaukoitään.

Energian vientiputkilla on suuri strateginen merkitys, sillä Venäjän kannalta on tärkeätä tuottaa energiaa lännen markkinoille kilpailijoita nopeammin ja taloudellisemmin. Euroopan markkinoilla kilpailijana on Baku – Ceyhan -putkea pitkin tuleva Kaspianmeren alueen öljy. Idässä Venäjän on vastattava lisääntyvään kysyntään, eikä myöskään pidä unohtaa, että tulevaisuudessa venäläisellä öljyllä on myös Yhdysvalloissa yhä suurempi merkitys.

Venäjällä energia nähdään diplomatiikan ja geopolitiikan välineenä. Vuoden 2004 jälkeinen tulojen moninkertaistuminen on auttanut strategian tavoitteiden toteuttamista ja vapauttanut energiateollisuuden ulkomaisesta pääomasta sekä riippuvaisuudesta ulkomaisiin rahoittajiin. Modernia tekniikkaa voidaan ostaa kasvaneilla tuloilla. Samanaikaisesti öljyn- ja kaasunviennin merkitys kansantaloudessa on lisääntynyt entisestään. Ongelmista ei selvitä pelkästään rahalla, sillä energiateollisuuden kehittämisessä vaaditaan myös uutta ajattelua, ammattitaitoista työvoimaa ja aikaa.

Venäjän energiateollisuudelle Neuvostoliiton hajoamisella oli erittäin negatiiviset seuraukset. Se menetti Kaukasian ja Keski-Aasian öljy- ja kaasu-lähteet sekä itäiseen Keski-Eurooppaan ja Baltiaan rakennetut tuotantolaitokset putkijärjestelmään. Siksi kuljetusjärjestelmään tuli suuria muutoksia. Ukraina, Valko-Venäjä ja Baltian maat alkoivat vaatia venäläisen energian kuljetuksista siirtomaksuja ja vuokria kuljetuksiin.

liittyvistä kiinteistöistä. Kiistoilla on ollut myös poliittinen luonne, sillä kiistat ovat olleet sitä jyrkempiä mitä länsiystävällisempää politiikkaa kukin maa on harjoittanut.

Neuvostoliiton aikana Baltian satamat ja erityisesti Latvian Ventspils olivat tärkeitä öljynvientisatamia. Venäläiset eivät halunneet maksaa öljyn lastausmaksua 5 dollaria barrelilta ja lopettivat Baltian putkien vuokraamisen. Samalla Latvian Ventspilsin öljysataman toiminta on hiipunut. Korvaukseksi venäläiset alkoivat rakentaa omia satamiaan, kuten Primorsk (Koivisto), Vysotsk (Uuras) ja Ust Luga (Laukaanlahti).²⁵²

Ukrainan ja Valko-Venäjän kanssa on ollut jatkuvia kiistoja öljyn ja kaasun hinnoista sekä kuljetusmaksuista. Kiistat ovat kärjistyneet keskitalven kulu-tushuippujen kohdalle. Taustalla on neuvostoaikainen kolmihintajärjestelmä ja maailmanmarkkinahintojen nousu. Kapitalististen maiden kuten Suomen kanssa Neuvostoliitto noudatti maailman markkinahintoja. Varsovan liiton maille ja liittolaisilleen se myi energiaa halvemmalla, mutta niitäkin alempia olivat kotimarkkinoiden hinnat. Vuoden 2004 hinnoittelu näkyy oheisesta asetelmasta.

Venäjän maakaasun hinnoittelu 2004	
Valtio	Hinta \$ / 1000 kuutiometriä
Kotimarkkinahinta	47,12
Ukraina	50
Valko-Venäjä	47,2
Georgia	60
Moldova	82,5
Baltian maat	83,5
Länsi-Euroopan maat	160

Viennin ongelmia lisäävät siirtomaksut. Ukraina laskutti läpikuljetuksesta 1,09 dollaria / 1000 kuutiometriä / 100 kilometriä. Valko-Venäjä 0,75 dollaria / 1000 kuutiometriä, Moldova 2,5 dollaria, Liettua 0,5 euroa, Latvia 0,4 euroa. Venäläisten mielestä oli kohtuutonta maksaa kuljetuksista putkijärjestelmässä, jonka he itse olivat rakentaneet, ja jonka haltuunotosta Neuvostoliitosta irronneet maat eivät olleet maksaneet korvauksia. Vuonna 2006 julkaisemassaan artikkelissa Venäjän tiedeakatemian ulkomaisten taloussuhteiden tutkija Juri Godin tarkastelee, miksi Venäjä noudattaa yllä kuvattua hinnoittelua ja perustelee sen muuttamisen tarvetta.

Kuljetuskustannukset Venäjä laskuttaa asiakkailta, ja Länsi-Euroopan maat maksavat protestoimatta, mutta IVY-maiden maksut ovat jatkuvasti myöhässä. Puolet entisen Neuvostoliiton kaasun kuljetuskapasiteetista on Ukrainassa, ja Ukrainan kautta kuljetettavasta öljystä ja kaasusta Venäjä saa 80 - 85 % valuuttatuloistaan. Ukrainalla on lähes monopoli Venäjän hiilivetytuotteiden viennissä. Moskova on suorastaan huolissaan riippuvaisuudestaan Ukrainasta, sillä Neuvostoliiton hajotessa 90 % länteen myytävästä öljystä ja kaasusta vietiin Ukrainan kautta, ja Ukrainan epävakaus huolestuttaa sekä Venäjän valtion että energiayhtiöiden

²⁵² Корзун 2005, с. 110-111.

johtoa. Tilanteen katsotaan uhkaavan jopa kansallista turvallisuutta, ja uusien putkien suunnittelua ja rakentamista on alettu nopeuttaa.²⁵³

Valko-Venäjän kautta kaasusta menee n. 25 %. Godinin mielestä tilanteesta voidaan päästä eroon rakentamalla vaihtoehtoisia kuljetusreittejä. Osasyynä alhaisiin hintoihin on se, että eräiden IVY-maiden kuten Valko-Venäjän kehno talous hädin tuskin kykenee maksamaan nykyisiäkään hintoja. Venäjä onkin halunnut tukea näiden maiden taloutta. Mistään hyvántahtoisuudesta ei kuitenkaan ole kysymys, sillä Venäjällä on mahdollisuus ja oikeus käyttää energiaa geopoliittisena välineenä, kun esim. Georgia ja Moldova vaativat Venäjää luopumaan sotilaallisista tukikohdistaan. Vastikkeeton luopuminen ei olisi Venäjän etujen mukaista. Ennen pitkää Venäjän on siirryttävä kansainväliseen hinnoitteluun IVY-valtioiden ja Baltian maiden kanssa, mutta Godinin mukaan sen ei tule luopua halvoista kotimarkkinahinnoista, jotka takaavat elintason nousun tasaisen kehityksen ja teollisuuden kilpailukyvyn. Venäjä ei myöskään voi luopua suurten energiayhtiöiden ja kuljetusten monopolista, koska silloin maa menettäisi keskeisen välineen vahvistaessaan geopoliittista asemaansa maailmanpolitiikassa.²⁵⁴

Godin jättää mainitsematta, että järjestelmä on vientiä suosiva. Strategiassa todetaan kotimaan energiatalouden kärsivän sekä kuljetusten että jalostuskaasiteetin puutteesta. Yritykset eivät ole investoineet kotimaahan, koska vienti tuottaa paljon korkeamman voiton.

Vuosien 2005–2006 vaihteessa Venäjä alkoi uudistaa hinnoittelua. Ensiksi Venäjä halusi luopua vanhasta käytännöstä IVY-maiden kesken, mutta alhaisista hinnoista nauttineet maat eivät olleet halukkaita maksamaan korkeampia hintoja. Venäjä ei voinut sanella hintoja yksipuolisesti, sillä Länsi-Eurooppa saa suuren osan venäläisestä energiastaan Ukrainan ja Valko-Venäjän kautta. Vuoden 2005 lopulla Venäjän ja Ukrainan neuvottelut ajautuivat umpikujaan, ja Venäjä alkoi vähentää kaasutoimituksia Ukrainaan. Venäjä vakuutti, etteivät toimitukset länteen vähene, mutta Ukraina ei suostunut luopumaan osuudestaan, ja kaasun virtaus länteen alkoi hiipua. Venäjä väitti Ukrainan varastavan kaasua. Tilanne rauhoittui Ukrainan suostuttua maksamaan korkeampaa hintaa, mutta alempaa mitä Länsi-Euroopan maat maksavat. Seuraavana vuonna sama toistui, nyt myös Valko-Venäjän kohdalla. Vaikka Venäjä selitti, että kyseessä oli vain erityishinnoittelun lopettaminen, niin lännessä Venäjän toimet tulkittiin poliittiseksi painostukseksi, ja Venäjän luotettavuutta energiantoimittajana alettiin pohtia. Sekä Ukraina että Valko-Venäjä käyttivät tilannetta hyväkseen saadakseen myötätuntoa. Ongelmat ovat ratkenneet, kun läpikulkumaat ovat suostuneet korkeimpiin hintoihin. Ne ovat edelleen alle maailman markkinahintojen, jotka ovat nopeasti nousseet vuoden 2004 jälkeen.²⁵⁵ Vuoden 2007 hinnat näkyvät seuraavasta asetelmasta.

²⁵³ A.B. Возжеников, 2002, с. 217-218.

²⁵⁴ Ю. Годин, Геополитическая роль внешней торговли энергоресурсами для России. - *Мировая экономика и международные отношения*. 2006 № 2, с. 106-109.

²⁵⁵ J. Leijonhielm, R.L. Larsson, *Russia's Strategic Commodities: Energy and Metals as Security Levers*. - Stockholm 2004, s. 26-70., R.L. Larsson, *Rysslands energipolitik och pålitlighet som energileveratör. Risker och trender i ljuset av den rysk-ukrainska gaskonflikten 2005-2006*. Stockholm 2006, s. 14-18. - Vrt. esim. Susiluoto 2007, s. 210.

Venäjän maakaasun hinnoittelu 2007	
Valtio	Hinta \$ / 1000 kuutiometriä
Kotimarkkinahinta	49
Ukraina	150
Valko-Venäjä	100
Georgia	235
Moldova	170
Baltian maat	240
Länsi-Euroopan maat	260

Asetelmasta näkyy kotimaan hintojen pysyneen lähes ennallaan siinä missä Ukraina joutui maksamaan lähes kolme kertaa enemmän kuin 2004. Samana aikana Valko-Venäjän maksut kaksinkertaistuivat, Moldovan kolminkertaistuivat ja Georgian nelinkertaistuivat. Suhteellisesti eniten hinta kohosi köyhän Georgian kohdalla. Rikkaan Länsi-Euroopan hinnat nousivat vain 100 \$/1000 kuutiometriä.²⁵⁶

Tammikuussa 2009 tilanne jälleen kiristyi, kun Ukraina ei suostunut maksamaan Venäjän vaatimaa 250 \$/1000 m³ hintaa. Kaasun kuljetus Ukrainan halki keskeytyi ja seurauksena oli vakava energiakriisi Ukrainan läntisissä naapurimaissa. Jälleen tilanne ratkesi Ukrainan suostuttua maksamaan Venäjän vaatimaa korkeampaa hintaa, joka on kuitenkin alempi kuin EU-maiden maksama hinta.

Venäjä on katsonut tulleen hintakiistoissa väärin kohdelluksi ja syytti puolestaan Yhdysvaltoja ja sen liittolaisia energia-aseen käytöstä. Näille syytöksille oli sikäli pohjaa, että Yhdysvallat on vuosikymmeniä painostanut Kuubaa energiasaarrolla ja pyrkinyt myös estämään Venezuelaa toimittamasta öljyä Kuubaan ja muihin Yhdysvaltojen vaikutuspiiristä irtautumaan pyrkiviin maihin.²⁵⁷

Energiateollisuuden vaikein strateginen kysymys on kilpailu Kaspianmeren alueen hallinnasta ja sen energiaressurssien jakamisesta, koska Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen alueelle syntyneet hiilivetyjen tuottajat Azerbaidžan, Turkmenistan ja Kazakstan haluavat osansa alueen rikkauksista. Keski-Aasian valtioiden ongelma oli riippuvaisuus Venäjän energiateollisuudesta ja sen hallitsemista kuljetusväylistä.²⁵⁸ Tässä Yhdysvallat näki mahdollisuuden ulottaa vaikutusvaltansa Venäjän eteläpuolelle ja ryhtyi tukemaan uusien kuljetusväylien rakentamista, ja vähitellen kuljetusmonopoli on kadottamassa merkitystään, eikä Venäjä voi sitä enää käyttää aseena Keski-Aasian politiikassaan.²⁵⁹

²⁵⁶ E. Follath, M. Schepp, Der Konzern des Zaren. - Der Spiegel. Nr. 10 / 5.3.2007.

²⁵⁷ M. Shifter, In Search of Hugo Chavez. - Foreign Affairs. May/June 2006, s. 45-59.

²⁵⁸ С.С. Жильцов, И.С. Зонн, А.М. Ушков, Геополитика Каспийского региона. Москва 2003, с. 68-101., Juntunen 2003, s. 233-247.

²⁵⁹ Z. Baran, EU Energy Security: Time to End Russian Leverage. - The Washington Quarterly Autumn 2007, s. 135-142.

Yhdysvaltojen tuki ei tietenkään ole pyyteetöntä, ja tuen varjolla se on saanut vaikutusvaltaa alueella, jota Venäjä on pitänyt reviiiriinsä kuuluvana. Samalla Keski-Aasian uusille valtioille on tullut enemmän liikkumatilaa, mutta Venäjällä ja Keski-Aasian venäläismielisten taholla kehityksen nähdään uhkaavan Venäjän kansallisia etuja. Myös Keski-Aasian valtioiden lännen kanssa harjoittamaan taloudelliseen yhteistyöhön suhtaudutaan Moskovassa karsaasti. Venäläiset pitävät edelleen Keski-Aasian uusia valtioita takapihanaan, jonne ei suvaita ulkomaisia tunkeutujia. Tätä riippuvuutta Venäjä pyrkii varjelemaan ja näkee myös ulkomaisten energiayhtiöiden uhkaavan taloudellisia etujaan.²⁶⁰

Neuvostoliitosta irtautuneet valtiot käyttävät tilannetta hyväkseen ja tasapainoilevat uudessa geopoliittisessa tilanteessa. Kazakstanin presidentin Nursultan Nazarbajevin mukaan Keski-Aasian maiden on hyödynnettävä sekä läntistä että venäläistä energia-alan osaamista. Maat ryhtyivätkin länsimaisella tuella uudistamaan tuotantoaan sekä suunnittelemaan ja rakentamaan Venäjän ohittavia kuljetusväyliä.²⁶¹

Länsimaisella pääomalla rakennettu öljyputki Baku – Tbilisi – Ceyhan valmistui 2005, jolloin julistettiin Keski-Aasian energialle avautuneen Venäjän ohittavan tien länteen. Tämä 1 720 km pitkä johto kulkee 420 km Azerbaidžanin, 550 km Georgian ja 750 km Turkin alueella. Venäjä suhtautui alun alkaen johtoon kielteisesti, koska se mursi venäläisen kuljetusmonopolin. Georgialle putki on strategisesti ja taloudellisesti mitä tärkein. Putken sijainti sen alueella nosti Georgian geopoliittista asemaa, ja koska maalla ei ole lainkaan omaa energiaa, se vapautui putken avulla riippuvaisuudesta Venäjän energiasta. Venäjä ei katsellut hyvällä Georgian itsenäistymistä ja ryhtyi painostamaan maata raja- ja kansallisuuskiistojen avulla. Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa seurattiin huolestuneina Kaukasian kiristyvää poliittista tilannetta. Saadakseen tukea Venäjän painostusta vastaan Georgia alkoi hakea yhä voimallisemmin tukea lännestä. Samalla Georgian ja Venäjän suhteet kiristyivät, ja tilanne johti aseelliseen konfliktiin Georgian ja Venäjän välillä elokuussa 2008.

Jo ennen Baku – Tbilisi – Ceyhan -putken valmistumista sekä Kazakstan että Turkmenistan ilmoittivat halukkuutensa rakentaa Kaspianmeren pohjaa pitkin liitännäisputket Bakuun. Kazakstanin putki tulisi Aktausta ja Turkestanin Turkmenbašista.²⁶² Venäläisen Ilja Zaslavskin mukaan nämä suunnitelmat ovat Venäjän etujen vastaisia, ja siksi Kazakstanin öljykuljetuksille on tarjottava edullisempia, Venäjän kautta meneviä reittejä. Venäjälle tarjoutuikin tilaisuus, sillä Kaspianmeren alittavat putkisuunnitelmat ovat pysähtyneet teknisiin ja ekologisiin ongelmiin. Samanaikaisesti Kazakstan ja Turkmenistan ovat yhdessä kansainvälisten öljy-yhtiöiden kanssa lisänneet öljyntuotantoa. Yhdessä venä-

²⁶⁰ Ks. esim. З. К. Суеркулов, Кыргызская Республика в Центрально-Азиатском регионе: некоторые вопросы безопасности. - Военная Мысль 8: 2006 с. 58-63., Д. Малишева, Геополитические манеры на Каспии. - Мировая экономика и международные отношения 2006 № 5, с. 71-81 2006, № 25, с. 71- 81., J. Schmid, Strategische Entwicklungslinien in Zentralasien. - Europäische Sicherheit 6/2007.

²⁶¹ Chr. Neef, Bonanza in der Steppe. - Der Spiegel 45/2006., Kazakhstan in the 21st century. - International Herald Tribune. September 22-23, 2007.

²⁶² Жильцов, Зонн, Ушков 2003, с. 111-124.

läisten kanssa kazakstanilaiset alkoivat suunnitteilla eri vaihtoehtoja, joita varten perustettiin Kaspian alueen putkiyhtymä (KTK).²⁶³ Yhtymän suurin omistaja on Venäjän federaatio, jonka hallussa on 31 %. Kazakstanin osuus on 20,75 %. Muita omistajia ovat kansainväliset öljy-yhtiöt kuten Chevron ja Mobil.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan yksi yhtymän putkista kulkisi Bakusta Kaukasian poikki Georgian Supsaan. Tämä olisi vaihtoehto Baku – Grozny – Novorossijsk -putkelle, jonka käyttöä häiritsee Tšetšenian sota. Toinen olisi Kazakstanin Tengisistä lähtevä, Kaspianmeren kiertävä ja Pohjois-Kaukasian halki Novorossijskiin tuleva putki. Näiden putkien piti valmistua vuoteen 2010 mennessä.²⁶⁴

Kaukasian levottomuudet ovat häirinneet suunnitelmien toteuttamista. Georgian läpi kulkevan putken rakentamista ei ehditty aloittaa ennen Venäjän ja Georgian välistä sotaa ja suunnitelma on edelleen toteuttamatta. Suunnitelmaa Tengis – Novorossijsk ryhdyttiin toteuttamaan 15.12.2010. Putken pituus on 1510 km ja kuljetuskyky 76 milj. tonnia raakaöljyä vuodessa. Putken pitäisi olla valmiina vuonna 2015. Samanaikaisesti rakennetaan Volgan varrelta Syrzanista Volgogradin kautta Novorossijskiin 1465 km pitkä putki, joka kuljettaa jalostettuja öljytuotteita.²⁶⁵

Baku – Tbilisi – Ceyhan -johtoon verrattuna nämä reitit ovat huonoja ja kalliita. Novorossijskista ja Supsasta öljyn matka jatkuisi laivoilla halki Mustanmeren. Seuraavaksi Mustaltamereltä länteen vievän energiareitin ongelmana ovat Turkin salmet, joiden läpäisykyky on rajoitettu. Vuosittain salmien läpi kulkee n. 50 000 alusta, joista joka kahdeksas on tankkilaiva. Mahdollinen törmäys ahtailla vesillä aiheuttaisi ekologisen katastrofin. Vuonna 1994 venäläiset ja kreikkalaiset öljy-yhtiöt alkoivat suunnitella salmet ohittavaa Bulgarian Burgasista Kreikan Aleksandropolikseen vievää 285 km pituista öljyputkea. Suunnitelman mukaan öljy tuotaisiin laivoilla Burgasiin ja johdettaisiin putkea pitkin Aleksandropolikseen, jossa se tankattaisiin laivoihin, jotka veisivät öljyn maailman markkinoille. Vuonna 2000 asetettiin venäläis-bulgarialais-kreikkalainen komitea ideoimaan rakennustyötä, ja keväällä 2002 hallitusten välisellä sopimuksella perustettiin hanketta varten venäläis-bulgarialais-kreikkalainen yhteisyrittös. Sitten yritys lopatti kolmeksi vuodeksi, ja vasta 2004 öljyn hintojen nousun myötä hanketta alettiin viedä eteenpäin. Vaikeiden neuvottelujen jälkeen päästiin sopimukseen, jonka mukaan jokainen osapuoli omisti 33,3 % putkiyhtiön osakkeista. Kuljetusmateriaalin omistajana Venäjä halusi yhtä suuren osan omistuksesta kuin Bulgaria ja Kreikka, joiden alueelle putki rakennetaan. Tammikuussa 2005 perustettiin rakennustekninen toimikunta, jonka tehtävänä oli suunnitelman viimeistely ja toteuttaminen. Ensivaiheessa putken vetokyky olisi 15 milj. tonnia, mutta myöhemmin kapasiteetti nostettaisiin 50 milj. tonniin vuodessa.²⁶⁶

²⁶³ Каспийский трубопроводный консорциум.

²⁶⁴ И. Заславский, Баку-Тбилиси-Джейхан и казахстанский выбор на Каспии. Москва 2005, с. 83-107., Баран 2007, с. 135-142.

²⁶⁵ <http://www.transneft.ru/projekts>.

²⁶⁶ И. Заславский, Дело труба. Москва 2005, с. 125-128., Проект нефтепровода Бургас - Александрополис.

Valtionpäämiesten läsnä ollessa osapuolet allekirjoittivat sopimuksen maaliskuussa 2007. Putinin mielestä uusi putki on erittäin hyödyllinen Venäjän energiapotentiaalille, ja Bulgaria kuten myös Kreikka hyötyvät maantieteellisestä asemastaan. Putki avaa laajat näkymät tulevalle yhteistyölle.²⁶⁷ Toistaiseksi näkymät ovat jääneet haaveiksi poliittisten ja taloudellisten ongelmien tähden. Rakentamista ei ole aloitettu.

Irakin sodasta vuodesta 2003 alkaen on Venäjälle ollut sekä hyötyä että vahinkoa. Se nosti hinnat moninkertaisiksi, mutta toi Yhdysvallat lähelle Kaspianmeren energiaseutuja. Amerikkalaiset öljy-yhtiöt alkoivat yhdessä Keski-Aasian energiarikkaiden valtioiden kanssa suunnitella sikäläisen energiateollisuuden kehittämistä. Alueen poliittinen epävarmuus ja vaikeat olosuhteet ovat kuitenkin osittain estäneet ja hidastaneet investointeja. Iranin ja Yhdysvaltojen vastakkaisuus on antanut Venäjälle poliittista ja alueellista liikkumatilaa, sillä Venäjän suhtautuminen maiden väliseen kiistaan on sekä Iranille että Yhdysvalloille mitä tärkeintä. Venäjä on alkanut toimia yhdessä Iranin ja Turkmenistanin kanssa. Kaspianmeren alueen öljyn huomattava kuluttaja on Iranin pohjoisosassa, jonne viedään päivittäin 400 000 barreliä öljyä. Iran vastaavasti vie samanlaisen määrän omaa öljyään eteläisistä satamistaan maailmalle ja maksaa näin saaduilla tuloilla laskunsa Venäjälle.²⁶⁸

Pohjoinen suunta on myös tärkeä, ja 26.4.2006 luonnonvarainministeriö antoi määräyksen Timano-Petšoran alueen Harjagasta Barentsinmeren rannalle Indigaan rakennettavasta öljyputkesta ja öljysatamasta. Tämä 430 km pitkä putki rakennetaan erittäin vaikeissa luonnonolosuhteissa. Satamalta vaaditaan jääolosuhteiden vuoksi myös poikkeuksellisia rakenteita.²⁶⁹

Pohjoiset energia-alueet halutaan myös yhdistää itäisiin suuntiin. ”Transneftiltä” tilattiin vuonna 2007 suunnitelma Zapoljaren – Purpen putkesta. Jälkimmäiseltä paikkakunnalta johto jakaantuisi länteen Etelä-Balikiin ja itään Samotloriin. Rakennustyöt alkaisivat vuonna 2013 ja olisivat valmiina 2015. Putki kuljettaisi 45 milj. tonnia öljyä vuodessa. Se parantaisi Keski-Siperian energiavarmuutta ja lisäisi itään suuntautuvan öljynviennin kapasiteettia.²⁷⁰

Venäjä ei halua olla energian viennissä riippuvainen läntisistä asiakkaista ja pyrkii lisäämään vaihtoehtojaan. Kiinan ja Tyynenmeren alueen kasvavat taloudet tarvitsevat yhä enemmän energiaa ja tarjoavat Venäjälle hyvät vientikohteet. Vuonna 2005 luonnonvarainministeriön toimesta alettiin toteuttaa ohjelmaa, jolla tehostetaan Itä-Siperian alueen geologista tutkimusta ja hiilivetyjen hyödyntämistä. Vuoden 2006 lopulla arvioitiin valtakunnan maanpinnan alla olevista hyödykkeistä olevan Siperiassa 87 % ja öljystä 78 %. Nämä materiaalit antavat perustan Itä-Siperian energiateollisuuden kehittämiseksi. Valtiollinen Rosneft on alkanut hyödyntää

²⁶⁷ www.transneft.ru.

²⁶⁸ Ю.В. Михалицына, С.А. Зелинская, К вопросу о транспортировке каспийской нефти. - Экономический журнал 7:2004, с. 88-110., В.Гусейнов, Каспийская нефть. Экономика и геополитика. Москва 2002, с. 238., Заславский, 2005, с. 15-32., Z. Baran, EU Energy Security: Time to End Russian Leverage. - The Washington Quarterly 2007, s. 137-139.

²⁶⁹ Проект нефтепровод Харяга – Индига. - [www.transneft.ru].

²⁷⁰ Нефтепровод «Заполярье – Пурпе. [www.transneft.ru/projects]

Vankorin öljyalue ja Surgutneftgaz toimii Talakanskin alueella. Tulevaisuudessa otetaan käyttöön mm. Verhnotšinskin öljyalue ja Kovytkinin kaasulähteet. Näiden lähteiden tuoton mahdollistaa valtion hyväksymä ja ohjaama vuosina 2010–2030 toteutettava "Itä-Siperian öljyn ja kaasun tuotantoa koskeva rakennusohjelma",²⁷¹ johon kuuluu putkijärjestelmien ja niihin liittyvien jalostuslaitosten ja satamien rakentaminen. Rosneft rakentaa Kozminon lahteen Tyynenmeren rannalle öljynjalostuslaitoksen, jonka kapasiteetti on 20 milj. tonnia vuodessa.

Tähän liittyen Venäjän energiaministeriö 12.3.2008 antoi määräyksen rakentaa ns. Itä-Siperia – Tyynenmeren öljyputkijärjestelmää. Sitä pitkin kuljetettaisiin vuosittain 30 milj. tonnia raakaöljyä. Pääputken pituus tulee olemaan 4 770 km. Tämä Itä-Siperian öljyputki alkaa Siperian öljyalueen Tajšetista ja päättyy Kozminon lahdella olevaan öljysatamaan. Transneft oli aloittanut ensimmäisen vaiheen Tajšet – Skovorodino (2 757 km) rakennustyöt jo huhtikuussa 2006 ja se valmistui vuoden 2008 jälkipuoliskolla. Joulukuussa 2009 aloitettiin toisen vaiheen Skorovodino – Kozmino rakentaminen. Työn pitäisi valmistua vuoden 2012 loppuun mennessä. Ennen toisen vaiheen valmistumista öljy kuljetetaan Skorovodinosta Kozminon satamaan rautateitse. Perustana putkelle ovat Tomskin oblastin ja Hanti-Mansinskin energialähteet, ja siihen liittyvät myös muualta Itä-Siperiasta, kuten Jakutiasta, vedettävät öljyjohdot.²⁷²

Venäjän ja Kiinan hallitukset sopivat 21.4.2009 öljyalan yhteistyöstä. Skorovodinosta alkaa Koillis-Kiinan Daqingiin johtava venäläis-kiinalainen 1000 km pitkä öljyputki, jonka kapasiteetti alkuvaiheessa tulee olemaan 15 milj. tonnia vuodessa. Vuonna 2010 valmistuneen putken pituus Venäjän alueella on 63 km. Kiina aloitti öljyn ostot 1.1.2011.²⁷³

Kiinan kasvavan kysynnän vuoksi vuonna 2010 aloitettiin rinnakkaisputken rakentaminen Tajšetista Skorovodinoon ja edelleen Kiinaan. Putken pitäisi valmistua vuonna 2013, mikä lisäisi Itä-Siperian öljykuljetusten kapasiteetin 50 milj. tonniin vuodessa. Itä-Siperian – Tyynenmeren öljyn kuljetusjärjestelmän pitäisi olla täydessä toiminnassa vuonna 2014.²⁷⁴ Suurilla öljyvaroilla voidaan tyydyttää Itä-Siperian ja koko Tyynenmeren alueen öljyntarvetta.²⁷⁵

Öljyntuotannon arvioidaan kasvavan siten, että vuonna 2010 tuotetaan 490 milj. tonnia ja vuonna 2020 arviolta 520 milj. tonnia. Öljyntuotannolta ja kuljetusjärjestelmältä odotetaan positiivista vaikutusta koko Itä-Siperian kehitykseen, koska alueen kehittämätön infrastruktuuri on ollut alueen teollistumisen pahin este.²⁷⁶

²⁷¹ Восточно – Сибирский нефтегазовый комплекс (ВСНГК).

²⁷² <http://www.transneft.ru/projects>.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ По поводу высказываний министра по развитию Дальнего Востока В. Ишаева и комментариев представителей СМИ по срокам пуска ВСТО-2. [<http://www.transneft.ru/news>].

²⁷⁵ В. Н. Харитоновна, И.А. Вижина, О.Ф. Коцебанова, Экономические эффекты и риски в регионах формирования восточно-сибирского нефтегазового комплекса.-Регион экономика и социология 4/2007, с. 32-33., Нефтепроводная система Восточная Сибирь – Тихий океан. - [www.transneft.ru].

²⁷⁶ Л. С. Рубан, Е. Г. Катаева, В. К. Херай, Геостратегические интересы Российской Федерации на Дальнем Востоке. Москва 2006, с. 143-144.

Kuten edellä on kerrottu, putkijärjestelmiä on korjattu ja täydennetty määrätietoisesti. Venäjän Kaukoidän kehitysministeri Viktor Išajev esitteli Blagovešenskissä 19.6.2012 saavutuksia ja vuoteen 2017 ulottuvia suunnitelmia öljyn kuljetusten tehostamiseksi. Kehittämällä kuljetusjärjestelmää parannetaan merkittävästi Venäjän Kaukoidän taloutta ja vahvistetaan alueen asemaa Venäjän federaatiossa.²⁷⁷

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen kaasuteollisuutta ei yksityistetty, ja sitä hallitsee maailman kolmanneksi suurin energia-alan ja maailman suurin kaasualan yritys Gazprom, jonka pääomistaja on Venäjän valtio. Valtio omistaa 50,002 % osakepääomasta. Yritys on myös maan suurin liike- ja teollisuusyritys. Se vastasi jo Neuvostoliiton aikana kaasun viennistä. Tuolloin tärkeimmät kaasuntuotantoalueet olivat Komin autonomisessa tasavallassa ja Jamalo-Nenetsien autonomisella alueella Pohjois-Venäjällä. Strategian julkaisemisen jälkeen Gazprom laati uuden toimintasuunnitelman, jonka mukaan tuotantoa on tehostettava, luotava ulkomaisia yhteyksiä ja hankittava ulkomailta modernia teknologiaa. Vuoden 2006 laskelmien mukaan yhtiön hallussa on 17 % maailman ja 60 % Venäjän tunnetuista kaasuvoiroista. Vuonna 2006 se tuotti 20 % maailman ja 85 % Venäjän kaasusta. Yhtiön hallussa on maailman pisin kaasuputkiverkosto. Vuonna 2007 Venäjällä toimivan yhtenäisen kaasuputkiverkon pituus oli 156 900 km ja vuoden 2012 alussa pituudeksi ilmoitettiin 161 700 km. Erilaisia jakeluputkia on yli puolimiljoonaa kilometriä. Kuljetusjärjestelmässä on kauttaaltaan suuria ongelmia, eikä kuljetuskapasiteetti vastaa kysyntää. Siksi putkiverkosta korjataan ja laajennetaan jatkuvasti.²⁷⁸

Vuonna 2006 Gazprom toimitti 316,3 mrd. kuutiometriä kaasua 79 750 asutuskeskukseen Venäjällä. Yritys vie kaasua 32 maahan. Viennin pääpaino on lännessä. Vuonna 2006 Länsi-Euroopan maihin vietiin 161,5 mrd. kuutiometriä sekä IVY-maihin ja Baltiaan 101 mrd. kuutiometriä. Taloudellinen vakaus on antanut perustan yrityksen kasvuille. Vuonna 2010 tuotanto oli 508,6 mrd. kuutiometriä, ja yrityksen pitkän tähtäimen strategian mukaan vuonna 2020 tuotannon pitäisi olla 660 mrd. kuutiometriä. Tuotannon painopiste on edelleen Pohjois-Venäjällä ja Jamalin niemimaalla, mutta tulevaisuudessa yhä enemmän arktisella mannerjalustalla, Itä-Siperiassa ja Kaukoidässä. 2010-luvulla alettiin rakentaa "Itäistä ohjelmaa", jonka tavoitteena on Itä-Siperian ja Kaukoidän kaasuntuotannon ja kuljetusten yhtenäisen järjestelmän luominen, jolla turvataan Kiinan ja muiden Aasian Tyynenmeren alueiden kaasun saanti.²⁷⁹

Gazpromin tärkeimmät asiakkaat ovat Länsi-Euroopassa, ja vuonna 2003 se solmi geologisia tutkimuksia ja löydettyjen kaasulähteiden hyödyntämistä koskevan yhteistyösopimuksen saksalaisten kemia- ja energiayritysten BASF:n ja EON:n kanssa. Pari vuotta myöhemmin yhteistoiminta konkretisoitui, kun alettiin suunnitella

²⁷⁷ По поводу высказываний министра по развитию Дальнего Востока В. Ишаева и комментариев представителей СМИ по срокам пуска ВСТО-2. [http://www.transneft.ru/news].

²⁷⁸ www.gazprom.ru/транспортировка продукции. - Kaasuputkien pituudesta liikkuu maailmalla erilaisia tietoja. Der Spiegel ilmoitti 5.3.2007 Venäjän sisäisen kaasuputkiverkon pituudeksi 463 400 km.

²⁷⁹ ОАО "Газпром" - глобальная энергетическая компания, - [www.gazprom.ru/articles].

nitella Pohjois-Venäjältä Keski-Eurooppaan vedettävää kaasuputkea. Osakkaat perustivat 30.10.2005 yhteisyrityksen "North European Gas Pipeline Company (NEGP), jonka tavoitteena on rakentaa Venäjän ja Saksan välinen "Nord Stream"-kaasuputki. Yrityksen omistus jaettiin siten, että osakkeista Gazprom omistaa 51 %, BASF 24,5 % ja EON 24,5 %. Yhtiön toiminnalle haluttiin antaa korkea poliittinen ja taloudellinen tuki. Moskovassa 30.3.2006 pidettyyn yhtiökokoukseen osallistuivat presidentti Vladimir Putin ja Saksan liittokansleri Gerhard Schröder. Jälkimmäinen valittiin myös osakkeenomistajien puheenjohtajaksi. Yritys rekisteröitiin kansainvälisten rahoituslähteiden ytimeen, Zugin kantoniin Sveitsiin 4.10.2006. Järjestelyt herättivät suurta huomiota ja ihmeteltiin, kuinka sosiaalidemokraatti Schröder voi toimia yrityksessä, joka on Venäjän valtion hallussa ja toimii puhtaasti kansainvälisen kapitalismin käytännön mukaan. Schröder katsoi Nord Stream -yrityksen toimivan kaikkien parhaaksi ja sen sijoittamisen Sveitsiin vastaavan kansainvälistä käytäntöä.²⁸⁰

Sittemmin venäläis-saksalainen kaasuyhteistyö on sujunut hyvin, ja saksalaisten arvioiden mukaan Putin on parantanut geopoliittista asemaansa Saksan tuella. Venäläis-saksalaisessa kaasuyhteistyössä Schröderiä tärkeämpi henkilö on Gazpromin hallituksessa istuva ainoa ulkomaalainen, EON:iin kuuluvan Ruhrgasin johtaja B. Bergmann. Lisää kansainvälisyyttä Nord Stream sai, kun 6.11.2007 saksalaiset osakkeenomistajat myivät kumpikin osuudestaan 4,5 % hollantilaiselle Gasunie-yhtiölle. Sittemmin omistajaksi on tullut ranskalainen GDF Suez.

Yritys aloitti syksyllä 2005 kaasuputken rakentamisen. Putki johdettiin Vologdan alueen Babajevosta Pietarin kautta Viipuriin (917 km). Putkea alettiin laskea Itämeren pohjaan huhtikuussa 2010, ja ensimmäinen putki Viipurista Greifswaldiin (1200 km) valmistui syyskuussa 2011. Greifswaldissa putki liitettiin Saksan kaasujohtoverkkoon, ja kaasutoimitukset aloitettiin marraskuussa 2011. Tätä halkaisijaltaan 1220 mm:n putkea pitkin toimitetaan vuosittain 27,5 mrd. kuutiometriä kaasua. Rinnakkaisputken rakentaminen alkoi keväällä 2012, ja se valmistui lokakuussa 2012. Tällöin kuljetuskapasiteetti nousi 55 mrd. kuutiometriin vuodessa. Koko projektin tulisi olla valmiina 2013, ja sen hinnaksi arvioidaan 19 mrd. euroa. Putken rakentaminen Itämeren pohjaa pitkin tulee kalliimmaksi kuin maalle, mutta venäläiset ovat perustelleet ratkaisuaan siten, että meri on puolueeton väylä, eikä silloin tarvitse maksaa kenellekään siirtomaksuja. Näin kaasu tulee halvemmaksi länsieurooppalaisille kuluttajille.²⁸¹

Suomessa, Ruotsissa, Baltian maissa ja Puolassa Nord Streamista käytiin vilkasta keskustelua puolesta ja vastaan. Puolustajien mukaan putki parantaa Venäjän ja EU:n taloudellisia yhteyksiä, jotka puolestaan tasapainottavat politiikkaa Itämeren piirissä. Vastustajien mielestä putki uhkaa Itämeren ekologiaa ja lännen riippuvaisuus Venäjän kaasusta kasvaa, jolloin poliittinen tasapaino vaarantuu. Protesteista huolimatta putki rakennettiin suunnitelmien mukaan.²⁸²

²⁸⁰ Der Spiegel Nr. 43/23.10.2006.

²⁸¹ www.nord-stram.com, www.gazprom.ru/articles.- Helsingin Sanomat 9.10.2012.

²⁸² А. Юнтунен, Геополитическое значение Балтийского трубопровода.
- Геополитика и безопасность № 2/ 2010, с. 68-73.

Putkien valmistuttua syksyllä 2012 todettiin, ettei pelättyä kaasuputken aiheuttamaa ekologista katastrofia tapahtunut. Tähän viitaten Gazprom ilmoitti suunnittelevansa uusia kaasuputkia, jotka Itämeren pohjaa myöten veisivät kaasua mm. Englantiin.²⁸³

Kaasuvarojen riittävyys varmistetaan ottamalla käyttöön uusia kaasulähteitä. Niistä merkittävin on Barentsinmerellä n. 600 km päässä rannikolta sijaitseva Stokmanovskin esiintymä, jonka maakaasun määräksi arvioidaan yli 4 triljoonaa kuutiometriä. Se löydettiin 1988, ja vuodesta 1993 on tutkittu esiintymän suuruutta ja tehty valmisteluja sen kaasuvarojen hyödyntämiseksi. On arvioitu, että hyödyntämällä alueen kaasua vuosittain n. 60 mrd. kuutiometriä kaasua riittäisi 50 vuodeksi. Vedenalaisten kaasukenttien tuotannon kehittäminen vaatii paljon työtä ja valtavasti pääomia, ehkä 18,2 mrd. dollaria.²⁸⁴

Kaasulöydöksen jälkeen Suomessa on elätetty toiveita energiateollisuuden heijastusvaikutuksesta Pohjois-Suomen ja Lapin talouteen. Suomella ei ole tarjottavana pääomia, mutta Suomen kokemukset jääolosuhteista ja pohjoisesta merenkulusta olisivat niitä välineitä, joiden avulla Suomi voisi olla toiminnassa mukana.²⁸⁵

Venäläiset toimivat omilla ehdoillaan, ja Gazprom on ilmoittanut löydöksen olevan strateginen reservi, josta tullaan tulevaisuudessa johtamaan kaasua Venäjän ja Euroopan kuluttajille. Nesteytettyä kaasua voidaan viedä myös Amerikan markkinoille. Hyödyntäminen on hyvin vaikeaa, sillä meren syvyys alueella on 320 - 340 metriä. Gazpromilla ei ole käytettävissä hyödyntämisen vaatimaa tekniikkaa, ja siksi se solmi vuosina 2004–2005 yhteistyösopimuksia norjalaisen, ranskalaisten ja amerikkalaisten yhtiöiden kanssa. Jopa 49 % yrityksestä ajateltiin antaa ulkomaalaisille. Vastapainoksi venäläiset halusivat ulkomaisia omistusosuuksia. Tässä muodossa sopimus ei toteutunut, ja Gazprom päätti 9.10.2006 vastata yksin toteutuksesta.²⁸⁶

Päätös liittyi Venäjän tiukentuneeseen luonnonvarapolitiikkaan. Venäjä ei halua päästää ulkomaalaisia hyötymään luonnonvaroistaan. Pitkän ja monimutkaisen duuman käsittelyn jälkeen Putin allekirjoitti 16.4.2008 lain, jonka mukaan hallitus voi harkintansa mukaan rajoittaa ulkomaisten omistusta strategisesti tärkeissä venäläisissä yrityksissä. Strategisia aloja ovat mm. aseteollisuus, ydinvoima sekä kaasun- ja öljyntuotanto. Ehdottomana sääntönä on, että ulkomaalaiset saavat omistaa yli puolet Venäjällä toimivasta yrityksestä vain hallituksen luvalla. Ulkomaisten valtionyhtiöiden omistusta rajoitetaan siten, että vain Venäjän hallituksen luvalla ne voivat ostaa yli 25 % jostakin venäläisestä yrityksestä.²⁸⁷

²⁸³ Введена в эксплуатацию вторая нитка «Северного потока» на очереди третья и четвертая [www.gazprom.ru / 8.10.2012], Helsingin Sanomat 9.10.2012.

²⁸⁴ Корзун, 2005, с. 320-321.

²⁸⁵ Ks. esim. G. Dudarev, S. Boltaramovch, P. Filippov, H. Hernesniemi, Helsinki 2004, s. 88-108., Y. Myllylä, Murmanskin alueen teollinen, logistinen ja sosiaalinen tulevaisuus vuoteen 2025. Espoo 2008, s. 123-127, 187-199.

²⁸⁶ Штокмановский проект. - [www.gazprom.ru/articles / 17.4.2008].

²⁸⁷ Федеральный закон Р.Ф. 16.4.2008.

Venäjän energiateollisuus tarvitsee joka tapauksessa uutta tekniikkaa. Ongelmana on, ettei ylipäänsä ole olemassa valmista, kaikille olosuhteille sovellettavaa tekniikkaa. Norjalaisilla on kokemusta toiminnasta omilla pohjoisilla öljy- ja kaasualueillaan, mutta johtavan norjalaisen energiateknologian konsulttiyrityksen Storvik & Co. edustajan Viktor Brevikin mukaan Stokmanovskin olosuhteet ovat vaativammat kuin missään muualla. Ongelmia ovat mm. suuri etäisyys mantereesta, meren syvyys, myrskyisyys ja ilmasto.²⁸⁸

Teknisten ongelmien ratkaisemiseksi perustettiin huhtikuussa 2011 venäläis-saksalainen ”Shtockmann-Development AG” osakeyhtiö. Sen laatiman suunnitelman mukaan kaasu pumpataan merenalaista putkea pitkin Teriberkaan Murmannin rannikolle. Sieltä putki jatkuisi Kuolan niemimaan ja Karjalan kautta Pietariin, jossa se yhdistyisi Venäjän kaasuverkkoon. Toisena ratkaisuna olisi kaasun nesteyttäminen merellä kelluvassa tuotantolaitoksessa. Näiden suunnitelmien mukaiset rakennustyöt alkaisivat vuoden 2012 lopulla.²⁸⁹

Yhteistyön vaikeus liittyy myös Barentsin alueen sotilasstrategiseen merkitykseen. Vuosikymmenien ajan Neuvostoliitto piti Jäämeren rannikko- ja merialueita omaan reviiiriinsä kuuluvina, johon se ei päästänyt ulkopuolisia. Kylmän sodan aikana Barentsinmeren rannikosta ja Kuolan niemimaasta tuli Neuvostoliiton ydinsukellusveneläivaston tärkein tukikohta-alue. Neuvostoliiton hajottua alue säilytti strategisen merkityksensä, ja Putinin valtakaudella strateginen asema on vahvistunut maan menetettyä tärkeimmät Itämeren ja Mustanmeren satamansa.²⁹⁰

Vuodelta 2001 oleva meridoktriini määrittää pohjoisen merialueen laivaston väyläksi Atlantille. Laivaston tehtävänä on suojella liikennettä, pohjoisen mannerjalustan rikkaita luonnonvaroja ja niiden hyödyntämistä. Myös ulkomaisten yritysten toimintaa alueella on rajoitettava.²⁹¹

Laajassa ja perusteellisessa Venäjän meripolitiikkaa käsittelevässä tutkimuksessaan Vladimir Anatoljevits Korzun mainitsee Venäjän Jäämereen rajoittuvan mannerjalustan olevan valtava pohjoisnapaa kaartava öljy- ja kaasureservi, jonka hyödyntämiseen on kehitettävä uusia teknologisia ratkaisuja.²⁹² Pohjoisten merialueiden kehittämisessä Venäjä on edellä muita suurvaltoja, sillä heillä on 1500-luvulta alkanut Pohjolan tutkimuksen traditio.²⁹³ Venäjä on harjoittanut "pohjoista" politiikkaa vuosisatoja ja sillä on käytössään kokemusta ja tekniikkaa, jota kilpailijoilla ei ole. Venäläisten mielestä pohjoisen mannerjalustan hyödyntämiseen ovat oikeutettuja

²⁸⁸ Viktor Brevikin esitelmä Barentsin alueen teollisuustapaamisessa Rovaniemellä 29.3.2006. - [www.storvik.com].

²⁸⁹ Штокмановский проект [http://www.gazprom.ru. 12.7.2012].

²⁹⁰ Juntunen 2003, s. 81-103.

²⁹¹ Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 года, утвержден президентом РФ В.В. Путиным 27.7. 2001.

²⁹² Корзун 2005, с. 300-309.

²⁹³ A. Juntunen, Pohjois-Venäjän yhteydet Länsi-Eurooppaan. Kultalahteen kahta puolta. Kainuun ja Karjalan vaiheita. Kajaani 1999, s. 108-122., А.Г. Синцов, Север в системе геополитических координат современной России. Москва 2004, с. 48-68.

vain Venäjä, Tanska, Norja, Kanada ja Yhdysvallat. Yhdysvallat liittolaisineen on tullut pohjoiseen vasta Venäjän asettamien haasteiden tähden.²⁹⁴

Pohjoisten alueiden valloituksessa Venäjä jatkaa imperialistista traditiota. Mannerjalustojen ulottuvuudet ja rajat ovat epäselvät ja kiistanalaiset. Norja ja Neuvostoliitto kiistelivät vuosikymmeniä rajoistaan Barentsinmerellä ja pääsivät sopimukseen 7.6.2011.²⁹⁵

YK:n johdolla käydään neuvotteluja napa-alueiden jakamisesta ja omistusoikeuksista. Kansainvälisen merioikeuden mukaan talousvyöhyke on veden pinnalla 200 meripeninkulmaa ja merenpohjassa 150 meripeninkulmaa. Jälkimmäinen mitataan mannerjalustan reunasta. Mannerjalustan ominaisuuksia ja muotoa ei vielä ole kansainvälisesti määritelty. Venäjä katsoo itselleen kuuluvan suurimman osan pohjoisesta napa-alueesta. Venäläisten mielestä mannerjalusta kuuluu Venäjälle, sillä alue on Pohjois-Venäjän ja Jamalin niemimaan öljy- ja kaasualueiden jatke. Omistusoikeuden Venäjä halusi varmistaa näyttävästi pystyttämällä 2.8.2007 titaanisen Venäjän lipun 4300 metrin syvyyteen merenpohjaan pohjoisnavan kohdalle. Tapahtumaa pidettiin Venäjän geopolittisena voittona ja suurena arktisten alueiden tutkimusten saavutuksena. Presidentti Putin otti lipun pystyttäjät vastaan Kremlissä, ja onnittelupuheessaan hän sanoi saavutuksen lisäävän Venäjän vaikutusta merioikeusneuvotteluissa ja olevan näyttö kansainväliselle yhteisölle.²⁹⁶

"Energia" -tutkimuslaitoksen tutkija A. Djev katsoi Venäjän lisänneen pinta-alaansa 1,2 miljoonaa neliökilometriä. Nyt oli myös varmistettu koillisväylän pysyminen Venäjän hallinnassa ja samalla tulivat liitetyksi laajat alueet pohjoisen laivaston toimintapiiriin. Pohjoisilla valloituksilla on ilmaston lämpenemisen seurauksena tulevaisuudessa yhä suurempi merkitys Venäjälle, Euroopalle ja koko maailmalle.²⁹⁷

Venäjän ulkopuolella tapahtumaa pidettiin perinteisenä imperialismina ja muistutettiin, kuinka 1800-luvulla siirtomaavallat pystyttivät lippujaan eri tahoille voimansa osoituksena.²⁹⁸

Neuvostoliiton hajoamisen myötä myös Keski-Aasian kaasun tuottajat itsenäistyivät, ja kuten öljyn myös kaasun kohdalla ne jäivät riippuvaisiksi venäläisten hallitsemista kaasuputkista. Kazakstanin presidentin Nursultan Nazarbajevin johdolla ja Lännän tuella Keski-Aasian maat alkoivat jo 1990-luvulla suunnitella Venäjän ohittavia putkia. Näistä merkittävin on ns. Nabucco-putki, joka lähtisi Kazakstanista ja menisi Turkmenistanin kautta ja Kaspianmeren poikki Bakuun. Sieltä se jatkuisi Georgian kautta Turkkiin ja edelleen Balkanin halki

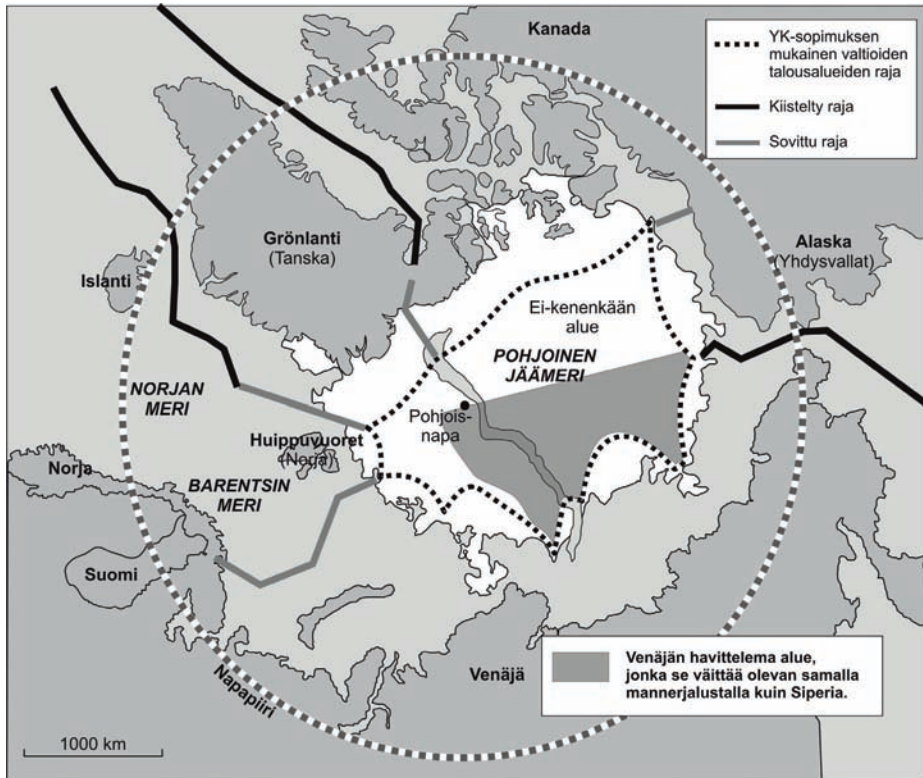
²⁹⁴ Синцов 2004, с. 53-76.

²⁹⁵ Ks sivu 12.

²⁹⁶ Президент России официальный сайт 7.8.2007. Встреча с участниками экспедиции "Арктика". - [www.kremlin.ru]

²⁹⁷ А. Диев, Сражение за Арктику. - Красная звезда 8.8.2007.

²⁹⁸ Ks. esim. Helsingin Sanomat 3.8.2007, The Economist August 18th 2007, Der Spiegel 34/2007.

Kartta 2. Venäjän suunnitelma pohjoisen napa-alueen jakamisesta.

Länsi-Eurooppaan.²⁹⁹ Toinen olisi Turkmenistan – Afganistan – Pakistan -putki ja kolmas Turkmenistan – Kiina – Japani -putki. Suunnitelmat ovat toteutuneet vain osittain poliittisten, taloudellisten ja teknisten ongelmien tähden. Toistaiseksi on toteutunut vain Turkmenistanista Kiinaan rakennettu putki.³⁰⁰

Venäjä ei ole tukenut suunnitelmien toteuttamista ja voidakseen säilyttää asemansa Keski-Aasiassa se solmi tammikuussa 2002 Turkmenistanin, Kazakstanin ja Uzbekistanin kanssa kaasusopimuksen, jonka turvin maat voivat viedä kaasua Venäjän hallitsemia kaasuputkia pitkin. Sopimuksen nojalla Venäjän kautta viedään länteen 85 % maiden kaasusta. Jo neuvostoaikana rakennettua putkea pitkin viedään kaasua Turkmenistanista Iraniin. Tuota putkea ei ole liitetty Venäjän kaasuputkistoon.³⁰¹

Gazprom on käyttänyt tilannetta hyväkseen. Se ostaa Turkmenistanista kaasua korvaamaan länteen myymänsä kaasua. Tämä vaihtokauppa on Venäjälle edul-

²⁹⁹ Nabuccon ongelmana on osallistujamaiden erilaiset tavoitteet ja rahoituspuhjan epävarmuus. Suurvallat ja kansainväliset energiayhtiöt suhtautuvat siihen epäluuloisesti alueen poliittisen epävarmuuden tähden. Ks esim. Letzter Akt für Nabucco.- Der Spiegel 14.5.2012.

³⁰⁰ Tämä Venäjän ohittava putki avattiin kaupalliseen käyttöön vuonna 2010. – [http://turkmenistan.ru].

³⁰¹ Е. Телегина, Мировой энергетический рынок и геополитические интересы России. - Мировая экономика и международные отношения, 2003, No 5, с. 62.

lista, sillä Venäjä maksaa Turkmenistanille paljon vähemmän kuin mitä se itse laskuttaa länteen myymästään kaasusta. Tilanne ei tyydytä Turkmenistania, ja siksi se on lisännyt yhteistyötä muun muassa Kiinan ja Iranin kanssa.³⁰²

Gazprom on myös lisäämässä kapasiteettiaan Keski-Aasiassa. Se on solminut turkmenistanilaisten, uzbekistanilaisten ja kazakstanilaisten yhtiöiden kanssa investoinneista paikalliseen kaasuteollisuuteen sekä putkijärjestelmän uudistamiseen ja laajentamiseen. Gazpromin, Kazakstanin ja Turkmenistanin edustajat allekirjoittivat 25.7.2008 investointi- ja rakennussopimuksen, jonka mukaan rakennetaan kaksihaarainen 1700 kilometriä pitkä kaasuputki. Siitä 500 kilometriä on Turkmenistanin ja 1200 kilometriä Kazakstanin alueella. Putkea pitkin kuljetettaisiin vuosittain Turkmenistanista noin 30 mrd. ja Kazakstanista noin 10 mrd. kuutiometriä kaasua Venäjälle. Putken rakentamisen piti alkaa 25.12.2008, mutta kansainvälisen taantuman tähden työtä ei aloitettu, ja projekti on edelleen suunnitteluasteella.³⁰³

Gazpromin putkihankkeilla on mitä suurin geopoliittinen ja strateginen merkitys Venäjän energiapolitiikassa. Itämeren kautta se kurottaa Keski-Eurooppaan ja rakentamalla energiaputkistot Kaukasiasta Mustanmeren pohjaa pitkin Turkkiin ja edelleen Balkanin kautta Italiaan Venäjä ulottaa vaikutuksensa Etelä-Euroopan energiamaarkkinoille. Pohjoisessa Venäjä on löytänyt kumppanikseen Saksan ja etelässä Turkin ja Italian. Joulukuussa 1997 Venäjä ja Turkki solmivat hallitusten välisen sopimuksen, jonka mukaan seuraavan 25 vuoden kuluessa Gazprom toimittaa ”sinistä putkea” pitkin Turkkiin 365 mrd. kuutiometriä kaasua. Turkista kaasua voitaisiin toimittaa edelleen Ukrainaan, Moldovaan, Romaniaan ja Bulgariaan. Tätä varten alettiin suunnitella 1213 km pituista kaasuputkea. Teknisesti rakentaminen ei ollut helppoa, sillä syvimmillään putki kulkee 2150 m syvyydessä. Rakennustyöt aloitettiin syyskuussa 2001, ja marraskuussa 2005 Mustanmeren rannikolla Gelendzin alueen Beregovajassa käynnistettiin kompressoriasema. Vuonna 2006 ”Sinistä putkea” pitkin tuotiin Turkkiin 7,5 milj. kuutiometriä kaasua ja seuraavana vuonna 9,5 mrd kuutiometriä. Tavoitteena on nostaa kuljetukset 16 mrd. kuutioon vuodessa.³⁰⁴

Gazprom on vuosikymmenet harjoittanut yhteistyötä Italian valtiollisen energia-yhtiön ENI³⁰⁵:n kanssa, ja 23.6.2007 se pääsi alustavaan sopimukseen eteläisestä kaasuputkesta, joka rakennettaisiin Beregovajasta Mustanmeren rannikolta meren pohjaa pitkin Bulgarian Varnaan ja edelleen Balkanin ja Adrianmeren poikki Italian Otrantoon. Osapuolet perustivat 8.9.2007 yhteisen koordinaatiokomitean projektia varten. Tavattoman nopeasti, jo 22.11.2007, yhtiöt allekirjoittivat lisämuistion projektin toteuttamisesta, ja 18.1.2008 rekisteröitiin Sveitsissä South Stream -osakeyhtiö, jonka perustajaosakkaat ovat Gazprom ja ENI. Osakkaat rakentavat johdon, jonka avulla kuljetettaisiin vuosittain länteen n. 30 mrd. kuu-

³⁰² Baran 2007, s. 120-122., С. Салимов, Нефтегазовые ресурсы Каспия. - Мировая экономика и международные отношения, 2007, No 10, с. 44-45.

³⁰³ Газпром. - О компании / Проекты / Прикаспийский газопровод, [www.gazprom.ru/articles].

³⁰⁴ Газпром. - О компании / Проекты/ Газпровод Голубой поток. [www.gazprom.ru]

³⁰⁵ Ente Nazionale Idrocarburi.

tiometriä kaasua. Suunnitelmien mukaan projektin pitäisi valmistua 2013. Vuosien 2009–2012 kuluessa osakkaiden ja eri maiden hallitusten välillä on käyty jatkuvia neuvotteluja sekä solmittu osasopimuksia projektin toteuttamisesta. Vuoden 2012 tammikuussa yhtiö ilmoitti ryhtyvänsä rakennustöihin marraskuussa 2012.³⁰⁶

South Stream muistuttaa suuresti edellä mainittua North Stream -projektia, mutta sen toteuttaminen ei ole yhtä pitkällä. Mukana on useampia osallistujia kuin Itämeren pohjalle rakennetussa putkessa, ja neuvotteluissa on törmätty poliittisiin ja taloudellisiin vastakohtaisuuksiin. Edessä on myös suuria teknisiä ja ekologistia ongelmia. Mustameri on Itämeren vaikeampi väylä. Putken merenalainen pituus on n. 900 km ja suurin syvyys yli 2000 m. Kun sekä North Stream että South Stream ovat valmiita, Venäjä voi toimittaa läntisille asiakkailleen energiaa kahdella järjestelmällä. Voidaan sanoa Venäjällä olevan tulevaisuudessa mahdollisuus palvella tai kiristää Länsi-Eurooppaa energiapihdeillä etelästä ja pohjoisesta.

Edellä on kerrottu Venäjän energiantuotannon siirtyvän kauemmas pohjoiseen ja itään. Vaikeutena on noiden alueiden huono infrastruktuuri. Rikkaiden tuotantoalueiden hyödyntäminen vaatii myös putkia, ja Gazprom on suunnitellut yhdessä Venäjän energiaministeriön kanssa Itä-Siperiaan ja Kaukoitään rakennettavia kaasuputkia. Vuonna 2004 energiaministeriö ja Gazprom alkoivat suunnitella Itä-Siperian ja Kaukoidän kattavan kaasuntuotantoalueiden ja putkiverkoston rakentamista.³⁰⁷

Venäjän hallitus julkaisi 15.6.2007 suunnitelman Itä-Siperian ja Kaukoidän kaasun tuotanto- ja kuljetusohjelmaksi, joka mahdollistaisi kaasunviennin Kiinaan ja muihin Aasian ja Tyynenmeren maihin. Ohjelman toteuttajaksi määrättiin Gazprom. Keskeiset tuotantolaitokset ovat Krasnojarskin alue, Irkutskin oblasti, Jakutia, Sahalin ja Kamtšakta. Tuotantolaitokset on yhdistettävä toisiinsa putkilla ja muulla infrastruktuurilla. Tuotannon ei pidä pysähtyä pelkkään kaasuntuotantoon, Kaasun on oltava myös kemianteollisuuden perustana. Tarkoituksena on toteuttaa suunnitelma vuoteen 2030 mennessä. Tuolloin Itä-Siperian ja Kaukoidän alueilla tuotettaisiin n. 7 triljoonaa tonnia kaasua vuodessa. Tämän jättäiläissuunnitelman toteutus on vasta alkuvaiheessa. Täydessä toiminnassa kaasukentät olisivat vasta 2016. Vuonna 2008 aloitettiin tuotanto Tšikanskissa Irkutskin alueella, josta kaasua toimitetaan Sajanin, Angarskin ja Irkutskin kaupunkeihin.³⁰⁸

Pisimmällä on Sahalinin saarten energiavarojen hyödyntäminen, koska se on ulkopoliittisesti erittäin tärkeää. Huhtikuussa 1994 Venäjän hallitus, Sahalinin paikallishallinto, Royal Dutch Shell, japanilaiset Mitsui & Co. ja Mitsubishi Co. muodostivat yhteisyrityksen "Sahalin Energy" Sahalinin ja sen mannerjalustan kaasuvarojen hyödyntämiseksi. Teknisesti helpoimmin hyödynnettävissä olivat Piltun-Astohin ja Lunskin alueet. Kesäkuussa 1994 "Sahalin Energy" Venäjän hallituksen puolesta ja Sahalinin aluehallinto sopivat tuotannon jakamisesta. Projekti sai nimen "Sahalin 2" ja se aloitti toimintansa vuoden 1996 alussa. Tavoitteena

³⁰⁶ Газпром. - О компании/проекты/Газопровод «Южный поток», -[www.gazprom.ru/articles].

³⁰⁷ Газпром - стратегия бизнеса [www.gazprom.ru].

³⁰⁸ Восточная газовая программа. [http:www.gazprom.ru 5.7.2012].

oli löytää öljyä, ja kun sitä löydettiin kolme vuotta myöhemmin Piltun-Astohin alueelta, alettiin välittömästi rakentaa porauslauttaa sekä merenpohjassa kulkevaa öljyputkea. Tuossa vaiheessa mukaan tuli politiikka. Venäläiset alkoivat syyttää kokeneinta rakentajaa, Shelliä, ympäristömääräysten laiminlyönneistä, ja niihin viitaten Shell pakotettiin luopumaan omistuksestaan.

Vuonna 2003 projekti siirtyi uuteen vaiheeseen. Joulukuussa 2006 Shell, Mitsui ja Mitsubishi solmivat Gazpromin kanssa sopimuksen, jonka nojalla Gazpromista tuli Sahalin Energyn johtava osakkeenomistaja. Huhtikuussa 2007 Gazprom ja Sahalin Energyn osakkeenomistajat tekivät sopimuksen, jonka mukaan 51 % Sahalin Energyn osakkeista siirtyi Gazpromin omistukseen. Lokakuussa 2007 kansainvälinen ympäristöturvallisuusarvioita suorittava yritys AEA Technology julkaisi lausunnon, jonka mukaan Sahalin Energy täyttää kaikki kansainväliset ympäristösuojeluvaatimukset.³⁰⁹ Sahalin hyvine satamineen tarjoaa erinomaiset lähtökohdat energian laivakuljetuksille, ja vuonna 2009 sinne alettiin rakentaa Venäjän ensimmäistä vientiin tarkoitettua kaasun nesteytyslaitosta. Toimitukset Kaukoidän markkinoille alkoivat seuraavana vuonna.³¹⁰

Samanaikaisesti tutkittiin saaren koillisrannikon jalustan kaasuesiintymiä ja aloitettiin projekti ”Sahalin 3”. Vuonna 2010 alkoi tuotanto Etelä-Kirinskissä. Myöhemmin tulevat tuotantoon laitokset Itä-Odoptinskissä ja Ajaškissa. Näiden Pohjois-Sahalinin alueiden kaasu päätettiin kuljettaa putkea pitkin Komsomolskista Amurin ja Habarovskin kautta Vladivostokiin. Syyskuussa 2011 aloitti toimintansa ensimmäinen putki ”Sahalin-Habarovsk-Vladivostok” -putkijärjestelmästä. Putken pituus on 1350 km ja sen kuljetuskyky on 6 mrd. kuutiometriä kaasua vuodessa. Tulevaisuudessa tuotannon lisääntyessä putkiston kuljetuskyky nostetaan n. 30 mrd. kuutiometriin vuodessa.³¹¹

Itä-Siperian ja Sahalinin kaasun tärkein asiakas on Japani. Gazprom sopi marraskuussa 2005 Japanin teollisuus- ja energiaministeriön kanssa viiden vuoden sopimuksen kaasutoimituksista, ja vuonna 2011 sopimusta jatkettiin viidellä vuodella. Samassa yhteydessä sovittiin molemminpuolisesta tieteellis-teknisestä yhteistyöstä kaasukenttien hyödyntämisessä ja kuljetuksissa Aasian ja Tyynenmeren alueella sekä kaasun kemialliseen jalostamiseen. Maaliskuussa 2012 Gazprom päätti rakentaa Vladivostokin alueelle kaasun nesteytyslaitoksen.³¹²

Venäjä toimii johdonmukaisesti energiastrategiansa mukaan ja varmistaa asemansa strategisesti ja geopoliittisesti tärkeällä energian tuotantoalueella. Se hyötyy konkreettisesti energiakriisistä, joka vallitsee Japanissa helmikuussa 2011 tapahtuneen maanjäristyksen ja tsunamin aiheuttaman Fukušiman ydinvoimalaonnettomuuden jälkeen.

³⁰⁹ Газпром Проект ”Сахалин 2”.

³¹⁰ Ks. myös Solanko 2012.

³¹¹ Восточная газовая программа. [http://www.gazprom.ru 5.7.2012].

³¹² «Газпром» и Агентство природных ресурсов и энергетики Японии обсудили проект строительства завода СПГ в районе Владивостока. [http://www.gazprom.ru/news].

Kiinan kehittyvä talous tarvitsee yhä enemmän energiaa, ja täten Venäjälle on tarjoutunut mahdollisuus myydä öljyä ja kaasua Kiinaan. Venäjä on myös aktiivisesti tukenut Kazakstanin ja Kiinan välistä energiayhteistyötä. Tuen maksuksi Venäjä on neuvotellut edulliset kuljetusmaksut energiaviennilleen Kiinaan. Tavoitteena on luoda euraasialainen energiankuljetusjärjestelmä, jolloin Venäjä pystyy toimittamaan tuotteitaan länteen ja itään.³¹³

Maaliskuussa 2006 Putinin Kiinan vierailun yhteydessä Gazpromin ja Kiinan kansallisen kaasuyhtiön edustajat allekirjoittivat sopimuksen maakaasun toimittamisesta Venäjältä Kiinaan. Sen mukaan Kiina alkaa saada kaasua vuodesta 2011 alkaen. Suunnitelmaa alettiin toteuttaa välittömästi. Venäjän federaation Altain tasavallan pääkaupungissa Gorno-Altai'skissa neuvoteltiin Gazpromin ja paikallisten hallintoviranomaisten kanssa uuden Altai-nimisen kaasuputken rakentamisesta, ja 21.9.2006 Gazpromin hallituksen puheenjohtaja Aleksei Miller ja Altain tasavallan johtaja Aleksandr Berdnikov allekirjoittivat yhteistyösopimuksen, joka mahdollistaa kaasutoimitusten laajentamisen Venäjän itäisiin osiin ja Altai -putken rakentamisen. Gazprom katsoo putken avulla laajentavansa markkinoitaan Kiinaan ja Tyynenmeren alueelle. Kiinan kaasunkulutuksen odotetaan kasvavan nopeasti. Vuonna 2006 maakaasun osuus oli vain 3 % Kiinan energiakulutuksesta ja vuonna 2010 se oli 7 %. Vuonna 2004 Kiinan oma tuotanto oli 47,5 mrd. kuutiometriä ja kulutus samalla tasolla. Kulutuksen ohitettua tuotannon on tuonnin lisääminen välttämätöntä. Vuonna 2008 kulutus oli 97 mrd. kuutiota ja vuonna 2010 noin 103 -120 mrd. kuutiota. Kiinan kannalta venäläinen kaasu on optimaalinen energian lähde, sillä vaikka kaasun hinta määräytyy öljyn maailman markkinahinnan mukaan, ovat kuljetuskustannukset Siperiasta Kiinaan alhaisemmat kuin nesteytetyn kaasun Persianlahdelta Kiinaan. Venäjä tulee toimittamaan Kiinaan kaasua kahta reittiä. Venäjän perinteisiltä eli Pohjois-Venäjän ja Siperian kaasun tuotantoalueilta tulee läntinen kuljetusväylä, ja Sahalinin tuotantoalueelta tulee itäinen väylä.³¹⁴

Suunnitelmien mukaan Kiinaan toimitetaan kaasua vuosittain 68 mrd. kuutiota. Siitä noin puolet viedään läntistä eli Altai-reittiä pitkin. Tomskin alueelta lähtevä Altai rakennetaan vuoristojen yli, ja siksi vaaditaan voimakkaita kompressoriasemia. Putken läpimitta on 1420 mm ja pituus 2800 km. Kiinan ja Venäjän rajan "Altai" ylittää Kazakstanin ja Mongolian toisistaan erottavalla kaistaleella ja yhdistyy Kiinaan kuuluvalla Xinjiang-Uigurian autonomisella alueella "Länsi – Itä" kaasuputkeen, jota myöten kaasu kulkee Shanghaihin.³¹⁵

Suunnitelman toteuttaminen on kuitenkin pysähtynyt erimielisyyteen kaasun hinnasta.³¹⁶ Venäjä ei enää ole ainoa kaasunmyyjä, sillä vuodesta 2010 Turkme-

³¹³ Заславский 2005, с. 145-150., Ю.В. Михалицкая, С. А. Зелинская, К вопросу о транспортировке каспийской нефти. - Экономический журнал 7: 2004.

³¹⁴ А.Э. Конторович, А.Г. Коржубаев, Л.В. Эдер, Перспективы поставок природного газа России в страны Азиатско-тихоокеанского региона. - Регион. Экономика и социология 2: 2008, с. 312-314.

³¹⁵ Конторович, Коржубаев, Эдер 2008, с. 316-320., Газпром / Проект "Алтай". [www.gazprom.ru/articles].

³¹⁶ Solanko 2012.

Kuva 2. Xinjiangin energia-aluetta

nistan on myynyt kaasua Kiinaan Turkmenistanista Kazakstanin kautta kulkevaa putkea pitkin.³¹⁷

Xinjiangissa otettiin käyttöön ensimmäinen öljykenttä 1955, ja siitä alkaen Kiina on määrätietoisesti kehittänyt läntisiä alueitaan. Rakentamalla teitä ja rautateitä alue on liitetty tiukasti Kiinaan, ja samalla on luotu edellytykset kiinalaisten omistamalle Xinjiangin öljyn ja kaasun tuotannolle sekä tuonnille. Syyskuussa 2004 otettiin käyttöön edellä mainittu 4 200 km pituinen Xinjiang – Shanghai -kaasuputki, ja vuosina 2004–2006 Kazakstanin Atasusta Xinjangiin rakennettiin "ystävyyden öljyputki". Gazpromin ohella näistä projekteista ovat olleet kiinnostuneita Shell ja Exxon-Mobil, mutta läntisiä yrityksiä syrjivä politiikka, vaikeat olosuhteet ja korkeat kustannukset ovat estäneet läntiset investoinnit.³¹⁸

Maantieteellinen läheisyys ja olemassa oleva infrastruktuuri antavat Venäjälle ja Gazpromille läntisiä yrityksiä paljon paremmat mahdollisuudet toimia yhteistyössä kiinalaisten kanssa. Tarjoamalla energiaa Kiinalle pidetään myös "läntiset tunkeilijat" poissa alueelta. Pidemmän päälle Venäjänkään energia ei riitä tyydyttämään Kiinan tarvetta, ja siksi maa pyrkii saamaan energiaa eri puolilta maailmaa.³¹⁹

Putkikuljetusten ohella yhä tärkeämmäksi muodostuva siirtomuoto on kaasun nesteyttäminen ja kuljettaminen laivoilla. Venäjän ongelma on, ettei sillä ole käytettävissä vientiä varten omaa tankkilaivastoa, ja se joutuu turvautumaan raakaöljyn,

³¹⁷ Ks.sivu 92.

³¹⁸ J. A. Millward, *Eurasian Crossroads. A History of Xinjiang*. New York 2007, s. 301-303.

³¹⁹ D. Zweig, B. Jianhai, *China's Global Hunt for Energy*. - *Foreign Affairs*. September/October 2005, s. 25-38.

Kartta 3. Venäjän öljyn ja kaasun tuotantoalueet putkistoineen v. 2012.

öljytuotteiden ja nesteytetyn kaasun kuljetuksissa ulkomaisiin aluksiin. Kaasun kuljetus putkissa on edullisinta, mutta kaikkialle, kuten esimerkiksi valtameren syvyyksiin, ei putkia voida rakentaa. Niinpä Gazprom rakentaa Suomenlahden etelärannalle Ust Lugaan (Laukaanlahdelle), Muurmannin ja Kaukoidän rannikoille sekä Sahalinille nesteytyslaitoksia, joista kaasua viedään maailman kuluttajille.³²⁰

Länsi-Eurooppa on Venäjän kaasun suurin kuluttaja. Toinen tärkeä kuluttajaryhmä on Kaukoidässä. Venäläisten itsensä mielestä maan on tulevaisuudessa päästävä eroon energian veturiroolista Venäjän taloudessa, sillä öljyä ja kaasua ei riitä ikuisesti. Viime vuosina maa ei ole lisännyt öljyntuotantoa, koska vähemmälläkin tuotannolla korkein hinnoin saadaan riittävät tulot. Tällä hetkellä investointeja hidastavat ammattityövoiman puute ja tekniset ongelmat.³²¹

Euroopan kasvava riippuvuus Venäjän energiasta huolestuttaa erityisesti Yhdysvaltoja, joka katsoo Venäjän tietoisesti energianviennin avulla pyrkivän palauttamaan vaikutusvaltaansa entisissä neuvostotasavalloissa ja Varsovan liittoon kuuluneissa maissa. Tulevaisuudessa Länsi-Euroopan riippuvuus lisääntyy kulutuksen kasvaessa ja Pohjanmeren öljyn ja kaasun loppuessa.³²²

³²⁰ Корзун 2005, с. 187-189.

³²¹ П. Сергеев, Проблемы мировой энергетической безопасности. – Мировая экономика и международные отношения № 12/2007, с. 17-19.

³²² Baran 2007, с. 131-135.

Amerikkalaisten huoli liittyy pelkoon siitä, että energia on juuri se tekijä, jonka kautta Yhdysvaltojen vaikutusvalta Euroopassa heikkenee. Toisaalta Euroopan on itse huolehdittava, ettei se jää riippuvaiseksi yhdestä energian toimittajasta. Mikäli Eurooppa jättäytyy Venäjän energian varaan, toteutuisi 100-vuotinen unelma Venäjän johtamasta Pohjois-Euraasian yhdistävästä valtioliitosta.³²³

Maailmanlaajuinen energian kysynnän kasvu viimeisen vuosikymmenen kuluessa on parantanut energian tuottajien kuten Venäjän asemaa. Vuonna 2007 Venäjä kattoi 15 % Euroopan raakaöljyn kulutuksesta ja 30 % tuonnista. Euroopan maakaasun kulutuksesta Venäjä kattaa neljänneksen. Ranskan kaasuntuonnista Venäjän osuus on 24 %, Italian 31 % ja Saksan 43 %. Itäisen Euroopan maiden kohdalla luvut ovat paljon suuremmat – mm. Suomen ja Ukrainan kohdalla Venäjän osuus kaasuntuonnista on 100 %. Kiinan kasvavasta öljyn- ja kaasuntuonnista Venäjän osuus on alle 10 %.³²⁴

Venäjä ei kätke energia-asettaan. Muiden energian suurtuottajien tavoin se käyttää sitä hyväkseen. Lähivuosina käyttömahdollisuudet paranevat Venäjän saatua valmiiksi pohjoiset, eteläiset ja itäiset energiaväylät. Silloin Venäjällä on käytettävissään välineet, joiden avulla Venäjä voi toteuttaa energiaimperialistista politiikkaansa globaalisti.

Venäjä kuitenkin tunnustaa Yhdysvaltojen taloudellisen ja teknologisen ylivoimaisuuden energiateollisuudessa, ja juuri strategisesti tärkeimmän teollisuuden kehittämisessä se tarvitsee amerikkalaista tietotaitoa. Molemmat katsovat välttämättömäksi energian tasapainoisen tuotannon ja kulutuksen tyydyttämisen. Kansainvälinen terrorismi on molempien yhteinen vihollinen ja terroristit ovat energiakuljetusten pahimpia uhkaajia.³²⁵

Energian lisäksi Venäjällä on hallussaan muita raaka-aineita, kuten esim. metalleja ja uraania, joita se voi käyttää politiikkansa välineenä.³²⁶ Yksi raaka-aine on pyöreä puutavara, jonka alhainen hinta suosi mm. Suomen metsäteollisuutta jopa siinä määrin, että eräät suomalaiset metsäteollisuusyritykset tulivat Venäjältä osittain riippuvaiseksi. Puun vientimaksuja asteittain korottamalla Venäjä supisti raakapuun vientiä. Putinin mukaan tarkoituksena ei ollut saattaa suomalaisia kauppakumppaneita vaikeuksiin, vaan venäläiset haluavat jalostaa puunsa omassa massaan. Tämä liittyy laajempaan maan metsäteollisuuden jalostusasteen kohottamiseen.³²⁷

Korvaukseksi venäläiset haluaisivat maahansa ulkomaisia metsäteollisuuden investointeja, mutta he eivät ole solmineet investointisopimuksia ulkomaiden

³²³ А. Дугин, Основы геополитики. Москва 1997, с. 419-430., A. Juntunen, Geopolitiikka – perusta Venäjän aatteelle. - Tiede ja ase. Suomen sotatieteellisen seura vuosijulkaisu N:o 58 / 2000, s. 85-112.

³²⁴ Venäjän kasvun uudet ehdot. BOFIT Venäjä-tietoisku 11.5.2007.

³²⁵ Матяш, 2004, с. 82-94.

³²⁶ Сидоров 2002, с. 47-69.

³²⁷ Президент России. Выступления 14.2.2008. - [www.kremlin.ru].

kanssa. Tämä kertoo, ettei maa ole mentaalisesti valmis ulkomaisiin investointeihin. Vuosikymmenien lännen ja kapitalismin vastaisen propagandan seurauksena ulkomaisia yrittäjiä pidetään riistäjinä. Taustalla on myös vanha Venäjän ja lännen välinen kilpailu. Maassa uskotaan laajasti, ettei länsi ole kiinnostunut Venäjän talouden kehittämisestä, koska se ei halua itselleen kilpailijaa. Kehittyneemmällä teknologiallaan länsi pyrkii alistamaan Venäjän.³²⁸ Tähän liittyy edellä mainittu laki ulkomaisten investointien rajoituksista.³²⁹ Venäläiset haluavat ulkomaisia pääomia ja teknologiaa itseään palvelemaan. Ulkomaiset investoinnit ovat tervetulleita, mutta vain alistettuina venäläiseen käskyvaltaan. Kyseessä on imperiaalinen Moskovasta johdettu kapitalismi, joka vastaa täysin surkovilaista ideologiaa.³³⁰

On muistettava, että Iivana IV:n ajoista alkaen venäläiset ovat käyttäneet hyväkseen lännen teknologiaa, mutta aina omilla ehdoillaan. Kun hyöty on saatu, ulkomaalaiset ovat saaneet lähteä.³³¹ Lännessä toivotaan, että WTO:n jäsenyys luo uudenlaisen perustan Venäjälle maailmankaupassa, mutta tarvitaan vuosikymmeniä mentaliteetin uudistumiseen. Nopeimmin muutokset vaikuttaisivat lähialueilla kuten Suomessa.

---

³²⁸ А. Уткин, *Вызов Запада и ответ России*. Москва 2002, с. 384.

³²⁹ Ks. sivu 88.

³³⁰ Vrt. sivut 68-69.

³³¹ Susiluoto 2006, s. 379-383.

6

VENÄJÄN SOTILAALLINEN KYKY GLOBALISAATION AIKAKAUDELLA

Venäjän keisarikunnan ja Neuvostoliiton olemukseen kuului voiman ja vallan korostus. Suuren ja mahtavan armeijan katsottiin olevan paras taan vapaudelle ja riippumattomuudelle. Suurella armeijalla julistettiin ja esiteltiin myös suurvallan voimaa. Neuvostoliiton hajottua myös armeija menetti ideologisen pohjansa ja sen merkitys uudistuvassa yhteiskunnassa tuli keskustelun alaiseksi.³³²

6.1 Valtarakenteet

Toisessa maailmansodassa saavutettu voitto toi mukanaan asevoimien arvostuksen nousun, mutta neuvostoarmeijalle kävi kuten koko yhteiskunnalle. Se pysähtyi paikalleen eikä uudistunut. Afganistanin tappiollinen sota vuosina 1979–1989 oli koskettanut vain osaa armeijasta, mutta tappiota seurasi arvostuksen lasku. Imperiumin hajoaminen merkitsi omaa eristettyä elämää viettäneelle upseeristolle ideologista ja taloudellista katastrofia. Ideologisesta katastrofista selvitettiin nopeasti, sillä marxilaisuus oli pitkään ollut vain muodollista, ja sen paikan oli ottanut neuvostoisanmaallisuus, josta oli helppo siirtyä Venäjä-patriotismiin. Paljon vaikeampaa oli selvittää taloudellisesta katastrofista. Määrärahat supistuivat jyrkästi. Luotettavana pidettävän The Military Balancen mukaan vuonna 1987 puolustusmäärärahat olivat noin 700 mrd. dollaria, vuonna 1991 noin 96 mrd. dollaria ja 1995 noin 49 mrd. dollaria.³³³ Miljoonat sotilaat näkivät elämäntyönsä menneen hukkaan, ja kun palkanmaksu loppui, päällimmäiseksi huoleksi tuli toimeentulon turvaaminen. Tämä johti moraalien romahtamiseen, jolloin korruptio, armeijan varojen kavallukset ja omaisuuden ryöstely yleistyivät.³³⁴

Sotilaiden ja muun yhteiskunnan välille syntyi jännitystä. Sotilaat menettivät arvostustaan ja joutuivat vapautuneen lehdistön taholta yhä kiivaamman arvostelun kohteeksi. Armeijassa tapahtuneet väärinkäytökset, simputukset ja pahoinpitelyt tulivat julkisen keskustelun alaiseksi. Asevoimien valtaviin kulujen katsottiin häiritsevän yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen, kuten terveydenhoidon ja koulutuksen kehittämistä.³³⁵

³³² Ks. esim. Ю.Н. Дерюгин, Армия России: взгляд в XXI век. - Социологические исследования № 6, 1995.

³³³ The Military Balance 1987-1988, 1991-1992, 1995/96.

³³⁴ Дерюгин 1995, s. 82-84., - J. Hellberg, Jättiläinen savijaloilla? Venäjä ei ole sotilaallinen uhka. - Suomen sotilas 6/2007.

³³⁵ В.В. Серебрянников, Военные в «гражданском» обществе. - Социологические исследования № 6, 1995, с. 87-95.

Asevoimien arvostus laski entisestään Venäjän ajauduttua 1990-luvun puolivälissä tappiollisiin aseellisiin konflikteihin Balkanilla ja Kaukasiassa. Tappiot olivat kuitenkin uuden alku. Alkoi julkinen keskustelu asevoimista ja niiden merkityksestä valtiolle ja yhteiskunnalle. Tuolloin käytettiin myös puheenvuoroja, joissa korostuivat humanitaariset näkökohdat. Yleisen demokratisoinnin mukaisesti myös armeija ja sen henkilöstö haluttiin parlamentaariseen kontrolliin ja osaksi demokraattista yhteiskuntaa. Upseeristo olisi myös muutettava sotaan valmistautuvasta johtajakaaderista uuteen demokratiaan sopivaksi. Upseeriston keskuudessa tehtiin myös kyselytutkimuksia asevoimien kehitystavoitteista. Upseereista yli 90 % piti ammattiarmeijaan siirtymistä tavoiteltavana. Samanaikaisesti olisi uudistettava koulutusta ja aseistusta. Demokratiasta ja alistumisesta siviilikomentoon sotilaat eivät pitäneet. Sosiologi Juri Derjuginin mielestä pahimpana demokratisoitumisen esteenä on upseeriston autoritaarisuutta kunnioittava traditio.³³⁶

Kaikista muutoksista ja vastoinikäymisistä huolimatta armeija pysyi kansan keskuudessa arvostettuna. Vuonna 1995 tehdyn kyselyn mukaan armeijaan luotti 35 - 38 % kansalaisista. Presidentti ja duuma saivat 20 % luottamuksen. Hallitukseen luotti 14 %, mediaan 19 %, miliisiin 14 % ja poliittisiin puolueisiin 5 % kyselyyn vastanneista.³³⁷

Tutkimuslaitos Levada on vuodesta 1997 alkaen tutkinut myös suhtautumista asevoimiin. Tutkimusten mukaan luottamus on pysynyt verrattain vakaana vaihdellen 28 - 38 % välillä. Vuonna 2011 kyselyyn vastanneista 34 % ilmoitti luottavansa armeijaan.³³⁸ Luottamus on edellytys todelliselle asevoimien reformille, jota ryhdyttiin suunnittelemaan Venäjän vakiinnuttua. Luottamusta vahvistettiin vetoamalla historiaan ja suurvaltaideologiaan. Tätä kuvaa nyky-Venäjällä suosittu, emigranttina kuolleen filosofi Ivan Iljinin 1900-luvun alussa esittämä mietelmä, jota on toistettu lukuisissa tiedotusvälineissä.

"Armeija on valtioni keskitetty voiman ja tahdon ilmaus, isänmaani linnake, kansani urheuden ilmentäjä, kunnian, uhrivalmiuden ja palvelun järjestö. Ihmisen sydän sykkii sille maalle ja sille kansalle, jonka armeijan hän katsoo omakseen. Sodan henki, joka on oikeuden valvojalla maan sisällä ja isänmaan ulkosuhteiden valvojalla työssään, ei suinkaan ole "taantumuksen", "väkivallan" ja "kiihkoisänmaallisuuden" henki, kuten eräät ajattelevat meidän päivinämme. Ilman henkisesti ja ammatillisesti korkeatasoista armeijaa isänmaa jää ilman puolustusta, valtakunta hajoaa ja kansa katoaa maan päältä."³³⁹

³³⁶ Дерюгин 1995, с. 84-87.

³³⁷ Серебрянников 1995, с. 88.

³³⁸ Levada 2011.pdf.- В какой мере заслуживает доверия армия? Дата опроса 1.10.2010., Как Вы думаете, способна ли наша армия сейчас защитить Россию в случае реальной угрозы со стороны других стран? Дата опроса 8.9.2011.

³³⁹ И.А. Ильин, Собрание сочинений. Т.1. Москва 1993, с. 207. – Шапавалов. 2001, с. 537-552. - Venäjän johtava hegeliläinen filosofi I.A. Iljin (1884-1947) karkotettiin 1922 Neuvostoliitosta anti-kommunistisen toiminnan tähden. Hän kuoli Zürichissä 1947. Vuonna 2005 hänen jäännöksensä haudattiin uudestaan Moskovassa valtion edustajien läsnä ollessa.

Tarkasteltaessa Venäjän sotahistoriaa voidaan todeta Iljinin olleen oikeassa, ja siksi venäläisten on helppo yhtyä viralliseen mielipiteeseen, jonka mukaan vain vahvat asevoimat takaavat isänmaan turvallisuuden. Vahvojen asevoimien voidaan sanoa olevan keskeinen osa Venäjän suurvaltaidentiteettiä. Asepalvelua ja upseerin ammattia pidetään mitä tärkeimpänä valtiollisena tehtävänä.³⁴⁰ Perustuslain 59. pykälän mukaan isänmaan puolustaminen on kansalaisen kunnia ja velvollisuus.³⁴¹

Venäjän turvallisuuspolitiikkaa ja asevoimia ohjaa vuodesta 1992 kehitetty kansallisen turvallisuuden lainsäädäntö,³⁴² jossa määritellään turvallisuuspolitiikan muodot ja tehtävät sekä asevoimia koskevat lait, käsky- ja alistussuhteet. Tämän lainsäädännön mukaan presidentti on tärkein turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa ohjaava henkilö. Perustuslaki myös määrittelee presidentin ja asevoimien suhteet. Presidentti on asevoimien ylipäällikkö. Hän muodostaa ja johtaa liittovaltion turvallisuusneuvostoa, vahvistaa Venäjän sotilasdoktriinin ja muut turvallisuutta koskevat lait ja asetukset. Presidentti nimittää ja erottaa asevoimien ylimmän johdon. Hän antaa määräykset uudelleen organisoinnista ja varustautumisesta. Venäjän tai jonkun sen alueen joutuessa hyökkäyksen kohteeksi presidentti esittää alueelle sotatilaa ilmoittaen siitä välittömästi liittoneuvostolle ja duumalle. Sotatilan julistamisen on tapahduttava perustuslain mukaan.³⁴³

Turvallisuuspoliittista valtaansa presidentti käyttää turvallisuusneuvoston puheenjohtajana. Muodollisesti turvallisuusneuvosto on vain neuvoa-antava elin, mutta se käsittelee tärkeimpiä valtakunnan ulkoiseen ja sisäiseen turvallisuutteen liittyviä seikkoja. Turvallisuusneuvosto koostuu pysyvistä jäsenistä sekä varsinaisista jäsenistä. Viran puolesta neuvoston pysyviä jäseniä ovat hallituksen puheenjohtaja eli pääministeri, puolustus-, ja ulko-asiainministerit, liittovaltion turvallisuuspalvelun (FSB) johtaja ja turvallisuusneuvoston sihteeri. Varsinaisia jäseniä ovat liittoneuvoston molempien kamarien puheenjohtajat, presidentin hallinnon johtaja, sisäasiain-, oikeus- ja hätätilaministeri, pääesikunnan päällikkö, ulkoisen tiedustelun (SVR) johtaja, valtakunnan pääsyyttäjä, Venäjän tiedeakatemian presidentti ja presidentin edustaja Venäjän aluehallinnossa.

Keskeisessä asemassa turvallisuusneuvostossa on sen sihteeri. Hän valmistelee esitykset turvallisuusneuvostolle. Sihteeri myös tekee ratkaisuehdotukset ja vastaa toteutuksen seurannasta. Hän esittelee presidentille tiedot ja kommentit korkeimpiin valtiollisiin virkoihin nimitettävistä henkilöistä. Hän koordinoi turvallisuusneuvoston eri jaostojen ja tieteellisen neuvoston välistä työskentelyä jne. Turvallisuusneuvoston sihteerin virka on Venäjän vaikutusvaltaisimpia. Vladimir Putin toimi sihteerinä vuonna 1999 ennen nimitystään pääministeriksi. Häntä seurasi Sergei Borisovitš Ivanov, jonka siirryttyä puolustusministeriksi vuonna 2001 sihteeriksi nimitettiin sisäministerin paikalta Vladimir Borisovitš Rušailo. Häntä seurasi 2004 ulkoministerin paikalta Igor Sergejevitš Ivanov, ja hänen tultua nimitetyksi 2007

³⁴⁰ В.Ф. Халипов, М.К. Башартъян, Р.Ф. Идрисов, Е.В. Халипова, Власть. Экономика, политика, культура. Москва 2007, с. 236-239.

³⁴¹ Конституция Российской Федерации, статья 59.

³⁴² Система обеспечения национальной безопасности (СОНБ).

³⁴³ Конституция Российской Федерации. Глава 4.

ministerineuvoston puheenjohtajan ensimmäiseksi sijaiseksi eli varapääministeriksi nimitettiin uudelleen sihteeriksi Sergei Borisovitš Ivanov. Tämä nimitys oli väliaikainen, sillä vuoden 2008 presidentin vaalien jälkeen ja uuden hallituksen nimittämisen myötä sihteeriksi tuli 25.5.2008 FSB:n päällikkö Nikolai Platonovitš Patrušev.³⁴⁴ Nimityksen voidaan katsoa lujittaneen Putinin asemaa Medvedevin rinnalla, sillä Patrušev oli toiminut monissa tehtävissä Putinin kanssa. Putinin astuttua uudelleen presidentin virkaan vuonna 2012 Patrušev jatkoi turvallisuusneuvoston sihteerinä.

Turvallisuusneuvoston päätöksentekoon osallistuvat pysyvät jäsenet, ja päätös määräytyy enemmistön kannan mukaan. Päätökset julkaistaan presidentin ukaaseina tai pöytäkirjoina. Päätösten toimeenpanoa varten on oma koneisto, jonka koostumuksesta määrää presidentti. Turvallisuusneuvostolle tulevat asiat valmistellaan eri hallinnon aloista koostuvissa komissioissa, jotka ovat varsinaisia työorganisaatioita. Turvallisuusneuvoston tieteellinen neuvosto käsittelee erilaista yhteiskunnallista tietoa, laatii analyysyjä, ennusteita ja skenaarioita yksilön, yhteiskunnan ja valtion turvallisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Tieteellisen neuvoston puheenjohtaja on turvallisuusneuvoston sihteeri, ja sen jäseniä ovat Venäjän tiedeakatemia edustaja sekä tiedeakatemia valtiollisesti merkittävien tieteen haarojen edustajat, jotka omaavat korkean tieteellisen ja ammatillisen kyvyn.³⁴⁵ Voidaankin sanoa turvallisuusneuvoston olevan presidentin keskeisiä hallintoelimiä. Lainsäädäntö antaa sen kautta presidentille keskeisen vallan ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

Perustuslain ja liittovaltion maanpuolustusta koskevien lakien mukaan asevoimien ylipäällikkö on presidentti. Asevoimien hallinnosta vastaa puolustusministeri yhdessä ministeriönsä kanssa sekä yleisesikunta. Puolustusministeriö on toimeenpanovallan federatiivinen elin, joka vastaa valtion politiikan ja hallinnon toteuttamisesta federaation puolustuksen toimialalla sekä rauhan että sodan aikana. Ministeriö vastaa kansalliseen puolustukseen liittyvistä asioista kuten rahoituksesta, aseistuksen suunnittelusta ja hankinnasta sekä tutkimuksesta. Se vastaa myös ydinaseiden hankinnasta, sijoittelusta ja hävittämisestä. Ministeriön sodan- ja rauhanajan tehtävät on määritelty erikseen. Presidentti nimittää ja vapauttaa puolustusministerin tehtävästään pääministerin esityksestä. Puolustusministerin tärkeimpänä neuvoo-antavana elimenä toimii ministeriön kollegio, jonka puheenjohtajana on puolustusministeri ja jäsenenä hänen sijaisensa, puolustushaarojen (maavoimat, ilmavoimat, merivoimat) ja itsenäisten aselajien (strategiset ohjusjoukot, avaruusjoukot ja maahanlaskujoukot) komentajat ja muut vastuuhenkilöt. Muut kuin viran puolesta kollegioon kuuluvat henkilöt nimittää presidentti.³⁴⁶

Puolustus- ja turvallisuuskysymyksiä koskevat lait käsitellään duumassa, jossa puolustus- ja turvallisuuskysymyksiä varten on omat komiteansa. Kuten muissakin yleisvaltakunnallisissa asioissa duuma on presidentille alisteinen puolustus- ja turvallisuuspolitiikassa. Duumalla on puolustuspoliittista merkitystä valtion bud-

³⁴⁴ www.scrf.gov.ru/persons/sections/5/.

³⁴⁵ A. A. Кокошин, Совет безопасности. - Россия. Большая Российская Энциклопедия. Москва 2004. - [www.kremlin.ru] Совет Безопасности Российской Федерации.

³⁴⁶ www.government.ru.

jetin laatijana ja hyväksyjänä. Liittoneuvoston on myös vahvistettava presidentin päätös sotatilan julistamisesta ja asevoimien käytöstä Venäjän ulkopuolella.³⁴⁷ Duuman keskeiset puolueet suhtautuvat myönteisesti asevoimien kehittämiseen, ja varsinkin presidenttiä tukeva "Yhtenäisyys" on toistuvasti esittänyt vaatimuksia asevoimien tilan kohentamiseksi.³⁴⁸

Yleisesikunta on asevoimien keskeinen johtoelin, joka vastaa operatiivisesta johtamisesta, koordinoi aselajien, puolustusministeriön sekä myös puolustusministeriölle alistamattomien joukkojen toimintaa. Yleisesikunnan on vastattava valtakunnan ja sen osien puolustuksesta. Yleisesikuntaa johtaa yleisesikunnan päällikkö, joka on myös puolustusministerin ensimmäinen sijainen. Yleisesikunnan toiminnot on jaettu sektoreihin toimintojen mukaan. Yleisesikunta seuraa maailman geostrategista tilannetta ja tekee systemaattista analyysiarviointia poliittisista ja strategisista muutoksista. Se myös valmistelee esityksen sotilas-doktriiniksi, suunnittelee varustautumista ja koordinoi eri aselajien toimintaa ja asehankintoja. Yleisesikunta myös valmistelee liikekannallepano- ja operaatio-suunnitelmat sekä johtaa koulutusta.

Asevoimia tukevat valtion turvallisuus- ja tiedusteluelimet. Niistä keskeisin on FSB,³⁴⁹ jonka tehtävänä on informoida presidenttiä, hallitusta ja liittovaltion keskeisiä elimiä kaikista seikoista, jotka voivat uhata liittovaltion turvallisuutta ja vakautta sekä koordinoita kaikkia vastatoimenpiteitä. Voidakseen täyttää tehtävänsä FSB:llä on edustajansa asevoimissa, valtion ja paikallishallinnon elimissä eri puolilla valtakuntaa ja ulkomailla. Yhteiselimenä toimii asevoimien oma tiedustelupalvelu GRU.³⁵⁰

Ulkomaantiedustelusta vastaa SVR³⁵¹, joka sai uudistetun johtosäännön 11.3.2003, jolloin sen erityistehtäväksi määrättiin kansainvälisen terrorismin ja rikollisuuden vastainen taistelu. SVR toimii välittömästi presidentin alaisena ja se jakaantuu keskusyksikköön ja ulkomaanosastoihin. Niiden alaisina toimivat hallinto-, turvallisuus-, yhteiskuntasuhteiden-, tiedotuksen ja tutkimuksen osastot. SVR harjoittaa ympäri maailmaa tiedustelua, joka ulottuu politiikasta lukuisille talouselämän, tieteen, taiteen ym. aloille. Toiminnassaan SVR turvautuu avoimiin ja salaisiin menetelmiin. Osa tietolähteistä on valtiosalaisuuksia, ja kerätyt tiedot välitetään luottamuksellisesti valtionjohdolle.³⁵² Valtionjohdon turvallisuudesta vastaa federaation eli liittovaltion turvallisuuspalvelu FSO.³⁵³ Sen johto kuuluu presidentille, joka myös asettaa ja erottaa FSO:n operatiivisen johtajan.

---

³⁴⁷ www.duma.gov.ru.

³⁴⁸ К. Холодковский 2006, с. 10-16.

³⁴⁹ ФСБ (Федеральная служба безопасности).

³⁵⁰ ГРУ (Главное разведывательное управление).

³⁵¹ СВР (Служба внешней разведки).

³⁵² Система обеспечения национальной безопасности.

³⁵³ ФСО РФ (Федеральная служба охраны Российской Федерации).

6.2 Doktriinit ja reformisuunnitelmat

Asevoimien käytännön kehitystä ja tehtäviä ohjaavat asiakirjat, joita kutsutaan konsepteiksi ja doktriineiksi. Niitä uudistetaan sisä- ja ulkopoliittisten tarpeiden mukaan. Ensimmäinen uuden Venäjän kansallista turvallisuutta koskeva konsepti hyväksyttiin vuonna 1997. Se heijasti vahvaa neuvostotraditiota eikä sillä kyetty vastaamaan ajan haasteisiin, kuten Tšetšenian ensimmäiseen sotaan. Siksi jo seuraavana vuonna alettiin valmistella uutta konseptia, ja Putinin tultua presidentiksi hän vahvisti sen 10.1.2000.³⁵⁴

Venäjän ulkopoliitiikka on alistettu turvallisuuspolitiikalle. Turvallisuutta koskevan konseptin merkitys korostuu siinä, että presidentin 28.6.2000 vahvistama ja 14.7.2000 julkaistu ulkopoliittinen konsepti perustui turvallisuuskonseptin periaatteisiin.³⁵⁵ Turvallisuuskonseptia on pidettävä imperiaalisena. Turvallisuudella ymmärretään yhtenäisen vallan lähteenä olevan monikansallisen väestön turvallisuutta. Venäjän on harjoitettava aktiivista ulkopoliitiikkaa ja turvattava suotuisat edellytykset maan taloudelliselle ja sosiaaliselle kehitykselle alueellisen ja globaalin tasapainon säilyttämiseksi. Sotilaallisen turvallisuuden takaaminen on valtion politiikan keskeisimpiä tehtäviä ja siksi maan sotilaallinen voima on kohotettava riittävän korkealle tasolle.

Turvallisuuskonseptissa määritellään Venäjän paikka maailmanyhteisössä, maan tehtävät ja velvollisuudet sekä uhat. Venäjä on yksi maailman merkittävimmistä valtioista alueineen, monisatavuotisine historioineen ja rikkaine kulttuuritraditioineen. Sotilaallisella alalla kansallisiin intresseihin kuuluvat riippumattomuuden, suvereniteetin, valtiollisuuden ja alueellisen kokonaisuuden puolustaminen, Venäjää tai sen liittolaisia vastaan kohdistuvan sotilaallisen aggression ehkäiseminen sekä rauhanomaisen, demokraattisen kehityksen turvaaminen. Selvästi imperialistinen tavoite sisältyy lauseeseen: "Kansainvälisellä tasolla kansallisiin intresseihin kuuluu suvereniteetin turvaaminen, Venäjän aseman vahvistaminen suurvaltana – yhtenä moninapaisen maailman vaikutusvaltaisena keskuksena." Imperiaalisena piirteenä on myös nähtävä tavoitteet raja-alueilla. "*Raja-alueisiin liittyvissä kysymyksissä kansallisiin intresseihin kuuluu poliittisten, oikeudellisten, organisatoristen ym. ehtojen turvaaminen Venäjän federaation valtiollisilla rajoilla, Venäjän federaation lainsäädännön mukaisen järjestyksen talouteen ja muihin seikkoihin liittyvien ohjeiden noudattaminen Venäjän federaation raja-alueilla.*"³⁵⁶

Tulevaisuudessa maan on integroiduttava laajemmin maailmantalouteen.³⁵⁷ Kansallisten intressien turvaaminen on mahdollista vain vakaan talouden pohjalta. Venäjä katsoo myös velvollisuudekseen osallistua kansainvälisen turvallisuuden

³⁵⁴ P. Forsström, Venäjä vuonna 2020: Arvioita sotilaspolitiikasta ja sen perusteista. Helsinki 2002, s. 49-50. - Указ Президента Российской Федерации 10.1.2000.

³⁵⁵ Военная доктрина Российской Федерации 21.4.2000., Концепция внешней политики Российской Федерации 14.7.2000., Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 года 27.7.2001.

³⁵⁶ Концепция внешней политики Российской Федерации 14.7.2000.

³⁵⁷ Tämä on vastoin edellä mainittua pyrkimystä mahdollisimman suureen omavaraisuuteen. Vrt. s. 68.

ongelmien ratkaisuun. Tällaisia ongelmia ovat joukkotuhousteiden leviämisen estäminen, paikallisten konfliktien säätely ja torjunta, kansainvälinen terrorismi ja huumekauppa sekä globaalit ekologiset muu-tokset. Turvallisuuden uhkina nähdään valtion epävakaa tila, yhteiskunnan hajoaminen, separatismi, korruptio ja rikollisuus. Ulkoisina uhkina nähdään YK:n ja sen turvallisuusneuvoston arvovallan väheneminen, Naton laajeneminen itään ja ulkomaisten tukikohtien ilmaantuminen Venäjän rajojen välittömään läheisyyteen.

Venäjää uhkaa myös informaatio-sota, jolla tarkoitetaan taistelua mediassa, sekä vieraan propagandan ja informaation tunkeutumista Venäjän alueelle. Neuvostoliitto oli vuosikymmeniä informaatiopimennossa, ja valtiovalta koki vuoden 1991 jälkeisen ulkomaisen informaatiotulvan uhkaksi kansalliselle olemassaololle ja identiteetille. Siksi 9.9.2000 annettiin tietoturvallisuusdoktriini, jossa on määräyksiä ja ohjeita informaation vastaanotosta, käytöstä, välityksestä ja julkaisemisesta.³⁵⁸

Asevoimien piirissä tätä doktriinia pidetään erittäin hyödyllisenä, sillä se antaa sotilaalliselle keskusjohdolle perusteet viestijärjestelmien ja informaatioinfrastruktuurin ohjaamiseen. Venäläiskansalliset piirit haluavat kaiken informaation olevan maan kansallisten etujen mukaista. Venäjän johdon on myös käytettävä kaikkia informaation muotoja ja välineitä taistelussa maan strategisen aseman parantamiseksi. On luotava valmiudet informaatio-sodankäynnin hyökkäykseen ja puolustukseen.³⁵⁹

Ulkopoliittisessa konseptissa määritellään ulkopoliitiikan yleinen sisältö ja tavoitteet. Siinä toistuvat turvallisuuspoliittisen konseptin piirteet. Tavoitteena on sellaisen aseman saavuttaminen, joka Neuvostoliitolla oli ennen vuotta 1991. Venäjä vastustaa yksinapaista maailmaa ja pyrkii moninapaiseen järjestelmään. Tavoitteena on uusi maailmanjärjestys, jossa vallitsee vakaus ja voimatasapaino. Venäjä haluaa pitää Yhdistyneitä kansakuntia ja erityisesti sen turvallisuusneuvostoa keskeisenä ylikansallisena maailmanpolitiikkaa ohjaavana elimenä. Tämä on ymmärrettävää, sillä pysyvä jäsenyys turvallisuusneuvostossa on ainoita suurvallan tunnuksia, joita jäi jäljelle Neuvostoliiton hajottua. Ydinasekerhoon Venäjä ei halua uusia maita, ja siksi se on halukas osallistumaan ydinaseiden leviämisen estämiseen. Oma ydinaseistustaan Venäjä on valmis supistamaan vastavuoroisesti Yhdysvaltojen kanssa. Ulkopoliitiikan alueellisena tavoitteena ovat moni- ja molemminpuoliset suhteet IVY-maiden, muiden Euroopan maiden, EU:n ja Naton kanssa. Viime mainitun kanssa yhteistyötä on tehtävä turvallisuuden ja vakauden takaamiseksi Euroopassa. Samat tavoitteet ovat Aasiassa, jossa tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat alueelliset suurvallat Kiina ja Intia. Venäjä haluaa lisäksi pitää yllä hyviä ja luottamuksellisia suhteita myös Japaniin, Iraniin ja muihin Aasian, latinalaisen Amerikan ja Afrikan valtioihin.

Konsepti on tietysti aikaan sidottu ja hallituksen ja presidentin vaihduttua vuoden 2008 alkupuolella annettiin 12.7.2008 uusi ulkopoliittinen konsepti. Se sisältää samat periaatteet, mutta siinä näkyy Venäjän vahvistunut itseluottamus ja siinä tuodaan

³⁵⁸ Доктрина информационной безопасности Российской Федерации 9.9.2000.

³⁵⁹ И.Н. Панарин, Информационная война и дипломатия. Москва 2004, с. 423-443.

esiin tavoitteet vaikuttaa voimakkaammin maailmanpolitiikkaan. Ulkopoliittisen toiminnan alueet, suunnat ja päämäärät on myös määritelty aikaisempaa tarkemmin.³⁶⁰

Ulkopoliittista konseptia seurasi presidentin 12.5.2009 vahvistama kansallisen turvallisuuden strategia.³⁶¹ Sisällöltään se vastaa aikaisempaa turvallisuuskonseptia, mutta siinä on selvemmin määritelty turvallisuuden käsitteet ja tavoitteet. Globalisoituvassa maailmassa Venäjä on joutunut uusien haasteiden eteen. Siksi valtiojohdon on pohdittava käsitteitä turvallisuus, Venäjän intressit, turvallisuuden uhkat, strategiset prioriteetit, sekä turvallisuuden takaavat voimat ja välineet. Erityistä huomiota on kiinnitettävä teknologian ja tieteellisen pohjan vahvistamiseen turvallisuuden takaamiseksi.

Strategian toisessa luvussa todetaan, ettei enää olla kaksinapaisessa maailmassa, jossa uhkana olivat länsi ja Nato. Nykyinen maailma vaatii monipuolista diplomaattia ja tutkimusta. Venäjän kannalta tärkeitä on maailman energialähteisiin kohdistuva kansainvälinen politiikka. Alueellisesti tämä tarkoittaa Lähi-itää, Barentsinmeren ja muun arktisen alueen mannerjalustaa, Kaspianmeren valuma-aluetta ja Keski-Aasiaa. Voimatasapainon järkkäytyminen näillä sekä muilla Venäjän lähialueilla uhkaa maan turvallisuutta.

Kolmannen luvun mukaan Venäjän strategisia kansallisia prioriteetteja ovat pitkällä tähtäimellä demokratian, kansalaisyhteiskunnan ja talouden kilpailukyvyyn kehityksen takaaminen. On turvattava myös perustuslaillinen kehitys ja alueellinen kokonaisuus sekä maan itsenäisyys. Venäjä maailmanvaltana merkitsee tasapainoa maailman politiikassa. Tämän politiikan takaa vahva puolustus. Siksi on välttämätöntä rakentaa vahvat, iskukykyiset asevoimat, ja valtiovalta kiinnittääkin tulevana vuosina erityistä huomiota asevoimien rakenteiden kehittämiseen ja puolustustalouden vahvistamiseen. Iskukykyisiä asevoimia ei luoda ilman teollisuutta, ja siksi puolustusteollisuuden uudistaminen on valtion keskeisimpiä tehtäviä. On lähdettävä liikkeelle koulutuksesta, jota kohentamalla voidaan nostaa tieteen ja teknologian tasoa.

Ulko- ja turvallisuuspoliittiset konseptit ja doktriinit ohjaavat sotilasdoktriinia³⁶², jossa esitetään näkemykset sotilaallisen turvallisuuden uhkista ja sotilaallisen voiman käytöstä turvallisuuden takaamiseksi sekä poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Uhkat määritellään imperiaalisten periaatteiden pohjalta. Niinpä pahimpina uhkina pidetään aseellisten voimaryhmittymien tarkoituksellista hyökkäystä Venäjän tai sen liittolaisten kimppuun, Venäjään kohdistuvia aluevaatimuksia, Venäjän sisäisiin asioihin sekaantumista, yrityksiä syrjäyttää Venäjän edut kansainvälisiä turvallisuusongelmia ratkaistaessa ja pyrkimystä vastustaa Venäjän vahvistumista yhtenä moninapaisen maailman keskuksista. Venäjä ei myöskään salli voimatasapainon rikkoutumista rajojensa läheisyydessä. Tämä tapahtuisi, jos ulkomaisia joukkoja sijoitettaisiin Venäjän rajojen läheisyyteen ilman YK:n vahvistusta.

³⁶⁰ Концепция внешней политики РФ. 12.7.2008 Пр-1440 [www.kremlin.ru].

³⁶¹ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 г. №537. -www.kremlin.ru.

³⁶² Военная доктрина Российской Федерации 21.4.2000.

Tasapaino rikkoutuisi myös, jos Venäjän välittömään läheisyyteen kehittyisi sotilaallinen tyhjiö. Silloin Venäjä katsoisi velvollisuudekseen toimia YK:n sallimissa puitteissa tyhjiön täyttämiseksi. Uhkia ovat myös hyökkäykset Venäjän alueille, sen ulkomailla oleviin sotilastukikohtiin ja ulkomailta tuleva vihamielinen informaatio. Venäjä pitää myös oikeutenaan huolehtia ulkomailla asuvista kansalaisistaan, sillä se katsoo uhkaksi kansalaistensa syrjinnän ulkomailla sekä heidän oikeuksiensa, vapauksiensa ja laillisten etujensa polkemisen. Sisäisenä uhkana nähdään kaikenlainen valtakunnan sisäisen tilan horjuttaminen, separatismi ja radikaalit uskonnollis-kansalliset liikkeet, rikollisuus, terrorismi, salakuljetus ja sotilaallista turvallisuutta uhkaava sotilaallinen toiminta.

Doktriinin mukaan valtion keskeisimpiä toiminta-alueita on sotilaallisen turvallisuuden takaaminen. Tällöin päätavoitteita ovat konfliktien ennaltaehkäisy, paikantaminen, rajoittaminen ja neutralisointi. Takaamalla sotilaallinen turvallisuus tuetaan demokraattisen oikeusvaltion rakentamista sekä sosiaalisten ja taloudellisten uudistusten toteuttamista. Samalla tuetaan tasaveroisen kumppanuuden periaatteiden, keskinäisen edun ja hyvien naapuruussuhteiden vahvistamista kansainvälisissä suhteissa sekä yleisen kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän rakentamista ja maailmanrauhan lujittamista.

Konseptioiden ja doktriinin tiukan imperiaalisen painotukset heijastavat venäläistä traditiota ja Venäjän etelärajojen epävarmuutta. Kylmän sodan aikana Neuvostoliiton asevoimat valmistautuivat torjumaan ennen kaikkea läntistä aggressiota, ja siksi joukkojen pääosa oli sijoitettu Varsovan liiton maiden alueille. Myös pohjoinen laivasto valmistautui Naton hyökkäykseen Atlantilta. Kolmannen vuosituhannen alussa Venäjän kansallinen turvallisuus on uhattuna etelässä ja kaakossa.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjä on käynyt sotaa eteläisillä raja-alueillaan Moldovasta Keski-Aasiaan, ja pahimmat ongelmat ovat liittyneet Kaukasiaan. Siellä Venäjä on katsonut oikeudekseen puuttua entisten neuvostotasavaltojen keskinäisiin kiistoihin, koska se on halunnut torjua levottomuuksien leviämisen omille alueilleen.³⁶³

Doktriinin vahvistamisen jälkeen maailman turvallisuusympäristö muuttui nopeasti 11.9.2001 tapahtuneen New Yorkin terroristihyökkäyksen, Afganistanin ja Irakin sotien myötä. Venäjän asevoimat olivat juuri toipumassa neuvostoimperiumin hajoamisesta, kun ne joutuivat sopeutumaan uuteen globaaliin turvallisuustilanteeseen. Ennen kuin uutta doktriinia ehdittiin saada valmiiksi, puolustusministeriö ja yleisesikunta antoivat uusia ohjeita asevoimille. Tehokaiden nopean toiminnan joukkojen ja ydinaseistuksen uudistamista pidetään erittäin tärkeänä.³⁶⁴ Kaukasian tilanteen kiristymisen lukuisiksi terrori-iskuiksi maan sisällä ja Venäjän ja Georgian väliseksi konfliktiksi elokuussa 2008 asetti asevoimille uusia haasteita, joihin asevoimat eivät henkisesti ja materiaalisesti olleet valmistautuneet.

³⁶³ В.М. Кулагин, *Международная безопасность*. Москва 2006, с. 298-301.

³⁶⁴ *Актуальные задачи развития вооруженных сил Российской Федерации*. Москва 2.10.2003.

Perusteellisten valmistelujen jälkeen uusi sotilasdoktriini julkaistiin 5.2.2010.³⁶⁵ Se on aikaisempaa doktriinia yksityiskohtaisempi ja heijastaa Venäjän vahvistunutta itseluottamusta. Doktriini jakaantuu neljään pääosaan, jotka ovat:

1. Yleinen osa
2. Vaarat ja uhkat
3. Sotilaspolitiikka
4. Puolustuksen sotilaallistaloudellinen turvaaminen

Yleisessä osassa esitetään doktriinin perusteet, kehityshistoria ja tavoitteet. Doktriini on Venäjän strategisen suunnittelun perusasiakirja ja heijastaa valtion virallisia puolustukseen ja puolustusvalmiuden kehittämiseen liittyviä näkökantoja. Se perustuu aikaisempiin doktriineihin ja julkaistuihin virallisiin asiakirjoihin, jotka määrittelevät Venäjän politiikkaa vuoteen 2020. Doktriini osoittaa Venäjän valmiutta hyödyntää poliittisia, diplomaattisia, oikeudellisia, taloudellisia, ekologisia, informatiivisia, sotilaallisia ja muita välineitä Venäjän ja sen liittolaisten kansallisten etujen puolustamisessa. Doktriini määrittelee sotilaallisen vaaran ja uhan. Se jakaa konfliktit viiteen ryhmään, jotka ovat:

1. Valtioiden välisten tai valtion sisäisten vastakohtaisuuksien laajeneminen sotilaallisen voiman käytöksi
2. Valtioiden välinen, tietyissä rajoissa pysyvä aseellinen yhteenotto
3. Paikallinen sota, johon osallistuu kaksi tai useampia valtioita, joiden sotilaalliset tavoitteet ovat rajatut.
4. Alueellinen sota, joka on kahden tai useamman tietyn alueen kansallisten tai yhtyneitten asevoimien konflikti, jossa voidaan käyttää tavanomaisia tai ydinaseita
5. Laajamittainen sota, johon osallistuvat kansainvälisen yhteisön eri jäsenten asevoimat. Tällöin asevoimilla on selvät poliittissotilaalliset tavoitteet. Laajamittainen sota voi syntyä aseellisen konfliktin laajentuessa paikallis-alueellisesta sodasta kaikkia maailman osia käsittäväksi

Toisen luvun mukaan maailman tilanteelle on ominaista ideologisten vastakohtaisuuksien madaltuminen, mutta siitä huolimatta monet paikalliset konfliktit voivat laajentuessaan uhata Venäjää ja sen kansallisia etuja. Venäjän joutumista suurimittaiseen sotaan ei pidetä todennäköisenä, mutta siitä huolimatta on vaarauttava kohtaamaan vaaroja³⁶⁶ ja uhkia³⁶⁷.

Ulkoisista vaaroista merkittävin on Naton ja sen jäsenten sotilaallisten rakenteiden tunkeutuminen Venäjän rajoille. Muita ulkoisia vaaroja ovat muun muassa kansainvälisen poliittisen vakauden rikkoutuminen ja Venäjän liittolaisten vakauden järkkäminen. Erittäin suurena vaarana kansainvälisen vakauden murtumiselle pidetään strategisen ohjuspuolustusjärjestelmän rakentamista ja kehittämistä.

³⁶⁵ Военная доктрина Российской Федерации 5 февраля 2010 года. – Президент России официальный сайт.

³⁶⁶ Vaara (опасность) on pitkäaikainen pysyvä sotilaspoliittinen tilanne, joka voi kehittyä konfliktiksi.

³⁶⁷ Uhka (угроза) on äkillisesti puhkeava konflikti.

Suuri vaara on sotilaallisen voiman käyttö konfliktien ratkaisemiseksi ilman YK:n hyväksyntää ja vastoin kansainvälisen oikeuden käytäntöä. Edelleen ulkoisia vaaroja ovat alueellisten vaatimusten esittäminen Venäjälle ja sen liittolaisille sekä niiden sisäisiin asioihin puuttuminen, sekä kansainvälisen terrorismin ja massatuhoaseiden leviäminen. Sisäisiksi vaaroiksi katsotaan yritykset horjuttaa Venäjän perustuslakia, maan alueellista yhtenäisyyttä sekä rikkoa valtiiovallan ja hallinnon sisäistä infrastruktuuria.

Uhkana nähdään Venäjän valtiollisen ja sotilaallisen toiminnan estäminen, strategisten ydinaseiden toiminnan vahingoittaminen, hyökkäykset ydin- tai muun strategisen teollisuuden tuotantolaitoksia kohtaan. Uhkaavia ovat myös sotilaallisten ryhmittymien muodostuminen ja mobilisoituminen Venäjän ja sen liittolaisten läheisyydessä. Uhkille on ominaista äkillisyys, ja siksi ydinaseiden toimintavarmuus on keskeinen keino estää uhkien kehittyminen ydinsodaksi tai tavanomaisin asein käytäväksi suurimittaiseksi sodaksi. Ydinaseistuksen heikkeneminen voi johtaa konfliktin kehittymiseen ydinsodaksi. Ydinaseen käytöstä päättää presidentti.

Doktriinin kolmannessa osassa määritellään sotilaspolitiikan suuntaviivat, jotka kuuluvat presidentille, jonka on toimittava lakien sekä vuoteen 2020 ulottuvien ulko- ja turvallisuuspoliittisen konseptin ja sotilasstrategian mukaisesti. Doktriinissa tähdennetään Venäjän velvollisuuksia kansainvälisen tasapainon säilyttäjänä. Erityisen tärkeätä on yhteistyö kollektiiviseen turvallisuussopimukseen kuuluvien maiden kanssa.³⁶⁸ Yhteistyö ETYJ-maiden ja Shanghain yhteistyöjärjestöön kuuluvien maiden kanssa on myös tärkeätä. Tarpeellisenä mainitaan myös yhteistyö Naton ja sen jäsenten kanssa. Kaiken yhteistyön on perustuttava YK:n päätöksiin ja kansainvälisen oikeuden normeihin. Venäjän velvollisuus on myös osallistua kansainväliseen rauhanturvaamistoimintaan ja taisteluun kansainvälistä terrorismia vastaan.

Venäjä katsoo hyökkäyksen liittolaisiaan ja kollektiivisen turvallisuus-sopimuksen solmineita maita vastaan hyökkäykseksi itseään vastaan. Venäjä pidättää itselleen oikeuden turvautua ydinaseisiin, mikäli siihen tai sen liittolaisiin kohdistuu ydin- ja joukkotuhoaseiden uhka.

Erityisinä perusteina sotilaallisen voiman käytölle Venäjä näkee seuraavia seikkoja:

- Venäjän itsenäisyyden ja kokonaisuuden ja koskemattomuuden puolustaminen
- Venäjän kansalaisten puolustaminen federaation ulkopuolella sotilaallisen aggression kohdistuessa heihin
- strategisen jännityksen kehittymisen estäminen aseelliseksi konfliktiksi
- taistelun kansainvälistä terrorismia vastaan

Sotilaspolitiikan olennainen osa on asevoimien organisaation ja kaikkien asevoimiin kuuluvien toimialojen kehittäminen. Tällöin on erityistä huomiota kiinnitettävä aselajihaarojen ja joukko-osastojen yhteistyöhön.

³⁶⁸ Tähän ryhmään kuuluvat useimmat IVY-maat.

Täysin uutena kohtana aiemmasta doktriinista poiketen mainitaan sotilaspoliittinen ja sotilastekninen yhteistyö ulkovaltojen kanssa. Vain siten voidaan kohottaa puolustusteollisuuden tasoa. Mitään ei kuitenkaan tapahdu, jos ei huolehdi asevoimien ja aseteollisuuden henkilöstön aseman ja hyvinvoinnin parantamisesta. Näitä seikkoja pidetään niin tärkeänä, että doktriinin viimeinen osa on omistettu puolustuksen talouden turvaamiselle.

Isänmaan puolustamiseen tarvitaan vahvat ja nykyaikaiset asevoimat, ja niiden rakentaminen ja ylläpito vaatii korkeatasoisen sotatalouden ja aseteollisuuden. Siksi on laadittava perusteellinen pitkän tähtäimen ohjelma sotatalouden ja teollisuuden kehittämiseksi. Vain siten kyetään tehokkaasti hyödyntämään valtakunnan valtavia resursseja asevoimien kehittämiseksi. Tärkeätä on yhdistää tieteelliset, taloudelliset ja materiaalistekniset resurssit luotaessa olosuhteet korkeatasoisten asevoimien luomiseksi. Kehittämisen pääpainon on oltava strategisten ydinaseiden käytön tehostamisessa ja monipuolistamisessa. Siksi on uudistettava erityisesti insinööriteknistä koulutusta ja muodostettava infrastruktuuria rakentavia ja ylläpitäviä joukkoja.

Erityisesti on valmistauduttava informaatio- ja tietosodankäyntiin jo rauhan aikana. Tällöin on parannettava tietoturvallisuutta, joka puolestaan vaatii alasta vastaavan henkilöstön ammattitaidon ja arvostuksen kohottamista. Tällöin on oltava yhteistyösä ulkomaiden kanssa, mutta on vältettävä tieteellis-teknistä riippuvuutta vieraista valtioista. Yhteistyökumppaneista ovat ensisijaisia kollektiivisen turvallisuus- ja IVY-sopimuksen piiriin kuuluvat valtiot. Valtakunnan eri alueille on perustettava tietosodankäyntiin ja turvallisuuteen erikoistuneita keskuksia.

Lopuksi doktriini esittelee sotilaspoliittisen yhteistyön tärkeimmät kumppanit. Liittolaisista tärkein on Valko-Venäjä, sitä seuraavat muut kollektiivisen turvallisuussopimuksen maat, IVY-valtiot, Shanghain sopimuksen jäsenet sekä muut YK:n jäsenvaltiot.

6.3 Massa-armeijasta ammattiarmeijaan

Neuvostoliiton hajoamisen myötä asevoimat ajautuivat sekä henkiseen että taloudelliseen kriisiin, ja vasta Putinin presidenttikaudella alettiin määrätietoisesti uudistaa asevoimia. Tähän Venäjällä on suhtauduttu myönteisesti, sillä yleisen venäläisen katsannon mukaan valtion tärkein arvon mitta on sen sotilaallinen voima. Iivana IV:stä lähtien yhteiskunnallisten uudistusten tärkeimpänä tavoitteena on ollut maan strategisen aseman ja asevoimien vahvistaminen. Sotilaalliset uudistukset ovat olleet yhteiskunnan modernisoinnin keskeinen tekijä, mutta suuret voitot, kuten Napoleonia ja Hitleristä saadut, ovat johtaneet pysähtyneisyyteen niin sotilaallisessa kuin yhteiskunnallisessakin kehityksessä. Stalinin johtama totalitaarinen järjestelmä takasi sotilaallisen voiman tehokkaan keskittämisen ja voiton toisessa maailmansodassa, mutta "kehittyneen sosialismin" oloissa maan asevoimat ajautuivat ennennäkemättömään kriisiin. Maan kehittymätön talous ei antanut voimavaroja teknistyvälle ja kehittyvälle varustautumiselle. Ongelmat havaittiin jo 1980-luvulla, mutta neuvosto-

valtion ikääntynyt johto ei kyennyt uudistuksiin, ja tultaessa 1990-luvulle ongelmat olivat käyneet niin valtaviksi, että ne murskasivat koko järjestelmän.

Pinnallisessa Venäjän tarkastelussa tuotiin ja tuodaan jatkuvasti esiin käsitys, että Neuvostoliitto hirtti itsensä varusteluun. Näin ei tietenkään ollut. Pikemminkin asia oli siten, ettei tehoton ja jäykkä neuvostotalous jaksanut kantaa varustelun taakkaa. Toisen maailmansodan jälkeisinä varustelun vuosikymmeninä Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen väkiluku oli lähes samansuuruinen, mutta Yhdysvaltojen varustelumenot paljon suuremmat. Samanaikaisesti Yhdysvaltojen talous jatkoi kasvuaan ja monipuolistui osittain sotateollisuuden ansiosta, sillä vapaassa markkinataloudessa sotateollisuuden innovaatioita sovellettiin nopeasti muiden teollisuusalojen tuotantoon. Yhdysvallat muuttui teollisuusyhteiskunnasta teknologia- ja informaatioyhteiskunnaksi.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjällä ei ollut armeijaa, joka olisi täyttänyt doktriinin vaatimukset. Kaukasian selkkaukset olivat osoittaneet armeijan uudistuksen tarpeen, mutta uudistusvaiheeseen päästiin vasta valtakunnan vaikiintumisen myötä.³⁶⁹

Lokakuussa 2003 puolustusministeriön toimesta julkaistiin presidentti Putinin hyväksymä asevoimien uudistussuunnitelma, joka toteutettaisiin seuraavan 20 vuoden kuluessa.³⁷⁰ Tämä oli lähtölaukaus suurelle reformille massa-armeijasta ammattisotilaiden teknojoukkoihin. Yhteiskunnassa ja asevoimien sisällä alkoi pitkäaikainen ja osittain kiivas keskustelu asevoimien merkityksestä ja tehtävistä. Erityistä huomiota kiinnitettiin koulutuksen uudistamiseen. Asian johdosta järjestettiin myös kansainvälisiä seminaareja. Keskustelun yleisenä linjana oli ammattitaidon, pedagogisten valmiuksien parantaminen ja modernin tietotekniikan hallitsemisen oppiminen. Nuorempi upseeristo halusi vertailukohteita muiden maiden asevoimista. Upseeriston keskuudessa tehdyt kyselyt osoittivat valmiuden ammattiarmeijaan siirtymiseen.³⁷¹

Pietarissa keväällä 2005 järjestetyssä konferenssissa «Военное дело России и ее соседей в прошлом, настоящем и будущем»³⁷² kävi ilmi upseeriston halu asevoimien monipuoliseen uudistamiseen. Neuvostoliiton aikaisesta noin 4 miljoonan palveluksessa olevan sotilaan ja siviilin massa-armeijasta siirryttiin pienempiin mutta tehokkaampiin asevoimiin. Vuonna 2006 ulkomaisissa julkaisuissa asevoimien kokonaisvahvuudeksi arvioitiin n. miljoona sotilasta, siviili- yms. viranhaltijaa ja tutkijaa. Heidän määränsä jakaantui seuraavan asetelman mukaisesti.

³⁶⁹ Forsström 2002, s. 47-54.

³⁷⁰ Актуальные задачи развития вооруженных сил Российской Федерации. Москва 2.10.2003.

³⁷¹ Ks. Esim. Дерюгин 1995, s. 84.87., В.В. Кириллов, Военная мощь государства: сущность, структура, проблемы. - Военная Мысль 9: 2005.

³⁷² ”Venäjän ja sen naapureiden sotilasala ennen, nyt ja tulevaisuudessa”.

Venäjän asevoimien henkilöstöjakautuma 2006	
Maavoimissa	360 000
Laivastossa	142 000
Ilmavoimissa	160 000
Strategisissa ohjusjoukoissa	40 000
Avaruusjoukoissa	40 000
Maahanlaskujoukoissa	35 000
Yhteensä	770 000 henkilöä

Heidän lisäksi oli rautatiejoukkoja ja sisäasiainministeriön turvallisuusjoukkoja. Vuosittain asevoimiin otettiin n. 300 000 varusmiestä.³⁷³ Venäjällä toteutettiin vuosina 1991–2006 maailman historian suurin rauhanaikainen asevoimien supistus.

Vuonna 2011 asevoimien kokonaisvahvuudeksi ilmoitettiin 1 046 000.³⁷⁴ Heidän määränsä jakaantui seuraavan asetelman mukaisesti.

Venäjän asevoimien henkilöstöjakautuma 2011	
Maavoimissa	360 000
Laivastossa	161 000
Ilmavoimissa	160 000
Strategisissa ohjusjoukoissa	80 000
Maahanlaskujoukoissa	35 000
Komento- ja tukijoukoissa	250 000
Yhteensä	1 046 000 henkilöä

Jatkuvassa valmiudessa olevien joukkojen määräksi ilmoitettiin 170 000, puolisotilaallisten 1 449 000³⁷⁵ ja reservin kokonaisluvuksi n. 20 miljoonaa.

Henkilöstön perustana on edelleen yleinen asevelvollisuus, mutta vuodesta 2003 on rakennettu värvätyistä ammattisotilaista koostuvaa armeijaa. Asevelvollisuus säilytetään, koska asevelvollisuuden suorittaneet ovat pohjana ammattisotilaiden värväämiselle sekä tarvittavan reservin muodostamiselle.

Vuodesta 2008 alkaen varusmiespalvelusaika supistettiin 12 kuukauteen. Samalla uudistettiin upseerikoulutusta. Puolustusministeriön alaisuudessa toimii 57 sotilasopetuslaitosta, joilla on 22 sivuosastoa. Näistä 10 on sotilasakatemiaa, 9 sotilasyliopistoa ja 38 sotilasopistoa. Niissä on opiskelijoita n. 15 000. Heitä koulutetaan lähes 400 erilaiseen tehtävään. Neuvostoliiton hajotessa reserviup-

³⁷³ E. B. Rumer, Russian Foreign Policy Beyond Putin. - Adelphi paper 390. London 2007, s. 67-69., Forsström 2002, s. 27-46.

³⁷⁴ The Military Balance 2011, s. 183.

³⁷⁵ Tämä koostuu 160 000 rajavartijasta, 200 000 sisäiseturvallisuuden sotilaasta, 4000 turvallisuusmiehestä, 10 000 - 30 000 vartijasta, Liittovaltion liikenne- ja informaatio-joukoissa palvelee n. 55 000 henkilöä, joista 50 000 rautatiejoukoissa ja rakennusjoukoissa 50 000.

seereita kouluttavia korkeakoulujen ja yliopistojen yhteydessä olleita sotilastiedekuntia oli 229. Niitä on vähitellen lakkautettu siinä määrin, että vuonna 2007 tiedekuntia oli enää 68. Vuoden 2008 alusta reserviupseerin koulutus keskitettiin 35 sotilaskoulutuskeskukseen.³⁷⁶ Joukkojen toimintavalmiussuunnitelma näkyy seuraavalla sivulla olevasta taulukosta.

Vuonna 2009 Venäjän asevoimat siirtyi prikaatiorganisaatioon, jolloin perustettiin 40 itsenäiseen taisteluun kykenevää panssariprikaatia ja moottoroitua jalkaväkiprikaatia.³⁷⁷

Maaliskuussa 2010 puolustusministeriössä järjestettiin kokous, jossa tarkasteltiin asevoimien tilaa ja kehitystä. Avatessaan kokouksen presidentti Medvedev viittasi asevoimien kehittämisestä viime vuosina käytyyn keskusteluun ja totesi asevoimien nykyaikaistamisen olevan valtion keskeinen tehtävä. Medvedev totesi asevoimien henkilöstön laskeneen yhteen miljoonaan ja asevoimien siirtyneen tulevaisuuden kokoonpanoon. Nyt edessä olevana tehtävänä on luoda nykyaikainen ja modernilla aseistuksella varustettu iskukykyinen armeija ja laivasto. Kokouksessa viimeisteltiin vuosille 2011–2020 ulottuva varusteluohjelma. Sen mukaan aseistusta ja muuta kalustoa uudistetaan vuosittain n. 9 - 11 %, jolloin vuonna 2020 nykyaikaisen aseistuksen osuus olisi n. 70 %. Samanaikaisesti parannetaan upseeriston ja muun henkilöstön koulutusta sekä nostetaan joukkojen taistelunvalmiutta. Tähän liittyen on parannettava upseeriston ja muun sotilashenkilöstön taloudellis-sosiaalista asemaa.

Medvedevin mukaan asevoimien uudistukselle on annettu perusteet hiljattain hyväksytyssä sotilasdoktriinissa. Samalla on myös vahvistettu ohjeet valtion ydinasepolitiikasta vuoteen 2020. Nämä kaksi asiakirjaa sisältävät keskeiset ohjeet asevoimien kehittämisessä vuoteen 2020 saakka.³⁷⁸

Pääministerinä Putin valvoi asevoimien uudistamista ja viimeisessä pääministerinä *Rossijskaja Gazetassa* julkaistussa artikkelissa hän kertoi tavoitteistaan, joissa hän voimakkaasti asettui tukemaan asevoimien uudistamista.³⁷⁹

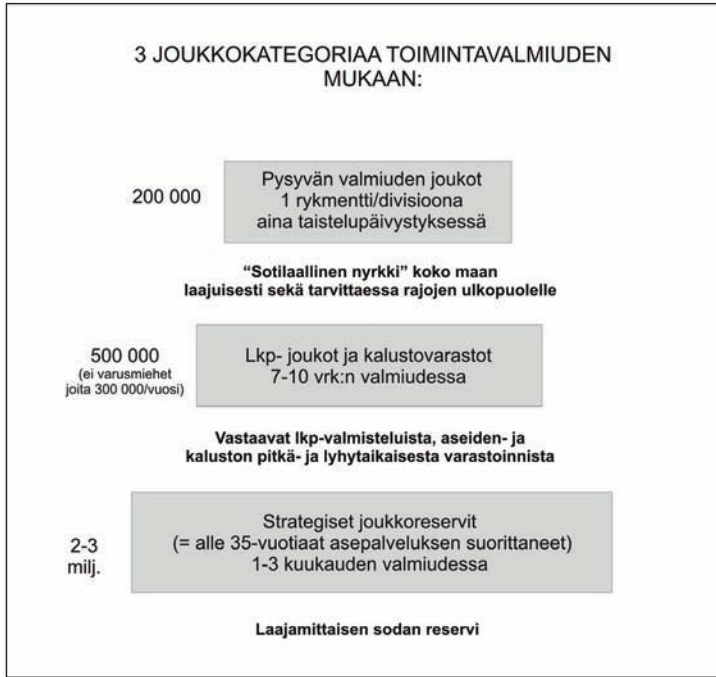
Putinin teksti vastaa täysin sotilasdoktriinin ja Medvedevin puolustusministeriössä pitämän esityksen sisältöä. Hän tukee voimakkaasti edeltäjänsä hyväksymää varusteluohjelmaa. Hänen mielestään Venäjä ei saa koskaan joutua heikkouden kiusauksiin, jotka olivat ominaisia 1990-luvun politiikalle. Venäjä ei saa missään olosuhteissa luopua strategisesta voimastaan, sitä on pikemminkin vahvistettava. Siksi vuosiksi 2011–2020 laadittu 23 triljoonan varusteluohjelma on

³⁷⁶ Актуальные задачи развития вооруженных сил Российской Федерации. Министерство обороны. Москва 2003., Президент России. Послания Федеральному Собранию 26.4.2007., Независимая Газета 24.8.2007

³⁷⁷ S. Forss, L. Kiianlinna, P. Inkinen & H. Hult. 2011, s. 31.

³⁷⁸ Линия роста. Красная Звезда 18.3.2011. - S.Forss, L. Kiianlinna, P. Inkinen & H.Hult, Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi. Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Julkaisusarja 2: Tutkimuslustoista No 47, s.57.

³⁷⁹ Российская газета 20.2.2012.

Kuvio 4. Venäjän asevoimien toimintavalmiussuunnitelma.

Актуальные задачи развития вооруженных сил Российской Федерации. Министерство обороны. [www.mil.ru]

toteutettava. Putin ei hyväksy kritiikkiä, että ohjelma on liian kallis ja että varat voitaisiin käyttää toisin. Hän ei hyväksy käsitystä, jonka mukaan Neuvostoliitto hajosi varustelun aiheuttamiin kustannuksiin. Hajoaminen aiheutui ideologisesta pysähtyneisyydestä ja kansalaisten turhautumisesta.³⁸⁰ Kyseessä ei ole valtion menojen militarisointi, vaan 1990-luvulla syntyneiden puutteiden korjaaminen.

Ohjelman toteuttamisessa on katsottava tulevaisuuteen. On arvioitava uhkia 30 - 50 vuoden perspektiivillä. Putinin mielestä globaalien ydinsodan todennäköisyys on vähäinen, sillä se merkitsisi ihmiskunnan tuhoa. Venäjä pitää kaikesta huolimatta menneinä vuosikymmeninä luodun ydinaseen ”ruudin” kuivana, sillä siten on taattu ja taataan myös jatkossa isänmaan turvallisuus.

Erittäin huolestuttavana Putin pitää informaatioteknologian käyttöä aseellisessa taistelussa. Ensisijassa kyse on avaruuspuolustuksesta ja kybersodankäynnistä. Ydinaseita on kehitettävä toimimaan ja vastaamaan puolustuksesta uusissa olosuhteissa. On pyrittävä säilyttämään tasapaino aseteknologisessa kilpailussa.

Putinin mielestä ongelmallisia ovat paikalliset ja alueelliset sodat. Ne aiheuttavat epätasapainoa ja kaaosta, jotka voivat lähestyä Venäjää ja sen liittolaisten alueita. Mikäli diplomaattiset ja taloudelliset pakotteet eivät riitä tilanteiden rauhoittamiseen, Venäjän on turvauduttava asevoimien käyttöön. Tällaisia tilanteita varten tarvitaan tiedustelun ja tehokkaiden nopean toiminnan joukkojen yhteistyötä.

³⁸⁰ Vrt. s. 113.

Mitään ei saada aikaan, ellei Venäjän pitkän tähtäimen politiikkaan kuulu asevoimien, atomi- ja avaruusteollisuuden, puolustusteollisen kompleksin ja sotatieteiden ja tutkimuksen kehittäminen. Parhailtaan ollaankin muodostamassa kymmentä sotatieteellistä tutkimus- ja koulutuskeskusta.³⁸¹

Alueellisesti asevoimat jaetaan sotilaspiireihin, jotka määräytyvät maantieteellisten, taloudellistuotannollisten, mahdollisten sotatoimialueiden ja operatiivisten suuntien mukaan. Presidentin 20.9.2010 hyväksymällä asetuksella maa on jaettu 1.12.2010 alkaen neljään operatiivis-strategiseen sotilaspiiriin, jotka ovat läntinen, eteläinen, keskeinen ja itäinen. Niiden alaisuuteen tulivat ilmavoimat, ohjuspuolustusjoukot ja laivasto. Pietariin sijoitetun läntisen sotilaspiiriin alaisuuteen kuuluvat pohjoinen ja Itämeren laivasto. Kaspianmeren laivasto-osasto kuuluu eteläiseen sotilaspiiriin ja Tyynenmeren laivasto itäiseen sotilaspiiriin.³⁸²

Uutta järjestelmää kokeiltiin ensi kertaa jo vuoden 2009 suurissa sotaharjoituksissa, mutta Putinin mukaan perusteellisempia kokemuksia saatiin seuraavan vuoden kuluessa. Niiden perusteella 1.12.2011 alkaen Venäjän sotilaallisesta päivystyksestä vastaavat uudenlaiset avaruuspuolustusjoukot. Ilmavoimat on jaettu seitsemään voimakkaalla infrastruktuurilla varustettuun tukikohtaan. Maa on myös valmistautunut kohtaamaan yllättäviä ohjuskuja kehittämällä ”GLONASS”³⁸³-avaruuspuolustusjärjestelmää. Päivystystä palvelevat myös ydinohjuksin varustetut Borei-luokan strategiset sukellusveneat.

Isänmaan puolustuksen tärkeimmiksi kehittämiskohteiksi Putin määritteli ydinaseet, ilma- ja avaruuspuolustuksen, viestijärjestelmät, tiedustelun ja hallinnon, radioelektroniset taistelujoukot, tehokkaat taistelu- ja kuljetusilmavoimat sekä yksittäisen taistelijan varustamisen täsmäaseistuksella ja kehittyneellä kenttävarustuksella. Tärkeintä on ydinpelotteen kehittäminen. Uudistuksessa ei pidä unohtaa sotilaan henkistä ja taloudellista valmennusta. Valtion ja kirkon läheisestä yhteistyöstä kertoo Putinin maininta, että tulevina vuosina kaikkiin joukko-osastoihin perustetaan sotilaspapin virat.

Täysin imperiaaliselle linjalle Putin astui käsitellessään kasakoita. Kasakat olivat keisarillisen Venäjän armeijan valiojoukko, jonka bolševikit lähes tuhosivat. Kasakkayhteisöjen elvyttämisellä on tärkeä merkitys isänmaan puolustamisessa. Tähän liittyen on mitä kannatettavin idea tukea armeijan ja laivaston tueksi muodostettavaa vapaaehtoista kansanrintamaa. Armeijan henkilöstön asuinoloja ja palkkausta on parannettu vuodesta 2000 alkaen. Tavoitteena on, että vuoteen 2020 mennessä kaikille annetaan kelvollinen asunto.

³⁸¹ Näillä Putin tarkoittaa edellä mainittuja v.2008 perustettuja sotilaskatemiaitoja.

³⁸² Указ № 1144 «О военно-административном делении РФ». www.kremlin.ru. Forss, Kiianlinna, Inkinen, Hult 2011, s. 22-25. Ks. oheinen kartta!

³⁸³ Глобальное Навигационная Спутниковая система. (Neuvostoliitossa kehitetty avaruussuunnistusjärjestelmä)

Kartta 4. Venäjän sotilaspiirijako vuodesta 2010 alkaen.

Neuvostoliiton jälkeenjääneisyys tietotekniikan alalla on jättänyt poliitikkojen ja sotilaiden mieleen syvän trauman. Niinpä uudistuva Venäjä on pyrkinyt kuromaan lännen etumatkaa kiinni. Tästä kertovat informaatiiodoktriini, painotukset sotilas-doktriineissa ja johtajien puheissa. Vuoden 2012 alussa puolustusministeriössä käsiteltiin asiakirjaa ”*Perustavanlaatuisia näkökohtia Venäjän federaation asevoimien toimintaan informaatiotilassa*”. Pian Putinin tultua uudelleen valituksi presidentiksi puolustusministeriö julkaisi muokatun asiakirjan 15.3.2012 kybersodan strategiana.³⁸⁴

Strategian pohjana on 9.9.2000 julkaistu informaatiiodoktriini ja 5.2.2010 annettu sotilasdoktriini. Keskeisenä tavoitteena on Venäjän suojaaminen informaatiohyökkäyksiltä ja uhkilta tulivatpa ne missä muodossa, miltä suunnalta ja milloin tahansa. Edelleen siinä määritellään ehdot, jolloin konfliktin laajentuessa todelliseksi sodaksi Venäjä voi ryhtyä puolustukseen. Asevoimien hallinnollisia rakenteita on kehitettävä vastaamaan informaatio- ja kybersodan vaatimuksia. On luotava yhtenäinen järjestelmä yllättäviä tilanteita varten. Erityisesti vaaditaan tiedustelun, naamioitumisen ja salaamisen kehittämistä. Uudella järjestelmällä on oltava kiinteät yhteydet muihin valtion hallintoelimiin, sillä informaatio- ja kybersodankäynti edellyttää yhteistyötä kaikilla aloilla vertikaalisesti ja horisontaalisesti.

Strategian mukaan suuria haasteita informaatio- ja kyberpuolustuksessa aiheutuu nopeasta teknisestä kehityksestä. Siksi on erityisesti panostettava teknologian kehitykseen ja henkilöstön koulutukseen. Informaatio- ja kybersodankäyntiin valmistautumisessa on tärkeätä kansainvälinen yhteistyö, jonka on oltava YK:n hyväksymien sopimusten ja suositusten mukaista.³⁸⁵ Venäjä voi osallistua informaatio- ja kyberkonfliktiin vain YK:n turvallisuusneuvoston tai muiden alueellisten

³⁸⁴ Министерство обороны РФ опубликовало стратегию кибервойны. -[<http://grigorij.dezzi.ru>]

³⁸⁵ Osoituksena Venäjän aktiivisuudesta informaatio- ja kybersodankäynnin kysymysten kansainväliseen yhteistyöhön oli Pekingissä 28.–29.5.2012 järjestetty ”Cyber Security Symposium”, johon osallistui useita Venäjän edustajia.

elinten hyväksymisen mukaan. Mikäli Venäjä itse joutuu hyökkäyksen kohteeksi, se katsoo oikeudekseen käyttää puolustukseen kaikkia kansainvälisen oikeuden hyväksymiä keinoja. Konfliktin aikana Venäjällä on oikeus vaikuttaa tehokkaasti oman maan ja ulkomaiden mediaan. Doktriinin yhteenvedon mukaan Venäjän asevoimat kantavat vastuunsa informaatio- ja kyberkonflikteissa ja sodissa.

Sekä turvallisuus- että sotilasstrategiassa on mainittu, että varautumisessa uusiin haasteisiin tarvitaan hallinnollisten ja koulutuksellisten uudistusten lisäksi uutta kalustoa ja aseistusta, päteviä suunnittelijoita ja teknistä henkilöstöä sekä varoja ja aikaa. Aseistuksen uudistamisessa ratkaisevassa asemassa on Venäjän oma sotateollisuus, joka vaikuttaa keskeisesti koko maan talouselämän kehitykseen.³⁸⁶

Asevoimien kehittäminen ja ylläpito on perinteisesti ollut valtion tehtävä, ja se vaatii tahtoa, asiantuntijoita, varoja ja aikaa. Maailman tieteellistymisen ja teknillistymisen edetessä asiantuntijoiden ja varojen merkitys on kasvanut valtavasti. Matka nuijamiehestä talonpoikaisarmeijan kautta jälkiteollisen aikakauden teknoarmeijaan on ajallisesti lyhyt, mutta kustannuksiltaan erittäin kallis. Kuluvan vuosikymmenen kuluessa aseteknologian kustannukset ovat kasvaneet n. 9 % vuosivauhtia.³⁸⁷

Tämä on pakottanut kaikki asevoimien kehittämisestä vastaavat tahot pohtimaan aseistuksen aiheuttamien kustannusten merkitystä. Kustannusten kasvu on kuitenkin vain yksi asevoimien ylläpitoon liittyvä seikka. Suurvallat ja joskus myös pienet valtiot, kuten Ruotsi ja Sveitsi, ovat luoneet oman sotateollisuuden, jolla on ollut tärkeä elinkeinopoliittinen merkitys. Useimmat maat Suomen lailla hyödyntävät kansainvälistä aseiteollisuutta. Omaa aseiteollisuutta ylläpitävät maat haluavat turvata riippumattomuutensa kriisitilanteissa. Neuvostoliitto piti yllä maailman toiseksi suurinta aseiteollisuutta, jonka tärkein asiakas oli maan omat asevoimat.

Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena myös sotateollisuus ajautui kriisiin. Tuotantolaitokset oli sijoitettu eri puolille Neuvostoliittoa, jonka hajotessa esim. eräiden asejärjestelmien osien valmistus jäi mm. Ukrainaan ja Uzbekistaniin. Suurimmat huolet liittyivät ydinaseisiin ja ohjuksiin. IVY-maat kuitenkin luovuttivat ydinaseet ja niiden tuotantolaitokset Venäjälle yhteisen puolustussopimuksen mukaisesti.³⁸⁸

Valtion tilausten loppuessa tehtaat lopettivat toimintansa, jolloin paljon suunnittelijoita ja korkeasti koulutettua henkilöstöä jäi työttömiksi. Monet hakeutuivat muille aloille tai lähtivät ulkomaille. Varsinkin Lähi-idän levottomilla alueilla venäläiset asiantuntijat olivat kysytyjä.³⁸⁹

---

³⁸⁶ Г.А. Лавринов, О влиянии военных расходов на развитие экономики страны. - Военная Мысль 12: 2007.

³⁸⁷ Ks. esim. SIPRI Yearbook 2006. Armaments, Disarmament and International Security. Oxford 2006, s. 296-358.

³⁸⁸ P. Forsström, Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) sotilaallinen integraatio. Helsinki 1998, s. 13-48.

³⁸⁹ J. Cooper, The Russian military-industrial complex: current problems and future prospects. - Russia's potential in the 21st century. Helsinki 2001, s. 47-49., Susiluoto 2006, s. 267., Rumer 2007, s. 61-62.

Sotateollisuus ei kuitenkaan täysin loppunut, sillä vientiin meni jatkuvasti venäläisiä aseita mm. Kiinaan, Intiaan, Lähi-itään ja Afrikkaan. Putinin tultua presidentiksi alettiin myös aseeteollisuuden tilaan kiinnittää huomiota, sillä ongelmaksi tiedettiin yhä suurempi tekninen jälkeenjääneisyys.³⁹⁰ Siksi laadittiin suunnitelmat ”puolustusteollisen kompleksin”³⁹¹ uudistamisesta seuraavan 10 vuoden kuluessa. Samalla luovuttiin nimityksestä sotateollinen kompleksi. Uusi nimitys on puolustusteollinen kompleksi.³⁹²

Lähes tuhoutunutta järjestelmää ei hetkessä saateta jaloilleen, ja siksi valtiolta on joutunut puuttumaan ongelmiin. Aseteollisuus on kaikkialla enemmän tai vähemmän salaista, ja siksi erittäin altis korruptiolle. Venäjällä korruptio on ikivanha ongelma, eikä ole ihme, että Neuvostoliiton hajottua korruptio nousi kukoistukseen juuri aseeteollisuudessa. Astuttuaan presidentin virkaan vuonna 2008 Medvedev katsoi yhdeksi tärkeimmistä tehtävistään taistelun korruptiota vastaan. Asevoimien keskuudessa paljastui runsaasti korruptiota ja puolustusministeriön pääsyyttäjän sijaisen, kenraalileversti Sergei Fridinskin 26.1.2010 julkaiseman toimintakertomuksen mukaan vuonna 2009 korruptiosta rangaistiin 3 - 5 vuoden vankeustuomioilla kuutta kenraalia. Siitä huolimatta korruptio kasvaa jatkuvasti. Vuoden 2010 heinäkuun alkuun mennessä korruptiosyytteen oli saanut 270 upseeria.

Fridinskin mukaan korruptio liittyy aseeteollisuuteen jopa siinä määrin, että se haittaa uusien hankintojen tekemistä ja varusteluohjelman toteuttamista. Vuonna 2008 korruptio söi valtiolta 1,5 mrd. ja vuonna 2009 3 mrd. ruplaa. Aseteollisuuden johtajat eivät ole sotilasläinsäädännön alaisia ja he joutuvat vastaamaan teoistaan siviilituomioistuimissa. Kuvaavaa korruption korkealle tasolle on, että lokakuussa 2010 korruptiosta tuomittiin puolustusministeriön materiaalistien resurssien ja ulkoisten taloussuhteiden päällikön sijainen Oleg Suss ja puolustusministeriön atomiteollisuuden pääomajohtaja Andrei Gusarev.³⁹³ Keväällä 2011 lehdistölle antamassaan haastattelussa Fridinski arveli 20 % puolustusmenoihin suunnatuista varoista menevän korruptioon. Keväällä 2012 ilmoitettiin 190 milj. ruplan (n. 5 milj. euroa) kavalluksesta puolustusministeriössä.³⁹⁴

Tähän liittyen Putin erotti marraskuussa 2012 puolustusministeri Anatoli Serdjukovin ja nimitti hänen tilalleen pitkäaikaisen luottomiehensä Sergei Šoigun. Putinin mukaan ministeriön tilanne oli niin vaikea, että ministerin vaihdos oli välttämätön.³⁹⁵ Presidentin ja uuden ministerin ensi tapaamisesta kertovassa tiedonannossa tähdennettiin Šoigun nauttivan arvostusta, joka on välttämätön uuden armeijan rakentamiseksi.³⁹⁶

³⁹⁰ Ks. esim. В. Мясников, Русские «сушки» по-китайски. Пекин становится крупнейшим экспортером оружия за счет приобретенных у Москвы технологий. - Независимая Газета 22.4.2008.

³⁹¹ ОПК (оборонно-промышленный комплекс).

³⁹² Указ президента РФ 23.10.2000 № 1768 «О мерах по обеспечению концентрации и рационализации оборонного производства в РФ».

³⁹³ А.В. Манько, Коррупция России. Особенности национальной болезни. Москва 2012, с. 223-224.

³⁹⁴ Interfax 3.4.2012.-Venäjän puolustusteollinen sektori ja sen kehityksen suuntaviivat vuoteen 2020, s. 53.

³⁹⁵ Владшир Путин поменял Сердюкова на Шойгу. - Независимая Газета 6.11.2012.

³⁹⁶ Чрезвычайный Шойгу.- Независимое военное обозрение 9.11.2012.

Venäjällä ministerien vaihdoksia seuraa muita henkilöjärjestelyjä. Niinpä Putin erotti seuraavaksi yleisesikunnan päällikön, armeijankenraali Nikolai Makarovin ja nimitti hänen tilalleen Šoigun esityksestä keskeisen sotilaspiirin päällikön, kenraalileversti Valeri Gerasimovin. Presidentti kertoi tuntevansa hänet yleistä arvostusta nauttivaksi, tehokkaaksi sotilaaksi. Tapaamisessaan Šoigun ja Gerasimovin kanssa Putin tähdensi asevoimien ja teollisuuden yhteistyön parantamista. Edellisen ministerin aikana oli saatu paljon aikaan, mutta asevoimien ja teollisuuden yhteistyössä on ollut jatkuvia ongelmia.³⁹⁷

Rajut toimenpiteet muistuttavat Putinin taistelua oligarkkeja vastaan hänen ensimmäisellä kaudellaan. Tuolloin hän lisäsi kansansuosiotaan kukistaessaan henkilöt, joiden katsottiin rikastuneen vilpillisesti kansan kustannuksella ja pyrkivän ohjaamaan valtiovaltaa. Toisella presidenttikaudellaan Putin on ottanut asevoimien uudistamisen yhdeksi tärkeimmistä tehtävistään. Näyttävillä ratkaisuilla imperaattori osoittaa olevansa tosissaan.

Venäjän siirryttyä markkinatalouteen myös sotateollisuutta ja siihen tehtäviä sijoituksia on jouduttu tarkastelemaan uudelta kannalta. Kuten kaikki neuvostoliittolainen tuotanto, myös sotateollisuus oli tehotonta verrattuna kapitalististen maiden teollisuuteen. Neuvostoliiton sotateollisuus ei tehnyt poistoja eikä laskenut kuoletuksia. Siksi sotilasbudjetissa oli vuodesta toiseen paljon tarpeetonta paisuttelua. Budjetin suuruus ei kertonut asevoimien tehokkuudesta. Sittemmin asevoimat ja sotateollisuus ovat alkaneet soveltaa markkinatalouden vaatimaa budjettikäytäntöä. Sijoituksilla puolustusteollisuuteen on kahdenlainen merkitys.

Ensinnäkin sijoitukset puolustusteollisuuteen tukevat kotimaista teollisuutta. Niinpä sijoitukset viesti- ja liikenneyhteyksiin palvelevat myös siviilihallintoa ja yleistä elinkeinotoimintaa. Venäjällä lasketaan puolustusteollisuuteen sijoitetusta 100 ruplasta 22 menevän siviilituotannon hyväksi. Toiseksi puolustusteollisuudella on suuri merkitys ulkomaan kaupalle ja viennille.

Viennin kehittyminen on riippuvainen uudistuvasta teknologiasta, jonka luominen vaatii rahaa, henkilöstöä ja aikaa. Lavrinovin mukaan Venäjän oloissa puolustusteollisuus ei voi turvata rahoitustaan puhtaasti yksityisistä lähteistä, vaan tarvitsee valtion tukea. Julkisilla varoilla tuettu puolustusteollisuus vaikuttaa myönteisesti myös Yhdysvaltojen ja Länsi-Euroopan maiden teollisuuden kehitykseen. Venäjällä katsotaan, että puolustusteollisuuden kuluttamasta 100 ruplasta 43 palaa valtiolle veroina ja maksuina. SIPRI:n määrittelemien mittareiden mukaan Neuvostoliiton hajottua vuodesta 1994 vuoteen 1999 sijoitukset sota- ym. teollisuuteen olivat tehotomia ja vaikuttivat negatiivisesti kansantalouteen. Sittemmin sijoitukset ovat alkaneet vaikuttaa myönteisesti. On kuitenkin huomattava, etteivät sijoitukset puolustukseen nousisi yli 3,5 %:n kansantuotteesta. Sitä suuremmilla sijoituksilla olisi negatiivinen vaikutus kansantalouden kehitykseen.³⁹⁸

³⁹⁷ Генерал-полковник Валерий Герасимов представлен на должность начальника Генштаба. - Красная Звезда 9.11.2012, Независимое военное обозрение 9.11.2012, Turun Sanomat 10.11.2012.

³⁹⁸ Г.Ф.Лавринов, Военная Мысль 12: 2007., I. Susiluoto, Suuruuden laskuoppi. Venäläisen tietoyhteiskunnan synty ja kehitys. Juva 2006, s. 367-379.

Puolustusteollisuus nähdään Venäjän teollisuuden olennaisena osana ja sitä halutaan kehittää systemaattisesti osana muuta teollisuutta. Pääosa siitä päätettiin pitää valtion hallussa sen strategisen merkityksen ja huoltovarmuuden tähden. Suunnitelman ensimmäisessä vaiheessa vuoteen 2005 mennessä puolustusteollinen kompleksi järjestettiin uudelleen tuotannollis-teknologiseksi ketjuksi, joka perustuu teollis-teknologiselle yhteistyölle. Ase- ja sotatekniikan tuotanto ohjataan tiettyihin yrityksiin, jotka muodostavat kompleksin aseellisen "ytimen". Nämä ovat sotateknisen yhteistyön normatiivis-oikeudellisena perustana. "Ytimen" integroituja aloja ovat ilmailu- ja avaruusteollisuus, ase- ja ammustuotanto, laivanrakennus, radio-, viesti- ja sähkölaitteiden ym. tuotanto. Suunnitelman toisessa vaiheessa (2005–2010) ytimen on laajennettava ja tehostettava toimintaansa. Suunnitelman mukaan integroituneet rakenteet alentavat kustannuksia ja johtavat investoimaan voitot tehokkaammin uuteen toimintaan ja jatkuvaan modernisointiin, joka on välttämätön maailman markkinoilla menestymiselle. Sille on tarpeen tieteellisteknisen taidon kohottaminen, mahdollisten markkinoiden tunteminen ja analysointi. Tämä saavutetaan panostamalla tietoon, tutkimukseen ja henkilöstöön.³⁹⁹

Venäläisen käytännön mukaan suunnitelma antoi puitteet jatkotoimille. Vuodesta 2006 lähtien tärkeimpien puolustusteollisuuden keskittymien ympärille on muodostettu neljä valtion omistamaa yhtymää: yhdistetty lentokoneenrakennusyhtymä, yhdistetty laivanrakennusyhtymä, yhdistetty teknologiayhtymä ja yhdistetty huoltopalveluyhtymä. Ydinaseollisuus toimii omana kokonaisuutenaan Rosatomin suojissa.⁴⁰⁰

Tapahtuneet organisatoriset järjestelyt ovat selkiyttäneet puolustusteollisuuden rakenteita. Vuonna 1999 puolustusteollisuuden yritysrekisterissä oli n. 1700 yritystä ja vuonna 2010 yrityksiä oli n. 1400. Lokakuussa 2010 sotateollisen komission varapuheenjohtaja Vladislav Putilin kertoi vajaasta tuhannesta strategiseksi luokitellusta puolustusteollisuuden yrityksestä n. 40 % olevan taloudellisesti kunnossa. Viidesosa yrityksistä oli konkurssin partaalla.

Yleisen asiantuntijanäkemyksen mukaan vientiä harjoittavat yritykset selviytyivät vaikeuksista parhaiten. Siksi eri toimialojen ja yritysten erot teknologiassa ja kilpailukyvyssä ovat kasvaneet parin viimeisen vuosikymmenen kuluessa. Lentokoneenrakennusyhtymä ja siihen kuuluva "Venäjän helikopterit" -yhtymä on kyennyt säilyttämään ja jopa lisäämään osuuttaan kansainvälisillä markkinoilla. Myös ohjus- ja avaruusteollisuus on säilyttänyt asemansa kehityksen kärjessä.

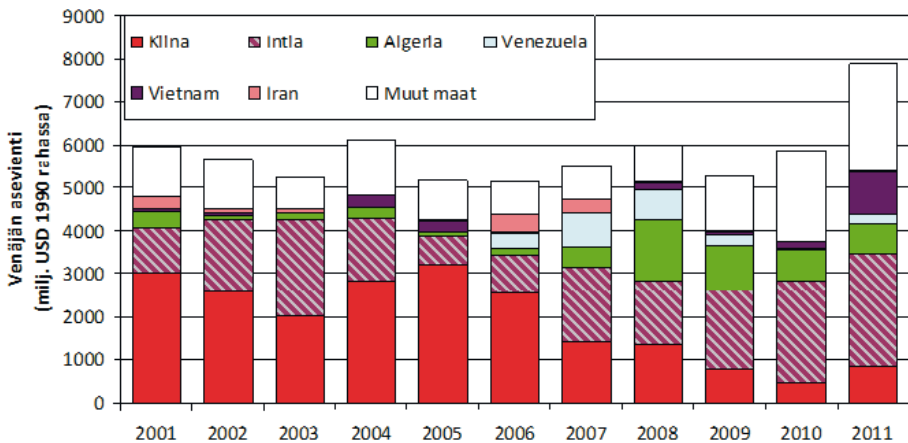
Laivanrakennusteollisuus on erittäin suurissa vaikeuksissa. Siitä ovat osoituksena mm. strategisten sukellusveneiden valmistumisten jatkuvat myöhästelyt. Vuoden

³⁹⁹ Е.Н. Кузык, Оборонно-промышленный комплекс. - Россия. Большая Российская Энциклопедия. Москва 2004, с. 493-497.

⁴⁰⁰ Aseteollisuuden kehitystä vuosina 2006–2012 käsittelevä luku viitteiden 66 ja 69 välillä perustuu Suomen puolustusministeriön julkaisun "Muutosten Venäjä" julkaisun luvun "Venäjän puolustusteollinen sektori ja sen kehityksen suuntaviivat vuoteen 2020" sisältöön. Luvun kirjoittajavastuussa oli Katri Pynnöniemi ja osallistujina allekirjoittaneen lisäksi K. Koikkalainen, J.-M. Lehtonen, K. Liuhto, M. Niini, S. Remes, L. Solanko ja V.-P. Tynkkynen.

2011 lopulla laivanrakennusteollisuudelle myönnettiin 700 mrd. ruplan (n. 17 mrd. euron) tuki. Pelkkä raha ei ongelmia ratkaise. Alan vaikeuksia käsiteltiin hallituksen, teollisuuden ja laivaston edustajien työryhmässä, ja keskustelujen tuloksena päätettiin nostaa yhtiön teknistä tasoa ja toiminnan tehokkuutta. Kesäkuussa 2012 yhdistetty laivanrakennusyhtiö järjestettiin uudelleen, jolloin maan hallituksen edustajaksi yhtiön johtokuntaan nimitettiin pääjohtaja Andrei Ljatskov ja uusiksi jäseniksi taloudellisen kehityksen ministerin sijainen Andrei Klepats ja ”Rosnadon” johtaja Vladislav Putilin.⁴⁰¹

Venäjän asevientit on pysynyt tasaisena koko 2000-luvun, kuten näkyy oheisesta taulukosta.

Kuvio 5. Venäjän aseviennin kehitys vientimaittain vuosina 2001–2011.

[lähde: SIPRI 2011; Venäjän puolustusteollinen sektori ja sen kehityksen suuntaviivat vuoteen 2020. Muutosten Venäjä, s. 38.]

Kiinan osuus on supistunut jyrkästi, koska Kiina on kehittänyt omaa asevoimaansa ja pystyy yhä paremmin vastaamaan tarpeistaan. Neuvostoliitto oli tärkeä Intian aseistaja, ja tuo suhde jatkuu edelleen. Valtiovallan ajama uusi teknologia on mitä tärkeintä asevoimien kilpailukykyllä. Vienti ei kuitenkaan pelasta Venäjän puolustusteollisuutta, jonka tärkeimpänä asiakkaana on omat asevoimat.

Valtion talouden parantuminen onkin luonut edellytykset sotateollisuuden uudistumiselle, ja suunnitelman toteuttamisen tuloksia ovat uudet ohjukset, lentokoneet ja sukellusvenet. Vuodesta 2003 asevoimat on tilannut uutta kalustoa. Yhdysvaltojen ja Ranskan ohella Venäjä on ainoa maa maailmassa, joka omalla tuotannollaan vastaa asevoimiensa varustamisesta. Yhdysvaltojen jälkeen Venäjä on toiseksi suurin sotateollisuuden tuotteiden viejä. Se on myös solminut monien maiden kuten Intian, Kiinan, Lähi-idän, Pohjois-Afrikan ja Latinalaisen Ameri-

⁴⁰¹ Военно – Промышленный курьер 15.8.2012.

Kuva 3. Ydinkäyttöiset mannertenvälisiä ohjuksia ampuvat sukellusveneet ovat Venäjän laivaston tehokkain ase. Kuvassa Taifun-luokan sukellusvene.

kan maiden kanssa kauppvoja sekä tuotantosopimuksia. Sopimuksia tehdessään Venäjä on toiminut yhteistyössä Lukoilin ja Gazpromin kanssa mm. Algeriassa ja Venezuelassa. Myymällä energiateknologiaa on vauhditettu asekauppvoja.⁴⁰²

Vuosiksi 2007–2015 suunniteltu uudistusohjelma, jonka tavoitteena oli aseistusta ja koulutusta uudistamalla kehittää asevoimia, lähti huonosti toteutumaan hallinnollisten ja taloudellisten ongelmien sekä Georgian vastaisen sodan vuoksi. Uutta vauhtia asevoimien kehittämiseksi annettiin vuoden 2009 turvallisuuspoliittisessa strategiassa sekä vuoden 2010 sotilasdoktriinissa. Tuolloin todettiin asevoimissa tapahtuneen suuria hallinnollisia ja organisatorisia uudistuksia, jotka ovat pohjana asevoimien jatkuvalle kehittämiselle. Yleisesikunta laati uuden varusteluohjelman, ja hallitus hyväksyi 13.12.2010 ”Sotavarusteiden hankintasuunnitelman vuosille 2011–2020”.⁴⁰³

Suunnitelman kokonaissummaksi ilmoitettiin 20,7 triljoonaa ruplaa eli n. 550 mrd. euroa. Myöhemmin kerrottiin puolustusministeriön osuuden olevan 19 triljoonaa ja turvallisuuselinten 1,7 triljoonaa ruplaa. Kokonaissumma muodostaa hankintojen kehyksen, ja puolustusministeriö jakaa määrärahoja vuosittain. Vuodelle 2011 budjetoitiin 1,5 ja vuodelle 2013 2 triljoonaa ruplaa. Suunnitelman tulokset alkavat näkyä asevoimille vasta toisella viisivuotisjaksolla eli vuodesta 2015 alkaen.

Venäjän imperiumin puolustuksessa keskeisessä asemassa on strateginen ydinisukukyky eli strategiset ydinpidäkevoimat, joiden uudistamiseen suunnitelmassa on varattu n. 2 triljoonaa ruplaa. Ydinasetriadi käsittää strategiset ohjusjoukot (maakomponentti), kaukotoimintailmavoimien strategiset pommituslentorykmentit

⁴⁰² В.Ф. Сулов, Военно-экономический потенциал Российской Федерации. - Russia's potential in the 21st century. Helsinki 2001, s. 57-60., В.В. Кириллов 2007., The Military Balance 2008.

⁴⁰³ Государственная программа вооружения России на период 2011-2020.

(ilmakomponentti) sekä sotalaivaston strategiset ydinsukellusveneet Pohjoisessa ja Tyynenmeren laivastoissa (merikomponentti). Lisäksi ydinasepidäkevoimiin luetaan avaruusjoukot ja avaruuspuolustusjoukot (ennakkovaroitusjärjestelmät).

Ohjelman mukaan vuoteen 2020 mennessä aseistuksesta tullaan uusimaan 70 - 80 %. Ohjusjoukot saavat 400 mannertenvälistä ohjusta. Ilmavoimille hankitaan 600 lentokonetta ja tuhansia helikoptereita. Strategiset pommikoneet ovat tyyppiä TU-160 ja TU-95MS, hävittäjät tyyppiä T-50, Su-35S, Mig-35. Lisäksi hankitaan Su-34 -hävittäjäpommittajia, Su-25SM -rynnäkkökoneita sekä Il-76 ja An-70 -kuljetuskoneita. Helikopterit ovat taistelukoptereita Mi-28N, Mi-28NM ja Ka-52. Kuljetushelikopterit ovat tyyppiä Mi-VAMTš, Mi-8-MTB-5 ja Mi-26. Ilmatorjuntajoukkojen aseistus uudistetaan kokonaan. Ne varustetaan vuonna 2013 valmistuvalla S-500 -ilmatorjuntaohjusjärjestelmillä. Täyteen toimintaan ne saadaan vuoteen 2015 mennessä. Sitä ennen turvaututaan käytössä oleviin S-400 ja S-300 -järjestelmiin.

Laivaston hankintaohjelmassa on 8 strategista Borei-luokan ydinsukellusvenettä, 20 monikäyttöistä sukellusvenettä, 35 korvetia ja 15 fregattia. Uutuutena ohjelmassa ovat hankinnat ulkomailta. Sukellusveneiden kehittämisessä ollaan yhteistyössä saksalaisten ja italialaisten tuotantolaitosten kanssa. Israelista on hankittu lennokkeja ja tutkakalustoa. Ranskasta ostetaan kaksi valmista Mistral helikoptereiden tukialusta. Lisäksi rakennetaan lisenssillä kaksi vastaavaa alusta Venäjällä. Italiasta ollaan hankkimassa panssaroituja kuljetusautoja tyyppiä Iveco LMV Lynx. Vuoden 2010 lopulla allekirjoitettiin sopimus 10 auton toimittamisesta koekäyttöön. Venäläiset olivat tyytyväisiä autoon, ja helmikuussa 2011 kirjoitettiin sopimus Lynxien valmistamisesta Venäjällä.⁴⁰⁴

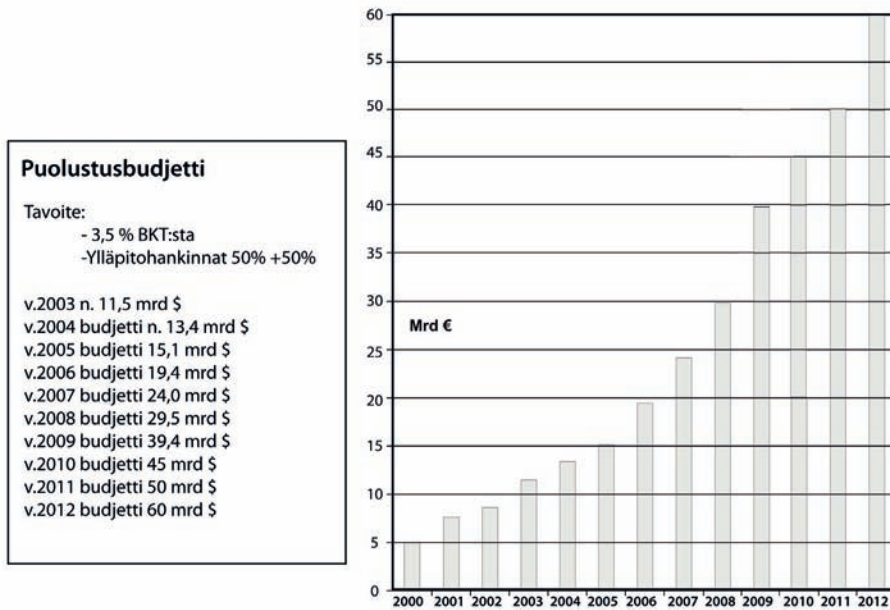
Varusteluohjelmaan sisältyy tulevaisuuden sotilaan ”Taistelija 21:n” varustaminen. Yleisesikunnan päällikkö, armeijakenraali Nikolai Makarov kertoi elokuussa 2009 käydyin keskusteluja amerikkalaisten, saksalaisten ja ranskalaisten kanssa sotilaan varustamisesta. Amerikkalainen ja saksalainen varustus maksaa 50 000 - 60 000 euroa ja ranskalainen 44 300 euroa. Kustannussyistä johtuen keskusteluja koehankinnoista on käyty ranskalaisten kanssa parin viime vuoden aikana. Upseeriston ja miehistön koulutusta ja sosiaalista asemaa ollaan kohentamassa pitkän tähtäimen ohjelmalla. Henkilöstöltään, koulutukseltaan ja aseistukseltaan nykyaikaisten asevoimien tulee olla valmiina vuoteen 2020 mennessä.⁴⁰⁵

Putinin hallintokaudella puolustusmäärärahat ovat nousseet tasaisesti, kuten näkyy seuraavalla sivulla olevasta kuviosta.

⁴⁰⁴ Hankintamäärää ei ole ilmoitettu. On vain liikkunut huhuja 1775 auton ostosta.

⁴⁰⁵ Актуальные... , J. Cooper, Military expenditure in the three-year federal budget of the Russian Federation, 2008-10., Военный обозреватель[<http://voenobozrenie.ucoz.ru> 15.8.2012], S. Forss, L. Kiianlinna, P. Inkinen & H. Hult 2011, s. 63-67.

Venäjän puolustusmäärärahojen kehitys vuosina 2000 - 2012

Kuvio 6. Venäjän puolustusmäärärahojen kehitys vuodesta 2000
[lähde: www.mil.ru].

Eri lähteistä poimittuja tietoja ei voida pitää täysin luotettavina, mutta niistä näkyy kehityssuunta. Ylipäänsä on huomattava puolustusmenojen osuuden, noin 2,7 % kansantulosta, pysyneen samalla tasolla vuoteen 2010 saakka, vaikka tavoitteeksi olikin asetettu 3,5 % BKT:sta. Uusi varusteluohjelma toteutuessaan suunnitelman mukaisesti nostaa puolustusmenojen osuuden 3,9 prosenttiin kansantuotteesta jo vuonna 2014. Absoluuttisen kasvun perustana on Venäjän pitkäaikainen 6 - 7 % talouskasvu.

Kunakin maan asevoimien taistelukyky ja voima mitataan suhteessa muiden maiden asevoimiin. Meneillään olevan uudistusohjelman alkuvaiheessa absoluuttisilla määrärahoilla mitattuna Venäjän asevoimat olivat paljon heikommät kuin Yhdysvaltojen, mutta olivat saavuttamassa Ison-Britannian ja Ranskan asevoimat.⁴⁰⁶ Vuoden 2012 budjeteilla mitattuna Venäjä on ohittanut Ison-Britannian ja Ranskan, mutta käytettävissä olevien tietojen mukaan on vaikea arvioida, kuinka sijoitukset asevoimiin ovat realisoituneet sotilaallisena kykynä.⁴⁰⁷

Kasvusta huolimatta Venäjän puolustusmenot ovat vain vajaa 11 % Yhdysvaltojen vastaavista kuluista, ja kansainvälisen vertailun mukaan Venäjä on kolmannella sijalla puolustusmenojen kokonaismäärässä. Verrattuna läntisten naapureidensa kuten Suomen, Baltian maiden ja Puolan asevoimiin Venäjä on vahvempi. Itämeren alueella Venäjän ylivoimaisuus vahvistuu uuden laivasto-ohjelman myötä.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ В. В. Кириллов, Россия и НАТО: геостратегические реалии. Военная Мысль 9: 2007, с. 2-12., The Military Balance 2008.

⁴⁰⁷ The Military Balance 2011.

⁴⁰⁸ Балтийский флот. Вооруженные силы [www.redstar.ru / 2.10.2007].

Kuvio 7. Puolustusbudjettien keskinäinen vertailu 2006

Maa	puolustusbudjetti – mrd. US \$
Yhdysvallat	550
Iso-Britannia	51
Japani	45
Ranska	41
Saksa	32
Kiina	30
Intia	25
Venäjä	24

Kuvio 8. Vuonna 2012 tilanne oli seuraava:

Maa	puolustusbudjetti – mrd. US \$
Yhdysvallat	662
Kiina	106
Venäjä	72
Ranska	62
Iso-Britannia	62
Japani	56
Saksa	45
Intia	42

Tilastoja ei voida pitää täysin luotettavina, sillä ne perustuvat erilaisiin lähteisiin, joiden informaatioarvo vaihtelee.⁴⁰⁹ Niistä kuitenkin näkyy yleinen kehitys. Yhdysvallat on säilyttänyt ylivoimaisen asemansa, mutta Kiina ja Venäjä ovat lisänneet tuntuvasti sotilasmenojaan. Molemmat maat ovat myös avoimesti ilmoittaneet uusivansa ja lisäävänsä varustelua.

Parantuneen rahoituksen turvin Venäjän asevoimat on alkanut tehdä uudishankintoja vuodesta 2003 alkaen ja suunnitelmallista uudishankintaohjelmaa alettiin toteuttaa vuodesta 2006. Tuolloin aseistuksen ylläpitoon ohjattiin 50 % ja uudistukseen 50 %. Tavoitteena oli, että vuonna 2010 suhde olisi 40 / 60. Kalustosta 45 % korvattaisiin uudella materiaalilla ja loput 55 % modernisoitaisiin (mm. ammunnanhallintajärjestelmät) ja peruskorjattaisiin. Kuten edellä on kerrottu, suunnitelma ei toteutunut. Uuden varusteluohjelman kokonaissummasta n. 90 % osoitetaan hankintoihin ja tavoitteena on uudistaa aseistuksesta 70 - 80 %. Tehtävä on valtava, ja ohjelman julkistamisen yhteydessä Putin sanoi ohjelman toteuttamisen olevan haasteellista ja vaikeaa.⁴¹⁰

⁴⁰⁹ The.Military Balance, www.mil.ru, Muutosten Venäjä.

⁴¹⁰ Обсервер. Военный обозреватель.- [http://voen – obozrenie.ucoz.ru 15.8.2012].

Ohjelman suuruutta on kritisoitu ja sen toteuttaminen on nähty taloudellisesti mahdottomaksi. Kansainvälisesti arvostettu finanssiministeri Aleksei Kudrin kritisoi varusteluohjelmaa mainiten, ettei sitä voida toteuttaa. Hänen mukaansa ohjelma vie varoja tehottomalle ja vähän kansantaloutta hyödyntävälle sektorille. Ongelmana on itse puolustusteollinen kompleksi. Tehdyistä uudistuksista huolimatta sen hallinto ja toimintakyky ovat huonot. Kahden vuosikymmenen kuluessa se on jäänyt jälkeen liike-elämän ja teollisuuden kehityksestä. Venäjän median lisäksi Kudrin toi esiin arvostelunsa Kansainvälisen valuuttarahaston kokouksessa Washingtonissa. Tämä oli hallitukselle liikaa, ja Medvedev erotti hänet 26.9.2011.⁴¹¹ Kudrinin esiintyminen rikkoi vallitsevaa konsensusta.

Valtion johdon ja asevoimien suhteet on lainsäädännöllä liitetty tiiviisti yhteen, joten asevoimien kehittämiseksi on taattu valtakunnan johdon tuki pitkälle tulevaisuuteen. Putinin hallinnon aikana sotilaita ja turvallisuusmiehiä on nimitetty runsaasti valtion hallinnon keskeisille paikoille. Täten asevoimien asema yhteiskunnassa on vahvistunut. Vaikka asevoimien uudistamisella on kansan tuki, valtion johto ei ole antautunut markkinavoimien vietäväksi. Turvatakseen asevoimien rahoituksen pitkälle tulevaisuuteen valtion johto on katsonut välttämättömäksi Venäjän tuottoisempien rahalähteiden eli energiateollisuuden ottamisen valtion valvontaan. Samalla valtion johto ja silovikit⁴¹² estävät liikemiehiä nousemasta vallan haastajiksi. Valtiovalta ei halua päästää sotilaallista organisaatiota irralleen muusta hallinnosta, ja siksi doktriinin keskeisenä periaatteena on sotilaallisen organisaation kytkeminen siviilihallintoon eli alistaminen edellä kuvatulla tavalla presidentin hallinnolle.

Perustuslain ja muun lainsäädännön avulla asevoimista ja muista silovikeista on tehty presidentin vallan välikappale, jota presidentti voi käyttää Venäjän strategisten tavoitteiden toteuttamiseen. Ensimmäisellä presidenttikaudellaan vuosina 2000–2008 Putin otti itselleen näkyvän roolin asevoimien ylipäällikkönä. Hän esiintyi univormussa ja vieraili mielellään varuskunnissa ja sotilastukikohdissa. Hän myös toimi armeijan varustelun uudistamiseksi ja niin upseeriston kuin sotilaiden taloudellisten ja sosiaalisten olojen kohentamiseksi. Samalla linjalla jatkoi Dmitri Medvedev, joka elokuussa 2008 käydyssä Etelä-Ossetian ja Georgian sodassa otti vastuun Venäjän toimista ja tuki aktiivisesti asevoimia. Voidaan sanoa vuonna 1999 alkaneen toisen Tšetšenian sodan antaneen Putinille, ja elokuussa 2008 puhjennun Etelä-Ossetian ja Georgian välisen sodan vuorostaan Medvedeville, tilaisuuden kohottautua asevoimien komentajana imperiumin johtajaksi. Tultuaan valituksi uudelleen presidentiksi maaliskuussa 2012 Putin on jatkanut asevoimia suosivalla linjalla. Ennen uudelleen astumista presidentin virkaan hän antoi julkisuuteen lausunnon, joka oli otsikoitu: ”Vain voima takaa Venäjän kansallisen turvallisuuden.”⁴¹³

⁴¹¹ Ks. esim. Независимая Газета 26.9. ja 27.9.2011. –Venäjän puolustusteollinen .... 2012, s.41..

⁴¹² Silovikit käsite tulee venäjän sanasta ”сила” = voima. Silovikeihin luetaan turvallisuuspalvelujen, asevoimien, ulko- ja sisäasiainministeriöiden edustajat.

⁴¹³ «Быть сильными, гарантии национальной безопасности для России. – Российская газета 20.2.2012.

Vuosittain pitämässään kansakunnan tilaa käsittelevissä puheissaan presidentit ovat tähdentäneet asevoimien uudistamista ja vahvistamista.⁴¹⁴ Tämä heijastaa Venäjän yleistä politiikkaa. Kansallisen turvallisuuden vahvistaminen on myös duuman johtavan puolueen ”Yhtenäisyyden” keskeisiä tavoitteita.⁴¹⁵ Pyrkimyksenä on maan merkityksen ja arvovallan kohottaminen. Venäjä haluaa olla päättämässä maailman asioista.⁴¹⁶

Tästä isänmaallisesta toiminnasta on alettu käyttää nimitystä ”valtiollisuus”,⁴¹⁷ joka on syrjäyttänyt oikeistolaiset ja venäläiskansalliset poliittiset liikkeet. Poliitiikka on taannut kansan suosion ja valtakunnan yhteiskunnallisen vakauden, mutta toiminnalla on rakenteelliset heikkoutensa, jotka ennen pitkää voivat koitua valtakunnalle ja asevoimille tuhoisiksi. Globaalin talouskehityksen suodessa valtiojohtoiselle teollisuudelle runsaat tulot, asioiden katsotaan toimivan hyvin. Tällöin rakenteelliset uudistukset voivat jäädä tekemättä, ja Venäjän historiasta tunnettu ilmiö jämähtämisestä itsetyytyväisyyteen ja lopulta kehityksen pysähtymiseen toistuu. Vaikutukset voivat korostua, mikäli globaalitalous kääntyy Venäjän vastaiseksi.

Venäjän poliittista järjestelmää voidaan pitää asevoimia suosivana, ja asevoimien vahvistuminen ja uudistuminen on nähtävä vakaana kehityksenä. Venäjän imperiumi ei kykene haastamaan johtavaa imperiumia eli Yhdysvaltoja uudistetuillakaan asevoimilla, mutta Venäjä ottanee paikkansa yhtenä suurista ja vakiinnuttaa asemansa maailmassa.⁴¹⁸

---

⁴¹⁴ www.kremlin.ru. Президент России. Послания Федеральному Собранию .2007-2011.

⁴¹⁵ Программное обращение Партии. Единая Россия официальный сайт партии. [<http://edinros.ru/party/program>].

⁴¹⁶ Актуальные задачи развития вооруженных сил Российской Федерации. Москва 2003., Кулагин 2006, с. 293-295.

⁴¹⁷ Venäjänkielen gosudarstvenštvo (государственчество) vastaa huonosti suomen termiä ”valtiollisuus”. Käsitteellä ymmärretään kaikkea toimintaa isänmaan suuruuden, menestyksen ja kunnian hyväksi.

⁴¹⁸ Vrt. Rumer 2007, s. 73-76, 86.

7

VENÄJÄ MAAILMANYHTEISÖSSÄ

Kommunismin kukistuminen ja Neuvostoliiton hajoaminen ilman ulkoista väkivaltaa oli koko maailman yllättänyt tapahtuma, vaikka bolševikkivallankumouksesta lähtien oli ennustettu Neuvostoliiton hajoamista omaan mahdottomuuteensa. Yllätyksestä selvittyään länsi alkoi puhua pitkäjänteisen politiikkansa onnistumisesta ja uudesta maailmanjärjestyksestä. Francis Fukuyama katsoi demokratian voittaneen ja ennusti triumfin jatkuvan edelleen alueilla, jotka eivät vielä olleet demokraattisten valtioiden ja kansojen yhteisössä.⁴¹⁹

7. 1. Suurvaltopolitiikka

Maailman ainoaksi supervallaksi jäänyt Yhdysvallat katsoikin tehtäväkseen demokratian ja länsimaisen sivistyksen levittämisen kaikkialle. Tuota politiikkaa voidaan pitää täysin imperialistisena, sillä se suuntautui kauas Yhdysvaltojen rajojen ulkopuolelle ja sen vilpittömänä tavoitteena oli amerikkalaisen elämänmuodon ja arvopohjan levittäminen kaikkialle. Koko 1990-luvun muu maailma seurasi Yhdysvaltain mahtailua, joskin kriittisiä ääniä kuului Yhdysvaltojen sisältä ja muualta maailmasta. Yhden suurvallan hegemonia alettiin nähdä tuhoisana koko ihmiskunnalle. Näitä käsityksiä vahvistivat Yhdysvaltojen aloittamat sodat Afganistanissa ja Irakissa. Euroopan unionille ja siihen kuuluvien maiden hallituksille Yhdysvaltojen piittaamattomuus on muodostunut sitä raskaammaksi painajai-seksi, mitä aktiivisemmin maa on tukenut amerikkalaisten politiikkaa.⁴²⁰

Vuoden 2000 sotilasdoktriinissa Venäjä toi esille tahtonsa tukea moninapaisen maailman muodostumista, koska siten parhaiten turvattaisiin maailman voimatasapaino ja vakaa kehitys. Suurvaltana Venäjä haluaa olla yksi moninapaisen maailman navoista. Tätä tavoitetta on tukenut maailman talouskehitys. Energian viennistä saatavat suuret tulot antavat Venäjälle pohjan vahvan talouden ja omintakeisen ohjatun demokratian rakentamiseen. Energia- ja raaka-ainevarojen kuuluminen valtiolle tukee yhteiskunnan valtiojohtoisuutta. Maa on palannut autoritaariseksi alueelliseksi suurvallaksi, joka edelleen haluaa kohottaa kansainvälistä asemaansa.

Vuoden 2001 syyskuun terrorihyökkäysten jälkeen Putin ilmoitti Venäjän antavan tukensa Yhdysvaltojen terrorismin vastaiselle politiikalle, sillä kansainvälinen terrorismi oli myös Venäjän pahin vihollinen. Terrorismi on Rooman valtakunnan

⁴¹⁹ F. Fukuyama, *Historian loppu ja viimeinen ihminen*. Helsinki 1992, passim.

⁴²⁰ Ks. esim. J. Carroll, *House of war. The Pentagon and the disastrous rise of American Power*. New York 2006, s. 418-512., K. Korhonen, *Haavoitettu jättiläinen. Yhdysvallat syyskuun 2001 jälkeen*. Helsinki 2002, s. 247-264.

ajoista lähtien ollut vakiintuneiden valtiollisten olojen vihollinen, ja siksi terrorismin vastainen taistelu voidaan nähdä myös imperiaalisena politiikkana, jonka tavoitteena on vallan ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen. Oman, lähinnä Kaukasiaan liittyvän terrorismiongelmansa tähden Venäjä on onnistunut pysymään erillään Yhdysvaltojen johtamasta terrorismin vastaisesta sodasta. Se on pidättäytynyt sekaantumasta Balkanin, Irakin ja Afganistanin selkkauksiin. Yhdysvaltojen kietouduttua yhä tiukemmin konflikteihin Venäjä on jäänyt sivustakatsojaksi.⁴²¹

Itse asiassa venäläiset ovat hyvillään Yhdysvaltojen vaikeuksista ja pyrkivät hyötymään niistä. Tämä on tyypillistä imperiumien politiikkaa. Imperiumit seuraavat muun maailman ja erityisesti naapureiden kehitystä ja tilaisuuden tullen iskevät vihollisten ja kilpailijoiden heikkoihin kohtiin. Venäläisten on ollut vaikeata hyväksyä Yhdysvaltojen voittoa kylmässä sodassa, ja varsinkin amerikkalaisten avoimesti osoittama Venäjän vähättely ärsyttää heitä. Lännen ja Amerikan vastaisuutta puhtaimmillaan edustavat ne, jotka Neuvostoliiton hajotessa menettivät eniten kuten sotilaat ja kommunistiseen nomenklatuuraan kuuluneet. Heistä osa näkee Yhdysvallat vihollisena tai haasteena, johon Venäjän pitäisi vastata vahvistumisen ja liittoutumisen avulla. Tässä jälleen toistuu Venäjän historiasta tuttu länsimieliset vastaan tosivenäläiset kiista. Lännen ystävät haluavat Venäjän yhdessä länsimaiden kanssa vastaavan tulevaisuuden haasteisiin, joita ovat mm. islamin nousu, terrorismi, energiakriisit, köyhyys ja paikalliset sodat. Tosivenäläisten mielestä liittolaisiksi kelpaavat kaikki lännen vastustajat ja erityisesti Yhdysvaltojen viholliset kuten Iran.⁴²²

Voimistumisestaan huolimatta Venäjä ei kykene vastaamaan Yhdysvaltojen haasteisiin. Sen kansantulo on vain 5 - 8 % Yhdysvaltojen kansantulosta,⁴²³ ja maan puolustusmenot vain 4,4 % Yhdysvaltojen puolustusmenoista. Näiden lukujen perusteella kaikki ymmärtävät, että suurista energia- ja raaka-ainereserveistään huolimatta Venäjä ei voi kilpailla Yhdysvaltojen kanssa.

Toinen haaste on Kiina, jonka kanssa Venäjällä on strategisen kumppanuuden suhde. Tästä huolimatta maiden välillä on historiallisia jännitteitä, eikä Kiina tarvitse venäläistä apupoikaa uuden keskustan valtakunnan rakentamisessa. Vuonna 2001 perustetun Shanghain yhteistyöjärjestön jäsenenä Venäjä harjoittaa turvallisuus- ja taloudellista yhteistyötä Kiinan ja Keski-Aasian maiden kanssa. Järjestön suurin ongelma on kahden suuren – Venäjän ja Kiinan – kilpailu vaikutusvallasta Keski-Aasiassa.⁴²⁴

Historiallisista, geopoliittisista ja taloudellisista syistä Keski-Aasian maat ovat pysyneet uskollisena Venäjälle. Imperiumi on pitänyt huolen siitä, etteivät maat

⁴²¹ Кулагин 2006, s. 98-103.

⁴²² А. Дугин, *Философия войны*. Москва 2004, с.192-205., А. Уткин, *Вызов запада, ответ России*. Москва 2002, с. 369-536.

⁴²³ Eri lähteiden tilastointi antaa hieman erilaisia tuloksia, mutta joka tapauksessa Venäjän talous on vain vähäinen osa Yhdysvaltojen taloudesta.

⁴²⁴ R. Weitz, *China-Russia security relations: Strategic parallelism without partnership or passion?* U.S. Army War College 2008, s. 51-70.

ole päässeet hyödyntämään energiavarojaan ohi Venäjän. Moskova haluaa myös valvoa Keski-Aasian liikenneväyliä.⁴²⁵

Tämän politiikan jatkosta oli kysymys, kun Venäjä puuttui elokuussa 2008 Georgian ja Etelä-Ossetian väliseen konfliktiin. Medvedevin mukaan Venäjä muiden maiden tapaan pitää tiettyjen alueiden turvallisuuden takaamista velvollisuutenaan. Tällaisia alueita ovat maat, joiden maantieteellinen sijainti on Venäjälle tärkeä ja joihin Venäjällä on hyvät ja ystävälliset suhteet.⁴²⁶ Etelä-Ossetiassa kyseessä oli myös kansallisen turvallisuusstrategian mukainen Venäjän kansalaisten turvallisuuden takaaminen.⁴²⁷

Euroopassa Venäjällä ei ole suurvaltakilpailijaa, sillä Euroopan Unioni ei ole imperiumi. Ilman Yhdysvaltojen tukea se on sotilaallisesti liian heikko ja heterogeeninen voidakseen olla Venäjän vastustaja tai kilpailija. Euroopan merkitys on taloudessa. Se on Venäjän tärkein kauppakumppani ja suurin energian ostaja. Venäjän politiikassaan Unionin jäsenmaat ovat yhdistäneet voimansa ns. ”pehmeisiin arvoihin”, eli EU-maat haluavat edistää demokratiaa ja ihmisoikeuksia myös Venäjällä. Tämän ”pehmeän imperialismin” Venäjä katsoo puuttumiseksi sisäisiin asioihinsa. Venäjä ei arvosta pehmeyttä ja on osoittanut avoimesti halveksuntansa sitä heikkoutta ja eripuraisuutta kohtaan, jota EU:n johtajat osoittivat mm. Georgian - Etelä-Ossetian kriisin yhteydessä.⁴²⁸

EU:n vahvistuminen ei ole Venäjän edun mukaista, ja asioimalla mieluummin yksittäisten EU:n jäsenmaiden kanssa se haluaa pikemminkin heikentää kuin tukea Euroopan unionia. EU:n rakenne ja laajentumisen mukanaan tuomat ongelmat suosivat Venäjän imperiaalista politiikkaa. Geopoliittiset realiteetit määrittelevät EU:n suhdetta Venäjään. EU:n itäiset, Neuvostoliitosta itsenäistyneet valtiot haluavat lännestä tukea Venäjän imperialistisia pyrkimyksiä vastaan. Georgian kriisi osoitti jälleen sen, että mitä kauempana Venäjästä EU:n jäsenmaa sijaitsee, sitä ymmärtäväisemmin se suhtautui venäläiseen imperialismiin. Toinen Venäjän ja EU:n suhdetta määrittävä seikka on Euroopan riippuvuus Venäjän energiasta. Varsinkin yksipuoliseen energiapolitiikkaan ajautunut Saksa on lähentynyt Venäjää, jopa siinä määrin, että on alettu puhua uudesta Molotov – Ribbentrop -sopimuksesta.

7.2 Heijastumat lähialueille

Putinin mukaan Neuvostoliiton hajoaminen oli aikakautemme suurin geopoliittinen katastrofi. Moskovasta katsottuna Venäjä menetti läntiset ja eteläiset turvallisuusvyöhykkeensä, joita oli rakennettu vaihtelevalla menestyksellä vuosisatoja. Turvallisuusvyöhykkeet ovat imperiumien rajapolitiikan tapaan turvata ydinalueet. Vahvistuttuaan Venäjä on jälleen kiinnittänyt huomionsa reuna-alueisiinsa. Kaikki neuvostoimperiumista irronneet maat ovat törmänneet

⁴²⁵ Панарин 2004, с. 365-392.

⁴²⁶ Интервью Дмитрия Медведева телеканалам «Россия» 31.8.2008 [http://www.kremlin.ru].

⁴²⁷ Vrt. sivut 108-109.

⁴²⁸ Ks. esim. Putinin haastattelu kansainväliselle lehdistölle 3.9.2008. - Красная Звезда 3.9.2008.

Venäjän painostukseen. Uudistuva imperiumi on myös alkanut näyttävästi esitellä voimaansa. Saadakseen tukea painostusta vastaan pienet valtiot ovat joutuneet hakemaan Yhdysvaltojen apua, koska vain maailman johtavalla imperiumilla on tahtoa ja voimaa tukea entisen Neuvostoliiton vaikutuspiiristä eronneita valtioita. Yhdysvallat ei anna apua pyyteettömästi, vaan haluaa avun pyytäjät liittolaisikseen. Seurauksena on kahden imperiumin vastakkaisuus ja kilpailu vaikutusvallasta. Monet Neuvostoliiton vaikutuspiiristä vapautuneet valtiot ovat liittyneet myös läntisiin organisaatioihin kuten EU:iin ja Natoon. Tämä on merkinnyt läntisten organisaatioiden laajenemista, ja Moskovassa katsotaan varsinkin Naton levittäytymisen entisille Neuvostoliiton alueille merkitsevän paluuta kylmän sodan aikaiseen tilanteeseen, jolloin Yhdysvaltojen johtamana länsi kuristi NL:n johtamaa liittoutumaa anakonda-käärmeen lailla.⁴²⁹

Itämeri on vuosisatojen ajan ollut tärkein Länsi-Eurooppaa ja Venäjää yhdistävä väylä, ja juuri sen alueella Venäjä on joutunut rakentamaan politiikkansa uudelleen. Neuvostoliiton hajotessa Venäjä menetti lähes koko Itämeren etelärannan Oderilta Narvaan. Venäjälle jäivät vain Kaliningradin alue ja Suomenlahden pohjukka. Vuoteen 2005 mennessä kaikki menetetyt alueet olivat liittyneet EU:iin ja Natoon. Tämä muutti perusteellisesti Itämeren geostrategisen tilanteen, sillä vaikka jälleen itsenäistyneillä valtioilla ei ollut vahvoja asevoimia, Naton myötä alueelle tuli todellinen vastavoima, eikä Venäjä enää voi määritellä luoteisen suuntansa politiikkaa sotilaallisen ylivoimansa nojalla. Neuvostoliiton hallitsemasta "rauhan merestä" tuli kansainvälinen. Pienet länsinaapurit voivat hakea Natosta turvaa Venäjän uhkaa vastaan. Tätä mahdollisuutta on Venäjällä tulkittu myös siten, että Naton avulla maat voisivat esittää aluevaatimuksia Venäjälle.⁴³⁰

Baltian maille ja entisille neuvostotasavalloille Neuvostoliiton hajoaminen merkitsi oikeudenmukaisuuden palautumista. Venäjän suhteita uusiin valtioihin rasittavat historia ja väestökysymykset. Pietari Suuren ja Katariina II:n ajoista lähtien Venäjän keisarillinen propaganda on julistanut Baltian maiden, Moldovan ja Georgian vapaaehtoista liittymistä Venäjään. Uuteen vaiheeseen propaganda kehittyi Neuvostoliiton perustamisen myötä. Sen mukaan alueilla käytiin vallankumouksellisten ja taantumuksen edustajien välistä taistelua. Kaukasia onnistuttiin vapauttamaan taantumuksen vallasta jo 1919, ja neuvostoarmeijan sotilaat vapauttivat Viron, Latvian ja Liettuan fasistien ikeestä 1940 ja uudelleen 1944. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen nuo ”totuudet” on osoitettu vääriksi myös Baltiassa, ja seurauksena on ollut tulkintaerimielisyyksiä, jotka huipentuivat keväällä 2007 Tallinnassa ns. Pronssisoturi-kiistaan. Baltit eivät hyväksy neuvostototuutta ja viittaavat Stalinin ja myöhempienkin kausien hirmutekoihin. Tuon historian venäläiset tahtoisivat unohtaa, mutta uusille valtiolle historiallisen totuuden hyväksyminen merkitsee oikeudenmukaisuutta.

Venäjällä ei tarkastella asioita enää yhtä yksipuolisesti kuin neuvostoaikana. Venäläiskansalliset piirit kuten ”Yhtenäisyyden” nuorisojärjestö «Наши» (suom. ”meikäläiset”) ovat vanhan tulkinnan kannalla, mutta tieteellisissä piireissä il-

⁴²⁹ В. Ключников, Анаконда. - Наш Современник 5/1999.

⁴³⁰ Ивашов 2002, с. 269.

maistaan Baltiaa ymmärtäviä käsityksiä. Tiede-akatemian tutkijoiden Vladimir Aleksandrovitš Kolosovin ja Nadežda Aleksandrovna Borodulinan mukaan Venäjä tekisi naapurussuhteiden kehitykselle palveluksen tunnustamalla stalinismin rikokset Baltian maita kohtaan. Kommunistien ja kansallismielisten mukaan tämä merkitsisi Neuvostoliiton suurten saavutusten kuten suuren isänmaallisen sodan voiton mitätöintiä. Sekä baltit että venäläiset ovat historiansa vankeja. Keskinäisen ymmärryksen puute on pahin Venäjän ja Baltian maiden suhteita hiertävä ongelma. Venäläisten olisi ymmärrettävä, että toisen maailmansodan ja totalitarismin kauhut olivat pienille kansoille paljon tuhoisampia kuin venäläisille ja saksalaisille. Venäläisten on vaikea muuttaa mentaliteettiaan, sillä käsitys suurvallasta on hallitseva. Useimmat kansalaiset ajattelevat Neuvostoliittoa maailmanmahtina, johon asemaan energian suurvallan Venäjän tulee jälleen pyrkiä. Tämä koetaan Baltian maissa uhkaksi ja tukea haetaan Natolta. Samalla on tapahtunut yhä selvempää etääntymistä Venäjästä. Tämä puolestaan heijastuu maiden venäläisen väestön levottomuutena.⁴³¹

Venäjän ja Baltian maiden suhteet tulevat vielä pitkään pysymään ongelmallisina. Kolosov ja Borodulina uskovat muutoksen tapahtuvan vasta sukupolvien vaihdoksen myötä. Vaaditaan suunnitelmallista, pitkäjänteistä työtä suhteiden parantamiseksi. Sillanrakentajina voisivat olla länteen ja Baltian maihin asettuneet ”eurovenäläiset”(еврорусские).

Venäjän kannalta tilanne on ongelmallinen ennen kaikkea siksi, että Itämeri on maan tärkein reitti Venäjän ja Lännen välillä. Viron liittyminen EU:iin on edistänyt Viron ja Venäjän välisen kaupan kasvua. Baltian maiden satamilla on keskeinen merkitys Venäjän tuonnille ja viennille. Baltian satamien tavaraliikenteestä n. 50 % on Venäjän tuontia ja vientiä. Venäläinen pääoma hallitsee myös kolmasosaa Viron satamista. Kaupan kasvu on merkinnyt myös Pietarin – Tallinnan – Riian välisten rauta- ja maantiekuljetusten kasvua, joskin Venäjän liikenne Baltian maiden kanssa on paljon jäljessä Venäjän Suomen kautta tapahtuvasta liikenteestä. Tämä johtuu Suomen infrastruktuurin Baltian maita paremmasta kunnosta ja ennen muuta helpoudesta asioida suomalaisten kanssa. Suomen ja Venäjän välillä ei ole samanlaisia poliittisia vastakohtaisuuksia ja ennakkoluuloja kuin Venäjän ja Baltian maiden suhteissa.⁴³²

Suomelle ja Ruotsille Venäjän poliittisen aggressiivisuuden vahvistuminen on aiheuttanut turvallisuuspoliittisia ongelmia, jotka on virallisesti pyritty työntämään syrjään. Nuo ongelmat kuitenkin hallitsevat molemmissa maissa käytävää turvallisuuspoliittista keskustelua, joka kulminoituu kiistaan Nato-jäsenyydestä.⁴³³

Neuvostoliiton hajoamisen myötä Suomi vapautui kahlitsevasta YYA-sopimuksesta ja saavutti lopulta kansainvälisesti hyväksytyin puolueettomuuden. Naton itälaajentuminen synnytti uuden tilanteen. Suomi ja Ruotsi jäivät ainoiksi liittoutumattomiksi valtioiksi Itämeren piirissä. Suomi ilmoittikin olevansa sotilaallisesti liittoutumaton.

⁴³¹ В. Колосов, Н.Бородулина, Геополитический дискурс и отношения между Россией и странами Балтии. - *Мировая экономика и международные отношения*, 2007 № 9, 97-101.

⁴³² Колосов, Бородулина 2007, 101-105., Pynnöniemi 2008, s. 111-118.

⁴³³ Ks. esim. Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. Valtioneuvoston selon-teko VNS 6/2004, s. 58-65., Turvallisuuspoliittinen seurantaryhmä 2008. Valtioneuvoston julkaisusarja 8/2008.

Tämän Venäjä hyväksyy, mutta se ei hyväksy Suomen Nato-jäsenyyttä. Vieraillessaan Suomessa kesäkuun alussa yleisesikunnan päällikkö Nikolai Makarov puheessaan Maanpuolustuskurssiyhdistyksen kokouksessa 5.6.2012 ilmaisi Venäjän kielteisen kannan Suomen Nato-jäsenyyteen. Keskustelussaan presidentti Niinistön kanssa 22.6.2012 Putin ilmaisi yhtyvän esikuntapäällikkönsä mielipiteeseen. Hänen mielestään Nato-jäsenyyden myötä sotilasliitto voisi sijoittaa Suomen alueelle ohjuksia, jotka uhkaisivat Venäjän turvallisuutta.⁴³⁴

Puhe herätti Suomessa hämmennystä, ja sen katsottiin heijastavan kylmän sodan kaikuja. Makarovin esiintyminen osoitti Venäjän suhteen Suomeen olevan edelleen imperiaalinen. Puolueeton Suomi kuuluu vielä Moskovan etupiiriin, mutta Nato-jäsenyyden myötä Suomi liukuisi lopullisesti lännen leiriin.

Baltian maiden, Valko-Venäjän ja Ukrainan itsenäistymisen tähden Venäjä menetti omistus- ja yksinhallintaoikeuden kyseisten maiden kautta Länsi-Eurooppaan meneviin öljy- ja kaasujohtoihin. Venäjä ei halunnut olla putkiyhteistyössä menettämiensä naapureiden kanssa ja alkoi rakentaa uusia yhteyksiä Itämeren kautta. Uusien satamien myötä Karjalan kannaksen ja Suomenlahden strateginen ja taloudellinen merkitys on muuttunut. Pietarin takapihasta on tullut globalisoituvan Venäjän väylä länteen. Samalla Itämeren poliittinen ja strateginen merkitys ovat kasvaneet. Venäjä katsoo Baltian maita Naton osana, jonka tarkoituksena on estää Venäjän ja Naton lähentyminen. Tätä palvelee Baltian maissa, erityisesti Virossa, vallitseva käsitys Venäjästä imperialistisena valtiona, jonka ”viides kolonna” on maiden venäjänkielinen väestö, joka ei halua integroitua paikalliseen yhteisöön. Venäjän halu pitää yhteyttä venäläiseen väestöön voidaan nähdä kahdella tavalla:

1. Moskova toivoo eurovenäläisten lähentävän länttä ja Venäjää
2. Baltiassa sekä Virossa että Latviassa venäläisväestön Moskova-yhteyksien pelätään vahvistavan Venäjän poliittista vaikutusvaltaa

Baltian maille kyseessä on mitä suurimmassa määrin sotilaallinen turvallisuus, jota ne katsovat saavansa vain Natosta. Suomessa ja Ruotsissa asia on haluttu sivuuttaa, eikä poliittisella tasolla ole haluttu varautua strategiseen muutokseen. Venäjä on kuitenkin entistä enemmän kiinnittänyt huomiota sotilaalliseen tyhjiöön, jota Venäjän vastustajat kriisitilanteessa voisivat käyttää hyväkseen.

Alue Valko-Venäjän rajalta Kiinaan muodostaa levottomuusvyöhykkeen, jolla sijaitsevat valtiot etsivät paikkaansa maailmanyhteisössä. Tuosta alueesta imperiumit kilpailivat jo 1800-luvulla. Euroopassa kilpailijoina olivat Venäjä, Saksa ja Itävalta-Unkari – Aasiassa Venäjä, Iso-Britannia ja Japani. 2000-luvulla Kaakkois-Euroopassa keskeiset kilpailijat ovat Venäjä ja länsi. Viime mainittua edustavan Naton laajentuminen koetaan Venäjällä uhkaksi. Venäjä on kokenut poliittisia tappioita Ukrainassa, Moldovassa ja Kaukasiassa, mutta vahvistumisensa myötä

⁴³⁴ Пресс-конференция по итогам встречи с Президентом Финляндии Саули Ниинисте 22 июня 2012 года. [<http://kremlin.ru>].

se on valmiimpi puolustamaan etujaan sotilaallisesti kuin vuosikymmen sitten. Venäjän tavoitteita edistää Yhdysvaltojen sotkeutuminen konflikteihin Afganistanissa ja Irakissa, mikä aikaa myöten kuluttaa suurvallan voimavaroja ja imagoa.

Kaukasialla on vuosituhansia ollut eri imperiumien ja maantieteellisten alueiden rajaseutua, jossa risteytyvät etupiirien yhdystiet ja rajat. Neuvostoliiton hajottua ensimmäiset konfliktit puhkesivat juuri Kaukasiassa, ja intressipiirien edustajat ovat seuranneet tarkasti uudelleen itsenäistyneiden valtioiden kehitystä. Myös Kaukasian kansat ja valtiot ovat pyrkineet hyötymään alueen poliittisista muutoksista.⁴³⁵

Neuvostoliiton hajoamisesta alkaen Georgian poliittinen tilanne on ollut hyvin herkkä ja epävakaa. Maa on kärsinyt kansallisista, uskonnollisista ja taloudellisista ristiriidoista, jotka ovat ajoittain puhjonneet avoimiksi kapinoiksi. Presidentit ja hallitukset ovat vaihtuneet useita kertoja ja perustuslakeja on muuteltu. Georgian ulko- ja sisäpoliittinen tilanne näytti vakiintuvan Mihail Saakašvilin tultua presidentiksi, mutta suhteet Venäjään alkoivat heikentyä Saakašvilin alkaessa lähentyä Yhdysvaltoja ja Natoa. Venäjä ei suvainnut tätä ja ryhtyi tukemaan aktiivisemmin Georgian kansallisia vähemmistöjä, venäläisiä, abhaaseja ja osseetteja. Mihail Saakašvili katsoi separatismia uhkaavan Georgian yhtenäisyyttä, jopa olemassaoloa, ja päätti ratkaista kiistan elokuussa 2008 sotilaallisella operaatiolla, jota voidaan pitää imperiaalisenä. Seuraavana päivänä todellinen imperiumi ryhtyi vastaiskuun. Sotilaallisesti Venäjä onnistui erinomaisesti. Viiden päivän sodassa se miehitti alueet, ja Georgia pakotettiin perääntymään. Venäjä suostui ETYJ:n ja Ranskan johtamiin aseleponeuvotteluihin, joiden tuloksena Georgia 15.8. ja Venäjä 16.8.2008 allekirjoittivat tulitaukosopimuksen. Venäjä tunnusti 26.8.2008 Etelä-Ossetian ja Abhasian tasavallat ja solmi niiden kanssa ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimukset. Presidentti Medvedevin mukaan tunnustus perustuu vuonna 1975 tehtyyn Helsingin turvallisuus- ja yhteistyösopimukseen. Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus on alku Venäjän sekä Etelä-Ossetian ja Abhasian valtioiden monipuoliselle kanssakäymiselle. Medvedevin mukaan Georgian hyökkäys pienen Etelä-Ossetian kimppuun oli barbaarinen, ja venäläiset katsoivat vapauttaneensa osseetit kansallisesta sorrosta ja uhkaavalta etniseltä puhdistukselta.⁴³⁶

Medvedev ei lainkaan viitannut operaation imperiaalisiin syihin. Etelä-Ossetian geopolitiikka on keskeisenä väylänä Kaukasusvuorten yli on erittäin tärkeä, ja Venäjä katsoi kansallisten etujensa tähden välttämättömäksi pitää Etelä-Ossetia hallussaan.

Jo ennen konfliktin alkua Venäjä oli aloittanut perinteisen imperiaalisen propagandan, jossa julistettiin alueen aina olleen Georgian kuulumaton. Samanaikaisesti Venäjä tuki toista Georgian autonomista aluetta Abhaasia, joka sijaitsee strategisesti tärkeällä Mustanmeren rannikolla.⁴³⁷

⁴³⁵ К.С. Каджиев, Геополитика Кавказа. Москва 2001, с. 9-40.

⁴³⁶ Президент России. Заявления после подписания договоров о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи С республиками Абхазия и Южная Осетия. Москва 17.9.2008. [www.kremlin.ru/text].

⁴³⁷ Кс. esim. А. Б. Широкоград, Истоки незатухающего конфликта. - Независимое военное обозрение 27.8.2008., Juntunen 2003, s. 194-205.

Etelä-Ossetian konflikti on malliesimerkki imperiaalisesta politiikasta. Sekä Georgia että Venäjä toimivat väkivaltaisesti rajaturvallisuutensa ja vaikutusvaltansa vahvistamiseksi. Molemmat käyttivät maailmanpoliittista tilannetta hyväkseen. Georgia piti Venäjää heikkona, koska siellä duuma, hallitus ja presidentti olivat vaihtuneet, ja uuden johdon asemaa pidettiin epävarmana. Georgia oli myös saanut lupauksia Nato-jäsenyydestä ja luotti lännen tukeen. Viime mainitun kannalta Saakašvilin aktiivisuus sattui väärään aikaan. Yhdysvallat oli sodassa Afganistanissa ja Irakissa. Sillä oli vaikeuksia Iranin kanssa ja sen poliittinen johto oli heikko edessä olevan presidentin vaihdoksen tähden. Naton nopea laajeneminen oli tehnyt sotilasliitosta lähes toimintakyvyttömän, ja Euroopan unionin kehitys oli pysähtynyt perustuslakiongelmien tähden.

Konfliktin lopputulos osoitti, että Venäjä on todellinen imperiumi. Se pystyi näyttämään voimansa maailmalle, joka joutui toteamaan, miten käy niille, jotka vastoin Venäjän etuja havittelevat lännen yhteyteen. Operaation kuluessa venäläiset saivat jälleen kokemusta vuoristosodankäynnistä, ja vaikka he ylivoimallaan löivät georgialaiset, he havaitsivat ongelmaksi tekniikan ja aseistuksen vanhanaikaisuuden. Georgialaisilla oli käytössään modernia israelilaista ja amerikkalaista tekniikkaa, jonka avulla he saivat aikaan huomattavaa vahinkoa venäläisille. Sodan seurauksena Venäjällä päätettiin nopeuttaa aseistuksen uudistamista.⁴³⁸

Georgialle tilanne oli nöyryyttävä. Klassisen imperiaalisesti se ei onnistunut estämään separatismia. Se sai myös havaita, että mikä sopii suurvallalle, ei sovi pienelle valtiolle. ”*Quod licet Iovi, non licet bovi*”⁴³⁹. Se oli tarmokkaasti pyrkinyt Natoon, mutta keväällä 2008 se suljettiin sotilasliiton ulkopuolelle. Toivottu apu jäi pelkäksi myötätunnoksi. Jälleen pieni valtio koki jääneensä yksin suurvaltaa vastaan.⁴⁴⁰

Etelä-Ossetian kriisi osoitti maailman politiikan totuuden. Kriisin kärjistyessä tai kriisiä kärjistettäessä vahva syö heikon. Massiivisella operaatiolla imperiumi näytti voimansa ja ratkaisi kiistan edukseen. Venäjän ja Neuvostoliiton historiassa vastaavia operaatioita on tapahtunut usein. Vuonna 1939 Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen. Uuden Venäjän historiassa hyökkäys Georgiaan on ensimmäinen selvästi imperiaalinen operaatio, joka osoittaa, että politiikan näyttämölle on palannut imperiumi, jolle sota on clausewitzilaisittain politiikan jatke.

Läntisessä ja myös suomalaisessa mediassa Venäjä on tuomittu syvän moraalisiin äänenpainoin. Venäläiset puolestaan syyttivät länttä hurskastelusta ja viittasivat Yhdysvaltojen ja Naton sotatoimiin Balkanilla, Afganistanissa ja Irakissa. Pienen valtion näkökulmasta molemmat suurvallat toteuttavat etujensa mukaista politiikkaa. Venäjä toimii Kaukasiassa imperiaalisesti levittäessään vaikutusvaltaansa raja-alueellaan. Yhdysvaltojen politiikkaa Irakissa ja Afganistanissa on pidettävä imperialistisena, koska se haluaa ulottaa vaikutusvaltansa vieraalle mantereelle ja tuoda sinne oman kulttuurinsa ja ”sivilisaationsa”.

⁴³⁸ В. Литовкин, Программа вооружений корректируется. - Независимая Газета 20.8.2008., Президент России. Послания Федеральному собранию 5.11.2008. [www.kremlin.ru].

⁴³⁹ Roomalainen sananlasku ”Mikä sopii Jupiterille, ei sovi härälle.”

⁴⁴⁰ Vrt. Münkler 2005, s. 16-21.

LOPPUKATSAUS

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää Venäjän uuden nousun perusteita ja tavoitteita. Edellä on osoitettu maantieteellisten tekijöiden olevan pohjana maan laajentumiselle ja asutuksen leviämislle yhä uusille alueille. Tälle ilmiölle on historian kuluessa kehittynyt traditio, joka on elänyt ja elää yli ajallisten ja ideologisten muutosten. Venäjän ainutlaatuisuus (соборность) liittyy maantieteellisiin ja luonnontieteellisiin kuten ilmastollisiin erityispiirteisiin. Ainutlaatuisuus on kehittynyt uskonnollis-historiallisen tradition kautta. Se suosii keskitettyä valtaa.

Maantieteeseen nojautuvien luonnollisten rajojen puute on vaatinut vahvat asevoimat, jotka puolestaan vaikuttavat yhteiskuntaa militarisoivasti. Koska maa on tuntenut itsensä jatkuvasti uhatuksi, on vahvojen asevoimien ylläpitäminen nähty perusteltuna. Tämä on vienyt varoja ja energiaa yhteiskunnan muilta aloilta. Sosialismin ja rauhan yhteisöksi perustettu Neuvostoliitto joutui puolustamaan olemassaoloaan vihamielisiä naapureitaan vastaan, ja pian asevoimat ottivat yhteiskunnan käsiinsä. Yhteisö, jonka tavoitteena oli sosialismi, muuttui keskustasta johdetuksi Neuvostoliitoksi. Se ei kyennyt kehittämään talousjärjestelmää, joka olisi kestänyt jatkuvan varustelun, ja tuhoutui. Neuvostoliiton raunioille syntynyttä Venäjän federaatiota alettiin rakentaa avoimuuden ja demokratian hengessä. Pian kuitenkin petyttiin. Demokratia ei vakiintunut ja muuttui pikemminkin anarkiaksi. Maata uhkasi hajaannus, jolla olisi ollut arvaamattomat seuraukset Venäjälle, naapureille ja koko maailmalle. Naapurimaissa, kuten Suomessa, pelättiin venäläisten pakolaisten rynnistystä.

Neuvostoliiton hajoamisen aiheuttaneen uudistuksen johtajat ja kannattajat totesivat, ettei maasta kehittynyt tavoitellun länsimaisen demokratian kaltaista yhteisöä. Tämä illuusio oli elähdyttänyt monia läntisiä tarkkailijoita. Kuten aikaisemminkin, valta liukui tahtopoliitikoille. Nyt bolševikkien tilalla olivat turvallisuuselimet, jota loivat uuden politiikan ohjelman ja tavoitteet. Ne löydettiin maan ainutlaatuisuudesta ja Venäjän suuruudesta. Poliitiikka sai kansan hyväksynnän, koska suuruuden ja voiman ihailu on osa venäläistä sielua. Antamalla elinkeinoelämälle vapautta hallitus puhalsi yhteiskuntaan uutta voimaa, ja kansa alkoi tehdä työtä. Samanaikainen energian ja raaka-aineiden kysynnän ja hintojen nousu antoi vauhtia elinkeinoelämälle. Ivan Ivanovitš havaitsi työn kannattavan ja väestö alkoi vaurastua.

Kansa myös kyseli: ”*Keitä me venäläiset olemme, mikä on Venäjän paikka maailmassa?*” Kysymys oli aiheellinen jo siksi, että Neuvostoliitossa ihmisille oli annettu tehtävä ja valtion tavoitteet olivat kaikille selvät. Perestroikan aikana valtion johdolta puuttui henki ja tavoite. Ne olivat kadonneet kommunismin

sorruttua. Tuossa vaiheessa yhteiskunnan toimivuudesta vastaavat voimat, kuten turvallisuuselimet ja asevoimat, ryhtyivät toimiin järjestyksen palauttamiseksi.

Putinin hallintokaudella tapahtunut vallan keskittäminen johti vakauteen ja nousuun. Lännen toivoman liberalismiin ja demokratian asemesta ideologiaksi vakiintuivat Venäjän mahti ja suuruus, jolla on historialliset perusteet. Ideologia sai kansan valtaosan hyväksynnän ja ideologian edistäjiksi Venäjän johto on ohjannut kansan, puolueet, duuman ja median. Putinin kaudella luotu kansallinen ideologia osoitti voimansa Georgian konfliktissa, jonka Venäjä selvitti edukseen. Samalla selvisi, ettei maa ole yhdestä miehestä, kuten Putinista, riippuvainen. Venäläiset ovat luoneet järjestelmän, jonka avulla imperiumi vahvistuu sisäisesti ja lisää valtaansa maailmassa.

Medvedevin astuessa presidentin virkaan Venäjä oli vakiintuneen kasvun uralla. Perinteisten mittareiden – kansantulo, vaihtotase, työllisyys – kannalta katsoen maan taloudellinen tilanne on parempi kuin koskaan historian aikana. Kolmannen vuosituhaten informaatiomaailmassa Venäjää ei voida eristää, eikä se itse voi eristäytyä kuten aikaisempina vuosisatoina. Neuvostoliiton tavoitteena oli luoda muusta maailmasta riippumaton sosialistinen yhteiskunta. Tavoitetta ei saavutettu ja maa ajautui umpikujaan. Kolmannen vuosituhaten Venäjä on aktiivinen toimija maailman politiikassa ja taloudessa. Se haluaa olla yksi suurvalloista, mutta samalla se on tullut riippuvaiseksi muusta maailmasta. Ongelmana on perinteinen venäläisen yhteiskunnan jäykkyys, joka hidastaa elinkeinoelämän uudistumista ja vaikuttaa negatiivisesti kilpailukykyyn. Aggressiivinen ulkopoliittikka vaikeuttaa myös suhteita muuhun maailmaan.

Venäjän ja sen naapurien suhteet ovat monimuotoiset vaihdellen ystävällisistä vihamielisiin. Muiden imperiumien tavoin maa odottaa naapureiden harjoittavan ystävällistä politiikkaa itseään kohtaan. Mikäli naapurit hakeutuvat kilpailijoiden leiriin ja suhtautuvat vihamielisesti Venäjään, Moskova on ulkopoliittisen konseptionsa ja sotilasdoktriininsa mukaisesti valmis voimatoimiin. Tämä tuli viimeksi osoitetuksi Georgian kohdalla. Toisaalta voidaan sanoa Venäjän toimivan voimalla järjestyksen ylläpitämiseksi.

Täten riippuu katsojasta ja näkökulmasta, onko Venäjä uhka muulle maailmalle. Venäjän tavoitteena on vakauttava eli imperiaalinen rajapolitiikka, mutta esim. Baltian maiden, Ukrainan ja Georgian näkökulmasta Venäjä on imperialistinen. Virallisesti Suomen ja Venäjän välillä ei ole ongelmia, mutta molemmin puolin rajaa seurataan tarkasti, kuinka naapuri suhtautuu toisen maailmansodan perintöön ja valtioiden yhteiseen rajaan.

Historia osoittaa, että imperialismille on tilaisuus naapureiden heikkoina hetkinä ja että paras tae poliittisia levottomuuksia vastaan on voimatasapaino. Siksi myös uuden venäläisen imperialismiin tehokkain estäjä on toinen moderni ja tehokas valtio tai voimaryhmittymä vahvoine asevoimineen. Imperiumin pie-

nen naapurin ei pidä heittäytyä toisen imperiumin syliin, jolloin jouduttaisiin ”ojasta allikkoon”. Pienen maan on huolehdittava taloudestaan, sisäpoliittisesta tasapainostaan ja harjoitettava pitkäjänteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Sen on myös käytettävä hyväkseen liittoutumisen mahdollisuuksia ja huolehdittava uskottavasta puolustuksesta.

KUVALÄHTEET JA KUVALUETTELO

Kuvalähteet

Kansikuva:

Iivana IV Julma, Pietari I ja Stalin: Otavan kuva-arkisto
Putin ja Medvedev: © Astakhov Dmitry /ITAR-TASS Photo/Corbis/Suomen Kuvapalvelu Oy

Kuvat:

1. *Kristus Vapahtajan kirkko Moskovassa*: © Vidler Steven /Eurasia Press/Corbis/Suomen Kuvapalvelu Oy
2. *Xinjiangin energia-alue*: Alpo Juntunen
3. *Taifun-luokan sukellusvene*: © Georges de Keerle /Sygma/Corbis/Suomen Kuvapalvelu Oy

Kuvaluettelo

Kartat

Venäjän federaatio	s. 10
Venäjän suunnitelma pohjoisen napa-alueen jakamisesta	s. 91
Venäjän öljyn ja kaasun tuotantoalueet putkistoineen v. 2012	s. 97
Venäjän sotilaspiirijako vuodesta 2010 alkaen	s. 118

Kuvat

Kristus Vapahtajan kirkko Moskovassa	s. 27
Xinjiangin energia-alue	s. 96
Taifun-luokan sukellusvene	s. 124

Kuviot

Venäjän väestön ikä- ja sukupuolijakauma 2001	s. 21
Venäjän hallintorakenne	s. 41
Venäjän talouskasvu 1996–2011	s. 70
Venäjän asevoimien toimintavalmiussuunnitelma	s. 116
Venäjän aseviennin kehitys vientimaittain v. 2001–2011	s. 123
Venäjän puolustusmäärärahojen kehitys vuodesta 2000	s. 126
Puolustusbudjettien keskinäinen vertailu 2006–2012	s. 127

Kartat ja kuviot 1-4 & 7: Marjo Grönroos / Päivitykset: Toni Tilsala.

Kuvio 5: Puolustusministeriö.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Dokumentit ja viralliset julkaisut

Venäjänkieliset

Актуальные задачи развития вооруженных сил Российской Федерации. Москва 2.10.2003.

Балтийский флот. Вооруженные силы 2.10.2007 [www.redstar.ru]

Большая Российская Энциклопедия. Москва 2004.

Война и мир 8.6.2011. [<http://pda.warandpeace.ru/ru/news>]

Военная доктрина Российской Федерации 21.4.2000.

Восточная газовая программа [<http://www.gazprom.ru>]

Военная доктрина Российской Федерации 5.2.2010.

Газпром / о компании-проекты. Газопровод «Южный поток» [www.gazprom.ru/articles]

Газпром / Проект “Алтай” [www.gazprom.ru/articles].

Газпром / Проект ”Сахалин 2”.[www.gazprom.ru]

Газпром - стратегия бизнеса [www.gazprom.ru].

Газпром – Восточная газовая программа [www.gazprom.ru].

Государственная программа вооруженная России на период 2011 – 2020. –[www.mil.ru]

Доктрина информационной безопасности Российской Федерации 9.9.2000.

Инновационный центр Сколково. Яндекс 5.7.2012.

Календарь рассмотрения вопросов Государственной Думой 5го сентября 2007 года [www.duma.ru].

Конституция Российской Федерации 12.12.1993. Москва 1996.

Концепция внешней политики Российской Федерации 14.7.2000.

Концепция внешней политики РФ. 12.7.2008 Пр-1440 [www.kremlin.ru].

Концепция демографического развития Российской Федерации на период до 2015 года.

Левада 2011 пдф. опроса 1.10.2010, 8.9.2011.

Министерство обороны РФ опубликовало стратегию кибервойны.
[<http://grigori.dezzi.ru>]

Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 года, утвержден президентом РФ В.В. Путиным 27.7.2001.

”Национальная Безопасность”. Большая Российская Энциклопедия, ч. Россия. Москва 2004.

Национализация будущего 20.11.2006 [www.edinros.ru].

Нефтепроводная система Восточная Сибирь – Тихий океан [www.transneft.ru].

ОАО Газпром "глобальная энергетическая компания" [www.gazprom.ru/articles].

Об общих принципах организации местного самоуправления в РФ [www.constitution.garant.ru].

О стратегии развития России до 2020 года [www.kremlin.ru].

По поводу высказываний министра по развитию Дальнего Востока В. Ишаева и комментариев представителей СМИ по срокам пуска ВСТО-2.
[<http://www.transneft.ru/news>].

По предварительной оценке Росстата, постоянное население России начало 2012 года. [<http://www.demoscope.ru/weekly/2012/0497/barom01.php>].

Подписан закон о ратификации Протокола о присоединении России к Марракешскому соглашению об утреждении ВТО. [<http://www.kremlin.ru>].

Послание Президента Федеральному Собранию 10.5.2006 [www.kremlin.ru].

Програмное обращение Партии. Единная Россия официальной сайт партии.
[<http://edinros.ru/party/program>].

Программное обращение Партии. Утверждена XII Съездом Всероссийской политической партии «Единая Россия» 24.9.2011.

[www.edinros.ru/news].

Президент России. Выступление 14.2.2007 [www.kremlin.ru].

Президент России. Выступление на расширенном заседании Государственного совета «О стратегии развития России до 2020 года [www.kremlin.ru].

Президент России. Заявления по важнейшим вопросам 8 февраля 2008 года [www.kremlin.ru/2008/02/08].

Президент России. Заявления после подписания договоров о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи с республиками Абхазия и Южная Осетия. Москва 17.9.2008 [www.kremlin.ru/text].

Президент России официальный сайт 7.8.2007. Встреча с участниками экспедиции «Арктика» [www.kremlin.ru].

Президент России. Послания Федеральному Собранию 26.4.2007 [www.kremlin.ru].

Президент России. Послания Федеральному Собранию 5.11.2008 [www.kremlin.ru].

Президент России 2012 [www.kremlin.ru, www.duma.gov.ru].

Проект нефтепровод Харяга – Индига [www.transneft.ru].

Проект Тенгиз – Новороссийск [www.transneft.ru/projekts].

Система обеспечения национальной безопасности. Россия. Большая Российская Энциклопедия. Москва 2004.

Совет Безопасности Р.Ф. Интервью Дмитрия Медведева телеканалам «Россия» 31.8.2008 [www.kremlin.ru].

Стратегия национальной безопасности Р.Ф. до 2020 года утверждена указом президента Р.Ф. от 12го мая 2009г. №537. [www.kremlin.ru].

Транспортировка продукции. [www.gazprom.ru].

Указ Президента Российской Федерации 10.1.2000., 9.1.2011.

Указ № 1144. О военно-административном делении Р.Ф. [www.kremlin.ru].

Федеральный закон Р.Ф. 16.4.2008 «О порядке осуществления иностранных инвестиций в хозяйственные общества, имеющие стратегическое значение для обеспечения обороны страны и безопасности государства».

Штокмановский проект [www.gazprom.ru/articles].

Энергетическая стратегия России на период до 2020 года. Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 28 августа 2003.

Muunkieliset

BP Statistical Review of World Energy. June 2007.

Crude-oil-price-history. [www.nyse.tv].

Focus North 5.6.2007. Den Norske Atlanterhavs Komite.

SIPRI Yearbook 2006. Armaments, Disarmament and International Security. Oxford 2006.

SIPRI 2011. Arms Transfers Database. [<http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>].

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004.

The Military Balance. The International Institute for Strategic Studies. London 1987–1988, 1991–1992, 1995/96, 2008 – 2011.

Turvallisuuspoliittinen seurantar ryhmä 2008. Valtioneuvoston julkaisusarja 8/2008.

Venäjän kasvun uudet ehdot. BOFIT Venäjä-tietoisku 11.5.2007.

Venäjän tilastokeskuksen tietokanta [www.gks.ru].

Venäjän talouden uusi aika. BOFIT Venäjä ennuste 1/2012 15.3.2012. [www.bof.fi/bofit].

Tutkimuskirjallisuus

Venäjänkieliset

В.В. Аладьин, Россия и Япония: Пропущенные вехи на пути к мирному договору. Москва 2001.

М.М. Алексеев, Угрожает ли России китайская миграция. *Мировая экономика и международные отношения*. 11/2000.

В.Д. Андрианов, Россия в мировой экономике. Москва 1999.

М. Блиев, Южная Осетия в коллизиях российско-грузинских отношений. Москва 2006.

С. Валянский, Д. Калюжный, Понять Россию умом. Москва 2002.

В.К. Виноградов, Об особенностях информационных материалов ОГПУ как источника по истории Советского общества. «Совершенно секретно» Лубянка – Сталину о положении в стране 1922-1934 гг. Москва 2001.

А.В. Возжеников, Национальная безопасность России. Москва 2002.

География России-Энциклопедический словарь. Москва 1998 .

Ю. Годин, Геополитическая роль внешней торговли энергоресурсами для России. *Мировая экономика и международные отношения*. 2006 № 2.

М.С. Горбачев, Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира. Москва 1988.

В. Гусейнов, Каспийская нефть. Экономика и геополитика. Москва 2002.

Ю.Н. Дерюгин, Армия России: взгляд в XXI век. *Социологические исследования* № 6, 1995.

А. Диев, Сражение за Арктику. *Красная звезда* 8.8.2007.

А. Дугин, Основы геополитики. Москва 1997.

А. Дугин, Философия войны. Москва 2004.

В. Душенко, серия лекции "Энергическая дипломатия России" в дипломатической академии 27.1.2006 (Серия лекции у автора).

С.С. Жильцов, И.С. Зонн, А.М. Ушков, Геополитика Каспийского региона. Москва 2003.

И. Заславский, Баку-Тбилиси-Джейхан и казахстанский выбор на Каспии. Москва 2005, с. 83-107.

И. Заславский, Дело Труба. Баку-Тбилиси-Джейхан и казахстанский выбор на Каспии. Москва 2005.

А. Зиновьев, Глобализация как война нового типа. Россия и центральная Европа в новых геополитических реальностях. IV международная научная конференция Москва, 14-16 июня 2001, Москва 2002.

В.В. Иванов, Партия Путина. История «Единой России». Москва 2008.

И.А. Ильин, Собрание сочинений. Т. 1. Москва 1993.

К.С. Каджиев, Геополитика Кавказа. Москва 2001.

В.В. Кириллов, Военная мощь государства: сущность, структура, Проблемы. *Военная Мысль* 9: 2005.

В. Ключников, Анаконда. *Наш Современник* 5/1999.

А.А. Кокошин, Совет безопасности. *Россия. Большая Российская Энциклопедия*. Москва 2004.

В. Колосов, Н.Бородулина, Геополитический дискурс и отношения между Россией и странами Балтии. *Мировая экономика и международные отношения* 2007 № 9.

А.Э. Конторович, А.Г. Коржубаев, Л.В. Эдер, Перспективы поставок природного газа России в страны Азиатско-тихоокеанского региона. *Регион. Экономика и социология* 2: 2008.

В.А. Корзун, Интересы России в новых геополитических условиях. Москва 2005.

Е.Н. Кузык, Оборонно-промышленный комплекс. *Россия. Большая Российская Энциклопедия*. Москва 2004.

В.М. Кулагин, Международная безопасность. Москва 2006.

Г.А. Лавринов, О влиянии военных расходов на развитие экономики страны. *Военная Мысль* 12: 2007.

В.И. Ленин, Империализм, как высшая стадия капитализма. Цюрих 1916.

В. Литовкин, Программа вооружений корректируется. *Независимая Газета* 20.8.2008.

В. Макаренко, Кто союзники России? Москва 2000, с. 113-124.

А. Малашенко, Ислам для России. Москва 2007.

А. Малашенко, Д. Тренин, Время юга. Россия в Чечне, Чечня в России. Москва 2002.

Д. Малишева, Геополитические манеры на Каспии. *Мировая экономика и международные отношения* 2006 № 5, с. 71-81, 2006, № 25.

А.В. Манько, Коррупция в России. Москва 2012.

В.Н. Матяш, Россия - США: нефть и геополитика. Москва 2004.

Р. Медведев, Время Путина? Россия на рубеже веков. Москва 2002.

Ю.В. Михалицкая, С. А. Зелинская, К вопросу о транспортировке каспийской нефти. *Экономический журнал* 7: 2004.

Я. Монин, Трагедия американской демократии. Санкт-Петербург 2005.

Д. Мун, Кровеносная система страны. *Красная Звезда* 19.7.2004.

В. Мясников, Русские «сушки» по-китайски. Пекин становится крупнейшим экспортером оружия за счет приобретенных у Москвы технологий.

М.В. Назаров, Третий Рим. О духовном смысле российской государственности. *Трибуна русской мысли* 2/2002.

Н.А. Нарочницкая, Россия и русские в мировой истории. Москва 2005.

Национальная политика России: история и современность. Москва 1997.

От первого лица. Разговоры с Владимиром Путиным. Ред. Н. Геворкян, Н. Тнмакова, А. Колешников. Москва 2000.

И.Н. Панарин, Информационная война и дипломатия. Москва 2004.

М.Ю. Панченко, Российско-китайские отношения и обеспечение безопасности в АТР. Москва 2005.

Р.Г. Пихон, П.Т. Тимофеева, Судбы реформ и реформаторов в России. Москва 1999.

А. Пыжиков, А. Данилов, Рождение свердержавы 1945-1953 годы. Москва 2002.

Н.М. Римащевская 2004, Население. Россия. *Большая Российская Энциклопедия*. Москва 2004.

Л.С. Рубан, Е. Г. Катаева, В. К. Хегай, Геостратегические интересы Российской Федерации на Дальнем Востоке. Москва 2006.

С. Салимов, Нефтегазовые ресурсы Каспия. *Мировая экономика и международные отношения* 2007, № 10.

П. Сергеев, Проблемы мировой энергетической безопасности. *Мировая экономика и международные отношения* № 12/2007.

В.В. Серебрянников, Военные в «гражданском» обществе. *Социологические исследования* № 6, 1995.

М.К. Сидоров, Социально-экономическая география и регионалистика России. Москва 2002.

А.Г. Синцов, Север в системе геополитических координат современной России. Москва 2004.

А. Солженицын, Россия в обвале. Москва 1998.

И.Л. Солeneвич, Народная империя Москва 1991.

З.К. Суеркулов, Киргызская Республика в Центрально-Азиатском регионе: некоторые вопросы безопасности. *Военная Мысль* 8: 2006.

В.Ф. Суслов, "Военно-экономический потенциал Российской Федерации". *Russia's Potential in the 21st Century*. Ред. P. Forsström. Department of Strategic and Defence Studies. Series 2, Nr 14. Helsinki 2001.

Е. Телегина, Мировой энергетический рынок и геополитические интересы России. *Мировая экономика и международные отношения* 2003, № 5.

А. Уткин, Вызов запада, ответ России. Москва 2002.

Н.И. Уткин, «Карельский вопрос» и безопасность северо-запада России. *Геополитика и Безопасность* 2007 № 1.

Г.М. Федоров, В.С. Корнеевец, Балтийский регион. Калининград 1999.

В.Ф. Халипов, М.К. Башартьян, Р.Ф. Идрисов, Е.В. Халипова, Власть. Экономика, политика, культура. Москва 2007.

В.Н. Харитоновна, И.А. Вижина, О.Ф. Коцебанова, Экономические эффекты и риски в регионах формирования восточно-сибирского нефтегазового комплекса. *Регион, экономика и социология* 4/2007.

К. Холодковский, Партии и политическое самоопределение России. *Мировая экономика и международные отношения* 2006, № 10.

Г.Ф. Чекмарев, Военная стратегия в великой отечественной войне.-История военной стратегии России. Под редакцией академика РАЕН генерал-майора В.А. Золотарева. Москва 2000.

В.Ф. Шапавалов, Россиеведение. Москва 2001.

В.В. Шапинов, Империализм от Ленина до Путина. Москва 2007.

А. Шаргунов, Православная монархия и новый мировой порядок. *Трибуна русской мысли* 1/2002.

Ю. Шевцов, Феномен Беларуси. Москва 2005.

Ю. Шишков, Россия на развилке стратегических дорог. *Мировая экономика и международные отношения* 2007 № 12.

А.В. Шубин, Распад СССР: Роль субъективных факторов. Историческое пространство. *Проблемы истории стран СНГ* 2:2007.

А.Д. Шутов, На руинах великой державы, или Агония власти 1991–2003 годы. Москва 2004.

А. Юнтунен, Геополитическое значение Балтийского трубопровода. - *Геополитика и безопасность* № 2(10)/2010. Санкт-Петербург 2010.

Muunkieliset

Alafuzoff G., "Terrorism in Russia and Russian Terrorism" teoksessa *Terrorism and counter-terrorism. Impact on Defence and other Security Systems*. J. Sipilä, E. Mikkola (eds). Department of Strategic and Defence Studies. Series 2 Nr 25. Helsinki 2004.

Alanen A., "Inhimillinen pääoma Luoteis-Venäjällä". *Idäntutkimus* 2/2004.

Assmuth L., "Identiteetit Venäjän, Viron ja Latvian rajoilla". *Idäntutkimus* 4/2007, s. 47-58.

Baran Z., "EU Energy Security: Time to End Russian Leverage". *The Washington Quarterly*, Autumn 2007.

Braithwaite R., Moskova 1941. Helsinki 2007.

Brevik V., Esitelmä Barentsin alueen teollisuustapaamisessa Rovaniemellä 29.3.2006. (Muistiinpanot kirjoittajan hallussa)

Carroll J., *House of war. The Pentagon and the Disastrous Rise of American Power.* New York 2006.

Cincotta R.P., Engelman R., Anastasion D., *The Security Demographic. Population and Civil Conflict after the Cold War.* Washington 2003.

Cooper J., *Military Expenditure in the Three-year Federal Budget of the Russian Federation, 2008–10.* A research working paper. Birmingham, October 2007.

Cooper J., "The Russian Military-industrial Complex: Current Problems and Future Prospects" teoksessa *Russia's Potential in the 21st Century*. P. Forsström (ed). Department of Strategic and Defence Studies. Series 2, Nr 14. Helsinki 2001.

Davies R.W., "The 'Modernisation' of the Soviet Economy in the Inter-War Years" teoksessa *Modernisation in Russia since 1900*. M. Kangaspuro, J. R. Smith (eds). Helsinki 2006.

Dudarev G., Boltramovich S., Filippov P., Hernesniemi H.; *Advantage Northwest Russia - The New Growth Centre of Europe?* Helsinki 2004.

Ferguson N., *Colossus: the Price of America's Empire.* New York 2004.

Follath E., Schepp M., "Der Konzern des Zaren". *Der Spiegel*. Nr. 10 / 5.3.2007.

Forsberg T., Kenraali on pitänyt puheen. *Maanpuolustus № 101/3/2012*.

Forsberg T., Jänis I., Pursiainen C., Venäjä 2000. Demokratian tila, puoluejärjestelmä ja duuman vaalit. *Ulkopoliittisen instituutin raportti 4/1999. Helsinki 1999*.

Forss S., Kiianlinna L., Inkinen P. & Hult H., Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi. *Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos Julkaisusarja 2: Tutkimuslauseita No47. Helsinki 2011*.

Forsström P., Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) sotilaallinen integraatio. Helsinki 1998.

Forsström P., Venäjä vuonna 2020: Arvioita sotilaspolitiikasta ja sen perusteista. Helsinki 2002.

Forsström P., "Supervallan kutistuminen – venäläinen sodan kuva Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen". teoksessa *Muuttuva sota*. J. Raitasalo, J. Sipilä (toim.) Jyväskylä 2005.

Fukuyama F., *Historian loppu ja viimeinen ihminen.* Helsinki 1992.

Geyer D., *Der russische Imperialismus.* Göttingen 1977.

Helanterä A., ”Venäjän maatalous ja elintarviketuotanto” teoksessa *Maantieteelle Venäjä ei voi mitään*. A. Helanterä, V-P. Tynkkynen (toim.). Helsinki 2002.

Hellberg J., ”Venäjän asevoimat. Jättiläinen savijaloilla? Venäjä ei ole sotilaallinen uhka.” *Suomen Sotilas* 6/ 2007.

Hämynen T., Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880–1940. Joensuu 1993.

Iivonen J., ”Neuvostoliiton/Venäjän historia 1985-1999” teoksessa *Venäjän historia*. H. Kirkinen (toim.). Helsinki 2000.

Jeltsin B., Presidentin päiväkirja. Keuruu 1994.

Jokinen C., Kullberg A., Separatismi ja islamismi. Jyväskylä 2006.

Junnila T., Viimeinen imperiumi: Venäjän vallan laajenemisen historia. Tampere 1980.

Juntunen A., ”Pohjois-Venäjän yhteydet Länsi-Eurooppaan” teoksessa *Kultalahteen kahta puolta. Kainuun ja Karjalan vaiheita*. A. Hongisto (toim.) Kajaani 1999.

Juntunen A., ”Suurvallan vakiintumisen kausi” teoksessa *Venäjän historia*. H. Kirkinen (toim.) Helsinki 2000.

Juntunen A., ”The Influence of Railway Construction in Mongolia: the Shift from Chinese to Russian/Soviet Protection”. *The Journal of Transport History* 2/1991

Juntunen A., Valta ja rautatiet. Luoteis-Venäjän rautateiden rakentamista keskeisesti ohjanneet tekijät 1890-luvulta 2. maailmansotaan. Helsinki 1997.

Juntunen A., ”Geopolitiikka – perusta Venäjän aatteelle”. *Tiede ja ase*. Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu N:o 58 / 2000.

Juntunen A., Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot. Helsinki 2003.

Juntunen A., ”Haushoferin arvoitus ja Venäjä”. *Tiede ja ase*. Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu N:o 63/2005.

Kangas A., Skolkova ja vallan glokaali maantiede. *Idäntutkimus* 2/2012.

Kappeler A., Russland als Vielvölkerreich. München 2001.

Kekkonen U., Onko maallamme malttia vaurastua? Helsinki 1945.

Kivinen M., ”Perestroika ja vasemmistofundamentalismi”. *Idäntutkimus* 2/2008.

- Koivisto M., Historian tekijät. Kaksi kautta. II. Helsinki 1995.
- Korhonen K., Haavoitettu jättiläinen. Yhdysvallat syyskuun 2001 jälkeen. Helsinki 2002.
- Kosonen R., J. Rautava, ”Harmaa talous on syvällä venäläisessä yhteiskunnassa”. *Idäntutkimus* 1/2002.
- Kuorsalo A., I. Susiluoto, M. Valkonen, Salaisen poliisin valtakunta. KGB, FSB ja suhteet Suomeen. Helsinki 2003.
- Kääriäinen K., Ateismin jälkeen. Uskonnollisuus Venäjällä. *Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 86. Tampere 2004.*
- Lainela, S., Ollus S.E., Rautava J., Simola H., Sutela P., Tekoniemi M., Venäjän kasvun uudet ehdot. *Suomen Pankki, BOFIT 11.5.2007.*
- Larjavaara I., Funktionaalinen transitioteoria: Hallinto, oikeusjärjestys ja institutiot Venäjällä. Helsinki 2007.
- Larsson R.L., Rysslands energipolitik och pålitlighet som energilevarator. Risker och trender i ljuset av den rysk-ukrainska gaskonflikten 2005-2006. Stockholm 2006.
- Larsson R.L., Arktis och energifrågorna. Arktis-strategiska frågor i en region i förändring. Stockholm 2008.
- Lassila J., 2010-luvun Suuri Isänmaallinen sota. *Idäntutkimus* 2/2012.
- Leijonhielm J., Larsson R.L., Russia's Strategic Commodities: Energy and Metals as Security Levers. Stockholm 2004.
- Liewen D., The Russian Empire and Its Rivals. London 2002.
- Luntinen P., ”Uudenaikaistumisen paine”. *Venäjän historia*. Helsinki 2000.
- Luukkanen A., Hajoaako Venäjä? Venäjän valtiollisuuden kehitys vuosina 862-2000. Helsinki 2001.
- Luukkanen A., Projekti Putin – uuden Venäjän historiaa 1996–2008. Helsinki 2008.
- Lyytikäinen L., Salmenniemi S., Venäjän keskiluokan kapina. *Idäntutkimus* 2/2012.
- Makarov N.J., Esitelmä 5.6.2012 Maanpuolustuskurssiyhdistyksen esitelmätilaisuudessa Helsingin yliopiston juhlasalissa. *Maanpuolustus N:o 101 3/2012.*
- McFaul M., Stoner-Weiss K., “The Myth of the Authoritarian Model”. *Foreign Affairs*, January/February 2008.

- Millward J.A., Eurasian Crossroads. A History of Xinjiang. New York 2007.
- Myllylä Y., Murmanskin alueen teollinen, logistinen ja sosiaalinen tulevaisuus vuoteen 2025. Espoo 2008.
- Neef C., ”Bonanza in der Steppe”. *Der Spiegel* 45/2006
- Nurminen T., Venäjän tiedustelun uudelleenorganisointi, uusi alkua vai paluu menneeseen? *Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Työpapereita* 3/1998.
- Nyberg R., ”Keskinäisen riippuvuuden Itämeri”. *Kanava* 1/2006.
- Parland T., The rejection in Russia of totalitarian socialism and liberal democracy. A study of the Russian New Right. Helsinki 1993.
- Patolitšev N., Neuvostoliiton ulkomaankauppa. Porvoo 1973.
- Pietiläinen J., Venäjän vaalituloksen rehellisyyttä jäljittämässä. *Idäntutkimus* 2/2012.
- Pipes R., Russia Under the Old Regime. New York 1982.
- Politkovskaja A., Venäläinen päiväkirja. Helsinki 2007
- Pynnöniemi K., New Road, New Life, New Russia. International transport corridors at the conjunction of Geography and politics in Russia. Tampere 2008.
- Rautava J., Sutela P., Venäläinen markkinatalous. Helsinki 2000.
- Rogov K., Talven johtopäätökset. *Idäntutkimus* 2/2012.
- Rumer E.B., Russian Foreign Policy Beyond Putin. *Adelphi paper* 390. London 2007.
- Ruutu K., Venäjän politiikka ja perustuslaki. Tutkimus Venäjän perustuslakikäsittelykehityksestä 1900-luvulla. Helsinki 2006.
- Schmid J., ”Strategische Entwicklungslinien in Zentralasien”. *Europäische Sicherheit* 6/2007.
- Scherer J., Kulturologie. Russland auf der Suche nach einer zivilisatorischen Identität. Göttingen 2003
- Shifter M., ”In Search of Hugo Chavez”. *Foreign Affairs*. May/June 2006.
- Shterin M., ”Uskontojen paluu”. *Idäntutkimus* 1/2006.

Solanko L., Venäjän öljy- ja kaasusektorin uudet haasteet. *Venäjän talouden uusi aika BOFIT Venäjä-tietoisku 2012.*

Susiluoto I., "KGB:n historia" teoksessa *Salaisen poliisin valtakunta. KGB, FSB ja suhteet Suomeen*. A. Kuorsalo, I. Susiluoto, M. Valkonen. Helsinki 2003.

Susiluoto I., Suuruuden laskuoppi. Venäläisen tietoyhteiskunnan synty ja kehitys. Helsinki 2006.

Sutela P., The Russian Market Economy. Helsinki 2003.

Trenin D., The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization. Moscow 2001.

Tuomioja E., Häivähdys punaista. Helsinki 2006.

Turunen M., "Ortodoksinen kirkko Venäjällä". *Idäntutkimus 1/2006.*

Valkonen M., "FSB Kremlin isäntänä" teoksessa *Salaisen poliisin valtakunta. KGB, FSB ja suhteet Suomeen*. A. Kuorsalo, I. Susiluoto, M. Valkonen (toim.). Helsinki 2003.

Valkonen M., "Venäjän synty" teoksessa *Venäjä: jättiläinen tuuliajolla*. A. Sailas, I. Susiluoto, M. Valkonen (toim.). Helsinki 1996.

Venäjän puolustusteollinen sektori ja sen kehityksen suuntaviivat vuoteen 2020. *Muutosten Venäjä. Puolustusministeriö.* Helsinki 2012.

Verrastro F., S. Ladislaw, "Providing Energy Security in Interdependent World". *The Washington Quarterly 4/2007.*

Vituhnovskaja M., Kansanluonne ja elämäntapa. *Opas venäläisyyteen.* Helsinki 2006.

Wallerstein I., The Decline of American Power: the US in a Chaotic World. New York 2003.

Weber M., Der Protestantismus und die kapitalistische Etik. München 1920.

Weitz R., China-Russia Security Relations: Strategic Parallelism without Partnership or Passion? US Army War College, August 2008.

Žurženko T., "Ukrainan-Venäjän raja rakenteilla". *Idäntutkimus 3/2005*

Zweig D., B. Jianhai, "China's Global Hunt for Energy". *Foreign Affairs.* September/October 2005.

Lehdistö

Venäjänkieliset

Военный обозреватель 15.8.2012.

Военно-Промышленный курьер 15.8.2012.

Обжалован приговор участницам группы Pussy Riot. *За Рубежом. Интерфакс* 27.8.2012.

В. Кисарев, Депрессия на тонком льду , или что с нами происходит в начале 3го тысячелетия. *Совершенно конкретно* 22.2.2006.

Красная звезда 8.8.2007, 4.3.2008, 3.9.2008, 18.3.2011, 9.11.2012.

Независимая Газета 24.8.2007, 22.4.2008, 20.8.2008, 26.9.2011, 27.9.2011, 22.8.2012, 6.11.2012, 9.11.2012.

Российская газета 20.2.2012, 9.11.2012.

Muunkieliset

The Economist, August 18th 2007

Helsingin Sanomat 3.8.2007, 9.10.2012.

“Kazakhstan in the 21st century”. *International Herald Tribune*. September 22-23, 2007.

Maanpuolustus N:o 101. 3/2012.

Der Spiegel 23.10.2006, 5.3.2007. 14.5.2012.

Turun Sanomat 4.12.2007, 25.8.2012, 12.7.2012, 22.7.2012, 10.11.2012.

Haastattelut

Professori V.V. Roginskij 15.8.2012.

TIIVISTELMÄ

Venäläiset ovat eurooppalainen sivistyskanssa, joka on vaikuttanut merkittäväällä tavalla maailman kohtaloihin. Kommunismin kukistuttua ja Neuvostoliiton hajottua venäläiset joutuivat hämmennyksen tilaan. Kansakunnan uusi nousu alkoi maantieteellisestä, sivistykselliseltä ja historialliselta pohjalta. Länsimaille oli yllätys, ettei Venäjä seurannut läntisiä demokraattisia esikuvia, vaan lähti luomaan uutta yhteiskuntaa omaa tietään kulkien.

Valtion johtoon astuivat turvallisuusmiehet, jotka määrittelivät Venäjän kehitysstrategiat ja poliittiset tavoitteet. Heidän mukaansa Venäjän federaatio on imperiumi, eikä se alistu muiden johdettavaksi. Venäjä ei hyväksy Yhdysvaltojen johtamaa yksinapaista maailmaa. Venäjän pyrkimyksenä on kohota yhdeksi tärkeäksi maailmanpolitiikan keskuksiksi ja haastaa muiden vaikuttajien kuten EU:n, Kiinan, Japanin ja Intian kanssa Yhdysvaltojen johtoasema. Tavoitteeseen pääseminen edellyttää yhteiskunnan voimavarojen keskittämistä. Vuodesta 1996 lähtien poliittinen valta on keskitetty tiukasti presidentille ja hänen johtamalleen hallintokoneistolle. Vladimir Putinin johdolla yhteiskunta vakautettiin autoritaariseen tyyliin. Vuosina 2008–2012 muodollisena, joskin vaaleilla valittuna, presidenttinä oli Putinin luottomies Dmitri Medvedev. Tuolloin todellisena Venäjän johtajana toimi pääministeri Putin. Medvedevin nelivuotiskauden päätyttyä Putin jatkaa valtion johdossa presidenttinä.

Taloudelliset edellytykset harjoitetulle politiikalle ovat Venäjällä itsellään. Maa on maailman ainoa suurvalta, joka on riippumaton ulkomaisista energia- ja raaka-ainelähteistä, ja vuodesta 2002 vuoden 2008 lopulle jatkunut energian ja raaka-aineiden hintojen nousu on tukenut Venäjän talouskehitystä. Lisääntyneillä tuloilla on voitu monipuolisesti kehittää yhteiskuntaa, ja väestön enemmistö on tyytyväinen harjoitettuun politiikkaan. Venäjä selvisi nopeasti vuonna 2009 maailmaa kuristaneesta taloudellisesta kriisistä ja pääsi jälleen kasvu-uralla.

Suurena ongelmana on vientiteollisuuden yksipuolinen painottuminen energia- ja raaka-ainesektoreille, jolloin talous on hyvin riippuvainen maailmantalouden kehityksestä. Suurten valtion omistamien yhtiöiden hallitsema elinkeinoelämä ei myöskään ole omiaan edistämään yrittäjyyttä, joka on kaiken innovatiivisuuden perusedellytys.

Valtiojohtoinen autoritaarisuus ei ole tyydyttänyt kaikkia, mutta vanhaan venäläiseen tyyliin protestit on tukahdutettu, ja ulkomaisille arvostelijoille venäläiset ovat kertoneet kehittävänsä venäläistä, ”ohjattua” demokratiaa.

Imperiumille erittäin tärkeän instrumentin muodostavat vahvat asevoimat, ja valtiojohtoinen autoritaarinen talouselämä antaa mahdollisuudet niiden kehittämiseksi. Asevoimien kehityksen esteenä ei ole niinkään talous, vaan teknologinen ja innovatiivinen jälkeenjääneisyys. Vuonna 2003 käynnistetty asevoimien reformi on lähtenyt liikkeelle ja sen tuloksia oli havaittavissa elokuussa 2008 käydyssä Venäjän ja Georgian välisessä sodassa, joka päättyi Venäjän aseille voitokkaasti. Tuolloin kuitenkin todettiin asevoimien tekninen ja taktinen jälkeenjääneisyys, mikä johti asevoimien ja niitä tukevan teollisuuden uudistamiseen tähtäävien uudelleenjärjestelyiden kiirehtimiseen ja kehittämiseen.

ENGLISH SUMMARY

The Russians are a cultured, European people who have had a significant influence in the destinies of the world. After the collapse of Communism and the destruction of the Soviet Union, the Russians fell into a state of confusion. However, the country's geographical, cultural and historical basis laid the groundwork for national revival. The West was taken by surprise as Russia did not follow the Western democratic models, and took its own path to create a new kind of society.

Political power was transferred to the security apparatus, which defined Russia's strategies and political ambitions. According to them, the Russian Federation is an Empire and will not submit to the leadership of others. Neither will it accept the unilateral world led by the United States. Russia's aim is to become one of the centres of world politics and to challenge the leading status of the U.S. with other important political actors, such as the EU, China, Japan and India. Reaching this goal requires centralization of power. In fact, since 1996, political power has been firmly in the hands of the President and his subordinates in the administrative machinery, who together have stabilized the country in an authoritarian style.

Between the years 2008 and 2012 Putin's trusted ally Dmitri Medvedev was the president. Through that time Prime Minister Putin was the *de facto* leader of Russia. After the end of Medvedev's four-year term Putin resumed the presidency. Not everyone likes the state authority, but protests have been suffocated, as has so often been the case in Russian history. Foreign critics, in the meanwhile, have been told that the country is developing a Russian kind of "guided" democracy.

The character of national economy makes it possible for Russia to pursue the policy of its choosing. The country is the only great power in the world to be independent of foreign supplies of energy and raw materials, and the rise of prices since 2002 has supported Russia's economic development. With the increased revenues it has been possible to develop society, and the majority of the people are satisfied with the current policy.

One of the main problems, however, is that the export industry is focused on energy and raw materials, which means that the Russian economy is very dependent on the development of the world economy. The economic life in Russia is dominated by big state companies, which is not beneficial for entrepreneurship, the most important precondition for all innovations.

The armed forces form one of the most important instruments of the Empire, and the state-led economy enables their development. The main obstacle, however, is the technological and innovative backwardness of the country. The reform of the armed forces, initiated in the year 2003, is on its way, and the first results were seen during the war with Georgia in August 2008. At that time the technical and tactical outdatedness of the armed forces became apparent. This quickly led to the creation of new and hastening of existing development programs aimed at the reform of the armed forces and of the industry supporting the armed forces.

PAIKANNIMI- JA HENKILÖHAKEMISTO

Henkilöhakemisto

- Aleksanteri II, 60
- Aleksi II, 25,26
- Andropov, J. 61
- von Benckendorff, A., 60
- Berdjajev, N., 31
- Berdnikov, A., 95
- Berezovski, V., 51
- Bergmann, B., 87
- Bobrikoff, N., 3
- Bodganov, A., 51, 52
- Borodulina, N. A., 135
- Brevik, V., 89
- Derjugin, J., 102
- Dijev, A., 90
- Ferguson, N., 3
- Fridinski, S., 120
- Fukuyama, F., 131
- Gaidar, J., 43
- Gerasimov, V., 121
- Godin, J., 79,80
- Gontšarov, I., 65
- Gorbatšov, M., 36, 37, 61
- Gryzlov, B., 47, 48
- Gumilev, L.N., 31
- Gusarev, A., 120
- Hakameda, I., 45
- Hall, G., 65
- Hitler, A., 8, 19, 112
- Hodorkovski, M., 51, 74
- Iivana III, 4
- Iivana IV (Julma), 5, 32, 50, 59, 72, 99, 112
- Iljin, I., 31, 102-103.
- Isakov, V., 78
- Ivanov, I.S., 103
- Ivanov, S. B., 103-104
- Išajev, V., 86
- Jeltsin, B., 24-25, 33, 36-37, 40-41, 45-46, 51, 53, 62, 74
- Juštšenko, V., 14
- Karamzin, N., 31
- Kasjanov, M., 51
- Klepats, A., 123
- Kljutševski, V., 31
- Kolosov, V., 135
- Korzun, V., 89
- Kudrin, A., 128
- Kutšma, L., 13-14
- Lavrinov, G., 121
- Lavrov, S., 12
- Lenin, V., 1
- Levada, J., 54
- Ljatsškov, A., 123
- Lukašenko, A., 13
- Luukkanen, A., 63
- Lužkov, J., 45
- Makarov, N., 3, 121, 125, 136
- Malašenko, A., 29
- Medvedev, D., 5, 38, 51-52, 58, 104, 115, 128, 133, 137, 140
- Miller, A., 95
- Mun, D., 77-78
- Münkler, H., 3, 73
- Napoleon I, 1, 8, 26, 112
- Nazarbajev, N., 82, 90
- Niinistö, S., 136
- Nikolai I, 60
- Patrušev, N., 104
- Pietari I (Suuri), 4, 8, 72, 134
- Primakov, J., 61
- Prohorov, M., 52-53
- Putin, V.V., 5, 6, 14, 16, 22, 24-26, 38, 41-42, 45-53, 57-59, 61, 63-64, 71-72, 79, 84-85, 87-91, 95, 98, 103-106, 120, 125, 127-128, 131, 134, 136, 140
- Romanov, M., 5
- Rušailo, V., 103
- Rybkin, I., 44
- Saakašvili, M., 137
- Šapavalov, V., 65
- Savitski, P., 31

Scherer, J., 26
 Serdjukov, A., 120
 Schröder, G., 87
 Šiškov, J., 71
 Sobtšak, A., 52
 Sofia, Bysantin prinsessa 4
 Šoigu, S., 45, 120
 Solenevitš, I., 10
 Solženitsyn, A., 31
 Stalin, J., 3, 13, 24, 32, 60-61, 112, 134
 Surkov, V., 54-58
 Suss, O., 120
 Tšernomyrdin, V., 44, 45
 Ustinov, D., 3
 Wallerstein, I., 3
 Witte, S., 67
 Zaslavski, I., 82
 Ždanov, A., 3
 Žirinovski, V., 43, 51, 52, 53
 Zjuganov, G., 51, 52, 53
 Žurženko, T., 14

Paikannimihakemisto

Abhasia, 15, 137	Bulgaria, 83-84, 92
Adrianmeri, 92	Ceyhan, 72, 82-83
Afganistan, 15, 23, 91, 101, 109, 131-132, 137-138	Dagestan, 15, 28
Ajašk, 94	Daqing, 76, 85
Aktau, 82	Englanti, 88
Aleksandropolis, 77, 83	Etelä-Ossetia, 15, 128- 133, 137-138
Algeria, 123-124	Etelä-Balik, 84
Aljmetjevsk, 76, 78	Etelä-Kirinsk 94
Altai, 16, 95-96	Fukušima 94
Andrejevka, 76, 78	Gelendž, 92
Angarsk, 76, 93	Georgia, 14-16, 79-82, 84, 90, 109, 124, 128, 133, 137-138, 140
Ateena, 3	Gorno-Altaišk, 95
Atyrai, 76	Greifswald, 87
Azerbaidžan, 14-18, 28, 81-82, 84	Grozny, 83
Babajevo, 87	Habarovsk, 94
Baku, 78, 82, 85, 90	Harjaga, 84
Barentsinmeri, 32, 86, 89-91	Indiga, 84
Beregovaja, 92, 94	Intia, 23, 108, 123, 127
Birobidžan, 27	Irak, 84, 109, 131-132, 137-138
Blagovešensk, 86	Iran, 18, 23, 84, 86, 92, 108, 123, 130, 138

- Irkutsk, 93
 Iso-Britannia, 67, 126-127, 132, 136
 Israel, 23, 125
 Italia, 53, 92-94, 98, 125
 Itämeri, 7, 11-13, 16, 32, 68, 76-78,
     89-94, 117, 133-135
 Itävalta, 32
 Itä-Odoptinsk, 94
 Ivangorod, 12
 Jakutia, 7, 77, 85, 93
 Jamal, 78-79, 86, 91
 Jamalo-Nenets, 86
 Japani, 12, 16, 19, 46, 91, 94, 108,
     126, 136
 Jaroslavl, 76, 78
 Kaliningrad, 14, 134
 Kamtšakta, 93
 Kanada, 16, 90
 Karjala, 12-13, 15, 136
 Kaspianmeri, 7, 11, 16, 76-78,
     81-83, 92, 117
 Kazakstan, 15-18, 23, 81-84, 90-96
 Kertš, 14
 Kiina, 3, 11-12, 16, 19, 23, 29, 77, 84, 88,
     91-92, 95-96, 99, 108, 123, 132,
     136
 Kirgisia, 15, 23
 Kiriši, 76, 78
 Komi, 87
 Komsomolsk, 94
 Kovytkin, 85
 Kozmino, 85
 Krasnojarsk, 20, 93
 Kreikka, 83-84, 94
 Krim, 13
 Kroatia, 77
 Kstovo, 76, 78
 Kuriilit, 16
 Kuuba, 81
 Kuwait, 73
 Latvia, 13, 79, 134, 136
 Leningrad, 9, 52
 Liettua, 12-14, 79, 134
 Lunsk, 93
 Mantšuria, 16
 Mari-Ell, 26
 Moldova, 79-82, 134, 136
 Mongolia, 4, 11, 16, 29, 96
 Mordva, 26
 Moskova, 2, 4, 6, 9, 14-15, 20, 23-28,
     32-35, 40, 42, 46, 50, 52,
     59-60, 68, 81-83, 88, 100,
     113, 125-126, 133, 136, 140
 Mustameri, 7, 13, 76-79, 82-84,
     92-93, 117
 Nahodka, 76
 Narva, 134
 New York, 134
 Nizhni-Novgorod, 20
 Norja, 11-12, 16, 90
 Novorossijsk, 76-78, 83, 85
 Novosibirsk, 20
 Oder, 134
 Omishal, 76
 Omsk, 20
 Otranto, 92
 Pakistan, 23, 91
 Palkinski, 12
 Pariisi, 12
 Peking, 16
 Persianlahti, 95
 Petser, 12
 Pietari, 9, 20, 39, 42, 50, 52, 64, 87, 111,
     135, 136
 Piltun-Astoh, 93-94
 Pitalova, 13
 Pohjanmeri, 97
 Pohjois-Korea, 11-12, 16
 Preussi, 32
 Primorsk, 70, 78-80
 Puola, 11-12, 14, 31, 69, 87, 126
 Purpe, 84
 Qatar, 73
 Ranska, 59, 98, 123, 125-127, 137
 Riika, 135
 Romania, 92
 Ruotsi, 12, 87, 119, 135-136
 Sahalin, 18, 77, 93-97
 Sajan, 93
 Saksa, 8, 19, 23, 41, 53, 88, 92, 98,
     133, 136
 Samara, 76

- Samotlor, 84
Saratov, 76, 78
Serbia, 94
Sevastopol, 14
Shanghai, 29, 95, 125
Siperia, 7-10, 28, 76, 86, 96
Skorovodino, 85
Sparta, 3
Suomenlahti, 12, 97, 134-136
Suomi, 6, 11-13, 15, 23, 25, 32, 36, 38,
42, 63, 65, 71, 80, 87, 98, 100,
126, 139
Supsa, 83-85
Sveitsi, 88, 92, 119
Syzran, 76, 83
Tadžikistan, 23, 28-29
Tajšet, 85
Talakansk, 85
Tallinna, 134, 135
Tanska, 16, 90
Tbilisi, 16, 82, 85
Tengis, 83
Teriberka, 89
Tomsk, 85, 87, 95
Tšetšenia, 16, 28-29, 50, 84, 106, 120, 128
Tšikansk, 93
Tuapse, 76
Turkestan, 84
Turkki, 90-94, 82
Turkmenbaş, 82
Turkmenistan, 16, 18, 23, 81-86,
90-93, 95-96
Ukraina, 13-14, 19, 23, 79-82, 92, 98,
119, 136, 140
Ural, 7, 8, 10, 20, 28
Ust Luga, 79, 97
Uzbekistan, 15, 23, 28, 91, 119
Valko-Venäjä, 12, 14, 19, 23, 78-82,
112, 136
Vankor, 85
Varna, 92
Venezuela, 123-124
Ventšpils, 79
Verhnotšinsk, 85
Vietnam, 23, 123
Viipuri, 87
Viro, 12-13, 135-136
Vladivostok, 94
Volograd, 76, 78, 83
Vologda, 87
Vysotsk, 79
Washington, 128
Xinjiang-Uiguria, 95-97
Zapoljar, 84
Yhdysvallat, 2-4, 12, 16, 18, 23, 33, 35,
38, 58, 65-67, 77-78, 81-85,
90, 97-98, 123-127, 131-
134, 137, 138

Aikaisemmin tässä sarjassa on julkaistu

JULKAISUSARJA 1: Strategian tutkimuksia

No 1, 1993

Pekka Sivonen: Institutionalisoitu yhteistyö eurooppalaisen turvallisuuden vahvistamisessa

No 2, 1993

Erkki Nordberg: Baltia: Strateginen perusselvitys

No 3, 1994

Pekka Sivonen: Liittoutumisen uudet olosuhteet ja Suomen valinnat

No 4, 1995

Pekka Sivonen: Liittoutumisen uudet olosuhteet ja Suomen valinnat.
Toinen uudistettu pianos

No 5, 1995

Bo Österlund - Mikko Viitasalo: Muutosten Itämeri

No 6, 1996

Mika Soininen: Etykin konfliktinesto ja kriisinhallinta

No 7, 1996

Erik Erroll: Vertailu Suomen ja Ruotsin suhtautumisesta Euroopan unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan

No 8, 1996

Marko Ekström: Rauhaanpakotustoimia koskenut poliittinen kehitys ja analyysi rauhaan pakotuksen menestyksen edellytyksistä

No 9, 1996

Raimo Lintonen: Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen

No 10, 1998

Pentti Forsström: Itsenäisten valtioiden yhteisön sotilaallinen integraatio

No 11, 1998

Pekka Sivonen: Tulevaisuuden ennakointi kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksen kohteena

No 12, 1999

Vesa Virtanen: Suomen ja Itävallan turvallisuuspolitiikka

No 13, 1999

Juha Martelius: Neuvostoliiton/Venäjän sotilaspolitiikka, globaalista suurvallasta alueelliseksi hegemoniksi

No 14, 1999

Pasi Välimäki: Tiedustelu rauhaa tukevissa operaatioissa

No 15, 1999

Tomas Ries: Finland and NATO

No 16, 2000

Lea Ahoniemi: Taistelu helikoptereista. Eduskunnan ja puolustushallinnon välisen asiantuntijavallan tarkastelu, esimerkkitapauksena maavoimien tilausvaltuuskysymys 1998

No 17, 2000

Jari Rantapelkonen: Konfliktin, konfliktinhallinnan ja turvallisuuden käsitteet kylmän sodan jälkeen

No 18, 2001

Petteri Kurkinen: Siviili-sotilasyhteistyö kriisinhallintaoperaatioissa

No 19, 2002

Sami Nurmi: Combined Joint Task Force (CJTF) -järjestely kriisinhallintaja rauhankumppanuusyhteistyön välineenä

No 20, 2002

Jon von Weissenberg: Strategic Sea Lift Capacity in the Common European Security and Defence Policy

No 21, 2005

Jyri Raitasalo: Constructing War and Military Power after the Cold War. The Role of the United States in the Shared Western Understandings of War and Military Power in the Post-Cold War Era.

No 22, 2005

Kaarle Lagerstam: Naton muutos. Tutkimus Naton sotilaallisen rakenteen kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä kylmän sodan jälkeen.

No 23, 2008

Jyri Raitasalo: Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus

No 24, 2008

Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä (toim.): Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen.

No 25, 2009

Juntunen, Alpo: Venäjän imperiumin paluu (1 p.)

No 26, 2009

Sirén, Torsti: State Agent, Identity and the “New World Order”. Reconstructing Polish Defence Identity after the Cold War era.

No 27, 2009

Kerttunen, Mika: 'A Responsible Nuclear Weapons Power' – Nuclear Weapons and Indian Foreign Policy.

No 28, 2009

Nokkala, Arto: Uhka ja kumppani: Venäjä Suomen puolustushallinnossa.

No 29, 2009

Linnéll, Jarno: Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa.

No 30, 2012

Mohlin, Marcus: The Strategic Use of Military Contractors. American Commercial Military Service Providers in Bosnia and Liberia: 1995–2009.

Strategian laitos

Maanpuolustuskorkeakoulu

PL 266

00171 HELSINKI

Department of Strategic and Defence Studies

National Defence University

POB 266

FIN - 00171 HELSINKI

FINLAND

Tel: +358 299 800

E-mail: strategianlaitos@mil.fi

Internet: <http://www.doria.fi/>

Venäjän imperiumin paluu

Vuosisatojen ajan Venäjän kehitys on vaikuttanut naapurimaiden ja maailman kohtaloihin. Dosentti **Alpo Juntunen** on kirjoissaan ja artikkeleissaan tutkinut mm. Venäjän infrastruktuuria ja geopoliittikkaa. Hänen uuden tutkimuksensa kohteena on Venäjän federaation valtiollisuus, sen idea, väliaineet ja tavoite, joka on monikansallinen ja monikulttuurinen imperiumi.

Venäjä on yksi globalisaation aikakauden johtavista valtioista, ja se haluaa parantaa kansainvälistä asemaansa. Tutkimuksessa osoitetaan Venäjän löytäneen itsensä. Kansan tukemana maan johtajat ovat toimineet rationaalisesti ja määrätietoisesti uuden imperiumin rakentamiseksi. Harjoitettu politiikka on ollut Venäjälle menestykseksi, mutta muulle maailmalle ja varsinkin naapureille seuraukset voivat olla yllätyksellisiä ja monitulkintaisia.

Venäjän imperiumin paluun uudistettu toinen painos pureutuu päivitettyjen lähteiden avulla syvemmälle Venäjän federaation viime vuosien kehitykseen.

